

Gál István László

A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon

Pécs, 2019

Gál István László

**A tőkepiac büntetőjogi
védelme
Magyarországon**

*A monográfia az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj
támogatásával készült.*

Terjedelem: 12 ív

Pécs, 2019

ISBN: 978-615-5290-10-7

Kiadói és nyomdai munkák:
Kódex Nyomda Kft
E-mail: kodex@t-online.hu
Felelős vezető: Simon Béla

Tartalomjegyzék

1. A tőkepiac helye és szerepe a társadalom gazdasági alrendszerében.....	5
2. A büntetőjog szerepe a gazdaságban és a tőkepiac működésében	13
3. A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kétirányú kapcsolatrendszere.....	23
4. A tőkepiacon megvalósuló tipikus bűncselekmények.....	47
4. 1. A számvitel rendjének megsértése.....	48
4. 2. Saját tőke csorbítása	62
4. 3. Jogosulatlan pénzügyi tevékenység	63
4. 4. Gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása	73
4. 5. Belfentes kereskedelem	80
4. 6. Belfentes információ jogosulatlan közzététele.....	107
4. 7. Tiltott piacbefolyásolás.....	108
4. 8. Gazdasági titok megsértése	116
5. Pénzmosás és terrorizmus finanszírozása a tőkepiacon	123
5. 1. Pénzmosás és pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása	123
5. 2. Terrorizmus finanszírozása	150
6. A gazdasági válság hatása a tőkepiacon elkövetett bűncselekmények mennyiségére és minőségére	165
6. 1. A gazdasági válságok kialakulásának okai	165
6. 2. A gazdasági válság hatása a bűnözésre	173
6. 3. A 2008-2009-es gazdasági világválság	191
6. 4. A magyar gazdaságtörténet és a gazdasági büntetőjog változásai	202

7. A rendszerváltozás utáni jelentősebb magyar „brókerbotrányok”	215
8. De lege ferenda javaslatok és zárszó	221
9. Felhasznált irodalom.....	225

„Ma még talán a törvények betűinek ismerői a jog avatott tudói, a jövő azonban azoké, akik a statisztikához és a közgazdaságtanhoz értenek.”¹

(Oliver Wendell Holmes)

„Szólón azt szokta mondani, hogy a törvények hasonlatosak a pókhálóhoz. Ha valami aprócska dolog hull bele, azt gyorsan fogságba veti. Ám ha valami súlyosabb, az átszakítja, és már ki is szabadult belőle...”

(Diogenész Laertiosz)

1. A tőkepiac helye és szerepe a társadalom gazdasági alrendszerében

A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon² olyan interdiszciplináris³ kérdéskör, amely egyaránt igényel jogi (büntetőjogi) és közgazdasági megközelítést és szemléletmódot. A tőkepiac⁴ a társadalom gazdasági alrendszerében helyezhető el, emiatt a fogalmának meghatározása előtt röviden érdemes kitérni a gazdaság fogalmára és leg-

¹„For the rational study of the law the blackletter man may be the man of the present, but the man of the future is the man of statistics and the master of economics.” The Path of the Law. Harvard Law Review (1897). Letölthető: http://constitution.org/lrev/owh/path_law.htm

² A monográfia az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatásával készült.

³ Működését elsősorban közgazdasági munkák mutatják be, mint például Peter S. Rose: Money and Capital Markets. The Financial System in the Economy Business Publications, Texas, USA, 1986. A tőkepiac működése vizsgálható mind a közgazdaságtudomány, mind a jogtudomány szemszögéből és módszertanával is, más-más részterületekre és kérdéskörökre fókuszálva.

⁴ A tőkepiac felépítését, működését és gazdasági jogi szabályozását Magyarországon Kecskés András munkái foglalják össze a legalaposabban. Így például Kecskés András: A magyar tőkepiaci szabályozás 134-156. oldal (In: Kecskés András – Ferencz Barnabás (szerk.) Üzleti jog II. : Üzleti szerződések, Iparjogvédelem, Tőkepiaci jog, Fogyasztóvédelem, Versenyjog, Reklámjog Budapest, Magyarország : Menedzser Praxis Kiadó, 2018. valamint: Kecskés András – Halász Vendel – Bujtár Zsolt: Tőzsdeuniverzum Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2019. A jelen monográfia azonban elsősorban azokat a kriminális magatartásokat vizsgálja, amelyek a tőkepiacon és környezetében elkövethetők, nem célja a gazdasági jogi szabályozás részletesebb bemutatása.

fontosabb alrendszeire. Ezután meghatározzuk majd a tőzsde fogalmát, és bemutatjuk a gazdaságban betöltött legfontosabb feladatait.

Az ember alapvetően társas lény, társadalomban él. Ennek során sokféle kapcsolatba kerülhet embertársaival. Ez a sokféle viszonyrendszer jelenti a társadalmi lét különféle részterületeit, szféráit, amelyek különböző tevékenységekben nyilvánulnak meg. Ilyenek a politika, az ideológia, a kultúra (ezen belül a jogi kultúra) és természetesen ilyen a gazdaság is. A gazdaság a társadalom anyagi létszférája, az anyagi javak és szolgáltatások előállításával, elosztásával, forgalmazásával és fogyasztásával összefüggő különböző jelenségek és kölcsönhatások összessége.⁵ A gazdasághoz a jogi kultúra is szorosan kapcsolódik. Békés Imre rámutat: „Valamely nemzet jogi kultúráját meghatározza általános kultúrája, történelmi tradíciói, az a politikai rendszer, melynek uralma alatt él illetve élt, a külállamok iránti nyitottsága. A jogi kultúra keretében kerülnek megalkotásra a törvénykönyvek; ezek visszahatnak a jogtudományi gondolkodásra, a rendszeralkotásra, a módszertanra és a fogalomképzésre.”⁶

A gazdaság fogalmát nemcsak a közgazdaságtan, hanem más tudományágak, így például a kriminológia is meghatározta, a saját szemléletének megfelelően. A gazdaság kriminológiai értelemben fekete-gazdaságra és „fehérgazdaság”-ra osztható, ez utóbbi kifejezés a törvényszerű, legális gazdaságot jelöli, azaz a legális vállalkozások legális tevékenységét, ahol a gazdasági élet szereplői maradéktalanul betartják a jogszabályi előírásokat. A kettő között helyezkedik el a szürkegazdaság, amelyhez főként a jogszerű tevékenységet folytató, de szükséghelyzetből (vagy egyéb, racionális gazdasági megfontolásokkal magyarázható okból) adóelkerülő magatartást tanúsító vállalkozások tartoznak.

A kriminológia a feketegazdaság két nagyobb szegmensét különbözteti meg:

⁵ Farkasné Fekete Mária – Molnár József: Közgazdaságtan I. Mikroökönómia DE AMTC AVK 2007. 8. oldal

⁶ Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alakjai, in.: Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében, ELTE ÁJK 1994. Budapest, 9. oldal

- a) a legális gazdasági szféra szereplőinek illegális tevékenysége (pl. adócsalás, a fogyasztó megtévesztése, gazdasági titok megsértése stb.)
- b) illegális vállalkozások tiltott tevékenységei (pl. fegyverkereskedelem, kábítószer-kereskedelem, pénzmosás fiktív fedőcégek alapításával).⁷

A „fekete”- vagy „szürkegazdaság” központi elemének gyakran az adóelkerülést minősítik, ami azért nem pontos, mert a törvények kijátszásával megvalósított cselekményeket sokszor éppen adózással próbálják legalizálni. A pénzmosások esetében pl. a bűnös eredet leplezésének egyik gyakori, bevett eszköze a jövedelem utáni adófizetés, s ezáltal a nyereség törvényes látszatának keltése. Mégsem állíthatjuk, hogy ilyen esetben az adókötelezettség teljesítése „kifehéritené” az eredendően súlyosan vétkes magatartásokat.⁸

Az állami beavatkozástól mentes piaci mechanizmus gyakran mutat működési zavarokat. Erre a XX. században számtalan példát mutatott a gazdaságtörténelem. A klasszikus közgazdaságtan, a smith-i „láthatatlan kéz” gondolata, illetve az „éjjeliőr állam” koncepciója meghaladottá vált. A közgazdaságtan új irányzatai folyamatosan az állami beavatkozás nélkülözhetetlen voltát hangsúlyozták, élükön Keyneszel. Az állami beavatkozás legfontosabb okai a következők:

- a piaci allokációs mechanizmus hiányosságai: a magas kockázatú, lassan megtérülő beruházásokat a magántőke nem szívesen finanszírozza, emellett gyakori a tökéletes verseny hiánya (monopóliumok alakulnak ki),
- a piaci jövedelemelosztás hiányosságai: a piaci bázisú elsődleges jövedelemelosztás alapja az egyes termelési tényezők tulajdonmegoszlásának és az egyes tényezőpiacokon kialakult tényezőáraknak a függvénye, így előfordulhat, hogy a lakosság nagyobb csoportjai kerülnek a létminimum alá,
- a konjunktúrapolitika támogatása: a piaci mechanizmus állami beavatkozás nélkül ciklikusan gazdasági visszaeséseket, válságokat

⁷ Gál István László: Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 14. oldal

⁸ Tóth Mihály: A fehérgalléros bűnözés; a gazdasági bűnözés (=Kriminológia – Szakkriminológia Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006. 403. oldal)

okoz, ezzel szemben ható tényező az állami konjunktúrapolitika, amelynek célja a nemzetgazdasági kibocsátás és a növekedés, az árszínvonal, a foglalkoztatottság és a folyó fizetési mérleg kiegyensúlyozott alakulásának a biztosítása.⁹

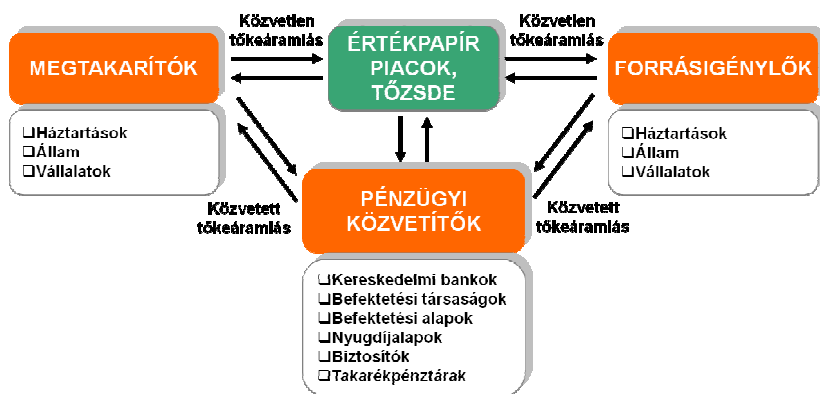
A gazdaság legfőbb szabályozója Magyarországon is a piac 1989 óta, az állam gazdasági szerepvállalása azonban továbbra is jelen van, ehhez pedig bevételek szükségesek. Az állami költségvetési bevételek és az Európai Unió költségvetésének bevételei olyan fontos össz-társadalmi érdeket jelentenek, amelyet büntetőjogi eszközökkel is meg kell védeni.

A büntetőjog szubszidiárius jellegű jogág, azaz csak akkor alkalmazhatjuk a gazdaságban is, ha a többi jogág szankciói várhatóan nem eredményeznék a kívánt hatást az üzleti élet szereplői viselkedésének a befolyásolásában. A többi jogág szabályozza a gazdaságot, a büntetőjog védi; és míg a többi jogág viselkedési normáinak az a célja, hogy az állampolgárok aszerint tevékenykedjenek az üzleti életben, a büntetőjogban leírtak tanúsításától (azaz a gazdasági bűncselekmények elkövetésétől) mindenkinek tartózkodnia kell. A büntetőjog tehát az utolsó a jogágak között abban az értelemben, hogy csak a legvégső esetben szabad alkalmazni a gazdaságban magatartásbefolyásoló eszközként, ugyanakkor egyben a legerősebb jogág is, hiszen az állampolgárok életébe ez teszi lehetővé a legnagyobb fokú, legerasztrikusabb beavatkozást (gondoljunk csak a szabadságelvonással járó szankciók alkalmazásának a lehetőségére). Mindezek után meghatározhatjuk a gazdasági büntetőjog fogalmát. A gazdasági büntetőjog a büntetőjog egyik részterülete, méghozzá a leginkább elkülönülő szegmense. Azoknak a büntetőjogi és büntetőjogon kívüli jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, hogy a gazdasági rendet (azaz az aktuális, uralkodó gazdasági szisztéma szabályszerű működését) fenyegető cselekmények közül melyek minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni, és velük szemben milyen szankciókat, miként kell alkalmazni.¹⁰

⁹ Madár-Scheppe-Szabó-Szebellédi-Zeller: Pénzügyek alapjai UNIÓ Kiadó, Budapest, 2002. 513-515. oldal

¹⁰ Gál István László: Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 18. oldal

A gazdaságban a keletkezett jövedelmeket alapvetően fogyasztásra, beruházásra és megtakarításra lehet fordítani. A megtakarítások a pénzügyi közvetítők segítségével áramlanak a források igénylői (vállalatok, háztartások és állam) felé. Ez a közvetett tőkeáramlás. A tőzsde azonban közvetlen tőkeáramlást tesz lehetővé. „A részvénytőzsde több, mint egy hely, ahol a kereskedők a vállalati tulajdonnal kisebb-nagyobb darabokban kereskednek. Több, mint egy hely, ahová megtakarításainkat csatornázzuk, vagy ahol a vállalatok forrásokat találnak fejlődésükhöz. Több, mint az óriásvállalatok értékelésére alkalmas eszköz. És több annál is, minthogy likvid formába transzformálja az állóeszközöket, amelyek így készpénzre válthatók. A részvénytőzsde mindezek összessége.”¹¹

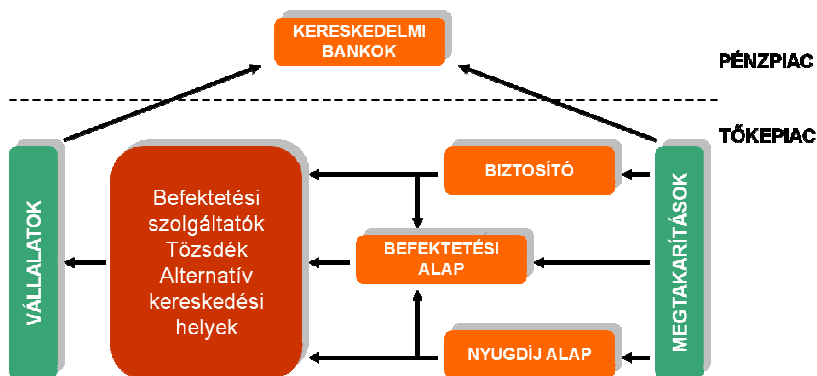

1. ábra¹²

Az ábrán jól látható a megtakarítások áramlásának két alapvető módja, a közvetlen és a közvetett tőkeáramlás. A közvetett tőkeáramlás elsősorban a pénzügyi közvetítők, a közvetett tőkeáramlás pedig a tőzsde segítségével zajlik.

¹¹ Peter L. Bernstein: Tőkepiaci elméletek. A modern Wall Street születése. Corvina Kiadó, Szekszárd, 2011. 342. oldal

¹² <https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iv-penzpiac-mindenkit-osszekot/16-bankrendszer-mai-gazdasagban/1-kinek-van-kinek-nincs-penzugyi-kozvetitok-ga> (2019. 04. 06.)

2. ábra¹³

A tőkepiac a XXI. században a gazdasági élet „keringési rendszere”. A megtakarítók és beruházók közti tőkekommunikáció eszköze pedig az értékpapír, melyet előbbi kap utóbbtól a rendelkezésre bocsátott tőkéért cserébe. Minden gazdasági szereplő, akinek bármilyen bevétele vagy jövedelme van, amelyből adózik, illetve nyugdíjpénztárba fizet, az maga is tőkepiaci befektetőnek tekinthető. Még a nyugdíjpénztárak is a tőkepiacon fektetik be az általunk befizetett tőkét, ezáltal a saját jövőbeli nyugdíjünk is függ attól, hogyan is teljesítenek ezek a piacok. Természetesen ennél szorosabb kapcsolatot is ki lehet építeni a tőkepiacokkal, amennyiben megtakarításainkkal jól sáfárkodunk, hiszen a befektetési lehetőségek túlnyomó többsége szintén a tőzsdéhez, értékpapíripiacokhoz kötődik.¹⁴

A tőkepiac a hosszú lejáratú befektetések, értékpapírok, követelések piaca. Bélyácz Iván, a befektetési döntések elméletének legelismertebb hazai kutatója rámutat, hogy a „befektetés” kifejezés különböző tevékenységek széles skáláját fogja át.¹⁵ A tőkepiacon az ügyletek

¹³ <https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iv-penzpiac-mindenkit-osszekot/17-tokepiac-es-termek/1-tokepiac-es-ami-mogotte-van> (2019. 04. 07.)

¹⁴ <https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iv-penzpiac-mindenkit-osszekot/17-tokepiac-es-termek/1-tokepiac-es-ami-mogotte-van> (2019. 04. 07.)

¹⁵ „A befektetés általában pénz beruházását jelenti befektetési jegyekbe, kötvényekbe, közönséges részvényekbe vagy viszont-befektetési alapokba. Professzionális befektetők ideérténék még az olyan értékpapír-beruházásokat, mint a fedezeti ügy-

nagy része szabványosított, abból a célból, hogy a piaci kereskedelem folyamatosan és zavaroktól mentesen működjön. A tőkepiacot a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény szabályozza.

„A közvetítők nélkül végbemenő pénzmozgásnak éppen a személyes ismeret a legfőbb korlátja: ez az előfeltétel nagyban leszűkíti a lehetséges ügyletek körét, mértékét. Abban a gyakori esetben viszont, ha a megtakarítók és a pénzt felhasználni szándékozók igényei eltérnek egymástól, közvetítőre van szükség: ez a közvetett finanszírozás esete. Hitelintézetek vagy egyéb pénz- és tőkepiaci szereplők gyűjtik össze az egyéni megtakarításokat, az így összegyűjtött pénzalapokból lehet a hitelfelvevők igényeit kielégíteni. A közvetítő intézmény jellegétől függően szokás megkülönböztetni a banki (hitelintézeti), másfelől a pénz- és tőkepiaci finanszírozás esetét.”¹⁶

A tőkepiac két fő része az elsődleges piac és a másodlagos piac.¹⁷ A tőkepiac legfontosabb intézményei a tőzsde, a felügyelet (MNB), az elszámolóház (KELER Zrt.) és a befektető védelem (Befektetővédelmi Alap – BEVA¹⁸). A büntetőjog a tőkepiac mindkét fő részét és valamennyi szereplőjét védi olyan mértékben, amilyen mértékben a védelmet igénylő és védelmet érdemlő jogi tárgyak azonosíthatók

letek, eladási és vételi opciók, határidős befektetési ügyletek, konvertálható értékpapírok, de ugyanígy ide tartoznak a tapintható eszközök, az anyag, az ingatlan befektetések etc. A befektetés átfogja a konzervatív beruházási attitűdtől az agresszív spekulációig a viszonyulások tág mezejét. A beruházás definiálható pénzalapok egy vagy több eszközben történő lekötéseként, amit több jövőbeli időszakban birtokolnak. Ide sorolható a befektetési folyamat tanulmányozása is.” (Bélyácz Iván: Befektetési döntések megalapozása. Aula Kiadó, Budapest, 2009.19. oldal)

¹⁶ Bod Péter Ákos: Pénzügyi alapok. Tapasztalatok és tanulságok pénzügyi válság után Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2012. 170. oldal

¹⁷ „Elsődleges piac – azon tranzakciók köre, amelyekben a kibocsátó értékesíti az értékpapírjait, legyen az akár kötvénykibocsátás, vagy részvény értékesítése. Ezen tranzakciók eredményeképpen jut a vállalat (vagy egyéb gazdálkodó) a szükséges tőkéhez. Másodlagos piac – a már kibocsátott értékpapírok szabad forgalma a befektetők között. Ezek a tranzakciók a kibocsátók pénzügyi helyzetét közvetlenül már nem befolyásolják, mindössze az értékpapírok tulajdonosi köre változik.” <https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iv-penzpiac-mindenkit-osszekot/17-tokepiac-es-termekei/3-ertekpapier-piacok> (2019. 05 01.)

¹⁸ A 2018. évi mérlegben kártalanítási kötelezettségre képzett 2,0 milliárd Ft összegű céltartalék fedezetét az állampapír portfólió részleges értékesítése biztosítja. A Beva állampapír portfólióban tartott likvid vagyónának piaci értéke 2019. február 28-án 7,2 milliárd Ft volt. https://bva.hu/wp-content/uploads/2019/05/Beva_eves_beszamolo_2018.pdf (2019. 06. 10.)

ezen intézmények és piaci szegmensek mögött. A védelem lehet statikus (az intézményeket és személyeket illetve azok vagyonát támadó bűncselekmények) és dinamikus (az intézmények működésének illetve a tőkepiacon ügyletet kötő felek jogügyleteinek büntetőjogi védelme).

2. A büntetőjog szerepe a gazdaságban és a tőkepiac működésében

A gazdaság és a jogrendszer szorosan kapcsolódik egymáshoz.¹⁹ A gazdaság működését különféle szabályok befolyásolják. A gazdaság legfőbb szabályozója hazánkban 1989 óta a piac. Magyarország Alaptörvényének M) cikke kimondja, hogy:

(1) Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik.

(2) Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.

A társadalomban élő ember cselekedeteit mind (sokféle tartalmú) erkölcsi, (köztük keresztény valláserkölcsi), mind jogi mércével mérhetjük²⁰. A piac szereplői is meghatározott viselkedési normák szerint cselekszenek, lépnek kapcsolatba egymással (vagy legalábbis ez lenne a kívánatos), ezek a normák részint a hatékonyságot növelik, részint szociális és egyéb szempontok alapján határolják be a gazdasági szereplők cselekvési szabadságát. A viselkedési normák lehetnek *írott* és *íratlan* szabályok (ez utóbbiak jelentősége adott esetben – fejlett piacgazdasági viszonyok között – igen komoly lehet).

¹⁹Ilyen kapcsolódási pont például a jog gazdasági elemzésének nevezett elméleti irányzat is. A jog gazdasági elemzése az Amerikai Egyesült Államokból indult el az 1960-as évek elején, majd ezután Európában is elterjedt. Két ága alakult ki, mindkettő a XVIII. századba nyúlik vissza (ekkor vált a közgazdaságtan is önálló tudományrá). Az egyik áramlat a kifejezetten piaci tevékenységeket szabályozó joganyag gazdasági elemzése, tehát azoké a jogszabályoké, amelyek a gazdasági rendszert szabályozzák. Ez az irányzat Adam Smithől szármítható. Ide tartozik a büntetőjog gazdasági elemzése is, melynek mérföldkő jelentőségű állomása volt Gary Becker *Crime and Punishment: An Economic Approach* című, 1968-ban megjelent munkája. A büntetőjog és a közgazdaságtan kapcsolata ma is kétirányú. Egyrészt a büntetőjogi normák (mint a legerősebb jogi tilalmak) hatással vannak a gazdasági életre, másrészt a közgazdaságtan egyes elméleti elemzési módszerei felhasználhatók a büntetőjogban is.

²⁰Fenyvesi Csaba: Az erkölcs és a jog viszonya a büntetőjogban. (=Magyar Rendészet, 2003/1-2. szám) 41. oldal

A gazdaság működését, a gazdasági szereplők viselkedését meghatározó írott szabályok csoportosíthatók aszerint, hogy jogszabályi jellegűek-e vagy sem. (Ez utóbbiak például az etikai kódexek.) A gazdaságra vonatkozó jogi rendelkezések megtalálhatók majdnem az összes jogágban: a polgári jogban a szerződések joga, a munkajog egyes jogintézményei, a gazdasági életre vonatkozó közigazgatási jogi normák mind-mind előírnak viselkedési szabályokat. Ha az üzleti élet szereplőinek a többsége betartja ezeket a játékszabályokat, akkor a gazdasági életben nagyfokú jogbiztonság alakul ki, amely végső soron kiszámítható környezeti feltételeket eredményez.

Mindig akadnak azonban olyanok, akik megszegik az íratlan szabályokat (ezek egy része erkölcsi szempontból kifogásolható módon jut kimagasló haszonhoz, de nem tekinthető bűnözőnek), mások megpróbálnak kibújni az írott normák által felállított, jogszabályi kötelezettségek alól, kisebb-nagyobb sikerrel. Ebbe a második csoportba tartozó gazdasági szereplők a szokásos gazdasági kockázaton felül egy újabbal is szembenéznek: a jogi szankció alkalmazásának reális lehetőségében megjelenő kockázattal. Kilépnek a jogos és a jogtalan határterületét képező szürke zónába az extraprofit reményében, és lépteiket néha sajnos a jogi képviselőik is figyelik (valamint biztosítják). Az eltökéltebb jogsértők azonban itt nem állnak meg, és a jogtalanság mezejére tévednek. Őket nevezzük deviánsnak. A bűnre való hajlandóság az ember sajátja, mivel „társas viszonyaiban a bűncselekmény az egyik reális, kézenfekvő viselkedési mód. Ha pedig mindehhez hozzátesszük, hogy szinte törvényszerű, hogy az ember szükségletei gyorsabban nőnek, mint kielégítésük eszközei, a bűn kísértése és csapdája szinte állandó kísérőjelensége életünknek. Tudomásul kell vennünk, hogy a bűncselekmény problémamegoldó, szükségletkielégítő viselkedési forma, egyik lehetséges, valóságos változata az ember társadalmi viselkedésének. Eleve ott van tehát életünkben, abba bele van ágyazva, és éppen azért kerülhet jogi tiltás alá, mert eleve létező viselkedési forma.”²¹ „Az antiszociális viselkedés csak akkor válik normális következménnyé, amikor a szegénység és a vele összefüggő hátrányok a társadalom összes tagjai által elfo-

²¹Szabó András: *Igazságosan vagy okosan?* Akadémiai Kiadó Budapest, 1993. 10. oldal

gadott kulturális értékekért folyó versenyben együtt járnak azzal, hogy a kultúra a pénzfelhalmozást tekinti a siker szimbólumának.”²²

A jogszabályok megszegése esetére a jogalkotó szankciókat helyez kilátásba: a gazdasági életben ilyenek például a versenyjogi vagy az adójogi szankciók. Ha ez sem elegendő, akkor a jogalkotó a végső eszközhöz nyúl, élve az Alaptörvényből fakadó falhatalmazással, büncselekménnyé nyilvánít egyes káros (vagyis a társadalomra veszélyes) magatartásokat. Ez tehát már a büntetőjog területe. „Alkotmányos demokráciában az állam büntető hatalmának legitimációs alapja az alkotmány. A büntető hatalom gyakorlása azonban az alapvető jogok állam általi legdrasztikusabb korlátozására teremtenek lehetőséget, éppen ezért demokratikus jogállamban az alkotmány kijelöli ennek a hatalomnak a korlátait. Az állam tehát úgy jogosult állampolgárai és a területén tartózkodók alapvető jogainak megvédése, illetve nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése érdekében bizonyos cselekményeket kriminalizálni, elkövetésüket pedig meghatározott büntetéssel fenyegetni, hogy egyúttal tiszteletben kell tartania az alkotmány biztosította szabadságjogokat, továbbá egyszerre kell garantálnia az elkövetők és az áldozatok jogait. A büntető hatalom alkotmányossága nem jelenti azt, hogy kizárólag az alaptörvényben szereplő rendelkezések jelölik ki a hatalomgyakorlás kereteit. Ahol van alkotmánybíróság, ott a testület vonatkozó gyakorlata része a büntető hatalom alkotmányossági követelményeinek. A vonatkozó kódexek (Btk, Be.) pedig ugyancsak tartalmazhatnak alkotmányos értékű szabályokat (pl. a bűnösség, mint a büntetőjog felelősség anyagi jogi feltétele a Büntető Törvénykönyvben).”²³

Az alkotmányjog és a tágabb értelemben vett büntetőjog között érdekes kapcsolat mutatható ki. Szomora Zsolt ezt érzékletesen mutatja be, amikor kifejti azt a német szakirodalomból vett tételt, hogy a „büntető eljárásjog megalvadt alkotmányjog”. Szomora szerint „az alkotmányok iránymutatást és impulzusokat adnak a jogalkotó számára a büntetőeljárás, és ezen túlmenően a büntetőjogi szankcionálás

²²Merton, R. K.: Társadalmi struktúra és anómia. Kriminálpszichológia. Szöveggyűjtemény. (Szerk.: Szabó András) Tankönyvkiadó, Bp. 1975. 224. oldal

²³Lévay Miklós: A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a büncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre (Pázmány Law Working Papers 2011/24. 3. oldal)

alapkérdéseikhez és rendszeréhez. Ezek az irányelvek és impulzusok a két jogterület közötti sokkal szervezettebb és szorosabb kapcsolatra utalnak, mint a magánjog és az alkotmányjog viszonyában, hisz a büntetőeljárásban, a büntetőjogi felelősség megállapítása során az állam (mint a büntetőhatalom gyakorlója) és az egyén közötti viszony tükröződik. Másrészt, a szoros kapcsolat ellenére is, a büntetőjognak mind a mai napig megvan a saját fogalmi rendszere; a büntetőjog zárt dogmatikájának (azaz az idézet szerinti alvadságának) túlzott alapjogi, alkotmányjogi felhívása pont a jogbiztonság garanciáit ásná alá. A két jogterület között tehát egyrészt nagyon szoros, másrészt igen összetett kapcsolat van.”²⁴

Ha egy magatartás olyan fokban veszélyes a társadalomra, hogy a többi jogág által biztosított szankciók nem mutatkoznak elégségesnek, a törvényhozó erre úgy reagál, hogy alkot rá egy tényállást a Büntető törvénykönyvben. Ha valaki olyan magatartást tanúsít az üzleti életben, amely kimeríti a Btk.-ban meghatározott törvényi tényállások valamelyikét, és a büntethetőségének minden egyéb feltétele fennáll, az ún. elévülési időn belül reálisan számolhat azzal, hogy – amennyiben a cselekménye a hatóság tudomására jut – le fogják vele szemben folytatni a büntetőeljárást²⁵, amelynek egyik hátrányos következménye majd a jogerős ítélettel kihirdetett szankció végrehajtása lesz.

A gazdasági büntetőjog tehát normál helyzetben csak végső eszköz, miként a büntetőjog is szubszidiárius jellegű jogág, azaz csak akkor alkalmazzuk a gazdaságban, ha a többi jogág szankciói várhatóan nem eredményeznék a kívánt hatást az üzleti élet szereplői viselkedésének a befolyásolásában. A többi jogág szabályozza a gazdaságot, a büntetőjog védi; és míg a többi jogág viselkedési normáinak az a célja, hogy az állampolgárok aszerint tevékenykedjenek az üzleti életben, a büntetőjogban leírtak tanúsításától (azaz a gazdasági büncselekmények elkövetésétől) mindenkinek tartózkodnia kell. A büntetőjog tehát az utolsó a jogágak között abban az értelemben, hogy

²⁴ Szomora, Zsolt (2013) Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. In: Alkotmányozás Magyarországon 2010-2011. Pázmány Press, Budapest - Pécs, 257. oldal

²⁵ A gazdasági büncselekményekkel kapcsolatos büntetőeljárások sajátos rendelkezéseit kiválóan összefoglalja a következő tankönyv: Herke, Csongor – Hengl, Melinda: Új gazdasági büntetőeljárás Pécs, Magyarország, PTE ÁJK, 2014.

csak a legvégső esetben szabad alkalmazni a gazdaságban magatartásbefolyásoló eszközként, ugyanakkor egyben a legerősebb jogág is, hiszen az állampolgárok életébe ez teszi lehetővé a legnagyobb fokú, legdrasztikusabb beavatkozást (gondoljunk csak a szabadságelvonással járó szankciók alkalmazásának a lehetőségére).

Mindezek után meghatározhatjuk a gazdasági büntetőjog fogalmát. A gazdasági büntetőjog a büntetőjog egyik részterülete, méghozzá a leginkább elkülönülő szegmense. Azoknak a büntetőjogi és büntetőjogon kívüli jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, hogy a gazdasági rendet (azaz az aktuális, uralkodó gazdasági szisztéma szabályszerű működését) fenyegető cselekmények közül melyek minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni, és velük szemben milyen szankciókat, miként kell alkalmazni.

„1992-ben a chicagói Gary S. Becker Nobel-díjat kapott azért a munkásságáért, amelyben kidolgozta a homo oeconomicus racionális cselekvéseit értelmező tanait. Egyebek mellett kifejtette, hogy az ember a rendelkezésére álló szűkös eszközeit ésszerű döntéseivel a legnagyobb szubjektív haszon elérése reményében működteti. Az ugyancsak szubjektív szükségleteit azonban soha sem tudja teljes mértékben kielégíteni, emiatt állandóan alternatív megoldásokat keres és teremt. Emiatt ökonomikusan, célracionálisan cselekszik, a legkisebb költségek árán a legnagyobb hasznot kívánja magának megszerezni.”²⁶ A gazdasági bűncselekmények esetében (amelyek a többi bűncselekmény kategóriával összehasonlítva a legkisebb erkölcsi rosszallást váltják ki az emberekből) a leginkább érvényes az a több szerző által is állított tétel, amely szerint a bűnelkövetők a következő tényezőket mérlegelik: (a szankció szigora) \times (a felelősségre vonás matematikai-statisztikai valószínűsége). Cento Veljanovszki koncepciója szerint „az egyén azért követ el bűncselekményeket, mert ezzel nagyobb tiszta haszonra tud szert tenni, mint bármely más, szóba jöhető, jogszerű tevékenységgel.”²⁷ Gary Becker szerint ha a bűnözés problémaként jelentkezik, ez azért van, mert a bűnözés

²⁶Korinek László: Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében BM Kiadó, Budapest, 2001. 87. oldal

²⁷Visegrády Antal: Modern jogbölcseleti irányzatok Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1995. 17. oldal

kifizetődő (!). A bűnözőket Becker modellje szerint két változó képes elrettenteni: a felderítési mutató és a szankció súlyossága.²⁸

„Számítalan vizsgálat igazolta (például Walsh, 1986; vagy Karstedt – Greve, 1996), hogy olyan kisebb súlyú jogsértések esetén, mint a parkolási kihágás, vagy közlekedési szabálysértés, az átlagember (is) szituációs döntéseket hoz (lényegében választ), és ennek alapján szegi meg, vagy tartja be a szabályokat. Mérlegeli a lebukás, a várható büntetés, az ezzel járó hátrányok és a normasértéstől várható pillanatnyi előnyök egymáshoz mért viszonyát. A bűnelkövetésre vonatkozó döntés meghozatala gyakorlatilag ugyanezen modell alapján történik. A „vétek volna kihagyni” kísértéseknek jobban vagy kevésbé állnak ellen az emberek.”²⁹ (Éppen emiatt a felderített gazdasági bűncselekmények elkövetőit nem „igazi” bűnözőkként, hanem olyan homo oeconomicus-ként kellene kezelnünk, aki kockáztatott és veszített.)

„A jog ugyan nem tekinti bűnözőnek az embereket, de feltételezi, hogy az vezérli őket, hogy mennyi előnnyel, illetve kárral jár, amennyiben megtartják a jog előírásait. Ha egy áru drágul, kevesebbet vásárolunk belőle. Ha egy bűncselekmény elkövetésével elérhető előnyt tekintjük árunak, és ezen áru bűncselekménnyel megszerzése drágul, akkor csökkenni fog iránta a kereslet, vagyis kevesebbet bűnözünk. A bűnöző, mint minden megfontolt üzletember, akkor vállalkozik szükségletei bűncselekmény útján való kielégítésére, ha feltételezi, hogy az így várható ráfordításait meghaladja vállalkozása nyeresége.”³⁰ Ahhoz, hogy „ne érje meg” gazdasági bűncselekményt elkövetni, olyan mértékű pénzbüntetést kellene kiszabni, hogy a „művelet” várható értéke negatív legyen. Ez a következőképpen érhető el³¹:

²⁸Ld. Gary Becker: Crime and Punishment: An Economic Approach (=Journal of Political Economy, vol. 78. (March/April 1968.) 169-217. oldal)

²⁹Korinek László: Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében BM Kiadó, Budapest, 2001. 89. oldal

³⁰Sajó András: A büntetés költségzsemléletű megközelítése (=Belügyi Szemle 2003. 11-12. szám 39. oldal)

³¹Ld. Gál István László: A bűnmegelőzés néhány kérdése a pénzhamisítással kapcsolatban (=Pécsi Határőr Közlemények Pécs, 2003. 157-167. oldal)

<i>Esemény</i>	<i>Nyereség/veszteség</i>	<i>Valószínűség</i>
1. Siker	x	1-p
2. Lebukás	-y	P

Tegyük fel, hogy az első változat (siker) estén az elkövető lebukás nélkül élvezheti a bűncselekmény elkövetéséből nyert extraprofitot. Ekkor a bűncselekmény révén nyert pénz értékének megfelelő „x” haszonhoz jut. Ennek a változatnak a valószínűsége (1-p) a látenciával egyenlő, vagyis azzal a valószínűséggel, hogy az elkövető cselekménye vagy az elkövető személye a hatóság előtt ismeretlen marad. Eszerint a második változat, melynek bekövetkezési valószínűsége p lesz, jelöli azt az esetet, amikor az elkövetőt elkapják, elkozzák tőle a bűnös eredetű pénzt, és ráadásul pénzbüntetést (-y) szabnak ki rá. A két változat együttes várható értéke tehát $(1-p)*x - p*y$. Ennek a kifejezésnek kell negatívnak lennie. Ezek szerint a kilátásba helyezett pénzbüntetésnek valamivel nagyobb kell lennie, mint $\{(1-p)/p\}*x$. Tehát például a gazdasági bűncselekményeknél általában feltételezhető 90%-os látencia esetét alapul véve $(0,9/0,1)*x$, azaz a bűncselekmény elkövetése révén nyert „haszon” névértékénél több, mint kilencszer nagyobb összegű pénzbüntetést kellene kiszabni. Ezt néha szabadságvesztéssel együtt alkalmazva, és a büntetési gyakorlatnak kellő nyilvánosságot adva megfelelő általános visszatartó erőt (generálpreventív hatást) lehetne gyakorolni a bűnelkövetésekkel szemben. Ha a bűnözők tényleg homo oeconomicus-ként viselkednek, ilyen büntetési gyakorlat mellett reálisan alig kellene számolni gazdasági bűncselekmények elkövetésével. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az árak növekedéséből adódó keresletcsökkenés, azaz a kereslet törvénye elvének megfelelően a várható (valószínűségekkel súlyozott) büntetés növekedéséből a bűncselekmények számának csökkenése szükségszerűen következik, ez az elrettentés törvénye.³²

A következő modell már bonyolultabb, és több tényezőt vesz figyelembe. Gary Becker egyik, 1968-ban megjelent tanulmánya szerint³³

³²Robert Cooter – Thomas Ulen: Jog ésközgazdaságtanNemzetitankönyvkiadó Budapest, 2005. 507. oldal

³³Idézi: SemjénAndrás – SzántóZoltán- Tóth I. János: AdócsalásésadóigazgatásMikroökonómiaimodellekésempirikuselemzések a

szerint a bűnöző – mint haszonmaximáló cselekvő – akkor követ el bűncselekményt, ha az abból fakadó várt hasznai meghaladják azokat a veszteségeit, amelyeket a lebukása esetén kellene elszenvednie. Emiatt optimális mértékben fog bűnt elkövetni, mialatt a várható jövedelmei hasznát maximalizálja:

$$\text{Max. } E[U(Y)] = p U(Y-f) + (1-p) U(Y), \quad (1)$$

ahol

p = a lebukás valószínűsége;

$1-p$ = a lebukás elkerülésének valószínűsége;

Y = a bűnelkövetésből származó jövedelem;

f = a bírság, vagy a lebukást követő egyéb büntetés (pl. börtön) pénzben kifejezett

összege.

A bűnelkövetést minimalizáló politika p és f mértékét választhatja meg $0 < p < 1$ és $f > 0$ mellett. A várható szankció (pf) állandósága mellett Becker kimutatja, hogy a büntetés mértékének és a lebukás valószínűségének hatása a bűnelkövetésre attól függ, hogy milyen a bűnelkövető kockázattal szembeni attitűdje. Ha kockázatkedvelő cselekvőről van szó, akkor a p egy százaléknyi növelése és f csökkentése a bűnelkövetések számának csökkenését vonja maga után. Ezzel szemben, ha kockázatkerülő a bűnelkövető, akkor p -t lehet egy százalékkal csökkenteni és f -et növelni ahhoz, hogy a bűnelkövetések száma csökkenjen. Azaz a bűnelkövetések feltárásának valószínűségének növelése hatékonyabb eszköz a bűnelkövetőkkel szemben, ha azok kockázatkedvelők és a büntetés növelése hatékonyabb, ha kockázatkerülők. A gazdasági bűncselekményeket elkövetők nagyobbik része pedig kockázatkedvelő, ez olyan axióma, amelyet nem is kell külön igazolnunk.

Nagyjából ugyanezt fogalmazza meg egy másik amerikai szerző is, amikor a bűncselekmények elkövetésére vonatkozó függvényt írja³⁴:

$$(1-p)U(W_c) - pU(S) > U(W)$$

rejtettgazdaságról MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont Budapest, 2001. 17. oldal

³⁴ Richard B. Freeman: The Economics of Crime Handbook of Labor Economics Volume 3 1999. 3538. oldal

Vagyis a bűncselekmény elkövetését befolyásoló tényezők a következők: a szankció nagysága (S), a megbüntetés valószínűsége (p), a bűncselekményből származó jövedelem (W_c) és a legális munkából származó jövedelem (W). Ha tehát a bűncselekményből származó jövedelemet és a büntetés nagyságát a megfelelő valószínűségekkel megszorozva kivonjuk egymásból, és a kapott eredmény még mindig nagyobb, mint a legális forrásból nyerhető jövedelem, akkor megéri bűnözni. Ez a modell azért nagyon értékes, mert rámutat arra, nemcsak a büntetés nagysága és a bekövetkezési valószínűség játszik szerepet a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó döntésben, hanem az is, hogy mekkora jövedelemre lehet szert tenni egy adott társadalomban legális munkával.

Ésszerűnek látszik feltételezni, hogy „azok az emberek, akiket szigorú büntetéssel fenyegetnek egy bizonyos viselkedés miatt, nyilván tartózkodni fognak ettől a viselkedéstől. A kérdés tudományos vizsgálata során mégis az derült ki, hogy ennek pont az ellenkezője igaz: éppen az enyhe büntetéssel fenyegetett emberekben fejlődik ki ellenszenv a tiltott viselkedésformával szemben”.³⁵ Ehhez még hozzátehetjük a büntetőjog-tudomány atyjának, Cesare Beccariának azt az 1764-ben papírra vetett véleményét, mely szerint nem a büntetés szigorúságának, hanem az elmaradhatatlanságának van visszatartó ereje.

A gazdasági jogban a büntetőjog eszközrendszere csupán ultima ratio, végső eszköz szerepet tölthet be, sőt azt is kijelenthetjük, hogy a gazdasági jogban a büntetőjogi szankciók nagymértékben hatástalanok.³⁶ A gazdasági jog egyébként jellegét tekintve játékszabály-jog, ezért változnak olyan gyakran a tilalmakat reprezentáló gazdasági büntetőjogi szabályok is.

Válságok alatt és után azonban felértékelődik a gazdasági büntetőjog szerepe és súlya. Jelenleg olyan korszakban élünk, amikor a jogi, és ezen belül a büntetőjogi szabályozás szigorítása elengedhetetlenül fontos a gazdasági növekedés újbóli beindításához és az életszínvonal-csökkenés megállításához.

³⁵Elliot Aronson: A társas lény KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2001. 28. oldal

³⁶Visegrády Antal: A jog hatékonysága Budapest, 1997. 68-69. oldal

Egyre több politikus követeli a büntetőjogi felelősség érvényesítését és a jogi szabályozás szigorítását is napjainkban. „A politika feladata itt az, hogy világosan meg kell nevezni a felelősöket és le kell vonni a konzekvenciákat. Ebbe a büntetőjogi felelősség is bele tartozik.”³⁷ Magyarországon és a fejlett nyugati világban is gyakran találkozhatunk olyan bűncselekményekkel, amelyek vagy a központi költségvetésnek okoznak kárt, vagy befektetők ezreit, tízezreit károsítják meg. A két halmaz metszéspontjában azok a nagy volumenű bűncselekmények találhatók, amelyek – ha nemzetközi szinten jelentkeznek – akár gazdasági válságokat is okozhatnak. Ezek a bűncselekmények közvetlenül vagy közvetve a magyar állam és az Európai Unió költségvetését is megkárosítják, hiszen a bűncselekmény által elvont jövedelem az esetek döntő többségében jelentős adóbevétel kiesést is jelent. A nagy volumenű gazdasági bűncselekmények emellett a teljes nemzetgazdaság biztonságos működését is veszélyeztetik, ezáltal gazdaságbiztonsági kockázatként³⁸ tágabb értelemben a nemzetbiztonságot fenyegető tényezőként is vizsgálhatók. Legalább egy, ilyen jelentős volumenű bűncselekmény ismertté válik a rendszerváltás óta minden évtizedben (a látens bűncselekmények száma pedig még ehhez hozzáadható lenne, ha egyáltalán lennének erre vonatkozó becslések). Az ártatlanság vélelmét szem előtt tartva nem állíthatjuk, hogy az ún. Quaestor ügy háttérben egészen biztosan bűncselekmény vagy bűncselekmény-sorozat áll, de elgondolkodtató, hogy a több mint 200 milliárd forint nagyságrendűnek becsült kárérték eléri a magyar GDP egy százalékát. Összehasonlításképpen a NAV Bűnügyi Főigazgatósága a teljes 2016-os évben összesen 6247 bűncselekmény gyanújával indított nyomozást (ezeknek 42 százaléka volt költségvetési csalás). A 2016-ban feltárt 6247 bűncselekmény együttes kárértéke kb. a fele volt annak, amit egyedül a Quaestor ügyben a becslések szerint meg lehet állapítani.

³⁷<http://www.abendblatt.de/politik/deutschland/article607692/CSU-fordert-strafrechtliche-Aufarbeitung-der-Wirtschaftskrise.html> (2012. augusztus 19.)

³⁸ A témához kapcsolódóan lásd: Tóth Dávid: Kockázatelemzés egyes gazdasági bűncselekmények kapcsán (In: Büntetőjogi Szemle 2019/1. 108-114. oldal)

3. A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kétirányú kapcsolatrendszere

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika egyaránt része az állam általános politikájának (úgy, mint a szociálpolitika, egészségpolitika, népeséggpolitika, oktatáspolitiká stb.). Mindkettő mögött egy viszonylag későn kialakult, relatíve fiatal társadalomtudomány áll.

A büntetőjog-tudomány kialakulása (nem számítva az előző századokban felbukkanó, szórványosan megjelent büntetőjogot is érintő szakirodalmi munkákat) 1764-re datálható, amikor Cesare Beccaria A bűnökről és büntetésekről (Dei delitti e delle pene) című műve megjelent. Ezzel indult el útjára a büntetőjog tudomány első nagy iskolája, a klasszikus iskola. Szinte ezzel azonos időben, mindössze tizenkét év különbséggel, 1776-ban jelent meg Adam Smith A nemzetek gazdagsága című könyve, amely a klasszikus közgazdasági iskola kezdőpontjának számít. Ebben Smith többek között kifejti, hogy az állam szerepe a társadalom védelme külső támadásokkal szemben. Vagyis a gazdaságpolitika egyik feladata és funkciója a társadalom védelme. A büntetőjog (és természetesen a kriminálpolitika) feladatai és funkciói között is ez az egyik legfontosabb. Smith szerint a társadalom tagjai közötti igazságtalanságok megszüntetése is az állam feladata, valamint olyan intézmények létrehozása és kiadások finanszírozása, amelyek a társadalom többségének az érdekeit szolgálják. Ez szintén a kriminálpolitika feladata is napjainkban, hiszen abból az axiómából indulunk ki, hogy a bűnelkövetők a társadalom kisebb részét alkotják. (A regisztrált bűncselekmények száma az elmúlt években 300.000 alá csökkent, az ismertté vált bűnelkövetők száma pedig egy évtized óta 100.000 körül ingadozik kis szórással. Ez a lakosság egy százaléka.) A társadalom védelme érdekében a kriminálpolitika is olyan intézményrendszert tart fenn (nyomozó hatóságok, ügyészség, bíróságok, büntetés-végrehajtás³⁹), amelynek a működése a társadalom többségének az érdekeit szolgálja⁴⁰.

³⁹ „A bűnözés – mint társadalmi jelenség – elleni küzdelem mindig időszerű, mert az embereket, a társadalmat, a jogállamot vele szemben meg kell védeni. Ennek – egyik, ha nem is meghatározó, de mégis nélkülözhetetlen – fontos része a büntető

A gazdaságpolitika intézményrendszere az elmúlt évszázadban alakult ki. Adam Smith még a lehető legkisebb állami beavatkozást tartotta célszerűnek. a *Nemzetek gazdagsága*⁴¹ című könyvében kifejti, hogy mindenki a saját önérdeke szerint cselekszik, ezek együtt a közjó eléréséhez vezetnek. Ennek viszont az a feltétele, hogy ne avatkozzunk be a gazdaságba, mert a „láthatatlan kéz” majd megoldja a problémákat. Adam Smith is utalt már azonban – ugyan érintőlegesen, az egyes jószágok árainak kapcsán – a válságok kialakulásának lehetőségére: „Amikor szükségét szenvedünk abban, ami nélkülözhetetlen, akkor mindent fel kell áldoznunk, ami felesleges, és aminek éppen ezért úgy esik az ára a szegénység és válság idején, mint ahogyan a virágzó jólétben emelkedik. Más a helyzet a létszükségleti javak terén. Ezeknek a valóságos ára, vagyis az értük kapható munka mennyisége a szegénység és válság idején emelkedik, s a virágzó jólét, tehát a nagy bőség idején esik; nagy bőség nélkül nincs virágzó jólét. A gabona létszükséglet, az ezüst nélkülözhető.”⁴² Smith szerint azonban ezeket a válságokat a piaci mechanizmusok automatikusan megoldják.

Mindkét politikai részterület, vagyis a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közös jellemzője továbbá, hogy a politikai célkitűzések és preferenciák hatására nem minden esetben a kriminológiai és közgazdasági szempontból optimálisához közelítő döntések is megjelennek benne. Gazdaságilag nem racionális döntések is hozhatnak többlétszavazatokat, és bizonyos büntetőjogi jogszabály változtatások, összességében a kriminálpolitika szakmailag nem feltétlenül

felelősségre vonás folyamatában, a tágabb értelemben vett büntetőeljárásban a szankciók végrehajtása, és a hozzájuk kapcsolódó járulékos feladatok elvégzése is.” (Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban In: Börtönügyi Szemle, 2014/1. 1. oldal) Az új magyar büntetés-végrehajtási joggal kapcsolatban lásd még: Lajtár István: Büntetés-végrehajtási jog Patrocinium Kiadó Budapest, 2017.

⁴⁰ A témával kapcsolatban lásd bővebben Hack Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 382 old) c. monográfiájának első részét, amely a számkérhetőség értelmét és tétjeit mutatja be, felvillantva néhány ezzel kapcsolatos dilemmát is.

⁴¹ A mű teljes címe: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*.

⁴² Adam Smith: *A nemzetek gazdagsága* Akadémiai Kiadó Budapest, 1959. 241-242. oldal

megindokolható szigorítása is növelheti az aktuális kormányzat népszerűségét.

Mindezek mellett kijelenthetjük, hogy a gazdaság és a jogrendszer is szorosan kapcsolódik egymáshoz. Ilyen kapcsolódási pont például a jog gazdasági elemzésének nevezett elméleti irányzat is.

A jog gazdasági elemzése az Amerikai Egyesült Államokból indult el az 1960-as évek elején, majd ezután Európában is elterjedt. Két ága alakult ki, mindkettő a XVIII. századba nyúlik vissza (ekkor vált a közgazdaságtan is önálló tudománnyá). Az egyik áramlat a kifejezetten piaci tevékenységeket szabályozó joganyag gazdasági elemzése, tehát azoké a jogszabályoké, amelyek a gazdasági rendszert szabályozzák. Ez az irányzat Adam Smith-től számítható. A másik irányzat – amely a közfelfogás szerint Jeremy Bentham munkásságával veszi kezdetét – a nem piaci viselkedést szabályozó joganyagot elemzi.⁴³ Ide tartozik a büntetőjog gazdasági elemzése is, melynek mérföldkő jelentőségű állomása volt Gary Becker *Crime and Punishment: An Economic Approach* című, 1968-ban megjelent munkája.

A büntetőjog és a közgazdaságtan kapcsolata kétirányú. Egyrészt a büntetőjogi normák (mint a legerősebb jogi tilalmak) hatással vannak a gazdasági életre, másrészt a közgazdaságtan egyes elméleti elemzési módszerei felhasználhatók a büntetőjogban is.

A jelen munka a szerző korábbi és legújabb kutatásaira egyaránt alapozva, néhány általános összefüggés bemutatása után konkrét példákon keresztül vezeti le a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika egymásra gyakorolt hatásának egyes működési mechanizmusait, a teljesség igénye nélkül.

A gazdaságpolitika napjainkban szorosan kapcsolódik a makroökonómiához. Az állam olyan nézeteit, elhatározásait, döntéseit értjük a legáltalánosabb értelemben a gazdaságpolitika fogalma alatt, amelyeket az állam (a kormányzat) a társadalmi és politikai céljainak megvalósítása érdekében a gazdaság befolyásolására alkalmaz. A gazdaságpolitika jelentősen befolyásolja a társadalom és a gazdaság szereplőinek döntéseit, mozgásterét. „A XVIII. század és a XIX. század elejének liberális gondolkodói még azt követelték az

⁴³ Visegrády Antal: *Angolszász jog és politika* Dialog Campus Kiadó Budapest-Pécs, 1999. 29. oldal

államtól, hogy messzemenően tartózkodjék a gazdasági beavatkozásoktól. Ugyanakkor ma már az állam általában nemcsak a gazdasági folyamatok alakulását befolyásoló jogi-intézményi rendszert határozza meg (rendszer szabályozási politika), hanem ennek a folyamatnak még bizonyos változóit is (folyamatszabályozási politika). A gazdaságpolitikai beavatkozás – igaz, eltérő igénnyel és mértékben – általános jelenség.”⁴⁴

A gazdaságpolitika két legfontosabb részterülete a fiskális (kötségvetési) és a monetáris politika. A fiskális politika legfontosabb eleme a központi költségvetés kiadásainak és bevételeinek a változtatásával valósítható meg. (Emellett az államháztartás az elkülönített állami pénzalapokat, a társadalombiztosítást és a helyi önkormányzatok költségvetését is tartalmazza, ezek azonban gazdaságpolitikai szempontból kisebb jelentőségűek.) A költségvetés a kormányzat pénzügyi terve, amely tipikusan előre egy évre határozza meg a bevételeket és a kiadásokat. A kormányzat kiadásai a központi költségvetés által a fejlett országokban megközelítik vagy akár meg is haladják a GDP 50%-át. Az állam a legnagyobb beruházó és a legnagyobb munkaadó is.

A gazdaságpolitika feladatait többféle csoportosításban is meghatározhatjuk. A legfontosabb feladatok a következők:

1. a gazdasági stabilitás (árstabilitás, növekedés stabilitása, munkapiaci stabilitása, munkanélküliségi szint alacsonyan tartása),
2. az intézményi és jogi feltételek biztosítása: ki kell építeni és működtetni kell azt az intézményrendszert, amely a társadalmi együttélés rendjét és a gazdaság zavartalan funkcionálását és növekedését biztosítja és támogatja,
3. monopóliumok és monopolista törekvések korlátozása,
4. externáliák (külső gazdaságihatások) csökkentése és az általuk okozott problémák kezelése,
5. a jövedelemkülönbségek csökkentése,
6. közjavak előállítás,
7. egyes javak előállítás.

⁴⁴ Peter Dobias: *Gazdaságpolitika Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988. 17. oldal*

Az államháztartás egyik legfontosabb feladata a közjavak előállítása és újratermelése, fenntartása. A közgazdaságtan a tiszta magánjavak⁴⁵ mellett ismeri a közjavak kategóriáját is. Szemben a tiszta magánjavakkal (amelyeknél fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége és érvényesül a fogyasztásban a rivalizálás lehetősége) a közjavak kollektív, azaz közösségileg fogyasztható javak. A fogyasztásuk mennyisége független az egyén döntésétől, mindenki ugyanakkora mennyiséget fogyaszt. Emellett nincs lehetőség a fogyasztásból történő kizárásra, és az egyes fogyasztók nem gyakorolnak befolyást egymás fogyasztására. A fő különbség tehát nem az a közjavak és a magánjavak között, hogy ki állítja elő őket (egy park például attól még nem biztos, hogy közjóság, ha városi adókból finanszírozza az önkormányzat, hiszen lehetőség van rá, hogy bekerítsék, és belépődíjat szedjenek). A közjavak lehetnek:

- a) nemzetközi (pl. a NATO),
- b) nemzetiek (egy adott ország honvédelme),
- c) regionálisak (adott régió környezeti állapota),
- d) helyiek (egy önkormányzati fenntartású oktatási intézmény),
- e) csoportspecifikus kollektív javak (egy egyetemistákat kiszolgáló létesítmény).

A közjavakat adókból és más állami bevételekből, valamint hitelből finanszírozhatja az állam. Mivel a közjavak fogyasztásából az egyes embereket nem lehet kizárni (a honvédelmet mindenki folyamatosan „megkapja”, ha kell neki ha nem, és nem zárható ki a honvédelem „fogyasztásából”), nagy a kísértés az úgynevezett „potyautas-magatartásra”. Mivel a társadalom tagjai a közjavak hasznosságából mindenképpen részesülnek, semmi nem indokolja, hogy a racionálisan gondolkodó fogyasztó az adott közjóság finanszírozásában részt kívánjon venni. Ha azonban senki sem fizet, a közjavakat az állam nem tudja finanszírozni. Ez viszont a közteher-viselésben való önkéntes részvételt indokolja. Mi tehát az egyén számára racionálisan követendő stratégia? Megvizsgálhatjuk a fogoly-dilemma alapján, hogy a homo oeconomicus-ként viselkedő állampolgár milyen döntést hoz a közteherviselésben való részvétellel kapcsolatban.

⁴⁵ Ezeknek két megkülönböztető jellemvonása az, hogy fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége, illetve érvényesül a fogyasztásban történő rivalizálás lehetősége is.

		a társadalom többi tagja	
		<i>fizet</i>	<i>nem fizet</i>
egyén	<i>fizet</i>	Pénzért élvezheti a közjóság hasznosságát	A közjóság nem valósul meg, feleslegesen fizetett
	<i>nem fizet</i>	Ingyen élvezheti a közjóság hasznosságát	A közjóság nem valósul meg

Látható, hogy a domináns stratégia a nem fizetés, de így előfordulhat, hogy a közjóság nem valósul meg! Egyes közgazdászok szerint ésszerű, hogy a hiányos forrásokat ne arra fordítsuk, hogy adót fizessünk, amikor kedvezőbb alternatív alkalmazások is kínálkoznak.⁴⁶

A magánjavak és a közjavak mellett beszélhetünk még vegyes javakról is. Ezek átmenetet képeznek a köz- és a magánjavak között (például egy védőoltás). Az állami beavatkozás a vegyes javak előállításában és fogyasztásában is indokolt.

Léteznek végül megkülönböztetett javak is, itt az állami szerepvállalás lényege a hiányzó vagy létező egyéni preferenciák közösségi érdekek alapján történő korrekciója.⁴⁷ Két fajtájukat különböztetjük meg.⁴⁸

Látható tehát, hogy a gazdaság nem működik jól bizonyos mértékű állami beavatkozás nélkül. (Ezt ma már mindenki elismeri, vita a beavatkozás mértékben van.) Az állam gazdasági szerepvállalásához viszont bevételekre van szükség, amelyeket az állampolgároktól szed be, akár kényszer árán is (mint ahogy láttuk, az önkéntes fizetés nem

⁴⁶ Szilovics Csaba: Csalás és jogkövetés az adójogban Gondolat Kiadó Budapest, 2003. 89. oldal

⁴⁷ Madár-Schep-Szabó-Szabellédi-Zeller: Pénzügyek alapjai UNIÓ Kiadó, Budapest, 2002. 522. oldal

⁴⁸ Ezek a meritorikus és a demeritorikus javak. A meritorikus javak esetében az állam pozitív diszkriminációt alkalmaz, a vonatkozó egyéni preferenciák esetében is lehetővé vagy kötelezővé teheti a fogyasztást (az előbbire egy múzeum, a az utóbbira az általános iskolai oktatás a példa). A demeritorikus javak esetében az állam az esetlegesen létező (gyenge vagy erős) egyéni preferenciák ellenére él a negatív megkülönböztetés eszközével, és jelentősen megdrágíthatja vagy meg is tilthatja az adott jóság fogyasztását (az előbbire a cigaretta, az utóbbira a heroin hozható fel példaként).

racionális magatartás, erre nem lehet alapozni). Ahhoz, hogy a tervezett bevételeket az állam realizálni tudja, szükség van a legerősebb jogi eszköz, a gazdasági büntetőjog támogatására is.

Láthattuk, hogy a költségvetés egyik legfontosabb feladata tehát a közjavak biztosítása. Ezek közé tartozik az igazságszolgáltatás intézményrendszere is. Vagyis a gazdaságpolitika adja a fedezetét a kriminálpolitika működtetésének is. Az állam legfőbb bevételi forrásai az adók. Az adóztatás három funkciója:

- 1) fedezeti funkció: ez biztosítja az államháztartás bevételeit,
- 2) befolyásolási funkció: az adórendszer gyakran az állami-politikai preferenciák megjelenítési helye is egyben,
- 3) arányosítási funkció: az elosztási arányok megváltoztatása által az állam beavatkozik a jövedelem- és vagyoneloszlásba is.

Az adóbevételek beszedése tehát az állam egyik legfontosabb érdeke, hiszen megfelelő mennyiségű adóbevétel nélkül a gazdaságpolitika ellehetetlenül. Ezt viszont a kriminálpolitika tudja támogatni a maga saját eszközzel, hiszen a legsúlyosabb visszaélések költségvetési csalásnak minősülnek, és akár végrehajtandó szabadságvesztés is lehet a büntetésük.

A kriminálpolitika ma még nem tekinthető önálló tudománynak, csak egy önállósuló részterület a bűnügyi tudományokon belül. Része az állam általános politikájának, ezen belül a jogpolitikának. A már elkövetett bűncselekményekre adandó válaszstratégiák gyűjtőfogalma. A kriminálpolitika irányítja a büntető törvényhozást (például új bűncselekmények törvényi tényállásainak megalkotása, a büntetési tételek felemelése vagy csökkentése stb.), de csak mérsékelt szerepe van a jogalkalmazásban.

A kriminálpolitika fogalmának a meghatározásával több hazai szerző is foglalkozott. A múlt század nyolcvanas éveiben Földvári József monográfiája talán a legfontosabb monográfia ezek közül, de napjainkból feltétlenül meg kell említeni Farkas Ákos, Borbíró Andrea és Ligeti Katalin a témával kapcsolatos munkáit.

Földvári József álláspontja szerint míg a XIX. század a büntetőjog dogmatikájának az évszázada volt, addig a XX. század a kriminálpolitikai gondolkodás időszak. Az érdeklődés megváltozásának a hátterében négy jelenség áll. Először a bűnözés helyzetének

alakulása kapcsán megjegyzi, hogy minőségi és mennyiségi negatív változás (rosszabbodás) következett be. A második ok annak a meggyőződésnek a kialakulása, hogy a bűnözés befolyásolható jelenség. Fel kell tárni az okait, és a lehetőségekhez mérten meg kell előzni. A harmadik tényező a természettudományos ismeretek gyarapodása, amelyeket a kriminológia és a kriminalisztika is folyamatosan átvesz. Végül Földvári szerint a negyedik ok a világméretű kodifikációs hullám kibontakozása, amelynek eredményeként minden állam egyre hatékonyabb büntető törvénykönyvet akart készíteni a XIX. század második felében.⁴⁹Földvári József definíciója szerint a kriminálpolitika tudománya azoknak az ismereteknek a rendszere, amelyek alapján szervezheti az államhatalom a bűnözés elleni küzdelmet, meghatározván e küzdelem eszközeit, ezen eszközök alkalmazásának feltételeit és módjait, összhangban az állam általános politikai célkitűzéseivel.⁵⁰

Ligeti Katalin a kriminálpolitika fogalmának a meghatározásakor a következőket írja: „A kriminálpolitika fogalmának számos külföldi és hazai meghatározása ismert. A tudományos meghatározások gazdag tárából – a fogalom és az általa jelölt tudományterület történeti fejlődésének szempontjait is figyelembe véve – néhány szerzőt meg kell említeni. Így Franz v. Liszt, a közvetítő iskola kiemelkedő alakja, a bűnözés okait és a büntetés hatásait vizsgáló tudományos kutatás alapelveit magába foglaló diszciplínának tekintette a kriminálpolitikát, amely megszabja – a büntetés és ahhoz hasonló jogintézmények igénybevételével – a bűnözéssel szembeni állami fellépést (Liszt 1905/I). Liszt megközelítésében a kriminálpolitika még nem vált el élesen a kriminológiától; a két tudományág szétválása és önállósulása csak az 1940-es években indult meg. A kriminológia és kriminálpolitika szétválásának folyamata a kriminológia kutatási területének és kutatási módszerének körvonalazódásával függ össze. Az 1950-es évektől kezdődően a növekvő bűnözésből fakadó társadalmi szükséglet és az időközben felhalmozódott ismeretanyag kölcsönhatásának eredményként a kriminológia elfoglalta önálló

⁴⁹ Földvári József: Kriminálpolitika Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 11-13. oldal

⁵⁰ Földvári József: Kriminálpolitika Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 18.. oldal

helyét a tudományágak között. Ezzel egy időben nyilvánvalóvá vált, hogy az addig kriminológia címszó alatt összefoglalt kutatások alapvetően kettős természetűek voltak: egyrészt a bűnözést mint társadalmi jelenséget és a bűnelkövetést mint egyedi jelenséget empirikusan vizsgálták, másrészt e vizsgálatok alapján értékelték a büntető igazságszolgáltatási rendszer működését, azzal kapcsolatban célokat, feladatokat fogalmaztak meg. Az 1960-as évekre általánosan elfogadottá vált, hogy a kriminológia empirikus, ontológiai tudomány, azaz a meglévő jelenségeket kutatja. Ezzel szemben a kriminológiai felismerésekből levont következtetések a kriminálpolitika mint önálló axiológiai tudomány körébe tartoznak. A két tudományterület kettéválását tükrözi Jescheck (1996) megközelítése, aki szerint a kriminálpolitika arról szól, hogy hogyan alakítható ki a büntetőjog a legcélszerűbben annak érdekében, hogy eleget tudjon tenni fő feladatának, a társadalom védelmének. Ezt a gondolatot továbbfejlesztve Zipf (1973) a büntető-igazságszolgáltatási rendszerre vonatkozó elképzelések kialakítását és megvalósítását érti kriminálpolitika alatt.”⁵¹

A társadalom érdekeinek védelme, a társadalmi együttélés biztosítása az államhatalom feladata a XXI. században is. E feladat teljesítésének semmiképpen sem elhanyagolható eszközei viszont változatlanul a büntetőjog területéhez tartoznak. Ezen eszközök alkalmazásának feltételei és módja büntetőjogilag meghatározott. A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendőek a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során.⁵² A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje.⁵³

⁵¹ http://www.tettprogram.hu/uploads/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf 59-60. oldal (2018. június 1.)

⁵²Földvári József: Kriminálpolitika Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32-33. oldal

⁵³Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (=Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998. 81. oldal)

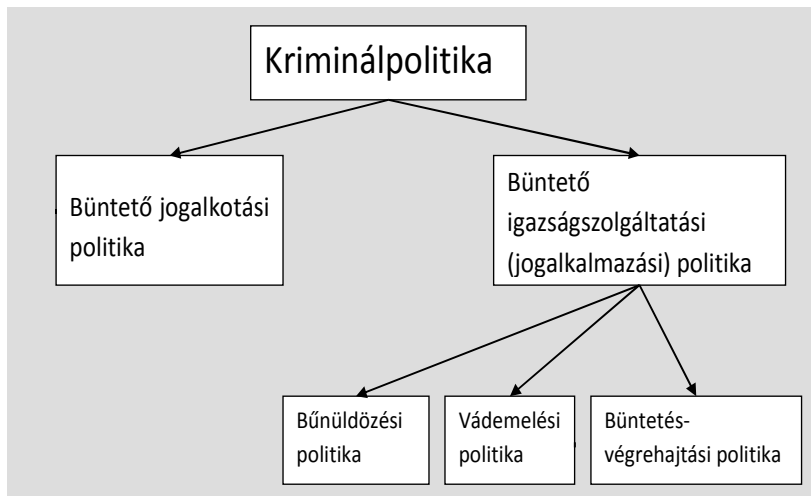
Kerecsi Klára is utal rá, hogy a kriminálpolitika a társadalompolitika egyik részterülete a rendszerváltozás utáni Magyarországon. „A jogalkotó – annak ellenére, hogy igen hektikusan alakult az az irányvonal, amelyet a különböző kormányok bűnözéskezelés címén követtek az elmúlt 20 évben – kifejezte azt a meggyőződését, hogy a kriminálpolitikát a társadalompolitika részének tekinti. A társadalompolitika részeként megvalósuló kriminálpolitika nemcsak azt határozza meg, hogy milyen magatartásokat kell büntetendővé nyilvánítani, illetve, hogy a büntetendő cselekmények bűnös elkövetőit milyen mértékben kell megbüntetni, de kijelöli a bűnözéssel szembeni állami fellépésnek, a védekezésnek a büntető igazságszolgáltatási rendszeren kívüli feladatait is. A társadalompolitikaként működő kriminálpolitika a büntető igazságszolgáltatási rendszer részének tekinti a bűnüldözést, a büntető ítélezést, a büntetőjogi mediációt, a büntetés-végrehajtást és pártfogást. A kriminálpolitika meghatározza a büntető igazságszolgáltatási alrendszerek kialakításának és működtetésének állami feladatait. Ezen túlmenően előírja a közösségi bűnmegelőzés és az áldozatsegítés állami feladatait, valamint az azok végrehajtásához rendelt szervezeteket és intézményeket – és jó esetben, még anyagi forrásokat is rendel a végrehajtáshoz.”⁵⁴

A kriminálpolitika azonban számos új kihívással is szembesül a XXI. század kezdetén, amelyek néhol már szétfeszítik a hagyományos dogmatikai alaptételeket is, ahogy ezt Németh Imre is hangsúlyozza. „A 21. századra a büntetőpolitika a közép-európai jogi térségben háttérbe szorította a büntetőjogi dogmatikát. A büntetőjogi jogalkotás hajlamos félretenni azokat a hagyományos, axiomatikus tételeket, amelyek a jó büntetőjogot jellemzik, illetve amely miatt a büntetőjog belső logikája megtartott volna. Kiemelem e tekintetben a bűnösségi elv hanyatlását, és a büntetőjogi felelősség objektivizálódását. Mára már nem egyszerűen objektivizálódó felelősségre, hanem objektív felelősségi cselekményekre is találunk példát. Egyes bűncselekmények és büntetőjogi jelenségek kapcsán az in dubio pro reo büntetőjogban is alkalmazott elve helyett exkulpációs mechanizmusok, illetve a bizonyítási teher anyagi jogi megfordítása is felsejlik. Nem

⁵⁴ Kerecsi Klára: Konfrontáció és kiegyezés. A helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában (Akadémiai Doktori értekezés, Budapest, 2011. 74-75. oldal) http://real-d.mtak.hu/492/4/dc_231_11_doktori_mu.pdf (2019.05. 05.)

hagyható figyelmen kívül, hogy a büntetőpolitika ellenség-büntetőjogi, avagy preventív-büntetőjogi változásai felülírják a tett-büntetőjogi alapokat, és eltolják a felelősség alapját az objektivista bűnös cselekedetről a szubjektivista bűnös szándék irányába.”⁵⁵

A kriminálpolitika fő részterületeit a következő ábra szemlélteti:

„A második világháború után kialakuló jóléti társadalom- és büntetőpolitikát a gondoskodó állam lehetőségei és képességei körüli eufória határozta meg. Az egyén boldogulásáért és a társadalmi problémák feloldásáért felelősséget vállaló állam – az általános gazdasági fellendülés, a szociáldemokrata politikai retorika és az emberrel foglalkozó tudományok erőteljes támogatásával – a korábban ismeretlen mértékű beavatkozás intézményrendszerét építette ki. A felismerés, hogy az egyes társadalmi problémák egymással szorosan összefüggnek, és az ideológia, amely szerint az államnak kötelezettséget kell vállalnia e problémák megoldásában, a társadalomkontroll teljes eszköztárában visszaköszöttek. A jóléti szolgáltatások által alakított gazdaságpolitika a piac kedvezőtlen hatásaitól volt hivatott az egyént

⁵⁵ Németh Imre: A büntetőjog paradigmaváltása a 21. század hajnalán (https://tud.sze.hu/images/%C3%9ANKP/2017-2018/tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tet/UNKP_2018_vagojel_nelkul_325.pdf - 2019. június 1.)

védeni, a társadalompolitika intézményrendszere pedig a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését és a szociális biztonság megteremtését célozta. Ami a büntetőpolitikát illeti, a jóléti állam logikáját itt az elkövető felelősségének enyhítése és az elkövetéshez vezető okok orvosolhatóságába vetett hit jellemezte. Eszerint a bűnelkövetés tünet, annak szindrómája, hogy a társadalmi esélyegyenlőség az elkövető szocializációjában hiányosan valósult meg. A bűncselekményben megnyilvánuló „veszélyesség” tehát az elkövető felelősségén kívül esik, ehelyett olyan hátrányos társadalmi helyzetre vagy szocializációs zavarokra vezethető vissza, amelyek orvoslása a szakértők hada által meg támogatott jobbító célú állami beavatkozás feladata. Amennyiben pedig a bűncselekmény tünet, és okai ily módon diagnosztizálhatóak, nyomban mellérendelhető a „kezelés” is, amelynek kézenfekvő terepe a büntető igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás. Ebből a logikából azonban az is következik, hogy – mivel a probléma orvoslásának sem szükséges időtartama, sem szükséges módszere nem határozható meg pontosan előre – az eredményes kezelés a büntetőjog hagyományos garanciális eszközeinél jóval rugalmasabb keretet kíván meg. A határozatlan tartamú büntetések, a büntetés-végrehajtásban szükség szerint igénybe vehető kezelési módszerek a büntetőjogi garanciarendszer fellazulását eredményezték.”⁵⁶

Hazánkban a rendszerváltás óta a liberális (enyhítő) és a konzervatív (szigorító) kriminálpolitika váltja egymást időről időre. Magyarország negyedik büntető törvénykönyve a konzervatív kriminálpolitikai alapelveket és gondolkodást tükrözi vissza. Számos jogtalan és néhány jogos kritika ellenére a 2012. évi C. törvényt, amelyet még néhány évig „új Btk.” néven fogunk emlegetni, jómagam egy kifejezetten jól sikerült jogszabálynak tartom. Rögtön hozzá kell tennem azonban, hogy nem tudok teljesen elfogulatlanul nyilatkozni, hiszen 2010-2012 között tagja voltam annak a négyfős szakértői testület-

⁵⁶ Borbíró Andrea: A sokarcú bűnmegelőzés (Feljegyzések a bűnözéskontroll új tendenciáiról és angliai tapasztalatairól) 19. oldal
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34364/Themis_2005_dec_Borbiro_Aнна_p_17-28.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2018. június 5.)

nek⁵⁷, amely a törvény megalkotásában segítette Miskolczi Barna és kollégái munkáját a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban. Az új Btk. kifejezetten mértéktartó jogszabály, amelynek megalkotásakor a hatékonyság, következetesség, egyszerűség, korszerűség négyes követelményének kellett érvényesülnie a minisztérium által kiadott koncepcionális kiindulópontok⁵⁸ című munkaanyag szerint. A konzervatív kriminálpolitikai⁵⁹ koncepció alapján a jogalkotó abból

⁵⁷ A kodifikációt segítő külső (valamelyik hazai jogi karhoz is kötődő) szakértők a következők voltak 2010-2012 között: Békés Ádám (PPKE), Gellér Balázs (ELTE), Köhalmi László (PTE) és Gál István László (PTE).

⁵⁸ A rendelkezésünkre bocsátott munkaanyag részletesen a következőket írta erről: „A hatékonyság alapvető társadalmi elvárás, ami jogpolitikai célként kerülhet megfogalmazásra, mint az új Btk. legfontosabb tulajdonsága.

A következetesség és az egyszerűség részben a kiszámíthatóságot, részben pedig a könnyebb alkalmazhatóságot célozza, e tekintetben tehát fontos szakmai kritérium, s egyben a hatékonyság legfontosabb garanciája.

A korszerűség – felfogásunk szerint – semmiképp sem az értékállóság ellenpontja. A Btk. azon rendelkezéseit, melyek az idő próbáját kiállták, nem célunk módosítani. Sok rendelkezés azonban már nincs összhangban a XXI. század elvárásaival, és nincs tekintettel hazánk Európai uniós tagságára. A hatályos törvényben előfordul, hogy a Btk-beli rendelkezés uniós joggal való összehangolása nem megfelelő módon ment végbe, ami üres tényállásokat eredményezett; másutt pedig a szükséges dereguláció maradt el.

Prioritás a szankciórendszer, azon belül pedig az egyes tényállásokhoz kapcsolódó büntetési tételek újragondolása által a Btk. elmúlt évekbeli módosításai miatt megbomlott belső koherenciájának a visszaállítása. E feladat megoldása a jelenlegi Btk-val szemben gyakran – okkal - hangoztatott következetességi deficit kiküszöbölését idézhetné elő.

Az 1978. évi IV. törvény sorozatos módosításai a különös részi tényállásoknak még az adott kormány jogpolitikai szándékát sem mindig tükröző túlbujánzásához vezettek. Ennek következtében egyre több tényállás került egymással az általános-különös viszonyába, sok esetben a különös tényállás szankciói enyhébbek az általánosnál. A Btk. egyszerűsítését a BKFO egy határozott és jelentős profiltisztítással tervezi elérni.” (Koncepcionális kiindulópontok, munkaanyag, KIM, 2012. 1. oldal)

⁵⁹ A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendők a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során. (Földvári József: Kriminálpolitika Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32-33. oldal) A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje. (Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás

indult ki, hogy lehetőleg vagy szigorúbb, vagy ugyanolyan szigorú legyen az egyes részleteiben az új Btk. is, mint a korábbi. Ezt persze minden apró részletrendelkezés esetében nem lehetett teljes mértékben betartani, de összegésében véve legalább az elmondható, hogy nem lett enyhébb a korábbi törvénynél. Bár rögtön tegyük is hozzá: a jelenlegi kormány által a hatalomra kerülésük előtt, még ellenzékben tervezett szigorítások jó részét már a korábbi kormányok már beiktatták az előző Btk.-ba 2008-2010 között.⁶⁰

A kriminálpolitika és a gazdaságpolitika kapcsolódási pontjait elsősorban a gazdasági büntetőjogon belül tudjuk megtalálni.

A jogszabályok megszegése esetére a jogalkotó szankciókat⁶¹ helyez kilátásba: a gazdasági életben ilyenek például az adójogi szankciók. Ha ez sem elegendő, akkor a jogalkotó a végső eszközhöz nyúl: ez már a büntetőjog területe.

Ha egy magatartás olyan fokban veszélyes a társadalomra, hogy a többi jogág által biztosított szankciók nem mutatkoznak elégségesnek, a törvényhozó erre úgy reagál, hogy alkot rá egy tényállást a Büntető törvénykönyvben. Ha valaki olyan magatartást tanúsít az üzleti életben, amely kimeríti a Btk.-ban meghatározott törvényi tényállások valamelyikét, és a büntethetőségének minden egyéb feltétele fennáll, akkor az ún. elévülési időn belül reálisan számolhat azzal, hogy – amennyiben a cselekménye a hatóság tudomására jut – le fogják vele szemben folytatni a büntetőeljárást, amelynek egyik hátrányos következménye majd a jogerős ítélettel kihirdetett szankció végrehajtása lesz.

A gazdasági büntetőjog tehát csak végső eszköz, miként a büntetőjog is úgynevezett szubszidiárius jellegű jogág, vagyis csak akkor alkalmazzuk a gazdaságban, ha a többi jogág szankciói várhatóan nem eredményeznék a kívánt hatást az üzleti élet szereplői viselkedésének a befolyásolásában. A többi jogág szabályozza a gazdaságot, a büntetőjog védi; és míg a többi jogág viselkedési normáinak az a célja,

hatékonyasága In: Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998. 81. oldal)

⁶⁰ Bárányi Gergely országgyűlési képviselő úr felkérése alapján 2006-tól segítettem az általa létrehozott „Szakmai kör”-ön keresztül a büntető jogalkotást a 2010-et megelőző időszakban is.

⁶¹ Gellér Balázs: Az új Btk. büntetéseméleti alapjai (In: Gellér, Balázs; Csige, Zoltán (szerk.) Békés Imre emlékkötet Tullius Kiadó, Budapest, 2013. 85-95. oldal)

hogy az állampolgárok aszerint tevékenykedjenek az üzleti életben, a büntetőjogban leírtak tanúsításától (azaz a gazdasági bűncselekmények elkövetésétől) mindenkinek tartózkodnia kell. A büntetőjog tehát az utolsó a jogágak között abban az értelemben, hogy csak a legvégső esetben szabad alkalmazni a gazdaságban magatartásbefolyásoló eszközként, ugyanakkor egyben a legerősebb jogág is, hiszen az állampolgárok életébe ez teszi lehetővé a legnagyobb fokú, legerasztrikusabb beavatkozást (gondoljunk csak a szabadságelvonással járó szankciók alkalmazásának a lehetőségére).

Mindezek után meghatározhatjuk a gazdasági büntetőjog fogalmát. A gazdasági büntetőjog a büntetőjog egyik részterülete, méghozzá a leginkább elkülönülő szegmense. Azoknak a büntetőjogi és büntetőjogon kívüli jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, hogy a gazdasági rendet (azaz az aktuális, uralkodó gazdasági szisztéma szabályszerű működését) fenyegető cselekmények közül melyek minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni, és velük szemben milyen szankciókat, miként kell alkalmazni.

A bűncselekmény mindig konkrét emberi magatartásként realizálódik a külvilágban (magatartás, azaz vagy tevékenység vagy mulasztás). Ebből következően az állatok „magatartása” soha nem minősül bűncselekménynek, másrészt pusztán az emberi gondolkodást szintén nem büntetjük, csak akkor, ha ez a külvilágban észlelhető módon realizálódik. Büntetőjogi értelemben cselekményről (emberi magatartásról) csak akkor beszélhetünk, ha annak van egy pszichikai fázisa, amellyel okozati kapcsolatban áll a második fázis, amely testmozgásokból (aktivitás) vagy testmozgásoktól való tartózkodásból (passzivitás) áll.

Ha tehát valakit a székhöz kötözve úgy kényszerítenek a hamis váltó aláírására, hogy közben vezetik a kezét, büntetőjogi értelemben cselekményt sem követ el (hiszen nem a saját akaratának megfelelő testmozgásokat végezte).

A büntetőjogi értelemben vett cselekményfogalomra építkezve felépíthetjük a bűncselekmény fogalmát. A bűncselekmény olyan emberi cselekmény, amely megfelel a következő három ismérvnek:

1. a törvényhozó a Btk. különös részében már a magatartás tanúsítását megelőzően büntetni rendelte, ráillik tehát az itt megfo-

galmazott valamelyik magatartástípus diszpozíciója, és megfelel a Btk. Általános része egyéb rendelkezéseinek is (röviden összefoglalva: büntetni rendelt vagy tényállásszerű);

2. veszélyes a társadalomra⁶², azaz sérti vagy veszélyezteti a Magyarország Alaptörvénye szerinti állami, társadalmi illetve gazdasági rendjét, vagy mások személyét vagy jogait (a gazdasági bűncselekmények természetesen a gazdasági rendet sértik vagy veszélyeztetik);

3. az elkövetőt büntetőjogi értelemben bűnösség⁶³ terheli, azaz magatartását fő szabály szerint szándékosan (a következményeket kívánva vagy abba belenyugodva) követte el, illetve azon esetekben, amikor a törvényi tényállás a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli, elégséges de egyben szükséges is a gondatlanság megléte (azaz az elkövető előre látta a lehetséges következményeket, de könnyelműen bízott azok elmaradásában, vagy azért nem látta előre a cselekménye lehetséges következményeit, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körütekintést elmulasztotta).

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy bármelyik ismérv hiánya azt eredményezi, hogy az adott magatartás nem minősül bűncselekménynek. Lássunk ezekre a fenti sorrendben három példát:

1. A legegyszerűbb és egyértelmű eset: ha valaki vezető pozícióban eljárva olyan cselekményt követ el, amely több milliárd forint hátrányt okoz a magyar nemzetgazdaságnak (pl. pazarló gazdálkodást folytat), de erre a cselekményre egyébként ma már egyetlen

⁶² „A cselekmény társadalomra veszélyessége ontológiai jellegű, életbeli, társadalmi jelenség, amely a jogi szabályozást történetileg és logikailag egyaránt megelőzi, amelyet tehát a dolog természeténél fogva nem a jog hoz létre, hanem amelyre a jog csupán reagál.” (Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban Bp. KJK, 1984. 116. oldal)

⁶³ „A bűnösség az általános törvényi tényállás alanyi oldalának szükséges eleme. Pszichológiai értelemben a beszámítási képességgel rendelkező ember akaratának meghatározott minőségét jelenti. Az akaratnak ez a minősége úgy jön létre, hogy a jogsértésre irányuló és az attól visszatartó motívumok összeütközése során az előbbieket felülkerekednek és ennek következtében jogsértésre irányuló szándék keletkezik vagy jogsértésre irányuló tendencia a gondatlanság következtében szabad utat kap. A bűnösség azonban értékelést is rejt magában, és ezért a bűnösségről nem csak pszichikai értelemben szokásos beszélni. A társadalom rosszálló értékelésének mozzanatát, a társadalom a jog közvetítésével végzi el.” (Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog Általános rész Budapest-Rejtjel Kiadó, Debrecen, 2016. 180. oldal)

bűncselekmény törvényi tényállása sem illeszthető rá, akkor – mivel a cselekménye nem tényállásszerű – nem követett el bűncselekményt.

2. Ha egy rendőrtiszt a nyomozás érdekében átvesz egy tálcá süteményt egy informátorától, és erről nem tesz idejében jelentést, ugyan formálisan megvalósította a passzív hivatali vesztegetés tényállását, mégpedig szándékosan valósította meg (tehát a bűnösség is fennáll), ez azonban a konkrét esetben nem veszélyes a társadalomra (mert nem sérti és nem is veszélyezteti sem az állami, sem a társadalmi vagy a gazdasági rendet, illetve az állampolgárok személyét vagy jogait), következésképpen nem bűncselekmény.

3. Ha valaki véletlenül a saját aktatáskájával külsőre teljesen megegyező, ámde a cég tulajdonát képező kétmillió eurót tartalmazó aktatáskát viszi haza a munkahelyéről, akkor formálisan megvalósította ugyan a lopás tényállását, amely a társadalomra veszélyes ugyan, de csak szándékosan lehet elkövetni a Btk. szerint, mégpedig csakis egyenes szándékkal. Itt a szándékosság hiánya (azaz jelen esetben a bűnösség hiánya) miatt nincs bűncselekmény, a táskát a tartalmával együtt azonban vissza kell adni.

A kriminálpolitika főként a jogalkotás területén érvényesül. A jogalkalmazásban (legalábbis az alkotmányos jogállamban⁶⁴) csak a törvényhozói akaratként büntető jogszabályba foglalt kriminálpolitika érvényesülhet, vagyis direkt módon nem lehet irányítani a bíróságokat. A bírói hatalom ugyanis független, önálló hatalmi ág, a bírák csak a törvényeknek vannak alárendelve.⁶⁵ Éppen emiatt nem említjük külön területként a büntető igazságszolgáltatási politikán belül az ítéletkiszabási (büntető ítélkezési) politikát.

A gazdaságpolitika is inkább gyakorlati tevékenység, mintsem tudomány, bár alkalmazott közgazdaságtanként komoly elméleti háttere van. Fogalmát úgy határozhatjuk meg, hogy az állam aktív beavatkozása a gazdaságba, olyan tudatos, koherens és célirányos akciók ösz-

⁶⁴ A jogállami büntetőjoggal kapcsolatban lásd Nagy Ferenc: A jogállami büntetőjogról és a fejlődési irányairól c. tanulmányát (In: FORUM: ACTA JURIDICA ET POLITICA 8. 2, 2018.. 227-240. oldal.)

⁶⁵Finszter Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma (=Rendészeti Szemle 2006. 12. szám 77. oldal)

szessége, amelyek a termelést, a fogyasztást, a cserét és a tőkeképzést érintik. A gazdaságpolitika fő összetevői a következők:

- a célok kitűzése: például a növekedés, a teljes foglalkoztatás, a folyó fizetési mérleg egyensúlya, az egyenlőtlenségek csökkentése, az árstabilitás, a tartós (és fenntartható) fejlődés biztosítása;

- a célhierarchia kialakítása: bizonyos célok összeegyeztethetetlenek, így fel kell állítani egy prioritási sorrendet;

- a célok közötti kapcsolatok elemzése: a gazdaságpolitika figyelembe veszi azokat a kapcsolatokat, amelyeket a közgazdászok mutattak ki az egyes célváltozók között;

- az eszközök kiválasztása: a gazdaságpolitika feltételezi a célok elérését biztosító eszközök alkalmazását (monetáris vagy fiskális eszköztár stb.).⁶⁶

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közötti viszony a gazdasági bűnözés elleni küzdelem területén úgy jellemezhető, hogy inkább a kriminálpolitikának kell a gazdaságpolitika szempontjaira figyelemmel lennie, mintsem fordítva. A rosszul megválasztott kriminálpolitika nem feltétlenül segíti a gazdaság fejlődését, a gazdaságpolitika és a büntetőpolitika szempontjait gondosan össze kell hangolni. A kriminálpolitika természetesen a gazdaságpolitikai szempontokon kívül egyéb tényezőket is kénytelen figyelembe venni, de a gazdasági bűncselekmények kapcsán érvényesülő kriminálpolitikának messzemenően figyelembe kell vennie a közép- és hosszú távú gazdasági célkitűzéseket. A büntetőjognak ugyan viszonylagos állandóságot kell mutatnia, a gazdasági bűncselekmények szabályozása viszont gyakran változik, átalakulóban lévő gazdasági viszonyok között ez érthető is. Nem célszerű súlyos büntetéseket kilátásba helyezni, de alapvető szempont a büntetőjog ultima ratio szerepének következetes biztosítása a gazdaságban. Erre még akkor is törekedni kell, ha ma még azzal szembesülünk, hogy a gazdasági élet szereplői kételkednek a gazdasági büntetőjog hatékonyságában – sokszor nem alaptalanul. „Annak ellenére, hogy az alapvető gazdasági érdekek védelmére vonatkozó büntetőjogi rendelkezéseket a hagyományos értelemben felfogott büntetőjog részének lehet tekinteni, a modern kapitalizmus büntetőjog-tudománya felismerte

⁶⁶Közgazdasági és Társadalomtudományi Kisenciklopédia Napvilág kiadó Budapest, 2005. 165-166. oldal

azt a tényt, hogy a gazdasági tevékenységgel összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban nem érvényesülnek maradéktalanul a büntetőpolitika elvei. Töreéseket mutattak ki mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás büntetőpolitikájának érvényesülésében a gazdasági tevékenységgel összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban. A fehérgalléros bűnözők kriminológiai kategóriájának kialakításához éppen az a felismerés vezetett, hogy létezik a bűnelkövetőknek egy olyan csoportja, amellyel szemben a büntetőpolitika általános célkitűzései nem jutnak érvényre.”⁶⁷ Ugyanezen következtetésre jut a fehérgalléros bűnözéssel⁶⁸ kapcsolatban Kereszty Béla is: „A gazdasági bűncselekmények elszaporodása — szinte biztosra vehetően — nem súlyosabb büntetések alkalmazását teszi szükségessé, hanem inkább figyelmeztetést jelen a gazdaságpolitika számára. A büntetőjogi kényszer ugyanis csak a mindennapi gyakorlattól eltérő, a kivétel szintjén megjelenő magatartásokkal szemben alkalmazható hatékonyan. A büntetőjogi szankció generális és preventív hatását csak társadalmi egyetértés mellett érheti el, ha pedig elvileg mindenki „bűnöző”, az elítéltet nem társadalmi megvetés, hanem társadalmi együttérzés övezi. Ha tehát a gazdaság területén a mindennapi gyakorlattal szentesített tevékenységet bűncselekménynek lehet minősíteni, akkor vagy a büntetőjogi szabályokban, vagy — mivel a büntetőjogi tényállások csak a kereteket adják — a kereteket kitöltő gazdaságigazgatási szabályokban van a hiba. Gondoljunk csak az elmúlt évek szokványos vám- és devizabűncselekményeire és azok elkövetőire! A „bűncselekmények” elszaporodása tehát a gazdaság területén nem feltétlenül vonja maga után annak az általános elvnek az érvényesítését, amely szerint ilyenkor a büntetőjogi szigor fokozása szükséges. Ha valahol indokolt, akkor éppen a gazdasági büntetőjog területén kell ragaszkodnunk az „ultima ratio” elvének következetes betartásához. Igen he-

⁶⁷Wiener A. Imre: Gazdasági bűncselekmények Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1986. 42. oldal

⁶⁸ A fehérgalléros bűnözés magyar helyzetével kapcsolatban kiváló elemzést ad Inzelt Éva egy angol nyelvű tanulmányában. Lásd: Inzelt Éva: White Collar Crime in Countries of Transition. The Lesson of Hungary (In: Erp, Judith van; Huisman, Wim; Walle, Gudrun Vande (szerk.) The Routledge Handbook of White-Collar and Corporate Crime in Europe London, Egyesült Királyság / Anglia : Routledge, 2015. 182-197. oldal)

lyesen jutott Wiener A. Imre még az elmúlt évtized gazdasági bűncselekményeinek elemzése során arra a megállapításra, hogy a „gazdasági bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás (gazdasági büntetőjog) és ennek alkalmazása közvetlen kapcsolatban van az állam mindenkori gazdaságpolitikájával és ezt kifejező gazdaságigazgatási szabályokkal.” A sajátos kodifikációs technikából következik tehát a büntető jogtudománynak az a feladata, hogy a kerettényállások alkotását a büntetőjogi alapelvek — nullum crimen sine lege és a bűnösség elve — szempontjából állandóan figyelemmel kísérje és bírálja. A gazdasági bűnözésnek mint társadalmi jelenségnek alapvető vonásait azok a társadalmi-gazdasági körülmények formálják, amelyek között a bűnözés kialakul. Ennek következtében a gazdasági bűnözés leírása ezért is jelent sajátos feladatot a kriminológia számára, mert itt nem egyszerűen a bűnelkövetés különféle megjelenési formáit kell kutatni, hanem a változó jogi rendelkezésekre is tekintettel kell lenni.”⁶⁹

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közös jellemzője, hogy mindkettő szoros kapcsolatban áll a szociálpolitikával. A legjobb kriminálpolitika a jó szociálpolitika, azaz a bűnözés ellen elsősorban nem büntetőjogi eszközökkel lehet eredményesen küzdeni. A bűnözés társadalmi jelenség, a visszaszorítása tehát elsősorban társadalmi jellegű eszközökkel történhet hatékonyan. Ugyanakkor a gazdaságpolitika is elválaszthatatlan a szociálpolitikától, mivel minden gazdaságpolitika társadalmi következményekkel jár. Megfordítva ezt az állítást, a szociálpolitikai intézkedéseknek is szinte mindig vannak gazdasági következményei. A jó szociálpolitika és a sikeres gazdaságpolitika tehát együttesen hozzájárulhat a bűnözés csökkenéséhez, ezáltal képes fokozni a kriminálpolitika hatékonyságát.

Jó példa a szociálpolitika-gazdaságpolitika-kriminálpolitika interdependenciájára a kábítószer fogyasztás problémaköre. „A droghasználat a társadalom minden rétegében megjelenik, azonban a társadalmi integrációból kiszoruló fiatalok esetében a droghasználat és annak hátrányos következményeinek valószínűsége nagyobb. A droghasználat elleni fellépés ezért csak komplex gazdaságpolitikai, szociálpolitikai, oktatáspolitikai és egészségügyi intézkedésekkel

⁶⁹ Kereszty Béla: Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és pénzmosás 139-140. oldal http://acta.bibl.u-szeged.hu/6849/1/juridpol_048_137-150.pdf (2018. május 30.)

képzhető el. A gazdaságpolitika és szociálpolitika képes lehet megakadályozni, hogy jelentős rétegek kiszoruljanak az oktatásból, munkaerőpiacról, vagy az általános értelemben vett társadalmi integrációból. Azonban önmagában a jelentős társadalmi életszínvonal emelkedés sem képes megakadályozni a droghasználat terjedését (Nyugat-Európában a droghasználat nagymérvű elterjedése éppen a jóléti társadalmak kialakulására, az 1950-60-70-es évekre esett). Éppen ezért különös figyelemmel kell lenni a társadalom és a közösségek értékvilágára, a családi és az intézményi nevelés körülményeire, az egyéni fejlődés lehetőségeire.”⁷⁰

A kriminálpolitika és a gazdaságpolitika egymásra gyakorolt hatásának elemzésekor elengedhetetlenül fontos egy másik tudomány, a statisztika eredményeinek és módszertanának a felhasználása. A statisztika a tömegjelenségekre vonatkozó számszerű információk elemzésével, rendszerezésével, feldolgozásával és közlésével foglalkozó tudományág. Egy lehetséges csoportosítás alapján megkülönböztethetünk általános statisztikát és szakstatisztikákat. Az általános statisztika által kidolgozott módszertani apparátus felhasználásával az igazságszolgáltatással kapcsolatos számszerű információkat is elemezhetjük, ez az igazságügyi statisztika, mint szakstatisztika feladata. Az igazságügyi statisztika interdiszciplináris tudományterület. Az igazságügyi statisztikán belül található a bűnügyi statisztika, amelynek hátterében a statisztikai módszertan mellett a büntetőjog áll. A büntetőjog szerepét az is aláhúzza, hogy a bűnügyi statisztikai adatok időbeli változása is sokszor a büntetőjogi szabályozás változásával indokolható. A bűnügyi statisztikának két fő ága van: a bűnözés statisztikája (kriminálstatisztika) és a bűnüldözés statisztikája. Az előbbi a bűnözésre mint társadalmi tömegjelenségre koncentrál, ennek terjedelmét, struktúráját és dinamikáját vizsgálja. A bűnüldözés statisztikája ezzel szemben a másik oldal, a bűnüldözéssel foglalkozó állami szervek munkájával, illetve e munka hatékonyságával⁷¹

⁷⁰ Nemzeti stratégia a kábítószer-probléma visszaszorítására 2000. június, 22. oldal http://www2.nagykoros.hu/kultura/doc/nemzeti_strategia.pdf (2018. május 15.)

⁷¹ Csák Zsolt rámutat, hogy a hagyományos büntetőeljárás sokszor hosszadalmas és lassú folyamat Magyarországon: „elmondható, hogy a nyomozás megkezdésétől addig, amíg a terhelt ügye végig döcög a hagyományos eljárás bürokratikus útvesztőjén, hónapok vagy akár évek is eltelhetnek, hiszen a tradicionális büntetőeljárás nyomozásból, esetleg vizsgálati ügyészi és bírói szakokból áll. Ezen szerveknél még

kapcsolatos adatsorok elemzésével foglalkozik. Teljes és a lehetőségekhez képest megbízható képet csak akkor kaphatunk a gazdasági bűnözésről, ha mindkét aspektusból, a bűnözés és a bűnüldözés statisztikájának szemszögéből is megvizsgáljuk. Előre kell bocsátanunk azonban, hogy míg a bűnüldözés statisztikai adatainak a megbízhatósága szinte kizárólag az adatfelvétel pontosságán múlik (azaz például az ügyészség váderedményessége egészen pontosan mérhető), a bűnözés statisztikájára vonatkozó adatsorok a magas látencia miatt csak óvatos és mértéktartó következtetésekre adhatnak alapot. Néhány kivételtől eltekintve (ilyen például Japán és Svájc) a statisztikailag regisztrált bűnözés trendje világszerte emelkedő tendenciát jelez. Ez az emelkedés általánosan mondható, átfogja az összes korcsoportot, mindkét nemet, illetve az összes bűncselekményt, valamint az első alkalommal bűnelkövetők és a visszaesők csoportját. Több vizsgálat is alátámasztja, hogy ez nem csupán a bűnüldöző hatóságok jobb felderítő munkájának, hanem a korábbiakhoz képest magasabb bűnözési intenzitásnak is köszönhető.⁷² Az emelkedő az utóbbi öt évben azonban Magyarországon megfordult, ami – legalábbis a az ismertté vált bűncselekmények számának csökkenése által, hiszen a látens bűnözés nem mérhető – arra enged következtetni, hogy a szigorúbb kriminálpolitika eredményei kezdenek láthatóvá válni. Az időbeli összehasonlítás és a következtetések levonása azonban nem könnyű feladat. A kriminálstatisztikai trendek megváltozásának ugyanis alapvetően három oka lehet:

- 1) a tényleges jelenség változik meg (azaz nő vagy csökken a bűnözés), vagy

a leggyorsabb ügyintézés esetén is számítani kell arra, hogy a tanúk nem jelennek meg az idézésre, a védelem egyre szélesedő jogosítványai lassítják az eljárást, sokat kell várni a szakértő véleményére, a hatóságoknak rengeteg adminisztrációs kötelezettségük van, és nem utolsósorban párhuzamosan több út fut egy-egy nyomozó, ügyész és bíró előtt és nem koncentrálhatnak kizárólag az érintett ügyére.” (Csák Zsolt: A terhelt távollétében lefolytatható egyes eljárások megítélése az eljárási szabálysértések és a tisztességes eljárás tükrében PhD értekezés, Pécs, 2016. 9. oldal) Ezt a problémát az új Be hatályba lépése részben orvosolja, az eljárások gyorsabbak és hatékonyabbak lettek.

⁷² Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (=Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998. 81. oldal)

- 2) a hatóságok munkája ingadozik (nő vagy csökken a felderítési arány), vagy
- 3) a jogszabályi környezet változik (nő vagy csökken a büntetni rendelt magatartások száma).

A magyar gazdasági büntetőjogban egy dekriminalizációs hullám volt megfigyelhető a rendszerváltás után, a szocialista rendszer gazdasági védelmét biztosító tényállásokat töröltük. Néhány évig az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma vissza is esett. Ezt követően újabb és újabb tényállások kerültek a Btk.-ba, emiatt nehéz is azt megmondani, hogy az utóbbi tíz-tizenkét évtizedben tapasztalható növekedés minek tudható be.

A gazdasági bűncselekményekkel okozott kár az utóbbi időben évente már szinte százmilliárdos nagyságrendű összeg forintban, s ennek az összegnek a büntető eljárásokban alig 15 %-a térül csak meg. Ha a vagyoni elleni bűncselekményeket is figyelembe vesszük, évente több százmilliárd forint bűncselekménnyel okozott kárnak nyoma vész, és sajnos arra nézve sincs adat, hogy ennek legalább egy része utólag megkerülne.

A bűnügyi statisztika másik fő ága, a bűnüldözés statisztikája ezt azonban csak érintőlegesen tárgyaljuk. A bűnüldözésre vonatkozó statisztikai adatok két fő területe a nyomozás-eredményességi illetve a váderedményességi statisztika. Mind a nyomozás-eredményességi, mind a váderedményességi mutató megoszlási viszonyszám, leegyszerűsítve úgy számolható ki, hogy az eredményes nyomozások számát osztjuk az összes nyomozás számával, illetve az elítélt személyek számát az összes megvádolt személy számával. A kép érdekes. A gazdasági bűncselekmények felderítésének eredményessége általában a másfélszerese az összébűnözés körében tapasztalt felderítési eredményességnek, és általában 50% feletti értékeket mutat. A váderedményesség az összes bűncselekmény tekintetében 97% körül mozog, ennél a gazdasági bűncselekmények váderedményessége szignifikánsan kisebb, 90% körüli.

4. A tőkepiacon megvalósuló tipikus bűncselekmények

A gazdasági büntetőjog azokat a jogszabályokat tartalmazza, amelyek a büntetőjog általános értelemben vett szubszidiárius jellegéből adódóan a legsúlyosabb gazdasági visszaéléseket büntetni rendelő szabályként védik Magyarország Alaptörvény szerinti gazdasági rendjét. Ezek közül kiemelt fontossággal bír a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények címet viselő fejezetben található tizenegy tényállás.

A tőkepiac működését és szereplőinek jogilag is védett érdekeit sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények egyrészt a Btk. gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményekről szóló XLI. fejezetében⁷³ található meg, másrészt tágabb értelemben ide sorolhatók más fejezetekből is egyes tényállások, mint például a pénzmosás, amellyel a kiemelet jelentősége miatt külön foglalkozunk majd. A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények közül azonban csak azokat a tényállásokat mutatjuk be, amelyek közvetlenül vagy közvetett módon a tőkepiac-hoz (is) kapcsolódnak.

⁷³ A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények képezik az alapját az új Btk. gazdasági bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozásának, vagyis az új magyar gazdasági büntetőjognak. A korábbi Btk., az 1978. évi IV. törvény a XVII. fejezetben foglalta össze a gazdasági bűncselekményeket, a jelenleg hatályos Btk. azonban feladta az egy fejezetben történő szabályozás igényét. (Tegyük hozzá rögtön: a gazdasági büntetőjoggal foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek már a korábbi Btk. idején is használtak egy tágabb kategóriát, a gazdálkodással összefüggő bűncselekmények csoportját. Ide soroltuk a gazdasági bűncselekményeken kívül a gazdasági vesztegetést, a környezetvédelmi bűncselekményeket, egyes vagyon elleni bűncselekményeket, mint például a gazdálkodás körében elkövetett sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, hanyag kezelés, orgazdaság, vásárlók megkárosítása, a hitel-sértés, a szerzői és szerzői joghoz kapcsolódó bűncselekmények stb.) A gazdasági bűncselekmények jelenleg a Btk. következő fejezeteiben található meg: XXXVIII. Fejezet (A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények), XXXIX. Fejezet (A költségvetést károsító bűncselekmények), XL. Fejezet (Pénzmosás), XLI. Fejezet (A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények), XLII. Fejezet (A fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények).

4. 1. A számvitel rendjének megsértése

403. § (1) Aki a számvitelről szóló törvényben vagy a felhatalmazásán alapuló jogszabályokban előírt bizonylati rendet megsérti vagy könyvvezetési, beszámoló készítési kötelezettségét megszegi, és ezzel

a) a megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló hibát idéz elő, vagy

b) az adott üzleti évet érintően vagyoni helyzete áttekintését, illetve ellenőrzését megghiúsítja, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az egyéni vállalkozó, valamint a számvitelről szóló törvény hatálya alá nem tartozó más gazdálkodó is, aki jogszabályban meghatározott nyilvántartási, bizonylatolási kötelezettségét megszegi, és ezzel vagyoni helyzetének áttekintését, illetve ellenőrzését megghiúsítja.

(3) A büntetés az (1) bekezdés esetén két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság körében követik el.

(4) E § alkalmazásában a megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló a hiba, ha egy adott üzleti évet érintően feltárt hibák és hibahatások - eredményt, saját tőkét növelő-csökkentő - értékének együttes, előjeltől független összege meghaladja a hiba elkövetésének üzleti évére vonatkozó számviteli beszámolóban kimutatott nettó árbevétel húsz százalékát és mérlegfőösszeg húsz százalékát is. Minden esetben megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló a hiba, ha egy adott üzleti évet érintően feltárt hibák és hibahatások - eredményt, saját tőkét növelő-csökkentő - értékének együttes, előjeltől független összege meghaladja az ötszázmillió forintot.

Minden vállalkozás környezetében vannak olyan szervezetek és személyek, amelyeknek érdekükben áll, hogy naprakész, megbízható és valós információkkal rendelkezzenek az adott vállalkozás vagyoni helyzetéről és pénzügyi folyamatiról. A tőkepiacon az egymással kapcsolatba lépő felek számra nem közömbös, hogy a partnerük mióta működik, mennyire stabil cég, és mennyire megbízható. Számviteli információs rendszer nélkül ez nem lenne lehetséges, a büntetőjogi védelem nélkül pedig a számviteli információs rendszer sem működhetne hatékonyan.

A vállalkozások belső irányítási rendszerének központi eleme a számviteli információs rendszer, amely főként a gazdasági folyamatok dokumentálásának, rögzítésének és ellenőrzésének a rendszere. A számviteli információs rendszer a vállalkozás működését gazdasági aspektusból vizsgálja, ezért tárgya a vállalkozói vagyoni és annak változása. A belső irányítási rendszer emellett számos más alrendszer is tartalmaz, amelyek mindegyike egy-egy irányítási területnek felel meg (piaci, munkaügyi, műszaki irányítás stb.).⁷⁴

A számvitel célja az, hogy az adott gazdálkodó vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről megbízható és valós képet adjon a vele kapcsolatba kerülő úgynevezett érdekhordozóknak. Az érdekhordozók, azaz az érdekcsoport tagjai a következők lehetnek: a kooperációs partnerek, a versenytársak, a részvényesek, a szállítók, a vállalati működést szabályozó különféle szervezetek, testületek, a szakszervezetek, a helyi kommunális szervezetek, közösségek stb.

A számvitelről szóló, többször módosított 2000. évi C. törvény (a továbbiakban: Számviteli törvény) meghatározza a hatálya alá tartozók beszámolási és könyvvizelési kötelezettségét, a beszámoló összeállítását, a könyvek vezetése során érvényesítendő elveket, az azokra épített szabályokat, valamint a nyilvánosságra hozatalra, a közzétételre és a könyvvizelésre vonatkozó követelményeket. A törvény által deklarált számviteli alapelvek a következők:

- a beszámoló elkészítésekor és a könyvvizelés során abból kell kiindulni, hogy a gazdálkodó a jövőben is folytatni fogja működését (a vállalkozás folytatásának elve);
- a gazdálkodónak könyvelnie kell mindazon gazdasági eseményeket, amelyeknek az eszközökre és a forrásokra, illetve a tárgyévi

⁷⁴ Papp László: A kettős könyvvitel elmélete. JPTE KTK, Pécs, 1999. 7. oldal

eredményre gyakorolt hatását a beszámolóban ki kell mutatni (a teljesség elve);

– a könyvvitelben rögzített és a beszámolóban szereplő tételeknek a valóságban is megtalálhatóknak, bizonyíthatóknak, kívülállók által is megállapíthatóknak kell lenniük (a valódiság elve);

– a könyvvezetést és a beszámolót áttekinthető, érthető, megfelelően rendezett formában kell elkészíteni (a világosság elve);

– a beszámoló tartalma és formája, valamint az azt alátámasztó könyvvezetés tekintetében az állandóságot és az összehasonlíthatóságot biztosítani kell (a következetesség elve);

– az üzleti év nyitóadatainak meg kell egyezniük az előző üzleti év megfelelő záróadataival; --az egymást követő években az eszközök és a források értékelése, az eredmény számbavétele csak e törvényben meghatározott szabályok szerint változhat (a folytonosság elve);

– az adott időszak eredményének meghatározásakor a tevékenységek adott időszaki teljesítéseinek elismert bevételeit és a bevételeknek megfelelő költségeit (ráfordításait) kell számításba venni, függetlenül a pénzügyi teljesítéstől. A bevételeknek és a költségeknek ahhoz az időszakhoz kell kapcsolódniuk, amikor azok gazdaságilag felmerültek (az összemérés elve);

– nem szabad eredményt kimutatni akkor, ha az árbevétel, a bevétel pénzügyi realizálása bizonytalan (az óvatosság elve);

– a bevételek és a költségek (ráfordítások), illetve a követelések és a kötelezettségek egymással szemben nem számolhatók el (a bruttó elszámolás elve);

– az eszközöket és a kötelezettségeket a könyvvezetés és a beszámoló elkészítése során egyedileg kell rögzíteni és értékelni (az egyedi értékelés elve);

– az éves (egyszerűsített éves) beszámolót készítőknél az olyan gazdasági események kihatását, amelyek két vagy több évet is érintenek, az adott időszak bevételei és ráfordítási között olyan arányban kell elszámolni, ahogy az az alapul szolgáló időszak és az elszámolási időszak között megoszlik (az időbeli elhatárolás elve);

– a gazdasági eseményeket a tényleges gazdasági tartalmuknak megfelelően kell bemutatni, illetve elszámolni (a tartalom elsődlegessége a formával szemben);

- lényegesnek minősül a beszámoló szempontjából minden olyan információ, amelynek elhagyása vagy téves bemutatása befolyásolja a beszámoló adatait felhasználók döntéseit (a lényegesség elve);
- a beszámolóban nyilvánosságra hozott információk hasznosíthatósága álljon arányban az információk előállításának a költségével (a költség-haszon összevetésének elve).

Az elveket a törvény részletszabályai töltik meg tartalommal, köztük hierarchia nem állítható fel, de a vizsgált bűncselekmény szempontjából kiemelten fontos szerepe van az óvatosság és a lényegesség elvének.

A számviteli törvény mellett, e törvény felhatalmazása alapján több kormányrendelet is szabályozza egyes speciális intézmények számvitelének az általánostól eltérő, speciális szabályait. Ezek a rendeletek büntetőjogi szempontból is relevánsak lehetnek. Alapvető, és feltétlenül megszívlelendő kérdés tehát, hogy a számvitel rendjének megsértése bűncselekményének gyanúja esetén elsődlegesen tisztázandó, hogy az adott szervezetre pontosan milyen (általános és/vagy különös) számviteli előírások vonatkoznak, s a továbbiakban ennek megfelelően kell eljárni.⁷⁵

Mivel tehát a piacgazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, hogy a piac szereplői számára a döntéseik megalapozása érdekében mind a vállalkozók, mind a nem nyereségorientált szervezetek, valamint az egyéb gazdálkodást folytató szervezetek vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és azok alakulásáról objektív információk álljanak rendelkezésre, alapvető társadalmi érdek fűződik a számviteli fegyelem akár büntetőjogi úton is történő kikényszerítéséhez.

A bűncselekmény védett jogi tárgya a a számviteli előírások törvényes rendje, a gazdasági tevékenységet érintő korrekt és pontos információhoz fűződő érdek.

A tényállás (2) bekezdése kivételével alanyként a Számviteli törvény – illetve a törvény felhatalmazása alapján kiadott jogszabályok – hatálya alá tartozó személyek jöhetnek szóba. Ha a magatartás mulasztással valósult meg, természetesen csak az felel, akit az elmulasztott kötelezettség teljesítése terhel. A (2) bekezdésben szereplő alapeset alanya az egyéni vállalkozó. A bűncselekmény alanya tettesként

⁷⁵ Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Budapest, 2002. 149. oldal

tehát csak olyan személy lehet, akire a tényállásban felsorolt számviteli kötelezettségek vonatkoznak. Szervezetszerű elkövetés esetén általában a gazdálkodó szervezet vezetőjét terheli büntetőjogi felelősség. A számviteli politika elkészítéséért, módosításáért ugyanis a gazdálkodó képviselőjére jogosult személy felelős a háttérnorma szerint (14. § (12) bekezdés). Kimondja továbbá azt is a 2000. évi C. törvény, hogy a számlarend összeállításáért, annak folyamatos karbantartásáért, a naprakész könyvvezetés helyességéért a gazdálkodó képviselőjére jogosult személy a felelős (161. § (4) bekezdés), valamint a könyvvezetés folyamatosságáért és helyességéért szintén a gazdálkodó képviselőjére jogosult személy a felelős. (162. § (3) bekezdés).

A képviselő az esetek többségében gazdálkodó szervezet vezetője, de ő a könyvelési feladatokat – amennyiben nem ért a számvitelhez – delegálhatja egy közreműködőre (könyvelőt alkalmaz). A bűncselekmény tettese ilyen esetben lehet a könyvelő is, függetlenül attól, hogy munkaviszony vagy megbízási jogviszony keretében látja el ezt a feladatot. A bűnösségi elemek vizsgálata alapján dönthető el a konkrét esetben, hogy ki a bűncselekmény alanya.⁷⁶

A bűncselekmény az új Btk. alapján – közel egy évtized után – ismét csak szándékosan (akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal) követhető el⁷⁷. Vagyis amennyiben a számviteli bizonylatok, könyvelé-

⁷⁶ „Ha a gazdálkodó szervezet vezetője nem személyesen teljesíti kötelezettségeit, hanem közreműködő(ke)t vesz igénybe, alapvető kötelezettsége, hogy e közreműködő(k) kiválasztása, utasításokkal ellátása és folyamatos ellenőrzése során úgy járjon el, ahogy ez az adott helyzetben általában elvárható. Ez esetben a szándékos bűncselekmény miatti büntetőjogi felelősség nem terheli akkor sem, ha a megbízott magatartása tényállásszerű. A megbízott léphet előtérbe és önálló tettesként felelősségre vonható. Ha a köteleességszegések és az eredmény vonatkozásában a megbízó vezető szándékossága is - legalább eshetőleges szándék szintjén - megállapítható, a megbízottal együtt felel rendszerint társtettesi minőségben.” (Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsoló Kommentár alapján)

⁷⁷ A hatályos szabályokhoz képest „az új Btk. a továbbiakban csak a szándékos elkövetést rendeli büntetni, figyelemmel arra, hogy a Btk.-ba beépített gondatlan alakzat elkövetése miatt büntetőeljárások nem indultak. A korábban a bevezetés indokálul szolgáló fiktív iratmegsemmisítés kezelhető lenne az elektronikus irat megőrzésre kötelezéssel, illetőleg a könyvelési feladatokat ellátó személyek iratmegőrzési kötelezettségének a megteremtésével. Más jogági terület szabályozásával a védelem elérhető, ezért a büntetőjogi fenyegettség fenntartása, annak ultima ratio

si anyagok eltűnése, megsemmisülése stb. kapcsán az elkövetőt csak gondatlanság terheli, bűncselekmény nem valósul meg. Kondorsi András találóan rámutat, hogy „a 2010-es években a számvitel rendjének megsértését az ekkoriban a gazdasági bűncselekmények körében látott dekriminalizációs folyamat egyik példajaként tarthatjuk számon”.⁷⁸ 2012. január 1-től a bűncselekmény tényállása jelentősen átalakult. Az elkövetési magatartások köre is csökkent⁷⁹, valamint a korábbi minősített eset által értékelt eredmény alapeseti tényállási elem lett. A jogalkotó a bűncselekmény korábban szabályozott alapesetét (a régi Btk. 289. § (1) és (3) bekezdésében szabályozott bűncselekményeket) dekriminalizálta. A dekriminalizáció indoka az volt, hogy más, igazgatási jellegű szankciókkal könnyebben, gyorsabban, hatékonyabban szankcionálhatók ezek a magatartások, valamint a NAV Bűnügyi Főigazgatóság is a súlyosabb bűncselekmények felderítésére és nyomozására tud koncentrálni a nagy tömegű bagatell bűncselekmény helyett. A Btk.-t 2012. január 1-től módosító törvény indokolása szerint: „A bűncselekmény nyomozása a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) hatáskörébe tartozik, ahol jelenleg csak a 289. (3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény felderítésével és nyomozásával kapcsolatos feladatok a kapacitás 40%-át kötik le. A Javaslat elfogadása a dekriminalizáción keresztül az ilyen jogsértések hatékonyabb üldö-

jellege miatt nem indokolt.” (A 2012. évi C. törvény javaslatához fűzött indokolás alapján.)

⁷⁸ Kondorosi András: A gazdasági büntetőjog aktuális problémái (Bíbor Kiadó, Budapest, 2018. 127. oldal)

⁷⁹ Az új Btk. „mellőzi a könyvvizsgálati kötelezettség megszegésének büntetendőséget, mert annak fenntartása nem indokolt. A számvitelről szóló törvény 155. § (2)–(3) bekezdése, illetőleg külön törvények tartalmazzák azt, hogy mely társaságnak kell a beszámolóját könyvvizsgálóval kötelezően ellenőriztetni. Ezen társaságoknak a könyvvizsgálati záradékkal ellátott beszámolót kell benyújtaniuk a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) 18. § (7) bekezdése alapján a KIM Céginformációs és Elektronikus Cégeljárásokban Közreműködő Szolgálatához, amely – amennyiben a könyvvizsgálati záradék hiányát észleli – a szükséges intézkedéseket megteszi. Lehetőség van az Art. 174/A §, illetőleg annak sikertelensége esetén a Ctv. 87. § (2) bekezdésében írt szankciók alkalmazására. Ezek gyors és kellően hatékony szankció alkalmazását teszik lehetővé, így a büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazása a büntetőjog, mint végső eszköz jellege okán, a cselekmény súlyára is figyelemmel, nem indokolt.” (A 2012. évi C. törvény Indokolása alapján.)

zését is elősegítheti, hiszen lehetőség lesz a cselekmény büntetőjogon kívüli eszközökkel történő szankcionálására. 2012 előtt kb. egy évig húzódó büntetőeljárás eredményeképpen többségében megrovás, próbára bocsátás vagy 100-200 ezer forint összegű pénzbüntetés volt a bíróság által tipikusan kiszabott szankció számvitel rendjének megsértése miatt. A módosítás következtében a továbbiakban bűncselekménynek nem minősülő cselekmények a megjelölt igazgatási jogszabályok hatálya alá kerülnek, amelyek alkalmazásával gyorsabban, hatékonyabban szabható ki az igazgatási jellegű bírság. A költségvetés számára ez nagyobb mértékű és gyorsabban beszedhető bírságbevételeket fog jelenteni. A dekriminalizáció a NAV számára pedig létszámnövelés nélküli azonnali kapacitás-bővülést jelent, amely a súlyosabb bűncselekményekre való nagyobb erőösszpontosítás lehetővé tétele által újabb költségvetési bevételeket, nagyobb visszatartó erőt fog biztosítani és ezáltal a gazdasági élet tisztulását hozza majd magával.⁸⁰

A bűncselekménynek jelenleg két alapesete van: az elsőt a számviteli törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó tudja elkövetni, a másikat pedig a számviteli törvény hatálya alá nem tartozó gazdálkodó.

A bűncselekmény elkövetési magatartásai a következők:

1. nem egyéni vállalkozók estében:

- a) bizonylati rend megsértése,
- b) könyvvezetési kötelezettség megszegése,
- c) beszámoló készítési kötelezettség megszegése.

2. egyéni vállalkozók, valamint a számviteli törvény hatálya alá nem tartozó más gazdálkodók esetében:

- a) nyilvántartási kötelezettség megszegése,
- b) bizonylatolási kötelezettségét megszegése.

(A felsoroltak nem kifejezett elkövetési magatartások, csupán azokat a területeket jelölik ki, amelyekre többféle magatartással megsérthető részletes előírások vonatkoznak.)

A *bizonylati rend* a számviteli adatfeldolgozás során felhasznált minden bizonylat, okmány, és dokumentum hitelességét, pontosságát garantáló előírások összessége. Minden gazdasági műveletről, eseményről, amely az eszközök, illetve az eszközök forrásainak állományát vagy összetételét megváltoztatja, bizonylatot kell kiállítani (ké-

⁸⁰ 2011. évi CL. törvény Indokolása alapján

szíteni). A gazdasági műveletek (események) folyamatát tükröző összes bizonylat adatait a könyvviteli nyilvántartásokban rögzíteni kell. E körben a fontosabb (a törvényben részletezett) kötelezettségek lényege a következő:

- a számviteli (könyvviteli) nyilvántartásokba csak szabályszerűen kiállított bizonylat alapján szabad adatokat bejegyezni,
- a gazdasági műveletek, események bizonylatainak adatait késedelem nélkül illetve megfelelő határidőn belül rögzíteni kell,
- a főkönyvi könyvelés, a nyilvántartások és a bizonylatok adatai közötti egyeztetés és ellenőrzés lehetőségét folyamatosan biztosítani kell,
- egyes (általában a készpénzforgalomhoz kötődő) bizonylatokat szigorú számadási kötelezettség alá kell vonni,
- a bizonylatokat legalább 8 évig meg kell őrizni.

Itt is hangsúlyozandó, hogy az előírások megsértése önmagában nem jelenti a bűncselekmény megállapíthatóságát, e körben különösen gyakori lehet pl. a büntetőjogilag indifferens gondatlanságra történő eredményes hivatkozás.⁸¹

A *könyvvezetés* az a tevékenység, amelynek keretében a gazdálkodó a tevékenysége során előforduló, a vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetére kiható gazdasági eseményekről folyamatosan nyilvántartást vezet és azt az üzleti év végével lezárja. A könyvvezetési kötelezettség tehát a gazdálkodás körébe tartozó vagyoni helyzet pontos alakulását, a gazdasági forgalmat befolyásoló eseményeket híven és folyamatosan követő nyilvántartás vezetését jelenti. A könyvvezetés az egyszeres és a kettős könyvvitel rendszerében, csak magyar nyelven történhet. Kettős könyvvitelt köteles vezetni ma már csaknem minden vállalkozó. (Egyszeres könyvvitelt köteles vezetni az egyszerűsített beszámolót készítő gazdálkodó.)

A gazdálkodó működéséről, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről az üzleti év könyveinek zárását követően, a Számviteli törvényben meghatározott könyvvezetéssel alátámasztott *beszámolót* köteles - magyar nyelven - készíteni. A beszámoló írásos dokumentum, egy bizonyos gazdasági időszak - rendszerint egy év - utólagos pénzügyi tükré. A beszámolóknak megbízható és valós összképet kell adnia a

⁸¹ Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények Budapest, 2002. 151-152. oldal

gazdálkodó vagyónáról, annak összetételéről (eszközeiről és forrásairól), pénzügyi helyzetéről és tevékenysége eredményéről. A törvényben előírtakon túlmenő, további információkat kell a kiegészítő mellékletben megadni, amennyiben e törvény előírásainak alkalmazása, a számviteli alapelvek érvényesítése nem elegendő a megbízható és valós összképnek a mérlegben, az eredmény-kimutatásban történő bemutatásához. A beszámoló lehet:

- a) éves beszámoló,
- b) egyszerűsített éves beszámoló,
- c) összevont (konszolidált) éves beszámoló,
- d) egyszerűsített beszámoló.

A gazdálkodónak a beszámolót kettős könyvvitellel kell alátámasztania. Ez alól a szabály alól egy kivétel van: egyszeres könyvvitellel alátámasztott egyszerűsített beszámolót készíthet a gazdálkodó, ha azt e törvény vagy kormányrendelet lehetővé teszi.

Éves beszámolót és üzleti jelentést köteles készíteni a kettős könyvvitelt vezető vállalkozó, a következő kivétellel: egyszerűsített éves beszámolót készíthet a kettős könyvvitelt vezető vállalkozó, ha két egymást követő üzleti évben a mérleg fordulónapján a következő, a nagyságot jelző három mutatóérték közül bármelyik kettő nem haladja meg az alábbi határértéket:

- a) a mérlegfőösszeg az 500 millió forintot,
- b) az éves nettó árbevétel az 1000 millió forintot,
- c) az üzleti évben átlagosan foglalkoztatottak száma az 50 főt.

Összevont (konszolidált) éves beszámolót és összevont (konszolidált) üzleti jelentést is köteles készíteni fő szabály szerint az a vállalkozó, amely egy vagy több vállalkozóhoz fűződő viszonyában a Számviteli törvény értelmében anyavállalatnak minősül.

A bűncselekmény második alapesetének elkövetési magatartásait egyéni vállalkozók vagy a számviteli törvény hatálya alá nem tartozó más gazdálkodók követhetik el. Az egyéni vállalkozókra vonatkozó szabályokat az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény tartalmazza.

„Az egyéni vállalkozók nyilvántartási és bizonylatolási kötelezettségeit az egyéni vállalkozásról szóló 1990. évi V. tv., a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. tv., a személyi jöve-

deleladóról szóló 1995. évi CXVII. tv., valamint az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. tv. határozza meg.

Az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló 2002. évi XLIII. törvény (EVA) 4. §-ának (3) bekezdése értelmében a közkereseti társaság és a betéti társaság az EVA-val összefüggő nyilvántartási kötelezettségeit - választásának megfelelően - vagy a (4)-(6) bekezdésben foglaltak, vagy a számvitelről szóló törvény előírásai szerint, a kettős könyvvitel rendszerében teljesíti. Az adózó e választásáról az EVA előírásai szerint tett első bejelentésével egyidejűleg, az adóhatóság által rendszeresített nyomtatványon nyilatkozik. Nyilatkozatát az adózó később nem változtathatja meg, és nem vonhatja vissza. E rendelkezések folytán tehát vannak további olyan gazdálkodó szervezetek, amelyek kikerülhetnek az Szvt. hatálya alól.

Az EVA 4. §-ának (4) és (5) bekezdése kötelezettségeket határoz meg a hatálya alá tartozó adóalanyok számára. Eszerint az adóalany köteles időrendben, folyamatosan, ellenőrizhető módon, a törvény melléklete előírásainak megfelelően nyilvántartani és rögzíteni minden olyan adatot, amely adókötelezettsége teljesítéséhez és a teljesítés ellenőrzéséhez szükséges. Az (5) bekezdés kimondja továbbá, hogy a nyilvántartásban adatot rögzíteni, módosítani és törölni csak bizonylat alapján és csak úgy lehet, hogy az eredeti adat a módosítást, illetve a törlést követően is megállapítható legyen.”⁸²

2013-tól az EVA mellett két új egyszerűsített adózási forma is megjelenik a magyar adójogban, a KATA és a KIVA. Azok az egyéni vállalkozók, egyéni cégek és kifejezetten csak magánszeméllyel rendelkező Bt-k, Kkt-k választhatják a KATÁ-t, amelyek

- nem végeznek biztosításügynöki/biztosítás/nyugdíjalap kiegészítő, valamint ingatlan bérbeadás/üzemeltetési tevékenységek közül egyet sem (másképpen fogalmazva TEÁOR 66.22, 66.29 és 68.20 a cég tevékenységei közül kizárva!)

- legalább egy vállalkozói, tisztségviselői vagy megbízotti jogviszonyú (azaz nem munkaviszonyban alkalmazott) foglalkoztatottal/taggal rendelkeznek.

Az adózási formát nem muszáj év elejétől választani (bár alap esetben nem ajánljuk az évközi váltást, mert a tört évre külön beszámolót és adóbevallást kell készíteni), abba bármelyik hónap elejével be

⁸² Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsos Kommentár alapján

lehet lépni, és bármely hónap végével ki lehet lépni, viszont aki egyszer kilépett (vagy egyéb feltételek miatt kiesett, például 100.000 Ft-ot meghaladó NAV adótartozást sikerül összegyűjteni), az 24 hónapon keresztül nem választhatja újra ezt az adózási formát.

A kisadózás lényege, hogy az eddigi társasági adó, valamint a vállalkozáson belüli kisadózónak minősülő foglalkoztatottakkal kapcsolatos szja (osztalék szja is), eho, valamint mindenféle járulék, szociális hozzájárulási adó és szakképzési hozzájárulás helyett a cégnél nem munkaviszonyban foglalkoztatottak után

- a főállású kisadózónak minősülő személy után havi 50.000 Ft
- a főállásúnak nem minősülő (létezik már legalább heti 36 órás munkaviszonya, vagy saját jogú nyugdíjas) kisadózó személy után havi 25.000 Ft

közteher fizetendő, kivéve ha az illető a hónap minden(!) napján táppénzben/TGYÁS/GYED/GYES/GYET/ápolási díjban részesül. Az egyéb (jellemzően munkaviszonyban) alkalmazott foglalkoztatott után a hagyományos közterheket kell fizetnie a vállalkozásnak.

A KIVA ugyan szélesebb körben használható, mint a tételes adó, viszont jóval szerényebb kedvezményeket nyújt a vállalkozás számára, hiszen az eddigi

- éves „cash flow alapú nyereség” után fizetendő 10% társasági adó valamint a bérek után fizetendő 27+1,5%-os szociális hozzájárulási adó és szakképzési hozzájárulás helyett

- az éves pénzforgalmi alapon számolt „nyereség”, valamint a személyi jellegű kifizetések (pontosan még nem derül ki a törvényből, hogy ez alatt milyen juttatásokat kell érteni) után kell 16%-os adót fizetni,

- ráadásul a 16%-os adó alapját növeli a már felvett hitel visszafizetése (igaz csökkenti az új hitel felvétele), a jegyzett tőke leszállítása (igaz, a növelése meg csökkenti az adóalapot), és még egy sor korrekciós tényező, köztük jónéhány olyan, amelyet pusztán az adózási mód lecserélése vált ki (például az elhatárolt veszteség és az értékcsökkenési költség adóvonzatának részleges vagy teljes eltűnése).

Minden egyéb közteher tekintetében a kisvállalkozói adózást választó vállalkozást ugyanazok a fizetendők terhelik, mint eddig.⁸³

A bűncselekmény úgynevezett vegyes törvényi tényállás, vagyis csak akkor valósul meg, ha az elkövetési magatartással okozati összefüggésben a tényállásszerű eredmény is bekövetkezik. Az első alapeset eredménye vagy a számvitelről szóló törvény szerinti megbízható és a valós képet lényegesen befolyásoló jelentős összegű hiba előidézése, vagy az adott üzleti évet érintően a vagyoni helyzet ellenőrzésének illetve áttekintésének megghiúsítása. A második alapeset csak az utóbbi eredményt tartalmazza.

A háttérnorma, vagyis a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 3. § (3) bekezdésének 3. pontja szerint akkor jelentős összegű a hiba, ha a hiba feltárásának évében, a különböző ellenőrzések során, egy adott üzleti évet érintően (évenként külön-külön) feltárt hibák és hibahatások - eredményt, saját tőkét növelő-csökkentő - értékének együttes (előjeltől független) összege meghaladja a számviteli politikában meghatározott értékhatárt. Minden esetben jelentős összegű a hiba, ha a hiba feltárásának évében az ellenőrzések során - ugyanazon évet érintően - megállapított hibák, hibahatások eredményt, saját tőkét növelő-csökkentő értékének együttes (előjeltől független) összege meghaladja az ellenőrzött üzleti év mérlegfőösszegének 2 százalékát, illetve ha a mérlegfőösszeg 2 százaléka nem haladja meg az 1 millió forintot, akkor az 1 millió forintot. A számvitelről szóló törvény szerinti megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló hiba⁸⁴ tehát konkrétan meghatározott nagyságrendű a háttérnorma szerint, álláspontunk szerint tévesek tehát azok a több helyen is olvasható jogiro-

⁸³ <http://kontoforte.hu/gyakori-kerdesek/2013-as-uj-adok-kata-kiva> (2013. május 12.) alapján

⁸⁴ A jogalkotó helyesen járt el, hogy a számviteli törvényt mintegy megkönnyítve az új Btk-ba áthelyezte a megbízható és valós képet befolyásoló hiba fogalmát. További fontos változás, hogy a régi szabályozás szerint ennek a bűntettnek mind szándékos mind gondatlan alakzata volt, az új szabályozás viszont csak szándékos alakzatot ismer, és a gondatlan alakzatot másik jogági szabályozás alá vonja: ez dekriminalizációs folyamat. A jogi tárgy védelme így is probléma nélkül megoldható. (Marton István – Domokos Andrea Gazdasági bűncselekmények: igazságügyi szakértők In: Domokos, Andrea (szerk.) A gazdálkodással összefüggő bűncselekmények büntetőjogi értékelése: konferencia előadásainak szerkesztett változata Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018. 93. oldal)

dalmi álláspontok, amelyek megpróbálják kiterjesztő értelmezéssel tágítani a büntetőjogi felelősség határait.⁸⁵

A vagyoni helyzet ellenőrzésének, áttekintésének megghiúsítása⁸⁶ mindkét alapesetben szerepel eredményként. „A vagyoni helyzet áttekintése (ellenőrzése) akkor hiúsult meg, ha az Szvt.-ben (stb.) előírt kötelezettségek - rendszerint sorozatos - megszegése olyan helyzetet teremt, amelyben a gazdálkodó tevékenységének alapvető elemei véglegesen áttekinthetetlené, megismerhetetlené, követhetetlené, a potenciális érdeklődők számára hozzáférhetetlené válnak. E helyzet bekövetkezésével a bűncselekmény befejezetté válik. Megghiúsulásról általában akkor beszélünk, ha az áttekintés (ellenőrzés) véglegesen és a gazdálkodás egésze vagy döntő része vonatkozásában áll fenn.”⁸⁷

A minősített esetek többségét az új Btk. változatlan tartalommal emelte át az 1978. évi IV. törvényből. Egy változás azonban kiemelendő: a minősített esetek körét a Btk. „annyiban változtatja meg, hogy kibővíti azon speciális tevékenységet végző gazdasági formák körét, amelyek esetében a számviteli szabályok bűncselekménynek tekinthető megszegése súlyosabban minősül. Erre tekintettel a (3) bekezdésbe beépítésre került a szabályozott ingatlanbefektetési társaságokról szóló 2011. évi CII. törvényben szereplő szervezett ingat-

⁸⁵ „Általában »lényegesen« befolyásolja, torzítja a megbízható és valós képet, ha az előidézett »hiba« következményeként a beszámoló nagyságrendjében illetve tendenciájában eltér a valós gazdasági, pénzügyi tényektől és/vagy folyamatoktól.” (Belovics-Molnár-Sinku: Büntetőjog II. a 2012. évi C törvény alapján HVGORAC Kiadó Budapest, 2012. 725. oldal) „Általában » lényegesen « befolyásolja, torzítja a megbízható és valós képet, ha az előidézett »hiba« következményeként a beszámoló nagyságrendjében, illetve tendenciájában eltér a valóságos gazdasági, pénzügyi tényektől és/vagy folyamatoktól.” (Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsos Kommentár)

⁸⁶ A bírói gyakorlat szerint: A számviteli fegyelem megsértésének vétsége megvalósul, ha az alapítvány könyvelője a gazdasági események folyamatát tükröző bizonylatok adatait a könyvviteli nyilvántartásokban nem rögzíti, e nyilvántartásokba szabályszerűen kiállított bizonylat nélkül jegyez be adatokat, hiteles belső és külső bizonylatok nélkül teljesít ki- és befizetéseket és ezzel jelentősen nehezíti, a készpénzállomány tekintetében pedig megghiúsítja az alapítvány vagyoni helyzetének ellenőrzését. (BH 2002.12.473)

⁸⁷ Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsos Kommentár alapján

lanbefektetési társaság is, tekintettel e társaság esetén előírt induló tőke minimális mértékének összegére is.”⁸⁸

A bűncselekmény minősített esetét speciális szervezeti kereteken belül lehet elkövetni. Minősített eset, ha a számvitel rendjének megsértése (1) bekezdésben meghatározott alapesetét pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság körében követik el.

A bűncselekmény rendbelisége a beszámolási időszakok (a Számviteli törvény szerint ez általában egy év, tipikusan a naptári év vagy az üzleti év) számához igazodik. Több beszámolási időszakra elkövetett bűncselekmény esetén az anyagi halmazat⁸⁹ valóságos lehet, nincs akadálya azonban folytatóságosság megállapításának sem.⁹⁰

Ha a számvitel rendjének megsértése elkövetési magatartása hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokiratok felhasználását is magában foglalja, a hamis magánokirat felhasználása (345. §) és a számvitel rendjének megsértése valóságos halmazatban állhat. Amennyiben a számvitel rendjének megsértése a költségvetési csalás (396. §) vagy a csalás⁹¹ (373. §) quasi eszközcselekménye, a halmazat valóságos lehet. Sikkasztással (372. §) halmazatban nem állapít-

⁸⁸ A 2012. évi C. törvény javaslatához fűzött indokolás alapján.

⁸⁹ Az egység és halmazat témakörében megkerülhetetlen Földvári József: Az egység és halmazat határesetei a büntetőjogban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1962) című munkája, valamint a XXI. századi jogirodalmi munkák közül a legalaposabban Ambrus István foglalta össze ezt a kérdéskört fél évszázaddal később. (Ambrus István: Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben SZTE Szeged, 2014.)

⁹⁰ Belovics-Molnár-Sinku: Büntetőjog II. a 2012. évi C törvény alapján HVGORAC Kiadó Budapest, 2012. 728. oldal

⁹¹ A csalás dogmatikai alapkérdéseit Magyarországon a legalaposabban Madai Sándor monográfiája mutatja be. (Madai Sándor: A csalás büntetőjogi értékelése HVG-ORAC Kiadó Budapest, 2010.) A csalás jogtörténetének legfontosabb állomásait Virág György tanulmánya elemzi. Virág György: A csalás jogtörténetének vázlata (In: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok (1996-1999) 24, Budapest, 1987. 320-358. oldal)

ható meg a számvitel rendjének megsértése, ha a gazdasági társaság ügyvezetője a sikkasztással eltulajdonított készpénzbevételről szóló bizonylatokat nem szerepelteti a társaság könyvelésében (2/2002. BJE határozat alapján). (BH 2011/57.) A számvitel rendje megsértésének különböző alapesetei egymással halmazatban nem állhatnak. A következetes ítélkezési gyakorlatnak megfelelően a természetes egyesség körében kerülhetnek értékelésre.⁹²

A sértett - pótmagánvádlóként - büntetőjogi igényét általában akkor érvényesítheti, ha passzív alanya a bűncselekménynek, vagy a tényállás eredményt tartalmaz. Minthogy a magánokirat-hamisítás vétségének és a számviteli fegyelem megsértése vétségének törvényi tényállása passzív alanyt nem tartalmaz, s azok megvalósulása által konkrét személy jogos érdekeinek közvetlen sérelme, illetve a sérelem veszélye nem áll fenn, e bűncselekmények miatt nincs helye pótmagánvádnak [Be. 229. § (1) bek.]. (BH 2010/61. II.)

4. 2. Saját tőke csorbítása

407. § A részvénytársaság, a korlátolt felelősségű társaság, a szövetkezet, az európai részvénytársaság vagy az európai szövetkezet vezető tisztségviselője vagy tagja, aki a társaság saját tőkéjét részben vagy egészben elvonja, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bűncselekmény jogi tárgya a társaság szabályszerű működése, az ebbe vetett bizalom és a tagok valamint a hitelezők vagyoni érdekei. Ennek fizikai megtestesítője a saját tőke. A tőkepiacon tipikusan részvényekkel kereskednek, a részvény értékét pedig jelentős mértékben befolyásolja a vállalat stabilitása. Ha a saját tőkét részben vagy egészben elvonják, akkor ez a részvény árfolyamát jelentős mértékben képes befolyásolni, negatív irányban. Egy nagy, jelentősebb piaci részesedéssel bíró cég esetében nemcsak a hitelezők és részvényesek lehetnek a károsultjai ennek a bűncselekménynek, hanem a negatív piaci hatások továbbgyűrűzése miatt más befektetők is, sőt: ha ez a jelenség nem egy egyedileg elszeparált bűncselek-

⁹² Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsos Kommentár alapján

ményként, hanem több bűncselekmény által generált káros tendenciaként elszaporodik, akkor egy esetleges tőzsdei összeomlás mérhető nemzetgazdasági károkat is képes okozni. A tőkepiac működés szempontjából ez az egyik legfontosabb indoka annak, hogy a tényál-lás a Btk.-ban a gazdálkodással összefüggő bűncselekmények között a belátható jövőben folyamatosan megtalálható lesz majd.

4. 3. Jogosulatlan pénzügyi tevékenység

408. § (1) Aki törvényben előírt engedély nélkül

a) pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási, b) befektetési szolgáltatási, illetve befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási, befektetési alapkezelési, kockázati tőkealap-kezelési, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél, c) biztosítási, viszontbiztosítási, d) önkéntes kölcsönös biztosító pénztári, magán-nyugdíjpénztári vagy foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltatási tevékenységet végez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdés a)-c) pontjában megjelölt valamely tevékenységhez kapcsolódóan törvényben előírt

a) engedély nélkül közvetítői tevékenységet végez, b) nyilvántartásba vétel, illetve bejelentés hiányában közvetítői tevékenységet végez oly módon, hogy annak megtörténte ellenőrzését elmulasztotta, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A tőkepiac szabályszerű működése nemcsak nemzetgazdasági szempontból fontos, hanem társadalmi érdekeknek is tekinthető. Szabályszerű működés azonban csak akkor lehetséges, ha az egyes piaci szereplők a megfelelő engedélyek birtokában, folyamatos vagy ismétlődő ellenőrzések mellett, kellő gondossággal végzik a tevékenységüket. Ha egyes szereplők nem rendelkeznek engedéllyel, akkor – azon túlmenően, hogy a közteherviselésben sem vesznek részt – nem felügyelhető a működésük, nem állapítható meg, hogy rendelkeznek-e a szükséges feltételekkel, és ezáltal minden más piaci szereplőre koc-

kázatot jelentenek. Hozzá kell tenni azt is, hogy az ilyen piaci szereplők extraprofitot termelnek két tényező miatt: egyrészt általában nem vagy nem megfelelő mértékben fizetik meg a közterheket, másrészt sokkal kedvezőbb feltételekkel tudnak működni, hiszen nem kell teljesíteniük az engedély kiadásához szükséges, elvárt követelményeket.

A közgazdaságtanban alapvető összefüggésként gyakran hivatkoznak a keletkezett és újraelosztott jövedelmek felhasználásának egyenletére:

$$GDP=C+S+(T-TR)+R_f$$

(Azaz: a bruttó hazai termék egy éves volumene megegyezik az adott évben a fogyasztás (C), a megtakarítás (S), az államháztartásnak kifizetett nettó adók (T-TR) és a hazai állampolgárok által külföldre utalt eszközök nettó értékének (R_f) összegével.) Ha egy piaci szereplő nem fekteti be azonnal a saját vállalkozásába a tőkéjét, akkor közgazdasági értelemben ebből is megtakarítás képződik. A megtakarítás beáramlik a pénzügyi közvetítés rendszerébe. A közvetlen pénzügyi piac szereplői (a brókerek, befektetési bankok, dealerek stb.) csökkentik a felek információs költségeit, összehozzák a megtakarítót a megtakarítások végső felhasználóival, néha a kockázat egy részét is átvállalják (például jegyzési garanciavállalás értékpapír-kibocsátáskor). Ezzel szemben a közvetett finanszírozási csatornában található pénzügyi közvetítők (bankok, szakosított hitelintézetek, szövetkezeti hitelintézetek, biztosítók stb.) önálló, független partnerként kapcsolódnak a megtakarítókhoz és a felhasználókhoz. Összegyűjtik a megtakarítók pénzeit, és a koncentrált forrásokat továbbközvetítik a felhasználóknak (hitel vagy elsődleges értékpapír-befektetés formájában). A közvetett finanszírozási csatorna szereplőinek a tevékenysége az alábbi előnyökkel jár az érintett felek számára:

- transzformálják a lejáratoskat (a rövid időre szóló megtakarításokból hosszú lejáratú forrásokat biztosítanak a felhasználóknak),
- csökkentik a tranzakciós költségeket,
- összegyűjtik a szétszórt, kisebb megtakarításokat is,
- terítik az egyes ügyletek kockázatait.

A pénzügyi közvetítő rendszer tehát „összhangba hozza a háztartások megtakarításait és a vállalkozások túlköltségeit, vagy –általánosabban

szólva – harmonizálja a hitelfelvételt és a hitelnújtást. Hasznos ezért a pénzügyi rendszert piacként, mégpedig a hitelek piacaként felfogunk. Ezt a piacot rendszerint a kölcsönözhető pénzek piacának (loanable funds market) nevezik. Az ár ezen a piacon: a kamatláb.”⁹³

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység jogi tárgya a pénzügyi rendszer működéséhez fűződő törvényes érdek, de emellett védi a tényállásban felsorolt pénzügyi tevékenységeket igénybe vevők érdekeit is.

A Btk. jelenleg egy bűncselekményben foglalja össze azokat a pénzügyi közvetítői tevékenységeket, amelyek engedély nélküli végzését a társadalomra olyan fokban veszélyesnek tartja, hogy a büntetőjogi védelem indokolt. A bűncselekmény elsősorban a tényállásban megjelölt pénzügyi szolgáltatásokat igénybe vevő természetes és jogi személyek védelmét szolgálja, ez tehát a bűncselekmény *jogi tárgya*.

A bűncselekmény *alánya* bárki lehet, aki a fent felsorolt tevékenységet engedély nélkül végzi, így nem szükséges, hogy a megadott szerkezeti kereteken belül (például egy bankban vagy biztosítóban) tevékenykedjen. A törvényi tényállás kizárólag a pénzügyi tevékenység tartalmára helyezi a hangsúlyt, az elkövetőt nem határozza meg. Eszerint kijelenthetjük, hogy a jogosulatlan pénzügyi (szolgáltatási) tevékenység büntetetté tettesként pénzügyi intézmény alkalmazottja is elkövetheti (EBH 2005. 1197.). A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, ennek kapcsán a társadalomra veszélyességben való tévedés eredményes védekezés lehet.

A bűncselekmény *elkövetési magatartása* a különféle háttérnormákban pontosan körülírt tevékenységek engedély nélküli végzése. A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény szerint *pénzügyi szolgáltatás* a következő tevékenységek üzletszerű végzése forintban, illetőleg devizában, valutában:

- a) betét gyűjtése és más visszafizetendő pénzeszköz - saját tőkét meghaladó mértékű - nyilvánosságtól történő elfogadása,
- b) hitel és pénzkölcsön nyújtása,
- c) pénzügyi lízing,
- d) pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása,
- e) készpénz-helyettesítő fizetési eszköz kibocsátása, illetőleg az ezzel kapcsolatos szolgáltatás nyújtása,

⁹³ Meir Kohn: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok Osiris Kiadó Budapest, 2003. 47. oldal

- f) kezesség és bankgarancia vállalása, valamint egyéb bankári kötelezettség vállalása,
- g) valutával, devizával - ide nem értve a pénzváltási tevékenységet -, váltóval, illetve csekkkel saját számlára vagy bizományosként történő kereskedelmi tevékenység,
- h) pénzügyi szolgáltatás közvetítése (ügynöki tevékenység),
- i) letétkezelés kollektív befektetések részére,
- j) letéti szolgáltatás, széfszolgáltatás,
- k) hitel referencia szolgáltatás,
- l) önkéntes kölcsönös biztosító pénztár részére történő vagyionkezelés,
- m) készpénzátutalás,
- n) magánnyugdíjpénztár részére történő vagyionkezelés.

Kiegészítő pénzügyi szolgáltatás a következő tevékenységek üzletszerű végzése forintban, illetve devizában:

- a) pénzváltási tevékenység,
- b) az elszámolásforgalom lebonyolítása (elszámolásforgalmi ügylet),
- c) pénzfeldolgozási tevékenység,
- d) pénzügyi ügynöki tevékenység a bankközi piacon.

A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény szerint *befektetési szolgáltatási tevékenység* az alábbi tevékenységek üzletszerű folytatása forintban, illetőleg valutában, devizában a törvényben meghatározott egy vagy több befektetési eszközre :

- a) bizományosi tevékenység,
- b) kereskedelmi tevékenység,
- c) egyéni portfóliók egyedi kezelése a befektető által adott megbízás alapján (portfóliókezelés),
- d) jegyzési garanciavállalás,
- e) ügynöki tevékenység,
- f) az értékpapír forgalomba hozatalának szervezése és az ehhez kapcsolódó szolgáltatás.

Kiegészítő befektetési szolgáltatási tevékenység a következő tevékenységek üzletszerű folytatása:

- a) értékpapírok letéti őrzése és az azzal kapcsolatos nyilvántartások vezetése,
- b) értékpapír letétkezelés,

- c) befektetési hitel nyújtása a befektetőknek,
- d) tanácsadás társaságoknak tőkeszerkezettel, üzleti stratégiával összefüggő kérdésekben, és szolgáltatás vállalati fúziók és befolyás-szerzés esetében,
- e) nyilvános vételi ajánlat útján részvénytársaságokban történő befolyásszerzés szervezése és az ehhez kapcsolódó szolgáltatás,
- f) befektetési tanácsadás,
- g) ügyfélszámla-vezetés,
- h) értékpapírszámla-vezetés,
- i) értékpapír-kölcsönzés.

Az árutőzsdei szolgáltatási tevékenység a tőkepiaci törvény értelmében a következő tevékenységek üzletszerű folytatása forintban, illetőleg valutában, devizában:

- a) bizományosi tevékenység,
- b) kereskedelmi tevékenység,
- c) ügynöki tevékenység a

tőzsdei termékek közül az árukra – ideértve a közraktárjegyet, annak leválasztott árujegyrészét, a forgalomképes vagyoni értékű jogot is – és az abból képzett származtatott termékekre. Az árutőzsdei szolgáltató - árutőzsdei szolgáltatási tevékenységéhez kapcsolódóan – ügyfélszámla-vezetési tevékenységet folytathat.

A befektetési alapkezelési tevékenység folytatásának feltételeit szintén a tőkepiaci törvény szabályozza, ennek részletes ismertetésétől azonban eltekintünk.

A Tőkepiaci törvény szerint a *tőzsdei tevékenység* a tőzsdei termék szervezett, szabványosított kereskedésének üzletszerű lebonyolítása, míg az *elszámolóházi tevékenységek* a következők:

- a) a klíring;
- b) a klíringelt ügylet pénzügyi teljesítése;
- c) a klíringelt ügylet nem pénzbeli (termékkel történő) teljesítése, ide nem értve az értékpapírral történő teljesítést;
- d) a klíringelt ügylet teljesítéséhez kapcsolódó kötelezettségvállalás; és
- e) az értékpapír kölcsönzési rendszer működtetése.

A központi értéktári tevékenység fogalma szintén a Tőkepiaci törvényben található meg. Ilyennek minősül:

- a) a központi értékpapír-nyilvántartás vezetése;

- b) az ISIN azonosító kiadása;
- c) a dematerializált értékpapír-előállítás, -nyilvántartása és -törlése;
- d) a belföldön kibocsátott értékpapírról külföldi forgalmazás céljára szolgáló okirat kiállítása;
- e) a külföldön kibocsátott értékpapírról belföldi forgalmazás céljára szolgáló okirat kiállítása.

A biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény szerint a *biztosítási tevékenység* biztosítási szerződésen, jogszabályon vagy tagsági jogviszonyon alapuló kötelezettségvállalás, amely során a tevékenységet végző megszervezi az azonos vagy hasonló kockázatoknak kitett személyek közösségét (veszélyközösség), matematikai és statisztikai eszközökkel felméri a biztosítható kockázatokat, megállapítja és beszedi a kötelezettségvállalás ellenértékét (díját), meghatározott tartalékokat képez, a létrejött jogviszony alapján a kockázatot átvállalja és teljesíti a szolgáltatásokat.

Az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakat az 1993. évi XCVI. törvény hozta létre, és ez a törvény tartalmazza az *önkéntes kölcsönös biztosító pénztári tevékenységre* vonatkozó részletes szabályozást.

A *magánnyugdíjpénztári tevékenység* tartalmát a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról 1997. évi LXXXII. törvény határozza meg részletesen.

Tekintettel arra, hogy az uzoratevékenységek engedély nélküliek (hiszen magánszemély erre egyáltalán nem is kaphat engedélyt), így az uzorázók – ha a háttérjogszabálynak számítók, a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvényben (Hpt.) meghatározott konjunktív feltételeket egyébként maradéktalanul kimerítik – büntetőjogi felelősségre vonása elvileg jogosulatlan pénzügyi tevékenység alapján is lehetséges.⁹⁴ E gazdasági bűncselekmény megállapíthatósága azonban a szigorú feltételrendszer miatt viszonylag ritka.

⁹⁴ A háttérnormában írt konjunktív feltételek maradéktalan megvalósulásának vizsgálata tekintetében azonban a nyomozó hatóságoknak célszerű figyelembe vennie a Legfőbb Ügyészség Kiemelt Ügyek Főosztálya vezetőjének KF. 10.062/2005. számú iránymutatásában foglaltakat is.

A Hpt. 3. §-a értelmében *pénzügyi szolgáltatás* a hitel és a pénzkölcsön üzletszerű nyújtása forintban. A 3. számú melléklet 22. pontja szerint *üzletszerű az*

- ellenérték fejében
- nyereség, illetve vagyonszerzés végett
- előre egyedileg meg nem határozott ügyletek megkötésére irányuló
- rendszeresen folytatott gazdasági tevékenység.

A konjunktív feltételek teljesülése tekintetében elsőként vizsgálni szükséges, hogy a kamat *ellenértéknek* tekinthető-e. Mivel a jogszabály külön feltételként említi a nyereséget, ismert olyan álláspont, hogy a kamatjövedelem az a pénzkölcsön után realizált *nyereség*, míg *ellenérték* lehet pl. a regisztrációs vagy kezelési költség.⁹⁵

Az *előre egyedileg meg nem határozott ügyletek* megkötésére irányuló feltétel hiányában az üzletszerűség nem állapítható meg akkor, ha a kölcsönadó előre egyedileg meghatározott rendszerességgel, ütemezve nyújt irreálisan magas kamatra pénzkölcsönt. Ha a felek a pénzkölcsön nyújtásának kamatmértékét, a visszafizetés időpontját vagy annak ütemezését, illetve a kölcsönszerződés bármely más lényeges elemét szerződésenként egyedileg határozzák meg, a megállapodás az üzletszerűség hiányában nem minősülhet jogosulatlan pénzügyi tevékenységnek még akkor sem, ha egy adott személy nagy számban, anyagi előnyszerzés érdekében köt pénzszolgáltatásra irányuló megállapodásokat.⁹⁶

Természetesen a *rendszeres gazdasági tevékenység* is vizsgálendő a büntetőjogi felelősség megállapíthatósága végett, melyre irányadó lehet a BH 2002/423 számon közzétett döntés.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység tényállási elemeinek maradéktalan megléte esetén e gazdasági bűncselekmény és az uzsorabűncselekmény halmazata valóságos, mivel a két tényállás eltérő jogtárgyakat véd. Más nézet szerint az alaki halmazat csupán látszólagos, mivel az uzsorabűncselekmény speciális a gazdasági bűncselekményhez képest a többlet tényállási elemek (elkövetési

⁹⁵ Hornyák Szabolcs: Magánszemélyek üzletszerű pénzkölcsönzésének minősítési kérdései című írásában, Rendészeti Szemle 2009/7-8. szám 125-126. o.

⁹⁶ Ld. a Legfőbb Ügyészség KF.10.062/2005. számú iránymutatását.

mód és az eredmény meghatározása) révén, ezért csak a speciális vagyon elleni bűncselekmény megállapítása indokolt.⁹⁷

Valóságos a halmazat viszont az uzsorások által a megállapított törlesztő részletek fizetése érdekében kifejtett erőszak vagy fenyegetés következtében megvalósuló bűncselekmények (tipikusan zsarolás vagy önbíráskodás) tekintetében

Az egységes jogalkalmazás érdekében a Legfőbb Ügyészség KF. 10.062/2005. számon iránymutatást bocsátott ki az ügyészi szervek részére, melyben jogértelmezési és jogalkalmazási támpontokat ad a cselekmények megítélését illetően.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység büntette keret-tényállás, a keretet kitöltő háttérnormák a jogszabályi háttérnél felsorolt pénzügyi tárgyú törvények. A bűncselekmény törvényi tényállása a diszpozícióban felsorolt tevékenységek törvényben előírt engedély nélküli végzését rendeli büntetni. A tilalmazott magatartások a keretet kitöltő jogszabályokban meghatározott definíciókra utalnak, ezért a helyes büntetőjogi jogértelmezés feltétele a felsorolt normák fogalomrendszerének pontos ismerete és alkalmazása.

Jogosulatlan pénzügyi tevékenység büntette miatt legtöbb esetben magánszemélyek között létrejött, rendszerint aránytalanul magas kamatra történő pénzkölcsön nyújtása miatt indult büntetőeljárás. A kamat, akár az uzsorakamat ellenében történő pénzkölcsön nyújtása önmagában azonban nem valósít meg bűncselekményt, és annak megállapításához az sem elegendő, ha a kamat felszámításán túl a tevékenység ismétlődő vagy akár a rendszeresség ismérveit is magában hordozza.

A Hpt. 3. § (1) bekezdése határozza meg a büntető tényállásban írt pénzügyi tevékenység fogalmát, ennek körébe tartozik – egyebek mellett – a pénzkölcsön üzletszerű nyújtása is. Az üzletszerűség fogalmának meghatározásánál a Hpt. 2. számú mellékletében írt értelmező rendelkezések III/22. pontjában foglalt definíció az irányadó, ennek megfelelően üzletszerű tevékenység: az ellenérték fejében nyereség, illetve vagyonszerzés végett – előre egyedileg meg nem

⁹⁷ Ezt képviseli Hornyák Szabolcs im. 129. o., illetve ld. még Kiss Szabolcs: Az uzsora szabályozása a német és a magyar jogban című írását, *Rendészeti Szemle*, 2009/7-8. szám, 161. o.

határozott ügyletek megkötésére irányuló – rendszeresen folytatott gazdasági tevékenység.

Téves az a jogértelmezés, amely a büntetőjogi keretdiszpozíciót kitöltő normában a tevékenység fogalmához megkívánt üzletszerűséget illetően a Btk. 137. § 9. pontjában foglalt értelmező rendelkezést, és a cselekmény üzletszerű elkövetésének megállapítására irányadó, a Hpt. definíciójától jóval tágabb körben meghatározó fogalmi ismérveket veszi alapul. A büntetőjogi diszpozíció keretnorma jellegéből következik ugyanis, hogy az üzletszerűségnek a háttérnorma, esetünkben a Hpt. értelmező rendelkezéseinek kell, hogy megfeleljen.

Amennyiben tehát a pénzkölcsönt nyújtó személy tevékenysége nem felel meg maradéktalanul a Hpt.-ben meghatározott üzletszerűség konjunktív feltételeinek, a jogosulatlan pénzügyi tevékenység büntette megállapítására nincs törvényes lehetőség.

Fentieken túl a büntetőjogi értékelésre kerülő magatartás vizsgálatánál nem hagyható figyelmen kívül a Hpt. hivatkozott fogalom meghatározásának azon feltétele sem, amely – egyebek mellett – a tevékenység megállapításához azt a feltételt is szabja, hogy az előre, egyedileg meg nem határozott ügyletek megkötésére irányuljon, gazdasági tevékenység keretében. Ilyennek az ellenérték fejében, illetve vagyonszerzés végett folytatott olyan gazdasági tevékenység tekinthető, amely a pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási tevékenységek körébe sorolható, és előre meg nem határozott, de a törvény szerint a szolgáltatás körébe tartozó bármelyik, ott felsorolt tevékenység megkötésére irányul.

A bírói gyakorlat szerint megvalósítják ezt a bűncselekményt, akik éveken át, kitartó rendszerességgel foglalkoznak pénzkölcsönzéssel, olyan kamat felszámításával, hogy az egy hónapra adott összeg 50%-os kamatát számítják fel, és a hitel meghosszabbítása esetén a teljes tartozás 50%-os kamatát követelik. A visszafizetés biztosítása érdekében pedig olyan meghatalmazás adására kényszerítik a kiszolgáltattott helyzetben levő adósokat, hogy a nyugdíjat, a szociális segélyt, a családi pótlékot és a gyermekgondozási segélyt is a kölcsönadók vehessék fel. Ilyenkor a társadalomra veszélyességben való tévedés megállapítására nincs alap. Ha az elkövetők nem is ismerik ugyan a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásról szóló törvény (Hpt.) rendelkezéseit, de a kamatos kamat felszámításával kapcsolatban

felismerik a magatartás jogellenességét, és annak veszélyes vagy erkölcstelen voltát (BH 2002/423.)

Társtettségben elkövetett jogosulatlan pénzügyi tevékenység bűntettében találta bűnösnek a Csongrád Megyei Bíróság 2005. október 21-én N. B. M. I. rendű és D. F.-né II. rendű vádlottat, az alábbi tényállás alapján: A 14 éve Magyarországon tartózkodó, egyetemi végzettséggel rendelkező, büntetlen előéletű vádlott 1992-től az E. Kft. képviselőre jogosult tagja volt. A megalapítást követően ez a kft. működtette az XY Áruházat. Az áruház területén pénzváltási tevékenység is zajlott, melyet kezdetben a kft. saját jogon végzett. A pénzváltási tevékenységet meghatározó jogszabályok 2002. január 1-től megváltoztak, s azóta a pénzváltást kizárólag a PSZÁF (ma: MNB) engedélyével lehet végezni. Az E. Kft. ezt követően megbízási szerződést kötött egy hazai bankkal pénzváltási tevékenység ügynökkénti ellátásra, s mivel ehhez az akkori PSZÁF is hozzájárult, a kft. a pénzváltással jogszerűen foglalkozott. A bank 2003 márciusában a megbízási szerződést felmondta 2003. június 30-i hatállyal. Ezt követően a kft. felhagyott a pénzváltással, az áruház üzemeltetést is megszüntette. 2003 végén az I. rendű vádlott úgy döntött, hogy megkezdi ismét a tényleges tevékenységét, és egy ideiglenes építményben pénzváltó helyet alakított ki, ahol alkalmazta a II. rendű vádlottat valuta-pénztárosi munkakörben.

Bár mindkét vádlott tudott arról, hogy pénzváltást csak hitelbankkal kötött szerződés alapján végezhetnének, 2004. januárjától napi rendszerességgel váltottak pénzt, elsősorban a Magyarországra érkező turisták valutáját váltották forintra, s csak alkalmanként adtak el eurót. Néhány nappal később, január 19-én PSZÁF ellenőrzésre került sor az I. rendű vádlott kft.-jénél, s kiderült az engedély nélküli pénzügyi tevékenység. Január 30-án a PSZÁF a korábban kiadott engedélyt visszavonta, ennek ellenére a vádlottak február 9-ig váltottak pénzt, amikor a nyomozó hatóság a pénzváltói helyiségben házkutatást tartott. Ennek során lefoglaltak több mint 2,5 millió forintot, amit a II. rendű vádlott a pénzváltói tevékenység biztosítására tartott magánál, valamint előkerült az I. rendű vádlottól 600 euró, amelyhez pénzváltás során jutott.⁹⁸

⁹⁸ <http://www.jogiforum.hu/hirek/13885> (2011. augusztus 20.)

4. 4. Gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása

409. § (1) A gazdálkodó szervezet vezető állású személye, aki közreműködik abban, hogy

a) a gazdálkodó szervezet a székhelyén, telephelyén vagy fióktelepén ne legyen fellelhető,

b) közhitelű nyilvántartásba olyan személy kerüljön a gazdálkodó szervezet képviselőjére jogosult személyként bejegyzésre, akinek lakóhelye vagy tartózkodási helye ismeretlen, illetve ismeretlennek minősül, vagy

c) közhitelű nyilvántartásba a gazdálkodó szervezet tulajdonosaként olyan személy vagy gazdálkodó szervezet kerüljön bejegyzésre, akinek a lakóhelye vagy tartózkodási helye ismeretlen vagy ismeretlennek minősül, illetve amely a székhelyén, telephelyén vagy fióktelepén nem lelhető fel, vagy aki, illetve amely nem a tényleges tulajdonos,

büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki közhitelű nyilvántartásba bejegyzendő, gazdasági tevékenységhez kapcsolódó adat, jog vagy tény bejelentését, illetve ilyen adat, jog vagy tény változásának bejelentését elmulasztja, ha a bejelentési kötelezettségét jogszabály írja elő, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) E § alkalmazása szempontjából tényleges tulajdonosnak minősül az a személy vagy gazdálkodó szervezet, aki, illetve amely a gazdálkodó szervezetben közvetlenül vagy közvetve a szavazati jogok vagy a tulajdoni hányad legalább tíz százalékával vagy a Polgári Törvénykönyv szerinti meghatározó befolyással rendelkezik.

A gazdasági adatszolgáltatás⁹⁹ egyrészt a tőkepiaci szereplők működésének az átláthatóságát is biztosítja, hasonlóan a számviteli információs rendszerhez. Másrészt az államnak büntetőjogi eszközökkel is fel kell vennie a küzdelmet azon káros jelenséggel szemben, hogy

⁹⁹ A tényállás korábbi változatát kiválóan elemzi Balogh Ágnes: Adalékok a gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása bűncselekmény értelmezéséhez (In: Gazdaság- és Jog 1998/6. szám 22-26. oldal)

az egyes nagy cégek mögött üzleti vagy személyes megfontolásból nem a tényleges tulajdonosok, hanem strómanok állnak.

A 2007-2008-ban kirobbant gazdasági világválság elleni küzdelem büntetőjogi eszközei közé sorolhatók azok a büntetőjogi szabályok (különösképpen az offshore ipar elleni nemzetközi összefogás), amelyek végső soron az USA-ból indultak ki a válság kirobbanása után. A világ GDP-je tőzsdei és egyéb virtuális értékpapírok figyelembevételével egyes becslések szerint 500.000 milliárd dollár, míg a virtuális/spekulációs „bit-pénz” nélkül csak 50.000 milliárd.¹⁰⁰ Az említett tőkeáramlások több, mint fele offshore-cégek közreműködésével zajlik.¹⁰¹

Az offshore¹⁰² a Brother Layman által citált, nemzetközileg is elfogadott meghatározás szerinti angol szóösszetétel eredetileg a hajózásban elterjedt, part menti, parthoz közeli jelentéstartalommal bír, a part („shore”), illetve az azon túli („off”) dolgokra vonatkoztatva, pl. ilyen olajfúrótornyot, hajózást, de széljárást is. Korábban az adózással kapcsolatban a területen kívüliség, az adómentesség vagy az adóparadicsom szinonimájaként hallhattunk róla, ma már az adócsalás megszüntetendő eszközöként kerül legtöbbször említésre. Az angol-szász „*a szigetünk partjainál végződik a mi világunk*” szemlélet alapján az „offshore” a külföldi, a mások világa, s nem angol, vagy amerikai, vagy ausztrál, stb. emberre/entitásra is utal, mely jelentésnek ekkor nincs köze az offshore-céges adóparadicsomhoz a hétköznapi szóhasználatában ezen nemzeteknek. Erre ők a tax heaven szót használják inkább.

Ezen társaságok a bejegyző ország joga szerint olyan megkülönböztetett adó- (régbben gyakran még vám-) előnyökre jogosultak, amelyekre a belföldi („onshore”) társaságok nem. Ennek feltétele az, hogy csak külföldön végezhetik tevékenységüket, belföldről jövedelmük nem származhat, s jogrendszerükben a belföldi tulajdonos ki volt zárva ezen cégek valódi tulajdonlásából (de a névleges/nominee

¹⁰⁰ Kiváló elemzést ad a gazdaságban megjelenő új vagyonelemek büntetőjogi problémáiról egy 2018-ban megjelent monográfiájában Szathmáry Zoltán (Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán. Büntetőjogi kérdések az információk korában HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018. 146-166. oldal)

¹⁰¹ Brother Layman: Az offshore halála HVG Kiadó Budapest, 2010. 108. oldal

¹⁰² Brother Layman: Az offshore halála HVG Kiadó Budapest, 2010. 106-108. oldal alapján

tulajdonlás sokszor engedélyezett volt), valamint kellő titoktartási szabályozással védték azt, hogy ne kelljen kiadniuk az ilyen cégek valódi irányítóinak/haszonélvezőinek (UBO¹⁰³) adatait. Mivel az offshore-cég meghatározást régen is minimum az adóelkerülés lengte körül mint szinoníma, ezért az ilyen lehetőséget biztosító országok szalonképesebb megnevezést használtak jogrendszerükben ezek megnevezésére, mint pl. International Business Company (IBC).

Magyarország erre a „külföldön tevékenységet végző” kifejezést találta legkevésbé árulkodónak – amíg létezett a magyar bejegyzésű, ilyen típusú cég, azaz 1998-2005 között.

A bűncselekmény jogi tárgya a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, bárki által megtekinthető nyilvántartások adatainak a hitelességéhez fűződő társadalmi érdek.

A tényállás újdonsága az, hogy büntetni rendeli az offshore cégekkel való visszaélést, így jogi tárgynak tekinthetjük tágabb értelemben az offshore cégekkel elkövetett visszaélések (leggyakrabban adócsalás és pénzmosás) elleni küzdelemhez fűződő osztársadalmi érdeket.

A bűncselekmény első alapesetének alanya tettesként csak a gazdálkodó szervezet vezető állású személye lehet, a második alapeset alanya pedig csak olyan személy, akit a tényállásban felsorolt bejelentési kötelezettségek terhelnek. „A gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása szándékos bűncselekmény. Az elkövető tisztában van vele, hogy gazdasági tevékenysége keretében olyan tartalmú szerződést kötött, vagy olyan reálcselekményt végzett, amely érvényességének további feltétele, hogy a közhitelű nyilvántartásba bevezessék. Tudja, hogy bejelentési kötelezettségét a jogszabály előírja. A bejelentés meghatározott határidőben történő megtételének nincs elháríthatatlan akadálya. Ennek ellenére a bejelentés törvényes határidőben történő megtételét elmulasztja.”¹⁰⁴

A bűncselekmény tényállása szempontjából releváns közhitelű nyilvántartások a következők:

a) A cégnyilvántartás

A cég nyilvántartása a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (Cégtörvény) alapján

¹⁰³ A magyar büntetőjog fogalomrendszerében a tényleges tulajdonos kategóriájával feleltethető meg.

¹⁰⁴ Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsos Kommentár alapján

a cégjegyzékben történik. A cégjegyzékbe csak jogszabály által meghatározott adatot, jogot vagy tényt lehet bejegyezni.

b) Az ingatlan-nyilvántartás

Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény pontosan meghatározza azokat az adatokat jogokat és tényeket, amelyekre vonatkozóan a bejelentési kötelezettség érvényesül.

c) A zálogjogi nyilvántartás

A zálogjogi nyilvántartásban feltüntetendő adatokat és tényeket a Ptké. 47. §-a és 47/A. §-a határozza meg. A nyilvántartás tartalmazza a zálogszerződésben szereplő adatokat, a szerződő felek azonosító adataival együtt. A zálogjogi nyilvántartásba történő bejegyzés alapjául - ha jogszabály másképp nem rendelkezik - a közjegyzői okiratba foglalt zálogszerződés, vagy a zálogjogviszony létesítésére irányuló bírósági vagy más hatósági határozat (a továbbiakban: okirat) adatai szolgálnak [Ptké. 47. § (4) bek.].

d) A hajórajstrom

A lajstromba a következő, az úszólétesítményhez kapcsolódó - jogszabályon, bírósági vagy hatósági határozaton, valamint szerződésen alapuló - jogokat kell a vonatkozó okmányok benyújtásával bejegyeztetni:

a) tulajdonjog,

b) üzemben tartói jog,

c) bérleti jog,

d) jelzálog (önálló zálogjog),

e) hasznélvezeti jog,

f) elő- vagy visszavásárlási jog és vételi jog,

g) végrehajtási jog [Vt. 11. § (3) bek.].

A bűncselekménynek két alapesete van.

A bűncselekmény két alapesetének elkövetési magatartásai a következők: közreműködés abban, hogy

a) a gazdálkodó szervezet a székhelyén, telephelyén vagy fióktelepén ne legyen fellelhető: a cég ismeretlen székhelyű, ha a székhelyén, illetve telephelyén, fióktelepén sem található, és a cég képviselőjére jogosult személyek lakóhelye is ismeretlen vagy ismeretlennek minősül, mivel a cég képviselőjére jogosult személy lakóhelye külföldön van és nincs a cégjegyzékbe bejegyzett kézbesítési megbízottja.

b) közhitelű nyilvántartásba olyan személy kerüljön a gazdálkodó szervezet képviselőjére jogosult személyként bejegyzésre, akinek lakóhelye vagy tartózkodási helye ismeretlen, illetve ismeretlennek minősül: ez tipikusan a strómanok (a gyakorlatban általában hajléktalan személyek) segítségével történő cégfantomizálást büntetni rendelő rendelkezés.

c) közhitelű nyilvántartásba a gazdálkodó szervezet tulajdonosaként olyan személy vagy gazdálkodó szervezet kerüljön bejegyzésre, akinek a lakóhelye vagy tartózkodási helye ismeretlen vagy ismeretlennek minősül, illetve amely a székhelyén, telephelyén vagy fióktelepén nem lehet fel, vagy aki, illetve amely nem a tényleges tulajdonos: ez a harmadik elkövetési magatartás rendeli büntetni tipikusan az offshore cégekkel elkövetett visszaéléseket. A tényleges tulajdonos (nemzetközileg elfogadott rövidítéssel: UBO) fogalmát a Btk. határozza meg a (3) bekezdésben: E § alkalmazása szempontjából tényleges tulajdonosnak minősül az a személy vagy gazdálkodó szervezet, aki, illetve amely a gazdálkodó szervezetben közvetlenül vagy közvetve a szavazati jogok vagy a tulajdoni hányad legalább tíz százalékával vagy a Polgári Törvénykönyv szerinti meghatározó befolyással rendelkezik.

A második alapeset elkövetési magatartása a mulasztás. Az elkövető elmulasztja a jogszabály által kötelezően előírt bejelentést megtenni. „A bejelentésre a különböző jogszabályok rendszerint napokban és mindig pontosan meghatározott határidőket állapítanak meg. A gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása tiszta mulasztási bűncselekmény, amely a törvényekben és más jogszabályokban megállapított határidők lejártával befejezetté válik. Addig pedig a kísérlete fogalmilag kizárt. A büntetőjogi felelősség önállóan alkalmazandó (Be. 10. §) függetlenül attól, hogy a bejelentés elmulasztása különböző igazgatási szankciókat (pl. bírság, felemelt illeték) vonhat maga után.”¹⁰⁵

A bűncselekmény első alapesetének rendbelisége az érintett gazdálkodó szervezetek számához, a második alapeset rendbelisége pedig a bejelentési kötelezettségek számához igazodik. Ha azonos körülményt egyidejűleg több nyilvántartásba kell bejelenteni, illetve beve-

¹⁰⁵ Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsolatú Kommentár alapján

zetni, akkor a közhitelű nyilvántartások száma határozza meg a rendbeliséget.

A gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása bűncselekményről általánosságban elmondható, hogy valamennyi gazdasági bűncselekménnyel halmazatban állhat.

Cég székhelyének megváltozására vonatkozó bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt a gazdasági adatszolgáltatás elmulasztásának a vétsége akkor állapítható meg, ha a cég ügyvezetője a cég székhelyének a megváltozását a létesítő okirat módosításától, hitelesítésétől számított 30 napon belül nem jelenti be a cégbíróságnál. (BH 2006..106)

A gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása az offshore cégek visszaszorításának büntetőjogi eszköze is egyben. Az offshore¹⁰⁶ a Brother Layman által citált, nemzetközileg is elfogadott meghatározás szerinti angol szóösszetétel eredetileg a hajózásban elterjedt, part menti, parthoz közeli jelentéstartalommal bír, a part („shore”), illetve az azon túli („off”) dolgokra vonatkoztatva, pl. ilyen olajfúrótornyot, hajózást, de széljárást is. Korábban az adózással kapcsolatban a területen kívüliség, az adómentesség vagy az adóparadicsom szinonimájaként hallhattunk róla, ma már az adócsalás megszüntetendő eszközöként kerül legtöbbször említésre. Az angol-szász „*a szigetünk partjainál végződik a mi világunk*” szemlélet alapján az „offshore” a külföldi, a mások világa, s nem angol, vagy amerikai, vagy ausztrál, stb. emberre/entitásra is utal, mely jelentésnek ekkor nincs köze az offshore-céges adóparadicsomhoz a hétköznapi szóhasználatában ezen nemzeteknek. Erre ők a tax heaven szót használják inkább.

Ezen társaságok a bejegyző ország joga szerint olyan megkülönböztetett adó- (régebben gyakran még vám-) előnyökre jogosultak, amelyekre a belföldi („onshore”) társaságok nem. Ennek feltétele az, hogy csak külföldön végezhetik tevékenységüket, belföldről jövedelmük nem származhat, s jogrendszerükben a belföldi tulajdonos ki volt zárva ezen cégek valódi tulajdonlásából (de a névleges/nominee tulajdonlás sokszor engedélyezett volt), valamint kellő titoktartási szabályozással védték azt, hogy ne kelljen kiadniuk az ilyen cégek

¹⁰⁶Brother Layman: Az offshore halála HVG Kiadó Budapest, 2010. 106-108. oldal alapján

valódi irányítóinak/haszonélvezőinek (UBO¹⁰⁷) adatait. Mivel az offshore-cég meghatározást régen is minimum az adóelkerülés lengte körül mint szinoníma, ezért az ilyen lehetőséget biztosító országok szalonképebb megnevezést használtak jogrendszerükben ezek megnevezésére, mint pl. International Business Company (IBC).

Magyarország erre a „külföldön tevékenységet végző” kifejezést találta legkevésbé árulkodónak – amíg létezett a magyar bejegyzésű, ilyen típusú cég, azaz 1998-2005 között.

A tényleges tulajdonos (a nemzetközi terminológia szerint: UBO) az a személy vagy gazdálkodó szervezet e bűncselekmény vonatkozásában, aki, illetve amely a gazdálkodó szervezetben közvetlenül vagy közvetve a szavazati jogok vagy a tulajdoni hányad legalább tíz százalékaival vagy a Polgári Törvénykönyv szerinti meghatározó befolyással rendelkezik. Érdekesség az a törvényszerkesztési hiba, hogy bűncselekménynek minősül olyan személy vagy személyek tulajdonosként történő bejegyzése egy cég tulajdonosai közé, amely személy nem tényleges tulajdonos, vagyis a tulajdoni hányada nem éri el a 10 százalékot. Nyilván nem ez volt a törvényhozó szándéka, de abban az esetben, ha a gazdálkodó szervezet vezető állású személye közreműködik abban, hogy egy 5 százalékos tulajdoni hányaddal rendelkező személy bejegyzésre kerüljön a tulajdonosok közé, a bűncselekmény tényállásszerű lehet... Nyilván csak tényállásszerű, hiszen a társadalomra veszélyesség minden egyes egyedi esetben hiányozni fog, így a bírói gyakorlatnak lehetősége van kiküszöbölni a törvényalkotási hibát¹⁰⁸. A jogalkotó szándéka nyilván nem ez volt, hanem az, hogy a strómanok bejegyzése bűncselekmény legyen.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Ultimate Beneficial Owner. A magyar büntetőjog fogalomrendszerében a tényleges tulajdonos kategóriájával feleltethető meg.

¹⁰⁸ „Mindezekre tekintettel leszögezhető, hogy a materiális bűncselekmény fogalom objektív oldalát kifejezésre juttató, a büntetni rendeltetés indokát megtestesítő bűncselekmény fogalmi elem; a társadalomra veszélyesség fogalma, elsődleges funkcióját tekintve a büntetőjogi felelősség megállapíthatósága körében jut kardinális szerephez.” (Ujvári Ákos: Gondolatok a társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) jövőbeli jogi sorsáról Jogelméleti Szemle Paper: <http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari13.html>, 2003. 2019. 02. 15.)

¹⁰⁹ Ami azonban nem lesz tényállásszerű, ha a stróman legalább 10 százalékkal rendelkezik a valóságban is, de magasabb tulajdoni hányaddal jegyzik be őt. Ettől függetlenül természetesen más bűncselekményt (például közokirat-hamisítást) ez a magatartás megvalósíthat.

4. 5. Bennfentes kereskedelem

410. § (1) Aki

a) bennfentes információ felhasználásával saját vagy más nevében a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügyletet köt, ügyletkötésre megbízást ad, megbízást visszavon vagy módosít, ajánlatot rögzít, visszavon vagy módosít,
b) a birtokában lévő bennfentes információra tekintettel más vagy másokat a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügylet kötésére, ügyletkötésre vonatkozó megbízás adására, visszavonására vagy módosítására, ajánlat rögzítésére, visszavonására vagy módosítására hív fel, vagy bír rá, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a bűncselekményt hivatalos személyként követik el,
- b) a bűncselekményt pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőke-alap-kezelő, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár, foglalkoztatói nyugdíj szolgáltató intézmény, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztviselőjeként vagy alkalmazottjaként követik el,
- c) a bűncselekménnyel érintett ügylet vagy ügyletek, megbízás vagy megbízások, ajánlat vagy ajánlatok abszolút értéke különösen nagy vagy ezt meghaladó értékű.

A tőkepiac büntetőjogi védelmét szolgáló tényállások közül az egyik legfontosabb a bennfentes kereskedelem. Tipikusan, de nem kizárólag a tőzsdén követhető el. A tőzsde sok szempontból hasonló a hagyományos piachoz. Javak és szolgáltatások mellett azonban itt pénzügyi eszközök is gazdát cserélnek. A kereslet és a kínálat határozza meg az egyensúlyi árat itt is, ugyanakkor van egy nagyon lényeges különbség: a hagyományos piacon a vásárlók általában rendelkeznek minden fontos információval, amelyek a vásárlási döntés meghozatalához kellene. Megvizsgálhatják a terméket, összehason-

líthatják a szomszéd kereskedő árujával stb. A tőzsdén megjelenő piaci szereplők viszont elsősorban befektetési döntéseket hoznak. Szemben a hagyományos piaccal, ahol a vásárló a költségeket a várható haszonnal egybevetve mérlegel, a befektetési döntés meghozatalakor a befektető két tényezőre koncentrál: a remélt jövőbeli hozamra és a kockázatra. Ahhoz azonban, hogy megfelelő döntést tudjon hozni, minél több információra van szüksége. Témánk szempontjából ez a leglényegesebb különbség. A befektetők természetes elvárása az, hogy szigorú szabályok garantálják: a releváns információk legyenek igazak, teljes körűek és mindenki számára ugyanakkor, ugyanolyan mértékben álljanak rendelkezésre. Az ideális cél az lenne, hogy mindenki minden pillanatban ugyanazokkal az információkkal rendelkezzen. Emiatt a tőzsdei vállalatoknak például rendszeresen nyilvánosságra kell hoznia bizonyos információkat, valamint minden civilizált, piacgazdasággal rendelkező országban alapelvi szinten mondják ki, hogy tilos a bennfentes kereskedelem és a piacbefolyásolás. A bennfentes kereskedelem elkövetője alapvetően más piaci szereplők kárára cselekszik. Ha elad egy értékpapírt, amellyel kapcsolatban a birtokában van egy kedvezőtlen információ, akkor a vevő jár rosszul, ha pedig arra számít, hogy emelkedni fog az árfolyam, annak a zsebéből húzza ki a pénzt, aki megtartotta volna a pozícióját. Ha pedig egy vagy több befektető az utolsó napon (vagy napokban) megszabadul egy értékpapírtól még éppen azelőtt, hogy az adott bróker cég bedőlné, akkor a többi befektető követeléseinek kielégítésére szolgáló vagyontömeg (az úgynevezett „csődtömeg”) csökkenésével okoz kárt másoknak.

Ehhez további problémakörök társulnak. Elképzelhető, hogy a jövőben¹¹⁰ nemcsak emberek, hanem önálló döntéseket hozó robotok is „követnek majd el” bennfentes kereskedelmet? Érdekes, új kérdést vet fel a Mesterséges Intelligencia (MI) büntetőjogi felelősségre vonhatóságának problematikájával kapcsolatban Miskolczi Barna egy 2018-ban megjelent monográfiájában. A közeli jövőben előfordulhat ugyanis, hogy az MI önálló döntéseket hozva valósít majd meg bűncselekményi tényállásokat, így akár a bennfentes kereskedelem tényállását is. Ekkor élesen fel fog merülni az MI büntetőjogi

¹¹⁰ Nagy Zoltán András: A jövő tegnap óta tart. A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén (In: Belügyi Szemle 2018/66. 36-55. oldal)

felelősségre vonhatóságnak problémaköre, amire már most fel kell készülni.¹¹¹ Felhozható további problémaként a kriptopénzek (Bitcoin stb.) használatából előálló új kivások problémaköre is. „A Bitcoin és az egyéb kriptopénzek alkotóinak egészen biztosan nem az volt a céljuk, hogy a bűnözők dolgát megkönnyítsék. Egy blokkláncrendszer létrehozása komoly felkészültséget és rengeteg tanulást igényel, legyünk hát jóhiszeműek az alkotókkal. A Bitcoin létrehozói azért alkottak anonim, pontosabban pseudonim vagyis félig anonim rendszert, hogy az államtól, a központi hatalomtól független megoldást biztosítsanak mindenki számára. Ennek sajnálatos mellékhatása, hogy sok bűnöző valóban előszeretettel fordul a bitcoinhoz és az egyéb kriptopénzekhez, ez azonban véletlenül sem jelenti azt, hogy ez lenne az innovatív technológia célja.”¹¹² Ettől függetlenül a jövő új büntetőjogi kihívásai közé kell sorolnunk a kriptopénzeket is, amelyek a tőkepiacok működésére is veszélyt jelenthetnek, megfelelő szabályozás hiányában. (Kérdés továbbá az is, hogy egyáltalán lehet-e ezeket hagyományos állami szabályozás alá vonni?)

Hazánkban 1990 előtt ismeretlen volt a bennfentes kereskedelem büntetőjogi üldözése. Az Egyesült Államokban már 1934 óta létezik bennfentes kereskedéssel kapcsolatos jogi szabályozás, az Egyesült Királyságban 1981 óta. Németországban – ahol a tőzsde igen régi hagyományokkal rendelkezik – csak 1994-től kezdődően.

A Büntető Törvénykönyv a rendszerváltás óta tiltja a bennfentes értékpapír-kereskedelmet. A piacgazdaságra való áttérés óta eltelt mintegy másfél évtized alatt három nagyobb szabályozási kísérletnek lehettünk tanúi: a rendszerváltás utáni első szakasz egy viszonylag elnagyolt, mindössze egy mondatos rendelkezést tartalmazott a bennfentes kereskedelemről. Ezt követte az értékpapírpiac fejlődésének legdinamikusabb szakaszát érintő 1994. utáni időszak, majd a szabályozás az EU csatlakozáshoz kapcsolódó jogharmonizációs folyamat érte el jelenlegi formáját.

¹¹¹ Miskolczi Barna: Az MI és a szankciók kérdése (Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán. Büntetőjogi kérdések az információk korában hvgorac Kiadó, Budapest, 2018. 90-97. oldal)

¹¹² Györfi András – Léderer András – Paluska Ferenc – Pataki Gábor – Trinh Anh Tuan: Kriptopénz ABC HVG Könyvek, Budapest, 2019. 191. oldal

A bennfentes kereskedelem tényállását jelenleg hatályos formájában a Btk.-t módosító 2005. évi XCI. törvény határozta meg.

A tényállás lényegesen rövidebb lett elődénél, ráadásul a bennfentes információ definícióját is elhagyta. Értékpapír helyett immár a fejlett pénzpiaci viszonyokhoz igazodva „pénzügyi eszközt” említ.

A bennfentes kereskedelem tilalmára vonatkozó fő európai háttérnorma a Tanács 2003/6/EK irányelve, amely a korábbi 1989/592/EGK helyébe lépett. Emellett az időközben szintén elfogadott 2003/124/EK, illetve a 2003/125/EK irányelv is tartalmaz a témát érintő rendelkezéseket.

Az új irányelvek a bennfentes információk körét jelentősen kiszélesítették a régi közösségi rendelkezésekhez képest. Már nem pusztán az értékpapírokkal kapcsolatban nyer értelmezést a bennfentes információ, e fogalom felöleli a pénzügyi eszközökkel, illetve a származtatott árualapú termékekkel kapcsolatos információkat is, ezzel pedig szélesebb teret engedett a bennfentes kereskedelem miatti felelősségre vonásnak.

A bennfentes kereskedelem miatti felelősségre vonás szempontjából kiemelten jelentős a munkavégzés, illetve foglalkozás teljesítése során nyert információk átadásának a megengedhetősége. A munkavégzés, illetve foglalkozás teljesítése során nyert bennfentes információ akkor adható át legálisan, ha az információátadás feltétlenül szükséges az említett munkavégzés, foglalkozás vagy kötelezettségek teljesítéséhez. Ezzel kapcsolatban az Európai Bíróság a Grøngaard döntésben azonban rámutatott arra, hogy a bennfentes információk átadásának tilalma alóli hivatkozott kivételt a tagállami hatóságoknak megszorítóan kell értelmezni.

A bűncselekmény tényállása keretdiszpozíció, *háttérnormája* a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. Törvény [Tpt.]. Az MNB a bennfentes és a piacbefolyásolást elkövető személyt kötelezettsége, továbbá a saját szabályzatában foglaltak megszegése, kijátszása, elmulasztása vagy késedelmes teljesítése esetén bírság megfizetésére kötelezheti.

Az MNB eszközrendszere a tőkepiac felügyelete során sokrétű, vetekszik a büntetőjogi szankció hatékonyságával is. Az MNB-nek ugyan természetesen nem áll rendelkezésére a szabadságvesztés büntetés kiszabásának a lehetősége (hiszen erre jogállamban csak bünte-

tőeljárás keretében, emberi jogi garanciák betartása mellett¹¹³, kizárólag büntetőbíróság jogosult), de az általa kiszabható pénzügyi szankciók magasabbak, mint amire egy büntetőeljárás keretében lehetőség van, valamint az MNB eljárása kevésbé formalizált, gyorsabb, kevesebb garancia mellett, emiatt nagyobb hatékonysággal folytatható le a gyakorlatban. Ezáltal megkockáztathatjuk azt a kijelentést is, hogy a hatékonysága nagyobb, mint a büntetőeljárásnak¹¹⁴. Az MNB lehetőségei a következők:

„TŐKEPIACI MONITORING

A tőkepiaci tranzakciók folyamatos megfigyelése komplex statisztikai modellek alkalmazásával valósul meg, mely során az MNB figyelemmel kíséri a tőkepiaci folyamatok alakulását abból a szempontból, hogy felmerül-e bennfentes kereskedelem, piacbefolyásolás gyanúja, illetve sérülhetnek-e a – befolyásszerzéssel összefüggésben keletkező – nyilvános vételi ajánlattételi kötelezettségre vonatkozó szabályok. A monitoring tevékenység során az MNB figyelemmel kíséri továbbá a short ügyletekről szóló rendelet előírásainak megtartását, valamint üzemelteti a mindenki számára elérhető, www.kozzetetelek.hu címen elérhető weboldalt, amelyen többek között szerepelnek – az egyes társaságok vonatkozásában nyilvántartott – nettó short pozíciók. Az MNB a befektetők védelmében – folyamatos piacmonitoring tevékenysége, valamint a hozzá érkező fogyasztói bejelentések, illetve hatósági jelzések alapján – egyes szervezetek esetében a honlapján a „Befektetői figyelmeztetések” linken elérhető oldalon hívja fel a figyelmet arra, hogy e szervezetek az MNB – ott

¹¹³ Az emberi jogok és a büntetőeljárás hazai és nemzetközi egyik legismertebb szakértője, Bárd Károly kiváló elemzést ad ezzel kapcsolatban, a büntetőeljárás és az emberi jogok viszonyát is elemezve az új Be kapcsán. Lásd: Bárd Károly Az út az igazsághoz: büntetőeljárás törvényünk a jogállami elvek tükrében (In: Belügyi Szemle 2019. 5-17. oldal)

¹¹⁴ A büntetőeljárásban álláspontom szerint –egyetértve Herke Csongorral – az objektív igazság általában egyébként sem deríthető ki. Herke Csongor ennél is tovább megy: szerinte objektív igazság nem létezik, sőt kifejezetten káros a bűnügyekben elérhető igazság elé bármilyen jelzöt is tenni, hiszen az igazság a megismerés minőségi tulajdonsága, ehhez pedig mindig szükséges a megismerő alany, azaz a szubjektum, így az igazságnak mindig van több-kevesebb szubjektív oldala. (Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Monográfia Kiadó, Pécs, 2008., 88. oldal)

feltüntetett tevékenységre vonatkozó – engedélyével nem rendelkeznek.

TŐZSDEI KIBOCSÁTÓK FELÜGYELETE

Az MNB ellenőrzi a kibocsátók közzétételeit a jogszabályban foglaltaknak való megfelelés vonatkozásában (például: éves jelentés, fél-éves, illetve negyedéves jelentések; saját részvény tranzakciók; nyilvános kötvény kibocsátások; alaptőke nagyság és szavazatszám, illetve saját részvény állománnyal kapcsolatos jelentések). A tőkepiac iránti bizalom megóvása és növelése érdekében fontos, hogy a tőzsdei kibocsátók közzétételei pontos és a valóságnak megfelelő képet nyújtsanak a befektetők számára a kibocsátó társaságok működésével kapcsolatban (vagyon, pénzügyi, jövedelmi helyzet; kockázatok és működési bizonytalanságok), a vonatkozó jogszabályok és nemzetközi számviteli standardok betartása mellett.

A TŐKEPIAC EGYES SZEREPLŐINEK FELÜGYELETE

Az MNB ellátja a befektetési vállalkozások által vezetett csoportok, a befektetési vállalkozások, az árutőzsdei szolgáltatók, a tőzsde, a központi értéktár, a központi szerződő fél funkcióit ellátó intézmény, a befektetési alapkezelők, a befektetési alapok, a kockázati tőkealapok és a kockázati tőkealap-kezelők, illetve a hitelintézetek és hitelintézeti fióktelepek befektetési szolgáltatási tevékenységének folyamatos felügyeletét, valamint felügyeleti részjogosítványokat gyakorol a külföldi befektetési vállalkozások fióktelepei vonatkozásában. A kockázatok azonosítása és felmérése céljából folyamatosan elemzi, értékeli a felügyelt intézményeket. A tőkepiaci felügyelt intézményeknél az MNB. tv.-ben meghatározott gyakorisággal helyszíni ellenőrzést is tartalmazó átfogó vizsgálatot, továbbá cél-, téma- és utóvizsgálatot végez.

KIBOCSÁTÁSI ENGEDÉLYEZÉSI TEVÉKENYSÉG - KAPUŐRI SZEREP

Az MNB értékpapír nyilvános forgalomba hozatala, szabályozott piacra történő bevezetése, illetve nyilvános értékesítésre történő felajánlása esetén elbírálja a kibocsátási tájékoztató (alaptájékoztató) és annak kiegészítése, a hirdetmény közzétételének, illetve az ismertető engedélyezésére irányuló kérelmeket.

Ezen tevékenység keretében az MNB a nyilvános tőkepiacra kerülő termékek esetében kapuőri szerepet lát el. Ez azt jelenti, hogy az

egyres eljárásokban következetes joggyakorlatot folytat annak érdekében, hogy a tőkepiacra való belépés az alábbi elvek mentén valósulhasson meg: transzparens módon, a befektetők részéről történő megalapozott döntéshozatalhoz szükséges információk birtokában történjen, a befektetők védelme, az értékpapírpiacok iránti bizalom erősítése, az értékpapírpiacok megfelelő működésének és fejlődésének biztosítása, mint jogszabályban meghatározott cél mind teljesebben valósulhasson meg.

A kapuőri szerep mellett, azzal gyakorlatilag párhuzamosan megjelenő piaci érdekként fontos, hogy a kibocsátási, tőkepiaci terméken-gedélyezés, mint jól működő és működtetett szolgáltatás valósulhasson meg a piaci szereplők számára.

PIACFELÜGYELETI VIZSGÁLATOK

Az MNB tv. 90. § (1) bekezdésében írt esetekben, így különösen engedély nélkül, vagy bejelentés hiányában végzett tevékenység, piacbefolyásolás vagy bennfentes kereskedelem gyanúja esetén az MNB piacfelügyeleti eljárást indít a tényállás - döntéshozatalhoz szükséges mértékű - feltárása érdekében. Jogszabálysértés megállapítása esetén a tevékenységet az MNB a jogszabályoknak megfelelően szankcionálhatja. Az MNB piacfelügyeleti intézkedéspolitikája úgy lett kialakítva, hogy a pénz- és tőkepiac valamennyi szereplője számára garantálja a piaci devianciákat előidéző tevékenységekkel szemben a kellő visszatartó hatást, illetve a piaci visszaélések hatékony felderítését.”¹¹⁵

A bennfentes kereskedelem törvényi szabályozása a legutóbbi, 2016-os módosítás előtt a következő volt:

410. § Aki

a) bennfentes információ felhasználásával pénzügyi eszközre vonatkozó ügyletet köt,

b) a birtokában lévő bennfentes információra tekintettel mást azzal bíz meg, hogy a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügyletet kössön, vagy

c) előnyszerzés végett bennfentes információt illetéktelen személynek átad,

büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹¹⁵ <https://www.mnb.hu/felugyelet/piacfelugyelet> (2019. 06. 10.)

A korábbi szabályozás szerint három elkövetési magatartása volt a bennfentes kereskedelemnek: ügylet kötése, más személy megbízása ügyletkötéssel, valamint a bennfentes információ átadása illetéktelen személynek. A bűncselekmény elkövethető volt már korábban is a tőzsdén kívül, az elkövetés helye tehát irreleváns. Az „ügyletet köt” fordulat nem jelentette korábban sem, hogy az elkövető kizárólag saját maga köthette meg az ügyletet, sőt nem is ez a tipikus, általában valamilyen értékpapír-kereskedő vagy bizományos közreműködését veszik igénybe. A befektetési szolgáltató – ha nem tudott az ügyletkötés bennfentes jellegéről – tévedése miatt mentesül a büntetőjogi felelősség alól. Ha azonban kellő gondosság mellett fel kellett volna ismernie a bennfentes ügyletet, az MNB megbírságozhatja. Sem az eredmény (előnyszerzés), sem az előnyszerzési célzat nem voltak tényállási elemek, tehát akkor is megvalósult a bűncselekmény, ha az elkövetőnek történetesen vesztesége származott az ügyletből.

A legfontosabb kérdés a korábbi elkövetési magatartások kapcsán az „ügyletet köt” magatartás tartalmának a pontos feltárása. 2015 március 27-én Bócz Endre egy televíziós interjúban azt mondta, hogy a Questor értékpapírok eladása, vagyis a befektetői pénz kivonása a Questorból annak tudatában, hogy a cég várhatóan rövid időn belül összeomlik, nem minősül bennfentes kereskedelemnek: „Az, hogy pénzügyi eszközt kivon, azt jelenti, hogy megszüntet egy jogviszonyt a pénzügyi eszközre vonatkozóan, és nem azt jelenti, hogy ügyletet köt.”¹¹⁶ Ezzel a Questorból az ott (egyébként jogellenesen) elhelyezett közpénzek gyors kormányzati kivonása kapcsán azt tudjuk megállapítani, hogy önmagában ezzel bűncselekmény, vagyis bennfentes kereskedelem nem valósult meg. Nemcsak a kormány képviselői, hanem azok a magánszemélyek sem követtek el tehát bűncselekményt ezen álláspont szerint, akik az utolsó napon (napokban) kivonták a pénzüket a bedőlő brókercégből.

Érdemes azonban kicsit részletesebben is megvizsgálni ezt a kérdést. Vagyis tényállásszerű, társadalomra veszélyes és bűnös magatartás volt-e a Questorból a pénzek kivonása annak az ismeretnek a birtokában, hogy a cég hamarosan bedől, és jelentős számú befektető csak

¹¹⁶ A beszélgetés teljes szövege letölthető a következő oldalról: <http://rtl.hu/rtl2/magyarul/quaestor-ugy-bennfentes-informaciok> (2017. március 15.)

a pénze kisebbik részéhez juthat majd hozzá, ha egyáltalán kártalanítják majd őket.

A tényállásszerűség kapcsán az akkori álláspontom nem egyezett Bócz Endréével. (Jelenleg azonban – az új normaszöveg ismeretében – már itt is neki adok igazat.) Véleményem szerint az ügylet kötése alapvetően kétféle lehet: pénzügyi eszköz vétele és eladása. Ha tehát egy befektető pénzügyi eszközt vásárol („beszáll” egy üzletbe) vagy elad („kiszáll” az üzletből, kivonja a pénzét egy brókercégből stb.) azzal ugyanúgy megvalósul az ügyletkötés. Nincs különbség tehát álláspontom szerint a vétel és az eladás között, mindkettő ügyletkötésnek minősül. Kérdés, hogy bennfentes információnak minősül-e az, ha valaki tudomást szerez egy bróker cég közeli bedőlésének a veszélyéről. Ennek kapcsán a jelenleg hatályos 596/2014/EU rendelet 7. cikke irányadó¹¹⁷. Egyébként az MNB jogelődje, a PSZÁF is

¹¹⁷ (1) E rendelet alkalmazásában a bennfentes információ az alábbi információfűpusokat foglalja magában:

a) olyan pontos információ, amelyet nem hoztak nyilvánosságra, és amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több kibocsátóval, illetve egy vagy több pénzügyi eszközzel kapcsolatos, és amelynek nyilvánosságra hozatala valószínűleg jelentős hatást gyakorolna a szóban forgó pénzügyi eszközök vagy a kapcsolódó származtatott pénzügyi eszközök árára;

b) származtatott termékek esetében olyan pontos információ, amelyet nem hoztak nyilvánosságra, és amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több ilyen származtatott termékkel, illetve közvetlenül a kapcsolódó azonnali árutózsdei ügylettel kapcsolatos, és amelynek nyilvánosságra hozatala valószínűleg jelentős hatást gyakorolna a szóban forgó származtatott termékek vagy a kapcsolódó azonnali árutózsdei ügyletek árára, és amennyiben ez különösen az olyan, az adott árualapú származtatott ügylet piacára vagy azonnali piacra vonatkozó információ, amelynek közzététele alapos okkal feltételezhető, vagy amelynek közzétételét uniós vagy nemzeti szintű jogszabályi vagy szabályozói rendelkezés, piaci szabály, szerződés, gyakorlat vagy szokás előírja;

c) kibocsátási egység vagy az azon alapuló aukciós termék esetében olyan pontos információ, amelyet nem hoztak nyilvánosságra, és amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több ilyen eszközzel kapcsolatos, és amelynek nyilvánosságra hozatala valószínűleg jelentős hatást gyakorolna a szóban forgó eszközök vagy a kapcsolódó származtatott pénzügyi eszközök árára;

d) a pénzügyi eszközökkel kapcsolatos megbízások teljesítésével megbízott személyek esetében „bennfentes információ” az az ügyfél által átadott, és az ügyfél pénzügyi eszközre szóló, folyamatban lévő megbízásához kapcsolódó, pontos információ is, amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több kibocsátóval, illetve egy vagy több pénzügyi eszközzel kapcsolatos, és amelynek nyilvánosságra hozatala valószínűleg jelentős hatást gyakorolna a szóban forgó pénzügyi eszközök, a kapcsolódó

felsorolta példálózóan a bennfentes információra utaló körülményeket a 2/2008-as ajánlásában¹¹⁸, amelyek között egyértelműen szerepel több olyan is, amely egy cég (például bróker cég) összeomlásával kapcsolatos. Lássuk ezeket a példákat a vonatkozó, ma is irányadónak tekintett 2/2008-as ajánlásból:

- a kibocsátó eszközeire és forrásaira, pénzügyi helyzetére, nyereségre-veszteségre kiható reorganizáció,
- felszámolási eljárás és csődeljárás, végelszámolási eljárás és a cég megszűntnek nyilvánításának kezdeményezése, a felszámolás és csődeljárás bíróság, illetve a végelszámolási eljárás és a cég megszűntnek nyilvánításának cégbíróság által történő elrendelése,
- jelentős, releváns jogviták,
- a hitelkeret bank által történő megszüntetése,
- jogutód nélküli megszűnés,
- vagyontárgyak értékének jelentős változása,
- a társaság beszállítóinak, adósainak fizetéseképtelensége,
- az ingatlan-tulajdon értékének jelentős csökkenése,
- a várható bevételben és veszteségben bekövetkező jelentős változás.

Hangsúlyozzuk, hogy ezek mindegyike külön-külön is bennfentes információ lehet. Vagyis a Questor közelgő „bedőlése” kétségtelenül bennfentes információ volt 2015 tavaszán. Érdemes lenne statisztikai eszközökkel megvizsgálni, hogy mekkora volt az átlagos egy napra jutó tőke kivonás a Questorból az utolsó évben, és mekkora volt ezen értékek szórása. Ezután meg kellene nézni, hogy az utolsó napon mekkora tőke kivonás történt. Ha az eltérés az átlag és a szórás ismeretében szignifikáns, akkor felmerül annak a gyanúja, hogy az utolsó napon (vagy napokban) bennfentes információ birtokában (is) történtek ügyletkötések.

A tényállásszerűség megléte esetén sem valósul meg bűncselekmény, ha az adott magatartás nem veszélyes a társadalomra. A társadalomra veszélyesség kapcsán viszont azt mondhatjuk, hogy a befektetési szolgáltatónál jogellenesen elhelyezett közpénzek azonnali kivonására vonatkozó kormányzati utasítás (és ezáltal a közpénzek megmen-

azonnali árutőzsdei ügyletek vagy a kapcsolódó származtatott pénzügyi eszközök árára.

¹¹⁸ <https://www.mnb.hu/letoltes/2-2008.pdf> (2017. március 15.)

tése) nehezen minősíthető társadalomra veszélyesnek. Ha egy felelős vezető ilyenről tudomást szerez, és a tudomásszerzést követően haldéktalanul a pénzek azonnali kivonására ad utasítást, társadalmilag hasznos módon gondolkozik és cselekszik.

A bűnösség vizsgálatakor Földvári József professzor előadásokon gyakran elmondott szavai csengenek a fülemben: „Az emberi természettel ellentétes követelményeket még a büntetőjog sem írhat elő.” Vagyis ha valaki megtudja (bárhonnan, bármilyen forrásból) azt az információt, hogy egy bróker cég csődjének közeli veszélye áll fenn, és onnan azonnal „kimentí” a saját megtakarításait, akkor kétséges, hogy megállapítható-e a bűnössége. A bűnösség ugyanis az elkövető és a cselekménye közötti pszichikus viszony, amely miatt neki a cselekményét felróhatjuk. A pszichikus viszony ugyan kétségtelenül megállapítható (a befektető tisztában van a tényekkel, és azok tudatában szándékosan valósítja meg a tényállást), de a felróhatóság álláspontom szerint a konkrét esetben hiányzik.

A hatályos Btk. az új EU-s szabályozásnak megfelelően módosította a bennfentes kereskedelem normaszövegét. A korábbi három elkövetési magatartás-csoport közül kettő maradt meg a bennfentes kereskedelem tényállásában, a harmadik önálló bűncselekmény lett „Bennfentes információ jogosulatlan közzététele címmel. Az első két elkövetési magatartás-csoport kibővült és precízebb szabályozást kapott, így már a nyelvtani értelmezés szerint is félreérthetetlenül benne rejlik az értékpapír visszavásárlása, eladása stb. A korábbi évtizedek szabályozásához képest további új elemként a tényállásban minősített esetek is megjelennek, részben az elkövetői kör, részben az elkövetési érték alapján súlyosabban büntetendő a cselekmény. A bennfentes kereskedelem hatályos szabályozása a következő:

„410. § (1) Aki

a) bennfentes információ felhasználásával saját vagy más nevében a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügyletet köt, ügyletkötésre megbízást ad, megbízást visszavon vagy módosít, ajánlatot rögzít, visszavon vagy módosít,

b) a birtokában lévő bennfentes információra tekintettel más vagy másokat a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügylet kötésére, ügyletkötésre vonatkozó meg-

bízás adására, visszavonására vagy módosítására, ajánlat rögzítésére, visszavonására vagy módosítására hív fel, vagy bír rá, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a bűncselekményt hivatalos személyként követik el,

b) a bűncselekményt pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár, foglalkoztatói nyugdíj szolgáltató intézmény, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztviselőjeként vagy alkalmazottjaként követik el,

c) a bűncselekménnyel érintett ügylet vagy ügyletek, megbízás vagy megbízások, ajánlat vagy ajánlatok abszolút értéke különösen nagy vagy ezt meghaladó értékű.”

A bűncselekmény elkövetési magatartásai a hatályos szabályozás szerint a következők:

1. az ügylet kötése,
2. megbízás adása ügyletkötésre,
3. megbízás visszavonása,
4. megbízás módosítása,
5. ajánlat rögzítése,
6. ajánlat visszavonása,
7. ajánlat módosítása,
8. más vagy mások felhívása bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügylet kötésére, ügyletkötésre vonatkozó megbízás adására, visszavonására vagy módosítására, ajánlat rögzítésére, visszavonására,
9. más vagy mások rábírása bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügylet kötésére, ügyletkötésre vonatkozó megbízás adására, visszavonására vagy módosítására, ajánlat rögzítésére, visszavonására.

Az elkövetési magatartásokat kommentár-szerűen nem elemzem a jelen tanulmányomban. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy rögtön szembetűnő az új szabályozással kapcsolatban az elkövetési magatar-

tások jelentős megszorodása. Kérdésként merül fel, hogy mindez csak a vonatkozó új EU-s szabályozásból eredő tagállami kötelezettségünknek megfelelő szabályozás-pontosítás, vagy a törvényhozó akarata a korábbi szabályozás hatókörének a kibővítése (is) lett volna. Ha ez a második tétel igaz, akkor ebből két következtetést vonhatunk le. Először is a törvényhozó szigorítani szeretne volna a bennfentes kereskedelem büntetőjogi szabályozását, ami mögött az a racionális indok húzódhat meg, hogy az MNB (korábban PSZÁF) bírságolási gyakorlatában ugyan rendszeresen megjelenik a bennfentes kereskedelem mint jogsértő magatartás, a bűnügyi statisztikából azonban szinte teljesen hiányzik. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy 27 év alatt kevesebb, mint tíz ilyen bűncselekményt követtek el Magyarországon. A tényállás módosítása tehát egyik oldalról a hatékonyabb bűnüldözés érdekeit szolgálja, hiszen a bennfentes kereskedelem elszaporodása nemcsak azt eredményezi, hogy az elkövetők jogellenesen bűncselekményből származó vagyoni előnyhöz jutnak, hanem akár a piaci kockázati ráta megnövekedését is eredményezheti, amely a CAPM modell alapján kimutatható¹¹⁹. Második következtetés

¹¹⁹ A CAPM-et (Capital Asset Pricing Modell) 1960-as években Williem Sharpe és más amerikai közgazdászok dolgozták ki. A CAPM leegyszerűsített vázlata a valóságnak, bizonyos előfeltételezésekkel élünk a piaci környezettel kapcsolatban. A CAPM használatának közismert előfeltételei:

1. A befektetők árelfogadók, tehát piaci versenyt tételezünk fel.
2. Minden befektető azonos, egységnyi időszakra tervez, figyelmen kívül hagy olyan tényezőket és eseményeket, melyek egy meghatározott időszakon túl bekövetkezhetnek.
3. A befektetések a pénzügyi és tőkepiaci eszközökre korlátozódnak. Befektetők piacképes eszközökbe fektetnek, kockázatmentes hitelnyújtásra és felvételre van lehetőségük
4. Nem fizetnek adót, nem számolunk a tranzakciós költségekkel.
5. Minden befektető racionális döntést hoz és a kockázat-hozam optimalizálására törekszik.
6. A várakozásokat homogénnek tekintjük.

A piac összes befektetési eszköze, része az ún. piaci portfóliónak. A piaci portfólió (M) az összes piacon forgó eszközt jelenti, ahol az egyes elemek súlya nem más, mint az adott eszközök piaci értékének aránya az összes piacon létező eszköz értékéhez képest. A CAPM a saját tőke költségét a részvény múltbeli hozama és a múltbeli piaci hozam viszonyából származtatja.

A bennfentes kereskedelem jelentősége a CAPM modell szempontjából véleményem szerint az, hogy egy olyan piacon, ahol a bennfentes kereskedelem jelentős

tetésként azt is megállapíthatjuk, hogy az elkövetési magatartások körének kibővülése kihat az elkövetési magatartások korábbi szövegváltozatának értelmezésére is. Vagyis, ha korábban bizonyos elkövetési magatartások nem szerepeltek a tényállásban, és a törvényhozó most ezeket beemelte, akkor a korábbiak hatókörének értelmezésére ez a körülmény döntő hatással lehet.

Azt kell mondanunk, hogy az idő (és a jogalkotó) Bócz Endre álláspontját igazolta. A jogalkotó a legutóbbi módosítással egyértelművé tette azt is, hogy az új elkövetési magatartások nem vonhatók a tényállás régebbi, „ügylet köt” elkövetési magatartásának a körébe. Ha ugyanis így lenne, akkor ezeket nem kellett volna 2016-ban a tényállásba iktatni. Az ügylet kötése továbbra is elkövetési magatartás maradt, azonban egyértelművé vált a jogalkotó azon szándéka, hogy értelmezéssel ebbe a fogalomba ne lehessen bevonni a másik nyolc elkövetési magatartást, hiszen azokat önállóan szerepelteti a tényállásban. Ez viszont azt támasztja alá, hogy a pénzek kivonása a Questor befektetésekből 2015 tavaszán nem volt tényállásszerű (sem) a bennfentes kereskedelem szempontjából. Bócz Endrének tehát igaza volt.

méreteket ölt egy adott részvény esetén, ott a részvény kockázata megnő, magasabb lesz az elvart megtérülés is.

A kockázat figyelembevételével fejezhető ki az a lényeges pénzügyi elv, hogy egyégsnyi biztos pénzösszeg értékesebb, mint egyégsnyi kockázatos pénzösszeg.

A befektetés területére szűkítve a kockázat annak a lehetőségét jelenti, hogy egy befektetés jövőbeli tényleges hozamai eltérnek a tervezett (várt) hozamtól.

Kockázat: - piaci: nem küszöbölhető ki
- egyedi: cégspecifikus, megfelelő diverzifikációval küszöbölhető ki

tő ki

$$\sigma_A^2 = (\beta_A \times \sigma_m)^2 + \sigma_A^2 \text{ egyedi}$$

piaci egyedi

$$\sigma_A = \beta_A \times \sigma_m \quad \text{ha ez az összefüggés igaz} \rightarrow \text{hatékony}$$

Amennyiben a bennfentes kereskedelem jelentős számú részvény esetében megjelenik, maga a piaci kockázat növekszik meg az adott tőzsdén.

(Ld. például https://logout.hu/cikk/kis_tozsdei_sepkulacio/a_capm_modell.html (2017. március 15.) illetve részletesebben Bélyácz Iván: Befektetési döntések meg­alapozása Aula 2009. 133-135. oldal)

A bűncselekmény *jogi tárgya* a tőzsdei ügyletek megkötése során elengedhetetlen esélyegyenlőség, közvetve pedig a tisztességes piaci magatartás is.

A bűncselekmény *alanya* bárki lehet, tehát bárki elkövetheti a bennfentes kereskedelmet, aki bennfentes információval rendelkezik. A bennfentes információval rendelkező úgynevezett bennfentes személyek tipikusan a következők (a háttérnorma ma már nem hatályos, de irányadó korábbi rendelkezése alapján):

- a) a kibocsátó vezető tisztségviselője és felügyelőbizottsági tagja;
- b) az a jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, illetve ezek ügyvezetője, vezető tisztségviselője és felügyelőbizottsági tagja, amelyben a kibocsátó huszonöt százalékot elérő vagy azt meghaladó közvetlen, illetőleg közvetett részesedéssel vagy szavazati joggal rendelkezik;
- c) az a jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, illetve ennek ügyvezetője, vezető tisztségviselője, felügyelőbizottsági tagja, amely a kibocsátóban tíz százalékot elérő vagy azt meghaladó közvetlen, illetőleg közvetett részesedéssel vagy szavazati joggal rendelkezik;
- d) a forgalomba hozatal, illetve a VII. Fejezet szerinti nyilvános vételi ajánlat szervezésében közreműködő bármely szervezet, illetve ennek érdemi ügyintézője, vezető tisztségviselője, felügyelőbizottsági tagja, továbbá ezen szervezetnek és a kibocsátónak a kibocsátásban és a forgalomba hozatalban közreműködő más alkalmazottja, aki munkavégzésével kapcsolatosan bennfentes információhoz jutott, a forgalomba hozatalt követő egy évig;
- e) a kibocsátó alaptőkéje (törzstőkéje) tíz százalékát elérő vagy azt meghaladó közvetlen, illetőleg közvetett részesedéssel rendelkező természetes és jogi személy;
- f) a kibocsátó számlavezető hitelintézete, illetve ennek vezető tisztségviselője, felügyelőbizottsági tagja és érdemi ügyintézője;
- g) aki a bennfentes információt munka- vagy feladatköréből kifolyólag, munkavégzése vagy szokásos feladatainak elvégzése során kapta meg, vagy egyéb módon jutott tudomására;
- h) aki a bennfentes információt bűncselekmény útján szerezte;
- i) az a)–h) pontban felsorolt természetes személlyel közös háztartásban élő személy, illetőleg közeli hozzátartozója;

j) az a jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, és ezek nevében eljáró személy, amelyben az a)–i) pontokban megjelölt bennfentes személy minősített befolyással bír.

Látható a felsorolásból, hogy a jogalkotó kissé „túlbugzó” volt, a jogszabályi rendelkezés elolvasása után egyértelműen kijelenthetjük (és elég lett volna ezt a törvényben is így megfogalmazni): bennfentes személy az, aki bennfentes információval rendelkezik.

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, az első két fordulat eshetőleges szándékkal is, a harmadik – a célzatra figyelemmel – csak egyenes szándékkal.

A bűncselekmény elkövetési tárgya a pénzügyi eszköz, amelyet a Btk. a 414. §-ában foglalt értelmező rendelkezésben határoz meg.

Az *elkövetési magatartások* körének az új szabályozással kibővült körét a korábbiakban már bemutattuk.

A szakirodalomban felmerülnek viták azzal kapcsolatban, hogy az előny csak anyagi jellegű lehet, vagy például erkölcsi elismerés (előléptetés stb.) valamint a szexuális kapcsolat lehetősége is. Nem zárkózunk el ennek elfogadásától, de hozzátehetjük, hogy a gyakorlatban nem ez a tipikus elkövetési forma.

Elkövetési mód az első fordulatban a „bennfentes információ felhasználásával”, a másodikban pedig „a birtokában lévő bennfentes információra tekintettel”. Ennek értelmezéséhez meg kell határozunk a bennfentes információ fogalmát, amelyet azonban már nem a Btk.-ban, hanem a Tptv.-ben találunk meg. Utóbbi szerint bennfentes információ

(1) a pénzügyi eszközzel – ide nem értve az árualapú származtatott ügyletet – kapcsolatos olyan lényeges információ, amely

a) még nem került nyilvánosságra;

b) közvetlenül vagy közvetve a pénzügyi eszközre vagy a pénzügyi eszköz kibocsátójára vonatkozik;

c) nyilvánosságra kerülése esetén a pénzügyi eszköz árfolyamának lényeges befolyásolására alkalmas,

(2) a pénzügyi eszközzel kapcsolatos megbízások végrehajtásával megbízott személyek esetében olyan lényeges információ az a) pontban meghatározottakon kívül, amely az ügyfél által adott és az ügyfél folyamatban lévő megbízásához kapcsolódik;

- (3) az árualapú származtatott ügylettel kapcsolatos olyan lényeges információ, amely
- a) még nem került nyilvánosságra;
 - b) közvetlenül vagy közvetve az árualapú származtatott ügyletre vonatkozik;
 - c) az elfogadott piaci gyakorlat alapján a piaci szereplők tudomására hozandó;
 - d) információt a piac szereplőivel rendszeresen közölnek.

A háttérnorma, tehát a következő négy kritérium felállításával definiálja a „bennfentes információ” fogalmát. Olyan:

- lényeges (konkrét) információ
- amely még nem került nyilvánosságra
- közvetlenül vagy közvetve pénzügyi eszközre vagy a pénzügyi eszköz kibocsátójára vonatkozik
- nyilvánosságra kerülése esetén a pénzügyi eszköz árfolyamának lényeges (jelentős) befolyásolására alkalmas.

A következőkben az MNB jogelődje, a PSZÁF vonatkozó ajánlása¹²⁰ alapján bemutatjuk, hogy a Felügyelet mit ért a fenti négy kritérium alatt:

Lényeges (konkrét) információ

A Tpt. 201. § (4) bekezdése szerint „lényeges információ: minden olyan információ, amely olyan eseményre vagy körülményre vonatkozik, amely bekövetkezett vagy bekövetkezése megalapozottan várható, és elég konkrét ahhoz, hogy lehetővé tegye következtetések levonását az adott körülménynek vagy eseménynek egy adott pénzügyi eszköz árfolyamára esetlegesen gyakorolt hatásáról.” Az információ lényegessége (konkrétisége) esetről esetre értékelendő és magától az információtól, valamint az eset egyedi sajátosságaitól függ. Azonban a következő általános megállapítások is megfogalmazhatóak. Annak meghatározásánál, hogy az adott körülmény vagy esemény bekövetkezett-e, kulcsfontosságú, hogy van-e konkrét, objektív bizonyíték rá, ellentétben a piaci pletykával és a spekulációval, azaz bi-

¹²⁰ Felügyeleti Tanács 2/2008. (VIII. 14.) számú ajánlása a bennfentes információról és a bennfentes információ jogos érdekből való késleltetéséről, valamint a bennfentes nyilvántartás vezetésének szabályairól az Európai Értékpapír Szabályozók Bizottsága ajánlásának alapján (http://www.pszaf.hu/data/cms694416/pszafhu_ajanlas_2008_2.pdf)

zonyítható-e, hogy az adott körülmény vagy esemény bekövetkezett. Annak eldöntésénél pedig, hogy egy esemény bekövetkezése mely esetekben várható megalapozottan, azt mérlegeli a Felügyelet, hogy az előzetesen rendelkezésre álló információk alapján ésszerű-e az adott következtetést levonni.

Ha az információ egy hosszabb ideig elhúzódó, szakaszokra osztható folyamatra, eseményre vonatkozik, a folyamat minden egyes szakasza külön-külön és maga az egész folyamat is minősülhet lényeges információnak. Erre példa a vételi ajánlat. Ha tárgyalások végén mégsem kerül sor hivatalos vételi ajánlat tételére az még nem jelenti azt, hogy a céltársaság „megkörményezése” önmagában ne minősülhetne lényeges információnak.

Egy információnak nem szükséges teljesnek sem lennie ahhoz, hogy lényeges (konkrét) legyen. Például a céltársasághoz való közeledés vételi ajánlattétel szándékával akkor is lehet lényeges információ, ha az ajánlattevő még nem döntött az ajánlati árról, tehát ha a vételi ajánlat nem minden eleme tisztázott még.

Hasonló módon, lényeges (konkrét) információnak minősülhet az is, amely olyan eseményekre vonatkozik, amelyek alternatívái lehetnek egymásnak. Például az a tény, hogy az ajánlattevő két társaság közül az egyikre vételi ajánlatot szándékozik tenni, de nem döntötte még el, hogy melyik társaság legyen a kettő közül, még minősülhet lényeges információnak.

Annak eldöntésében, hogy egy információ mikor elég konkrét ahhoz, hogy következtetést lehessen levonni az árára gyakorolt hatását illetően, a Felügyelet két körülményt mérlegel. Elég konkrét az információ akkor, ha annak birtokában az ésszerűen eljáró befektető pénzügyi kockázat nélkül vagy nagyon alacsony kockázat mellett képes befektetési döntést hozni, tehát a befektető nagy biztonsággal meg tudja ítélni, hogy az információ - nyilvánosságra kerülése esetén - milyen irányban mozdítja el a pénzügyi eszköz árfolyamát. Például ha tudomására jut valakinek, hogy egy kibocsátóra vételi ajánlatot fognak tenni, általában számíthat arra, hogy a vételi ajánlat nyilvánosságra kerülésekor a kibocsátó részvényeinek ára emelkedni fog. Másrészt az információ elég konkrétnek tekinthető akkor is, ha az információ nyomban felhasználásra kerülne a piacon, azaz amint az

információ ismertté válna, a piaci szereplők befektetési döntéseiket az információra tekintettel hozták meg.

Nyilvánosságra hozatal

A Tpt. 201/C. § (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően a szabályozott piacra bevezetett értékpapír kibocsátója köteles haladéktalanul nyilvánosságra hozni, illetve internetes honlapján közzétenni a rá vonatkozó bennfentes információkat. Ugyanakkor a bennfentes kereskedelem vizsgálata szempontjából nyilvánosságra kerültek tekinthető az információ akkor is, ha az a kibocsátó közreműködésével ugyan, de nem megfelelő módon, vagy harmadik személy útján került nyilvánosságra.

Az árfolyam lényeges (jelentős) befolyásolására való alkalmasság

A Tpt. 201. § (5) bekezdése a következőképpen határozza meg az információ árfolyam lényeges befolyásolására való alkalmasságát:

„Az árfolyam befolyásolására alkalmas információ: minden olyan információ, amely a befektető által nagy valószínűséggel felhasználásra kerülne befektetési döntése meghozatalakor.” Befektető alatt a Tpt. 5. § (1) bekezdés 20. pontja szerinti ésszerűen eljáró, átlagos piaci ismeretekkel rendelkező piaci befektetőt kell érteni. Azok, akiknél potenciálisan jelentkezhethet bennfentes információ, előzetesen értékelik azt, hogy egy adott információ az árfolyam lényeges (jelentős) befolyásolására alkalmas-e. Mérlegelik, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy egy ésszerűen eljáró befektető felhasználja az információt befektetési döntése meghozatalakor. Ennek a valószínűségi foknak nagyobbak kell lennie, mint a pusztán lehetőségnek arra, hogy a befektető felhasználja az információt, de nem kell, hogy elérje a teljes bizonyosság fokát.

Nem lehet meghatározni sem százalékos formában, sem abszolút értékben, hogy mekkora árváltozás minősülhet lényegesnek (jelentősnek). Például „blue-chip” papírok esetében kisebb árfolyamváltozás is minősülhet lényegesnek (jelentősnek), kevésbé likvid, nagyobb volatilitást mutató értékpapírok esetében nagyobb mértékű árfolyamváltozásra van szükség. A jelentős ármozgás megállapításánál figyelembe veendő tényezők:

- a kérdéses esemény vagy körülmény jelentőségét a társaság tevékenységének egészéhez viszonyítva;

- az információ összefüggését a pénzügyi eszköz árát alakító fő tényezőkkel;
- az információforrás megbízhatóságát;
- a kérdéses pénzügyi eszköz árfolyamát érintő piaci változókat (ár, nyereség, volatilitás, likviditás, a pénzügyi eszközök közötti kölcsönhatás, kereslet, kínálat, stb.)

Az árfolyam lényeges befolyásolására alkalmassággal kapcsolatban szükséges továbbá figyelemmel lenni arra is, hogy

- olyan típusú információról van-e szó, melyhez hasonló típusú információ a múltban egyszer már lényeges befolyással volt az árfolyamokra;
- korábban elemzői vélemények és jelentések úgy értékelték, hogy az ilyen típusú információ árfolyam-érzékeny;
- a kibocsátó maga korábban hasonló eseményt vagy körülményt árfolyamérzékeny információnak minősített.

Hangsúlyozandó, hogy ezek a tényezők csak iránymutatásként szolgálnak/szolgálhatnak. Egy információ jelentősége, árérzékenysége társaságonként változhat, számos tényezőtől függően. Így – többek között – figyelembe veendő a társaság mérete, vagy a piac társaságról és az adott szektorról alkotott képe. Ezen felül az információ árfolyam lényeges befolyásolására való alkalmassága változhat a pénzügyi eszköz fajtája szerint is. Például amíg ugyanaz az információ egy részvénykibocsátó szempontjából árfolyamérzékeny lehet, addig egy hitelpapír kibocsátó szempontjából már nem biztos, hogy az.

A ma is irányadónak tekinthető 2/2008-as PSZÁF ajánlás egyébként példálózva felsorolja azokat a körülményeket, amelyek bennfentes információt eredményezhetnek (a felsorolás természetesen nem kimerítő, hiszen ez nem is lenne lehetséges):

- a kibocsátóban történő jelentős tulajdon, illetőleg befolyásszerzési szándék, illetve ajánlat megjelenése,
- a társaság irányításában történő változás,
- a menedzsmentben és a felügyelő bizottságban történő változások,
- saját tőkével kapcsolatos műveletek, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok kibocsátása, vételi vagy jegyzési garanciavállalás,
- alaptőke emelés vagy csökkentés,
- egyesülés, szétválás, kiválás,

- más társaságban fennálló tulajdonosi részesedés elidegenítése, megszerzése, nagyobb értékű vagyontárgyak, üzletágak megszerzése, elidegenítése,
- a kibocsátó eszközeire és forrásaira, pénzügyi helyzetére, nyereségre-veszteségre kiható reorganizáció,
- visszavásárlási programokkal vagy más jegyzett pénzügyi eszközzel kapcsolatos tranzakciókkal kapcsolatos döntések,
- a kibocsátó adott részvényfajtába, részvényosztályba és részvény-sorozatokba (Gt. 183. §) tartozó részvényeihez kapcsolódó jogokban történő változás,
- felszámolási eljárás és csődeljárás, végelszámolási eljárás és a cég megszűntnek nyilvánításának kezdeményezése, a felszámolás és csődeljárás bíróság, illetve a végelszámolási eljárás és a cég megszűntnek nyilvánításának cégbíróság által történő elrendelése,
- jelentős, releváns jogviták,
- a hitelkeret bank által történő megszüntetése,
- jogutód nélküli megszűnés,
- vagyontárgyak értékének jelentős változása,
- a társaság beszállítóinak, adósainak fizetéseképtelensége,
- az ingatlan-tulajdon értékének jelentős csökkenése,
- a nem biztosított készlet fizikai megsemmisülése,
- új engedélyek, szabadalmak, védjegyek,
- a portfólióban levő pénzügyi eszközök értékének növekedése vagy csökkenése,
- a szabadalmak, jogok vagy szellemi javak piaci innovációból adódó értékcsökkenése,
- meghatározott vagyontárgyakra érkező vételi ajánlat,
- új innovatív termék vagy technológia kifejlesztése,
- termékfelelősség és környezeti kárfelelősség érvényesítése a társasággal szemben,
- a várható bevételben és veszteségben bekövetkező jelentős változás,
- jelentős új ügyfél megrendelés, annak lemondása vagy jelentős módosítása,
- egy új üzletág (tevékenységi kör) beindítása és megszüntetése,
- változások a kibocsátó befektetési politikájában,

– az osztalékfizetés dátuma, a dátum megváltozása, az osztalék összegének

megváltozása, változások az osztalékfizetési politikában

Érdekesség a magyar jogalkalmazói gyakorlatban, hogy indult már büntetőeljárás ügyvéd ellen is, aki a bennfentes információt az ügyvédi tevékenységével összefüggésben szerezte.¹²¹

Mivel a bennfentes információnak nincs egyértelmű, jogszabályi definíciója, egyes piaci szereplők saját fogalom meghatározásokat adnak a szabályzataikban. Az egyik legjobban használható ilyen definíció szerint a bennfentes információ:

„a) olyan pontos információ, amelyet nem hoztak nyilvánosságra, és amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több kibocsátóval, illetve egy vagy több pénzügyi eszközzel kapcsolatos, és amelynek nyilvánosságra hozatala valószínűleg jelentős hatást gyakorolna a szóban forgó pénzügyi eszközök vagy a kapcsolódó származtatott pénzügyi eszközök áraira;

b) kibocsátási egység vagy az azon alapuló aukciós termék esetében olyan pontos információ, amelyet nem hoztak nyilvánosságra, és

¹²¹ „Vádat emelt a Fővárosi Főügyészség egy budapesti ügyvéd ellen egy 2015-ös bennfentes kereskedelem miatt, a vádirat szerint ugyanis a vádlott egy végrehajtási eljárásban az egyik hitelező gazdasági társaság jogi képviselőjeként járt el, és ennek során bennfentes információhoz jutott a Budapesti Értéktőzsdén. A bennfentes információ az volt, hogy a végrehajtási eljárásban – amiben ő az egyik hitelező gazdasági társaság jogi képviselője volt – az adós cég részvényeit a végrehajtó nem árverésen, hanem meghatározott áron és mennyiségben egy brókercégen keresztül fogja forgalomba hozni. Az ügyben eljáró jogi képviselőként, ezen pozíciójából adódóan, az ügyvéd a fentiekről még az információ nyilvánosságra hozatala előtt tudomást szerzett.

A vád szerint az ügyvéd ezután a pénzügyi szolgáltatóján keresztül, a többi tőzsdei befektetőt megelőzve – a részvénytőzsde értékesítésének napját megelőző tőzsdei kereskedési napon – vételi ajánlatot tett a mintegy 150 ezer darabos részvénytőzsde felvásárlására. A bennfentes információ birtokában, az adott áron a részvénytőzsde megvásárlása alacsony kockázatú, és számára rendkívül kedvező befektetést jelentett.

A vételi ügylet a részvények árfolyamát mintegy 20 százalékkal emelte meg. Az ügyleten a vádlott – a részvénykibocsátó gazdasági társaság saját tőkéjét alapul véve – ténylegesen mintegy 300 millió forint hasznot realizált. Az adásvételt a piacfelügyeleti ellenőrző tevékenysége keretében a Magyar Nemzeti Bank tárta fel és tett feljelentést.”

https://hvg.hu/gazdasag/20180718_Ugyvedkent_tudott_meg_valamit_jol_kihasznaalt_a_tozsden (2019. 06.22.)

amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több ilyen eszközzel kapcsolatos, és amelynek nyilvánosságra hozatala valószínűleg jelentős hatást gyakorolna a szóban forgó eszközök vagy a kapcsolódó származtatott pénzügyi eszközök áraira;

Azt az információt kell pontosnak tekinteni, amely létező vagy alapos okkal feltételezhetően létrejövő körülményekre, vagy olyan eseményre vonatkozik, amely megtörtént vagy alapos okkal feltételezhető, hogy meg fog történni, és elég konkrét ahhoz, hogy lehetővé tegye következtetések levonását az ilyen körülményeknek vagy eseménynek a pénzügyi eszközök, vagy a kibocsátási egységen alapuló aukciós termékek árfolyamára gyakorolt lehetséges hatásáról. Ebben a tekintetben egy olyan, időben elhúzódó folyamat esetén, amely egy bizonyos körülményhez vagy egy bizonyos eseményhez vezet, vagy amelynek célja ilyen körülmény vagy esemény előidézése, nemcsak az ilyen jövőbeli körülményt vagy jövőbeli eseményt lehet pontos információnak tekinteni, hanem az említett jövőbeli körülményt vagy eseményt előidéző vagy ahhoz vezető folyamat köztes lépéseit is. Olyan információ, amelyet az ésszerűen eljáró befektető nagy valószínűséggel felhasználna a befektetési döntése meghozatalához.”¹²²

A joggyakorlat viszonylag szegényes a bennfentes kereskedelem büncselekménye vonatkozásában (az MNB bírságolási gyakorlatról ez már nem mondható el). Az egyik e körben jogerős ítélettel zárult (még "tiltott értékpapír-kereskedelemként" indult) ügy (PKKB B.5401/1994. ill. Fővárosi Bíróság Bf. 8686/1995.) lényege a következő volt:

Az ügy II.r. vádlottja - egy Rt vezérigazgatója - még a 90-es évek elején az általa vezetett társaság gazdasági mutatóinak javulását, hosszú ideje alulértékelt (600.- Ft-os ár körül mozgó) és alig vásárolt részvényei árfolyamának emelkedését várta attól, hogy a részvényeket egy német értéktőzsde ún. telefonos kereskedelmébe is bevezeti. E várakozást - figyelemmel a társaság átmeneti visszaesés után ismét javuló gazdasági helyzetére - alaposnak lehetett tekinteni.

A vádlott még az Rt igazgatóságnak jóváhagyó döntése előtt ismertette a tervét barátjával és üzleti partnerével, az I.r. vádlottal - aki egyben a szomszédja is volt -, sőt előkalkulációt is végeztek a terve-

¹²² <https://opusglobal.hu/wp-content/uploads/2018/04/Bennfentes-Szab%C3%A1lyzat-2018.pdf> (2019. 02. 15.)

zett árfolyam-növekedésből származó haszon mértékére vonatkozóan. A megbeszélés után az I.r. vádlott árfolyam-emelkedést elindító megbízásokat adott brókercégeknek az Rt. mintegy 15.000 db részvényeinek megvásárlására, 900-1800.- Ft-ig terjedő áron. Az I.r. vádlott tehát a II.r. vádlottól kapott bennfentes információ alapján vásárlásokba kezdett, s a megélnkülő forgalomra tekintettel a részvények árfolyama rövid időn belül 600.- Ft-ról 2400.- Ft-ra nőtt. A felvásárolt részvényeket ekkor a vádlottak részben saját közös kft-jük közbeiktatásával eladták, s a mintegy 17 millió forintos haszon az előzetes kalkulációnak megfelelően osztoztak. Az ügylet közvetett eredménye az Rt. gazdasági helyzetének további javulása, alaptőke-emelés, és a növekvő árfolyamú részvények adósság fejében történő elfogadása volt.

A vádlottak bűnösségüket tagadták, lényegében azt állítva, hogy az I.r. vádlott semmiféle bennfentes információt nem kapott, gyakorlatilag saját kezdeményezésére és kockázatára kezdett részvényvásárlásokba.

A másodfokú döntés egyebek mellett kifejtette: „az I.r.vádlott (...) magabiztosságát igazolja az a körülmény is, hogy nevezett vádlott néhány nap alatt kb. 30 millió forintért vásárolt részvényeket (...) s ez a vádlottak védekezése tükrében olyan felelőtlen, a racionális gondolkodással, a logika szabályaival ellentétben álló magatartás lenne, amelyről bizonyossággal állítható, hogy azt a vádlott nem tanúsította volna ha nincs olyan információ birtokában amely miatt biztos volt az igen magas összegű pénz befektetésének sikerében.

A bíróság mindezek alapján a vádlottakat a tiltott értékpapírkereskedelem bűncselekményében bűnösnek mondta ki és felfüggesztett fogház-, valamint pénzmellékbüntetésre ítélte.

A bűncselekmény jogalkalmazói gyakorlata igencsak szegényes annak ellenére, hogy hozzáférhető már azon gyanús körülmények listája, amelyeket a befektetési szolgáltatóknak figyelniük kell, és bennfentes kereskedelem gyanúja esetén bejelentést kell tenniük a Z MNB-nek (hasonlóan a pénzmosás gyanús tranzakciók NAV részére történő bejelentéséhez).¹²³

¹²³ E gyanús körülmények a következők:

1. Az ügyletek szokatlan koncentrációja egy meghatározott értékpapírfajtán belül (például egy vagy több intézményi befektető ügylete, akik köztudottan kapcsolatban

Jelentősen megnehezítik a jogalkalmazást, ha bizonyos gyakorlati szempontból fontos elméleti kérdésekre a válaszok nincsenek kellő határozottsággal lefektetve. Nem csoda, hogy kevés büntetőeljárás indul Magyarországon bennfentes kereskedelem miatt.

Az első kérdéskör, amivel kapcsolatban két teljesen ellenkező nézet csap össze, az az *előny* meghatározása. Az egyik álláspont szerint az elérni kívánt előny nem csupán vagyoni természetű lehet, a kifejezetten anyagi kedvezmény különböző formáin kívül idetartoznak a szolgáltatások, így például a nemi kapcsolatba lépés, sőt, az erkölcsi

állnak a kibocsátóval vagy egy a kibocsátóban érdekeltséggel rendelkező csoport ügylete).

2. Az ügyfél számlát nyit és azonnali megbízást ad egy jelentősebb ügylet végrehajtására vagy egy 'nagybefektető' váratlanul szokatlan, jelentős mennyiségre szóló megbízást ad egy meghatározott értékpapírra, különösen ha az ügyfél ragaszkodik ahhoz, hogy megbízása gyorsan kerüljön végrehajtásra, illetve ahhoz, hogy egy konkrét időpontot megelőzően kerüljön végrehajtásra.

3. Az ügyfél által végrehajtani kért tranzakció vagy az ügyfél addig megszokott magatartása eltér a korábban megszokottaktól (pl. a pénzügyi eszköz fajtája, a befektetett összeg, a megbízás értéke, az értékpapír tartásának időtartama tekintetében).

4. Az ügyfél külön kéri a megbízás azonnali végrehajtását a végrehajtható árra tekintet nélkül.

5. Társasági események bejelentését megelőzően a jelentős tulajdoni hányaddal rendelkező részvénytulajdonosok és vezető tisztségviselők jelentős nagyságrendű kereskedése.

6. Az adott társaságra vonatkozó „árérzékeny” információk közzétételét megelőzően szokatlan mértékű kereskedés a társaság részvényeire.

7. A befektetési szolgáltató alkalmazottai saját számlás tranzakciói melyeket közvetlenül az ügyfelek megbízásainak teljesítését megelőzően hajtanak végre ugyanazon pénzügyi eszközre. „Front running”

8. Kis számú ügyfél között, meghatározott időn belül szokatlan módon ismétlődő tranzakciók, ideértve a csoporttagok közötti ügyletkötéseket, valamint valós gazdasági cél nélküli átvezetéseket és transzfereket is. (Ez a gyakorlat a körülményektől függően piacbefolyásra is utalhat.)

9. Az ügyletek szokatlan koncentrációja oly módon, hogy a megbízások mindig egy ügyféltől származnak; vagy ugyanazon ügyfél a teljesítéshez különböző értékpapír-számlákat vesz igénybe. (Ez a gyakorlat a körülményektől függően piacbefolyásra is utalhat.)

Forrás: A Felügyeleti Tanács 5/2006. (VII. 6.) számú ajánlása a bennfentes kereskedelemre és piacbefolyásolásra utaló ügyletek bejelentéséről

(http://www.pszaf.hu/bal_menu/szabalyozo_eszkozok/pszafhu_bt_ajanlirelvutmut/ajanas_ft/pszafhu_ajanlirelvutmut_20060713_1.html?query=tiltott

%C3%A1rfolyambefoly%C3%A1sol%C3%A1s bennfentes
aj%C3%A1nl%C3%A1s)

elismerés formái is, például az előléptetés. Ezt a véleményt erősíti a miniszteri indokolás is, amely szerint nincs jelentősége, hogy az előny az átadónál vagy a kedvezményezetténél jelenik meg és annak sem, hogy az előny vagyoni, személyes jellegű-e vagy más formában jelenik meg. Igaz, hogy a miniszteri indokolás a jogirodalmi értelmezés kategóriájába tartozik, ezért annak kötelező ereje Magyarországon nincs, viszont a jogalkalmazás segítésére irányul, ezért arra nézve általában igen nagy hatást gyakorol. Már csak azért is, mert a miniszteri indokolásban a törvényhozói szándék kerül kibontásra. Mégis erőteljesen megzavarja a jogalkalmazást az ezzel ellenkező álláspont, amely szerint az előny a bűncselekmény természetéből adódóan csak vagyoni lehet, hisz az elkövető szándéka vagy arra irányul, hogy nagy mértékű árfolyamnyereségre tegyen szert, vagy hogy árfolyamvesztéséget küszöböljön ki. E második álláspont képviselői véleményüket a bűncselekmény szabályozási konstrukciójából vezetik le, ugyanis ha a bennfentes személy kötelességzegése egyéb előnyök elérésére irányul, az korrupciós jellegű bűncselekmény megállapítását eredményezheti.

A másik jelentős kérdéskör, amivel kapcsolatos nézetek szintén eltérnek, az a *rendbeliség* meghatározása. Az egyik tábor hívei azt állítják, hogy a rendbeliséget a bennfentes információval érintett gazdálkodó szervezetek száma határozza meg mindaddig, amíg azok egy értékpapírhoz, egy adott társaság részvényeikhez kapcsolódnak. Ebben a körben több bennfentes információ felhasználása vagy több ügylet kötése természetes egység. A folytatólagosság megállapítása, figyelemmel az elkövető rendelkezésére álló idő rendkívüli rövidségére gyakorlatilag kizárható. Az ezzel ellentétes álláspont szerint viszont a rendbeliséget az információk, nem pedig az ügyletek száma határozza meg, azonos bennfentes információ birtokában folyamatosan történő ügyletkötés pedig folytatólagosság megállapításához vezethet. Természetesen nem lehet egyértelműen meghatározni, mennyi az az idő, ami már, illetve még elegendő a folytatólagosság megállapításához, ez bűncselekményenként is mutathat eltérést. A bennfentes kereskedelem jellegénél fogva az a bűncselekmény, amelynél az elkövetőket nagyon is megalapozottan ösztönözheti a nagy árfolyamnyereségek ígérete arra, hogy rövid idő alatt egyetlen

bennfentes információ felhasználásával egységes elhatározással azonos befektetők sérelmére több ügyletet kössenek.

A gyakorlat számára gondot szokott még okozni a bennfentes információ megállapítása is, annak ellenére, hogy ezt a fogalmat alaposan körülírja a Tptv. A problémát az okozza, hogy tartalmaz a fogalom két kevésbé egzakt kifejezést. Az egyik a nyilvánosságra még nem hozott információ követelménye. A bennfentes személy ezt oly módon igyekszik kijátszani, hogy ugyan megjelenteti a kérdéses információt, de mondjuk egy olyan honlapon, amiről tudja, hogy a befektetők csak a legritkább esetben szerzik onnan az értesüléseiket. Ilyen esetben a bennfentes személyt nem lehet tettéért felelősségre vonni, mert az interneten lévő információkhoz bárki hozzáférhet, jóllehet tisztában volt vele, hogy nem sokan fognak tudomást szerezni róluk az adott honlapon. Elvileg persze a bennfentes személy szándéka sem irányulhat arra, hogy a publikációval szelektálja az információ-ról értesülő befektetők körét, de nagyon nehéz bebizonyítani, hogy mire is irányult a bennfentes személy szándéka.

Hasonló nehézségeket okoz az érzékeny információ fogalma, ennek definiálása ugyanis nem magától értetődő feladat. Az adott vállalat tevékenységi körétől, funkciójától is függ, mely információ minősül érzékenynek.

Azonban még a fentiekben ismertettekénél is nagyobb baj, hogy, noha rengeteg a bennfentes információ, ezek óvatosságból, felkészületlenségből, felületességből, rossz beidegződésből vagy a büntetőjogi ismeretek hiányában egyszerűen nem jutnak el a bűnüldöző hatóságok tudomására.

A másik ezzel rokon probléma a terhelt tudattartalmának a bizonyítása. Vajon tisztában volt-e azzal a konyhai alkalmazott, amikor kihallgatta a vállalat igazgatóját, hogy bennfentes információkhoz jutott? Vannak esetek, amikor ezt a körülmények szerencsés összejátszásának köszönhetően egyértelműen el lehet dönteni, de a legtöbb esetben ez mégsem egyszerű feladat. Ezért talán célszerűbb lenne a bennfentes kereskedelem gondatlan alakját is büntetni, ahogy arról a Tptv. is rendelkezik a 201.§ (1) bekezdésében.

4. 6. Bennfentes információ jogosulatlan közzététele

410/A. § Aki azért, hogy jogtalan előnyt szerezzen vagy jogtalan hátrányt okozzon, bennfentes információt illetéktelen személynek vagy személyeknek átad, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Alapvető érdek a tőkepiacon, hogy lehetőleg minden befektető azonos időben azonos információk birtokában legyen. Emiatt az egyes jogszabályok előírják a közzétételi követelményeket, és lehetővé teszik egyes információk jogos piaci érdek alapján történő visszatarthatását. A már jogszerűen nyilvánosságra hozott információ nem bennfentes információ. Bennfentes információt is lehet azonban jogszerűen közzétenni. A vonatkozó EU rendelet¹²⁴ preambuluma 35. bekezdése szerint „a bennfentes információ közzététele akkor minősül jogszerűnek, ha az információt az érintett személy a munkaviszonya, foglalkozása vagy feladatai szokásos teljesítése keretében adja át. Amennyiben a piaci szereplők véleményére vonatkozó közvélemény-kutatás bennfentes információ közzétételét vonja magával, akkor az úgy tekintendő, hogy az információt közzétevő piaci szereplő a munkaviszonya, foglalkozása vagy feladatai szokásos teljesítésének keretén belül jár el, ha a közzététel időpontjában tájékoztatja az informált személyt, hogy számára bennfentes információt ad át és ehhez beleegyezését kéri; e rendelet rendelkezései értelmében nem folytathat kereskedést vagy járhat el ezen információ alapján; ésszerű lépéseket kell tenni az információ bizalmasságának további megóvása érdekében; az információt közzétevő piaci szereplőt tájékoztatnia kell az összes olyan természetes és jogi személyről, akikkel a piaci szereplők véleményére vonatkozó közvélemény-kutatásra adott válaszlépések kidolgozása során az információt közölték. Az információt közzétevő piaci szereplőnek teljesítenie kell a közzétett információkról szóló nyilvántartások kezelésére vonatkozó kötelezettségeket, amelyeket szabályozástechnikai standardokban határoznak meg rész-

¹²⁴ 596/2014/EU rendelet (2014. április 16.) a piaci visszaélésekről (piaci visszaélésekről szóló rendelet), valamint a 2003/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2003/124/EK, a 2003/125/EK és a 2004/72/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.

letesen. A piaci szereplők véleményére vonatkozó közvélemény-kutatás végrehajtása során az e rendeletet nem teljesítő piaci szereplőkről nem helyénvaló azt feltételezni, hogy jogosulatlanul tettek közzé bennfentes információt, azonban nem részesülhetnek a szóban forgó rendelkezéseket teljesítő szereplőket megillető előnyökből. Azt, hogy e szereplők megsértették-e a bennfentes információk jogosulatlan közzétételére irányuló tilalmat ezen rendelet valamennyi vonatkozó rendelkezése fényében kell megvizsgálni, továbbá elő kell írni az információt közzétevő valamennyi piaci szereplővel szemben, hogy a piaci szereplők véleményére vonatkozó közvélemény-kutatás megkezdése előtt készítsen írásbeli értékelést arról, hogy a közvélemény-kutatás során közzétesznek-e bennfentes információt.”

A bűncselekmény elkövetési magatartása az információ átadása. Ez magában foglal minden olyan magatartást vagy helyzetet, amikor az elkövető magatartása következtében illetéktelen személy vagy személyek bármilyen módon megismerhetik a bennfentes információ tartalmát. A bűncselekmény csak egyenes szándékkal követhető el a célzat miatt. Az elkövetőnek a törvényi tényállásban értékelt célja az, hogy magának vagy másnak jogtalan előnyt szerezzen vagy jogtalan hátrányt okozzon. Ilyen célzat hiányában tehát a bűncselekmény nem valósul meg.

A bűncselekmény tényállása tehát a bennfentes kereskedelem tényállásában szabályozott büntetőjogi védelem hatókörét tágítja ki ebben a körben.

4. 7. Tiltott piacbefolyásolás

411. § (1) Aki

- a) olyan ügyletet köt, megbízást ad, visszavon vagy módosít, saját számlás kereskedés során ajánlatot rögzít, visszavon vagy módosít, amely az adott pénzügyi eszköz vagy kapcsolódó azonnali árutőzsdei ügylet keresleti vagy kínálati viszonyairól, árfolyamáról vagy árról hamis vagy félrevezető jelzéseket ad, azt mester-séges vagy rendellenes szinten rögzíti,
- b) pénzügyi eszközre vonatkozó színlelt ügylet kötésével vagy más megtévesztő magatartással a pénzügyi eszköz vagy kapcso-

lódó azonnali árutózsdei ügylet árfolyamát vagy árát befolyásolni törekszik,

c) a referenciaérték kiszámítását hamis vagy félrevezető információ közlésével vagy továbbításával, vagy megtévesztő módszer alkalmazásával befolyásolni törekszik, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki haszonszerzés céljából nagy nyilvánosság előtt olyan információt közöl vagy hírszettel, amely az adott pénzügyi eszköz vagy kapcsolódó azonnali árutózsdei ügylet keresleti vagy kínálati viszonyairól, árfolyamáról vagy áráról hamis vagy félrevezető jelzéseket ad, azt mesterséges vagy rendellenes szinten rögzíti.

(3) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az is, aki a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetéről vagy vezető állású személyéről e tevékenységével összefüggésben, illetve a gazdálkodó szervezetre vonatkozóan pénzügyi eszközről valótlan adat közlésével vagy hírszettelésével, illetve adat elhallgatásával másokat tőkebefektetésre vagy a befektetés emelésére, illetve tőkebefektetés eladására vagy a befektetés csökkentésére rábír.

(4) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt

a) bűnszövetségben,

b) hivatalos személyként,

c) pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutózsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár, foglalkoztatói nyugdíj szolgáltató intézmény, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként

követi el, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) Az (1)-(4) bekezdés alkalmazandó a piaci visszaélésekről, valamint a 2003/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2003/124/EK, a 2003/125/EK és a 2004/72/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2014. április 16-i 596/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban: 596/2014/EU rendelet) 2. cikk (2) bekezdés a) és b) pontjában

meghatározott ügyletekre és eszközökre is, ha az ügylet, a megbízás, az ajánlat vagy a magatartás a pénzügyi eszköz vagy az azonnali árutőzsdei ügylet árára, árfolyamára vagy értékére hatást gyakorol.

A bennfentes kereskedelemről és a piaci manipulációról (piaci visszaélés) szóló, 2003. január 28-i 2003/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv kiegészíti és naprakésszé teszi a piac integritásának védelmét szolgáló uniós jogi keretet. Az azóta történt, a pénzügyi világot jelentősen átformáló jogalkotási, piaci és technikai fejlemények miatt az irányelv helyébe új jogszabályt kell léptetni, amely lépést tart e fejleményekkel. Új jogalkotási aktusra van szükség továbbá, amely az európai uniós pénzügyi felügyelettel foglalkozó magas szintű csoport következtetéseivel összhangban egységes szabályokat vezet be, tisztázza a kulcsfogalmakat, és egységes szabálykönyvet biztosít az EU-ban. Egységes keret kialakítása szükséges a piac integritásának megőrzéséhez, az esetleges szabályozási arbitrázs elkerüléséhez, manipuláció kísérletének esetében az elszámoltathóság biztosításához, valamint ahhoz, hogy a piaci szereplők nagyobb jogbiztonság mellett mérsékeltebb szabályozási összetettségnek legyenek kitéve. A közvetlenül alkalmazható jogi aktus célja, hogy meghatározó módon hozzájáruljon a belső piac zökkenőmentes működéséhez. A pénzügyi eszközök jelentős részének árazása referenciaértékekre való hivatkozások útján történik. A referenciaértékek – például a bankközi kínálati kamatlábak – tényleges manipulálása vagy az arra irányuló kísérlet súlyos hatásokkal járhat a piaci bizalomra nézve, és jelentős veszteségeket okozhat a befektetőknek, vagy torzíthatja a reálgazdaság működését. Következésképp a piacok stabilitásának megőrzése, valamint annak biztosítása érdekében, hogy az illetékes hatóságok érvényesíteni tudják a referenciaértékek manipulálásának egyértelmű tilalmát, a referenciaértékre vonatkozó külön rendelkezésekre van szükség. A piaci manipuláció általános tilalmát ki kell egészíteni a referenciaérték manipulálásának és a hamis vagy félrevezető információk bármilyen jellegű továbbításának, hamis vagy félrevezető adatok közlésének, illetve minden olyan egyéb cselekménynek a tilalmával, amely valamely referenciaérték kiszámításának manipulálására irányul, ideértve a referenciaérték kiszámításá-

hoz alkalmazott módszer manipulálását is. Ezek a szabályok kiegészítik a nagykereskedelmi energiapiacok integritásáról és átláthatóságáról szóló, 2011. október 25-i 1227/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletet(12), amely tiltja a nagykereskedelmi energiapiacokon árbecsléssel vagy piaci jelentések készítésével foglalkozó vállalkozások szándékos félrevezetését hamis adatok közlésével, amely az adott árbecslések vagy piaci jelentések alapján eljáró piaci szereplők félrevezetését eredményezi. Emellett az illetékes hatóságoktól nem követelhető meg, hogy bebizonyítsák a pontos összefüggést egy vagy több egyén helytelen viselkedése és egy vagy több pénzügyi eszközre gyakorolt hatás között. Elegendőnek kell lennie annak, ha akár közvetett kapcsolat van a visszaélés és a pénzügyi eszköz között. Így például a piaci manipuláció fogalom meghatározásának a hamis vagy félrevezető információk bankközi ajánlati kamatlábhoz vagy más referenciaértékhez kapcsolódó pusztá továbbítására is ki kell terjednie.¹²⁵

E bűncselekmény a bennfentes kereskedelemhez mérten előrehozott büntetőjogi védelmet létesít, mert a tőkepiaci befektetők tényleges megkárosítása már alkalmazási körén kívül esik. A csalárd, a tudatosan megtévesztő magatartásra visszavezethető tőkebefektetés azonban a befektetők károsodásának reális és közvetlen veszélyét hordozza magában.¹²⁶

A bűncselekmény védett jogi tárgya az egyes befektetők érdekein túl a tőkepiac biztonságos működése. Ez utóbbinak elengedhetetlen feltétele, hogy a befektetők valós és hiteles információk alapján döntsenek befektetéseikről.

A bűncselekmény alanya bárki lehet, az elkövető nem kell, hogy érdekelt legyen az adott pénzügyi eszköz árfolyamának bármilyen irányban történő elmozdulásában. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el.

Az első két bekezdésben található alapesetek a piaci manipulációk tipikus, legsúlyosabb változatait tartalmazzák, amelyek esetében a büntetőjogi védelem is indokolt az MNB piacfelügyeleti eljárásán

¹²⁵ Jelentés a bennfentes kereskedelemről és a piaci manipulációról (piaci visszaélés) szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról (COM(2011)0651 – C7-0360/2011 – 2011/0295(COD)) 2012. október 22.

¹²⁶ Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsolos Kommentár alapján

túlmenően. A második alapeset haszonszerzési célzatot is tartalmaz, valamint az elkövetés helyét is (nagy nyilvánosság előtt – ez ma már tipikusan a világhálón történő elkövetést jelenti a gyakorlatban).

A bűncselekmény harmadik alapesete a korábbi tőkebefektetési csálás tényállását foglalja magában. Ez valótlan adat segítségével követhető el. Az adat elemi ismeret. Az adat tények, fogalmak olyan megjelenési formája, amely alkalmas emberi eszközökkel történő értelmezésre, feldolgozásra, továbbításra. Az adatokból gondolkodás vagy gépi feldolgozás útján információkat, azaz új ismereteket nyerünk. A vezető állású személy és a pénzügyi eszköz fogalmával kapcsolatban a Btk. ad értelmező rendelkezést:

Elkövetési magatartás a rábírás, amely sui generis felbujtásszerű cselekmény. Önálló bűncselekménykénti szabályozásának az indoka az, hogy maga az alapcselekmény, vagyis a tőkebefektetés stb. természetesen nem minősül bűncselekménynek.

Szemben több kommentár és tankönyv álláspontjával, a valótlan adat közlése és híresztelése, illetve elhallgatása álláspontunk szerint nem elkövetési magatartás, hanem elkövetési mód. A bűncselekmény elkövetési módjai a következők:

- a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetéről vagy vezető állású személyéről e tevékenységével összefüggésben valótlan adat közlésével vagy híresztelésével, illetve adat elhallgatásával,
- a gazdálkodó szervezetre vonatkozóan pénzügyi eszközről valótlan adat közlésével vagy híresztelésével, illetve adat elhallgatásával,
- pénzügyi eszközre vonatkozó színlelt ügylet kötésével.

A Btk. ezzel a bűncselekménnyel főként a tőkepiacot védi a piacbefolyásolástól. A vonatkozó háttérnorma, a 2001. évi CXX. Törvény (Tpt). 202. §-a szerint piacbefolyásolásnak minősül:

- a) olyan ügylet kötése vagy ügylet kötésére megbízásadás, amely hamis vagy félrevezető jelzéseket ad vagy adhat az adott pénzügyi eszköz keresleti vagy kínálati viszonyairól, árfolyamáról;
- b) olyan ügylet kötése vagy ügylet kötésére való megbízásadás, amely az adott pénzügyi eszköz árfolyamát mesterséges vagy rendellenes szinten rögzíti;
- c) olyan ügylet kötése vagy ügylet kötésére megbízásadás, amely színlelt, illetve amelyben bármilyen más formájú megtévesztéshez, manipulációhoz folyamodnak; vagy

d) megalapozatlan, félrevezető, hamis információ közlése, híresztelése, nyilvánosságra hozása vagy nyilvános közlése, feltéve, hogy az információt terjesztő személy az információ hamis vagy félrevezető mivoltának tudatában van vagy az adott helyzetben elvárható gondossággal eljárva tudatában kellett volna lennie.

A Tpt. 205. §-a szerint bennfentes kereskedelemre, illetve piacbefolyásolásra utaló adat, tény vagy körülmény felmerülése esetén a befektetési szolgáltatási, kiegészítő befektetési szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási tevékenységet végző személy köteles azt a Felügyeletnek a tudomásszerzést követően haladéktalanul bejelenteni. Ha a bejelentés nem írásban történt, azt öt munkanapon belül írásban is meg kell ismételni. Ez a rendelkezés azt a kötelezettséget rója a befektetési szolgáltatókra, hogy amennyiben a szokásos napi tevékenységük során bármilyen szembetűnő, az adott piaci körülmények között racionális módon nem igazolható, szokatlan eseményt észlelnek, jelezzék a PSZÁF felé. Az ügylet, illetve magatartás szokatlanságának megítélése kizárólag a befektetési szolgáltató szubjektív mérlegelésétől függ. A bejelentés elmulasztása viszont nem önálló bűncselekmény, szemben a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása bűncselekményekre vonatkozó bejelentési kötelezettséggel.

Árfolyam-befolyásolásra utaló gyanús körülmények a PSZÁF vonatkozó ajánlása¹²⁷ szerint a következők:

- Olyan ügyletek, amelyek láthatóan arra irányulnak, hogy egy nem megfelelő likviditású papír árát beállítsák/fixálják egy adott kereskedési szakaszon belül (kivéve, ha az ilyen jellegű műveleteket a szabályozott piac szabályzatai kifejezetten megengedik).
- Olyan tranzakciók, amelyek arra irányulnak, hogy megkerüljék a piac biztonságos kereskedésének szabályait (pl. a mennyiségi limiteket, a vételi és eladási ajánlatok közötti eltérésre vonatkozó paramétereket).
- Amennyiben egy ügylet megkötésre vár, a vételi/eladási ár (ajánlati könyvben szereplőhöz képest) megváltoztatása akkor, ha a kétféle ármeghatározás közötti 'rés' fontos szerepet játszik.
- Jelentős mennyiségű ajánlat bevitele az ajánlati könyvbe néhány perccel az aukciós ár meghatározása előtt, majd ezen megbízások

¹²⁷ A Felügyeleti Tanács 5/2006. (VII. 6.) számú ajánlása A bennfentes kereskedelemre és piacbefolyásolásra utaló ügyletek bejelentéséről

törlése mielőtt az ajánlati könyvet ármeghatározás céljából lezárják annak érdekében, hogy az elméleti nyitóár magasabbnak vagy alacsonyabbnak tűnjön, mint amilyen egyébként lenne.

- Olyan ügyletek, amelyek nyilvánvalóan arra irányulnak, hogy egy adott határidős termék alapjául származó pénzügyi eszköz árát a kötési árfolyam alatt tartsák a lejáratot megelőzően.
- Olyan ügyletek, amelyek arra irányulnak, hogy egy adott határidős termék alapjául szolgáló pénzügyi eszköz ára a kötési árfolyamot meghaladja lejáratkor.
- Olyan tranzakciók, amelyek nyilvánvalóan az árak emelésére/csökkentésére vagy a kereskedés volumenének növelésére irányulnak - egy adott pénzügyi eszköz esetében, különös tekintettel olyan megbízásokra, amelyek egy adott kereskedési napon kiemelkedő jelentőségű (pl. záráshoz közeli) időpontban teljesülnek.
- Az ügyfél olyan megbízásokat ad, amelyek nagyságrendje – az adott értékpapírral való szokásos forgalomhoz viszonyítva kiugró, ezáltal jelentősen befolyásolja a papírra vonatkozó keresletet, kínálatot, valamint az árfolyamot. Fokozott figyelmet érdemel az a megbízás, amely egy adott kereskedési napon kiemelkedő jelentőségű (pl. záráshoz közeli) időpontban teljesül.
- Kifejezetten az ár megemelésére irányuló tranzakciók, amelyeket egy adott pénzügyi eszköz kibocsátását megelőzően a pénzügyi eszközhöz kapcsolódó határidős ügyletként vagy pl. átváltoztatható kötvények formájában kötnek.
- Kifejezetten az ár karbantartására irányuló tranzakciók, amelyeket egy adott pénzügyi eszköz kibocsátását megelőzően a pénzügyi eszközhöz kapcsolódó határidős ügyletként vagy pl. átváltoztatható kötvények formájában kötnek és a piaci árfolyamok lefelé mozognak.
- Olyan ügyletek, amelyekkel megkísérlik egy adott pozíció értékelésének módosítását úgy, hogy ezen pozíció méretét nem csökkentik vagy növelik.
- Olyan tranzakciók, amelyek adott kereskedési napon, vagy egy időszakon belül a súlyozott átlagár növelését/csökkenését eredményezhetik.

A bűncselekmény rendbeliségét az érintett gazdálkodó szervezetek száma határozza meg, a közölt, híresztelt, elhallgatott adatok vagy

megkötött színlelt ügyletek száma a minősítés szempontjából különbözős, viszont a büntetés kiszabása körében értékelhető. Ugyanez a helyzet a befektetők nagyobb számával.

A bűncselekményt a bennfentes kereskedelemmel összehasonlítva elmondható, hogy alapvetően az elkövető mögöttes szándéka kriminológiai értelemben mindkét esetben ugyanaz: a profitszerzés. Amennyiben valaki elmozdítja mesterségesen egy pénzügyi eszköz árfolyamát, akkor ebből nagy hasznot realizálhat. Ha nem bizonyítható, hogy ezt bennfentes információ felhasználásával tette, tőkebefektetési csalás, ha bizonyítható, akkor bennfentes kereskedelem állapítandó meg.

Ha kár is bekövetkezik, nem ezt a bűncselekményt, hanem csalást kell megállapítani, amennyiben ezt a csalás büntetési tétele a konzumpció elve alapján indokolja (vagyis amennyiben a csalás büntetési tétele a súlyosabb).

„A csalással való alaki halmazat feloldásának igénye kizárólag akkor merül fel, ha mindkét bűncselekmény tényállási elemei maradéktalanul megvalósulnak, tehát, ha az elkövető létező gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetéről közöl, híresztel valótlan adatokat, illetve hallgat el valótlan adatokat, avagy - amennyiben e gazdálkodó szervezet még nem létezik, akkor - a valóban létrehozandó gazdálkodó szervezettel összefüggésben tanúsítja az elkövetési magatartásokat. Ha viszont a gazdasági tevékenység valótlan állítása kizárólag jogtalan haszonszerzésre irányul (pl. fiktív cég állítása jogtalan haszonszerzés végett), a gazdasági bűncselekmény megállapításának lehetősége fel sem merül. A tőkebefektetési csalás előrehozott védelmet jelent a csaláshoz képest, mert a kár nem tényállási elem. Mindaddig a gazdasági bűncselekmény állapítható meg, amíg a csalás büntetési tétele nem súlyosabb. Ha a károkozásra kiterjed az elkövető szándéka, akkor a súlyosabban büntetendő csalás elnyeli (konzumálja) az enyhébb büntetéssel fenyegetet gazdasági bűncselekményt. A magánokirat-hamisítás a tőkebefektetési csalással valóságos alaki halmazatban állhat, ha az elkövetési magatartást írásban, hamis, hamisított, vagy valótlan tartalmú magánokirat (pl. tájékoztató) felhasználásával követik el.”¹²⁸

¹²⁸ Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsos Kommentár alapján

4. 8. Gazdasági titok megsértése

413. §(1) Az a bank-, értékpapír-, pénztár-, biztosítási vagy foglalkoztatói nyugdíjtítok megtartására köteles személy, aki bank-, értékpapír-, pénztár-, biztosítási vagy foglalkoztatói nyugdíjtítoknak minősülő adatot jogtalan előnyszerzés végett, vagy másnak vagyoni hátrányt okozva illetéktelen személy részére hozzáférhetővé tesz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Nem valósítja meg a gazdasági titok megsértését, aki

a) a közérdekű adatok nyilvánosságára és a közérdekből nyilvános adatra vonatkozó törvényben meghatározott kötelezettségének tesz eleget, vagy

b) a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzésével és megakadályozásával, a bennfentes kereskedelemmel, piacbefolyással és a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos, törvényben előírt bejelentési kötelezettségének tesz eleget, vagy ilyen kezdeményez, akkor sem, ha az általa jóhiszeműen tett bejelentés megalapozatlan volt.

Napjainkra az információ az egyik legértékesebb árucikké vált a gazdaságban, emellett már a közgazdasági szakirodalomban önálló termelési tényezőként is emlegetik. Az információ olyan adat, amely valamilyen korábbi értesülést pontosít, kiegészít, ellenőrzötté tesz, esetleg cáfol vagy más megvilágításba helyez. Evidenciaként szögezhetjük le, hogy minden vállalkozás védeni próbálja a saját maga által kifejlesztett know-how-t, és természetesen érdeklődik a konkurencia titkai iránt.

Egyes vélekedések szerint az üzleti szempontból fontos információk 70-90%-a nyíltan hozzáférhető. A problémát a keresett információ megtalálása és feldolgozása jelenti. Az információkat többféleképpen csoportosíthatjuk. Formálisnak nevezzük azokat az információkat, amelyeket hivatalosan közzétesznek, míg az informális információ nem hivatalos forrásból származik. A fehér információt tudatosan és nyilvánosan közzétették, a szürke ugyan nem titkos, de nem is adták ki, míg a fekete információ titkos és gyakran csak illegális módon szerezhető meg. A gazdasági szervezetek nyílt (formális, fehér) in-

formációinak megszerzése, összesítése és felhasználása nem törvénytelen, ezzel foglalkoznak például a piackutatók, valamint a külső gazdasági elemzések készítői. Napjainkban a piaci verseny növekedése magával hozza az egyes cégek érdeklődésének növekedését, más, elsősorban konkurens cégek adatai iránt. Ennek tudható be, hogy lehet találni olyan vállalkozásokat, amelyek készek az ilyen adatokat megszerezni.

Az információ megszerzése emberi közreműködéssel vagy technikai eszközök felhasználásával történhet. Ebből adódóan feloszthatjuk a támadási módszereket aktív és passzív csoportra. Az *aktív* támadási módszerek személyes megjelenést vagy ráhatást igényelnek. Ilyenek például az iratlopás, -másolás, -fényképezés, rosszindulatú szoftverek (trójai faló, kémsoftverek) bejuttatása, jogosult személy megfélemlítésével cselekvésre való felbujtás. A humán módszerek felhasználása a jogosulatlan információszerzésben különösen kedvelt eszköz. Mindezen túlmenően az állítólagos üzleti ajánlat-kérők és tárgyaló-partnerek, felvételi interjúkn megjelenők szerezhetnek legálisnak tűnő szituációkban információt az adott cégről, üzleti paramétereiről. A *passzív* támadási módszereken a fizikai vagy logikai lehallgatás változatos eszközeit értjük, ilyen például a hangpuska, valamint az akusztikus kisugárzás, és a nyilvános vagy zárt helyen történő beszélgetések lehallgatása, a billentyűzet-lehallgató eszközök, továbbá az elektromágneses kisugárzások rögzítése is. Mindez történhet gondatlanságból, mikor is az adott személy nem rendelkezik megfelelő képzettséggel, avagy figyelmetlen. Információvesztést eredményezhet a hibás szabályozás is. Ha a vállalati folyamat nem zárt az információ védeltségére nézve, akkor hiába tartják be a szabályzatot, az önmagában nem elég a védeltség biztosításához. További információ-kiadást eredményezhet az előírások ismeretének hiánya, azok figyelmen kívül hagyása, a nem kielégítő képzés, a kényelmesség, a megszokás, a fenyegetettség ismeretének hiánya.¹²⁹ Aki képes a saját üzleti titkainak a megvédésére, és jól informált a konkurenciával, illetve a vevőkkel és a szállítókkal kapcsolatban, az

¹²⁹ Erdősi Péter: Az üzleti hírszerzés és az ipari kémkedés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Információ- és Tudásmenedzsment Tanszék Biztonság Menedzsment Kutatócsoport Budapest, 2005. 6-9. oldal

behozhatatlan versenyelőnyre tehet szert az üzleti életben. Emiatt tehát rendkívül nagy az aktualitása az üzleti hírszerzésnek. A szakirodalomban olvasható definíciók szerint¹³⁰ megkülönböztethetjük az üzleti hírszerzést (Business Intelligence) az ipari kémkedéstől (operatív vagyis műveleti, konspirált hírszerzés): az előbbi legális, az utóbbi pedig illegális gazdasági tevékenységet jelent. A kettő azonban nem választható el mereven egymástól. Ismert még egy olyan megkülönböztetés is, mely szerint ipari kémkedés az, amikor versenytársak kémkednek egymás titkai után, a gazdasági hírszerzés pedig az a jelenség, amelyben egyes országok hírszerző szervezetei irányítják a titkos üzleti információk megszerzésére irányuló tevékenységet.

A gazdasági titok megsértése az üzleti hírszerzés büntetőjogi korlátjaként is értelmezhető, bár le kell szögeznünk, hogy nem csak az üzleti hírszerzés körében követhető el. A bűncselekmény jogi tárgya a gazdasági jellegű titokfajták védelme.

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, aki ilyen adatok birtokában van. Alapvető szabály ugyanis, hogy bárki, aki a gazdasági titok birtokába jut, köteles azt időbeli korlátozás nélkül megtartani. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, az elkövetőnek tudnia kell, hogy a birtokában lévő információ valamilyen fajta gazdasági titoknak minősül. A „jogtalan előnszerzés végett” fordulat pedig célzatos, így az csak egyenes szándékkal követhető el.

Az elkövetési magatartás az illetéktelen személy részére történő hozzáférhetővé tétel¹³¹. Ez azt jelenti, hogy elég a pusztán lehetősége annak, hogy illetéktelen személy hozzáférjen ezekhez a titkokhoz, a bűncselekmény tehát akkor is megvalósul, ha az illetéktelen személy a titkot ténylegesen nem ismerte meg. Az eredmény („vagyonhiányt okozva”) illetve a célzat („jogtalan előnszerzés végett”) érdekes jogtechnikai megoldással vagylagosan szerepel a tényállásban. Elég tehát ezen tényállási elemek egyikének a meglétét bizonyítani.

¹³⁰ Sasvári Rudolf: Üzleti hírszerzés Agave Könyvek Kiadó Budapest, 2006. 16-17. oldal

¹³¹ Maguk a háttérjogszabályok és a Btk. is bizonyos esetekben lehetővé teszik ezen titkok meghatározott feltételek melletti kiadását meghatározott személyeknek és szervezeteknek. Ilyenkor a jogszabály engedélye kizárja a bűncselekmény társadalomra veszélyességét, vagyis nem valósul meg bűncselekmény.

Az egyes titokkörök, amelyekre a bűncselekmény elkövethető, a következők:

Banktitok a Hitelintézeti törvény (1996. évi CXXII. tv.) szerint minden olyan, az egyes ügyfelekről a pénzügyi intézmény rendelkezésére álló tény, információ, megoldás vagy adat, amely ügyfél személyére, adataira, vagyoni helyzetére, üzleti tevékenységére, gazdálkodására, tulajdonosi, üzleti kapcsolataira, valamint a pénzügyi intézmény által vezetett számlájának egyenlegére, forgalmára, továbbá a pénzügyi intézménnyel kötött szerződéseire vonatkozik.

Értékpapírtitok a Tőkepiaci törvény (2001. évi CXX. tv.) szerint minden olyan, az egyes ügyfélről a befektetési szolgáltató, az árutőzsdei szolgáltató, a befektetési alapkezelő, a kockázati tőkealapkezelő, a tőzsde, és az elszámolóházi tevékenységet végző szervezet rendelkezésére álló adat, amely az ügyfél személyére, adataira, vagyoni helyzetére, üzleti befektetési tevékenységére, gazdálkodására, tulajdonosi, üzleti kapcsolataira, illetve a befektetési szolgáltatóval, árutőzsdei szolgáltatóval, befektetési alapkezelővel, kockázati tőkealapkezelővel kötött szerződéseire, számlájának egyenlegére és forgalmára vonatkozik.

Biztosítási titok a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. tv. szerint minden olyan - államtitoknak nem minősülő -, a biztosító, a biztosításközvetítő, a biztosítási szaktanácsadó rendelkezésére álló adat, amely a biztosító, a biztosításközvetítő, a biztosítási szaktanácsadó egyes ügyfeleinek (ideértve a károsultat is) személyi körülményeire, vagyoni helyzetére, illetve gazdálkodására vagy a biztosítóval kötött szerződéseire vonatkozik.

Pénztártitok az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló 1993. évi XCVI. törvény szerint minden olyan, a pénztártagról és a munkáltatói tagról a pénztár vagy a pénztári szolgáltató rendelkezésére álló, a tevékenysége folytán tudomására jutó tény, információ vagy adat, amely a pénztártag, a pénztártag kedvezményezettjének, örökösének, közeli hozzátartozójának személyére, adataira, vagyoni helyzetére, üzleti tevékenységére, tulajdonosi, üzleti kapcsolataira, valamint egyéni számláján nyilvántartott összegre, illetve amely a munkáltatói tag, illetve a támogató adataira, vagyoni helyzetére, üzleti tevékenységére, tulajdonosi, üzleti kapcsolataira vonatkozik. A

pénztár üzleti és pénztártitkot kizárólag a pénztári tevékenység folytatásával összefüggésben kezelhet.

A bűncselekmény rendbelisége a gazdasági titkok (titokkörök) számához igazodik. Mivel azonban a titkok szoros kapcsolatban állnak azzal a személlyel, akinek az érdekében titokban kell tartani őket, a rendbeliség a gyakorlatban általában a titokkal érintett ügyfelek (pénztártagok) számához igazodik.

A Btk. az egyértelműség kedvéért (egyébként feleslegesen) kimondja, hogy nem valósul meg a bűncselekmény, ha jóhiszeműen a jogszabályok által előírt bizonyos köteleességek teljesítése körében kerül kiadásra a titok.

(2) Nem valósítja meg a gazdasági titok megsértését, aki

a) a közérdekű adatok nyilvánosságára és a közérdekből nyilvános adatra vonatkozó törvényben meghatározott kötelezettségének tesz eleget, vagy

b) a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzésével és megakadályozásával, a bennfentes kereskedelemmel, piacbefolyással és a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos, törvényben előírt bejelentési kötelezettségének tesz eleget, vagy illet kezdeményez, akkor sem, ha az általa jóhiszeműen tett bejelentés megalapozatlan volt.

Amennyiben az adott titok minősített adatnak is minősül, akkor minősített adattal visszaélés valósul meg, tehát a halmazat látszólagos.

A kémkedést a gazdasági titok megsértésétől álláspontunk szerint a következő szempontok alapján lehet elhatárolni: ha a hírszerző tevékenység mint elkövetési magatartás bizonyítható (az újabb jogirodalmi álláspontok alapján, tekintettel a hírszerző tevékenység fogalmának meglehetősen kiterjesztett értelmezésére, ez nem nehéz), és gazdasági titoknak minősülő adatot továbbít valaki idegen hatalom vagy idegen szervezet részére, kémkedést követ el (gazdasági kémkedést). Ha a gazdasági titkot valaki önmagának szerzi meg, vagy olyan belföldi szervezet részére továbbítja, amely esetében nem bizonyítható a külföldi (idegen) titkosszolgálatokkal való kapcsolat, csak gazdasági titok megsértése valósul meg (ez a szakirodalomban ipari kémkedésnek nevezett eset). A legfontosabb elhatároló elem egyébként az, hogy képes-e az adat illetéktelen kezelésével a terhelt sérteni Magyarország fent felsorolt gazdasági pénzügyi, stb. érdekeit.

Ha igen, akkor kémkedést kell megállapítani, ha nem, akkor bármekkora is a kár, csak gazdasági titkot sértettek. Ha a gazdasági titok egyben üzleti titok is, akkor csak az üzleti titok megsértése (Btk. 418. §) valósul meg a konzumpció elve alapján, mivel az utóbbit fenyegeti súlyosabb büntetéssel a törvény. A tiltott adatszerezéssel (Btk. 422. §) való halmazat álláspontunk szerint lehet valóságos, amennyiben az technikai eszköz alkalmazásával történik.

Értelmező rendelkezések

414. § (1) A 410-411. § alkalmazásában pénzügyi eszközön a befektetési vállalkozásokról és az árutózsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló törvényben meghatározott pénzügyi eszközt kell érteni, feltéve, hogy az megfelel az 596/2014/EU rendelet 2. cikk (1) bekezdésében foglaltaknak, ide nem értve

- a) az 596/2014/EU rendelet 5. cikk (1)-(3) bekezdésében meghatározott eseteket;**
- b) az 596/2014/EU rendelet 5. cikk (4) és (5) bekezdésében meghatározott eseteket;**
- c) az 596/2014/EU rendelet 6. cikk (1)-(4) bekezdésében meghatározott eseteket.**

(2) A 409. és a 411. § alkalmazásában vezető állású személy:

- a) a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője, felügyelőbizottságának tagja,**
- b) a külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve a külföldi székhelyű európai gazdasági egyesülés magyarországi telephelye vezetésére kinevezett személy,**
- c) minden olyan személy, akit a gazdálkodó szervezet alapszabálya, alapító okirata vagy társasági szerződése ilyenként határoz meg.**

A 596/2014/EU rendelet 2. cikk (1) bekezdése a következő rendelkezéseket tartalmazza:

(1) Ez a rendelet alkalmazandó: a) az olyan pénzügyi eszközökre, amelyeket szabályozott piacra vezettek be, vagy amelyekre vo-

natkozóan a szabályozott piacra történő bevezetés iránti kérelmet nyújtottak be; L 173/16 Az Európai Unió Hivatalos Lapja 2014.6.12. HU (1) Az Európai Parlament és a Tanács 2010. november 24-i 1093/2010/EU rendelete az európai felügyeleti hatóság (Európai Bankatóság) létrehozásáról, a 716/2009/EK határozat módosításáról és a 2009/78/EK bizottsági határozat hatályon kívül helyezéséről (HL L 331., 2010.12.15., 12. o.). (2) HL C 177., 2012.6.20., 1. o. b) az olyan pénzügyi eszközökre, amelyekkel multilaterális kereskedési rendszerben kereskednek, amelyeket multilaterális kereskedési rendszerbe vezettek be, vagy amelyekre vonatkozóan a multilaterális kereskedési rendszerbe való bevezetés iránti kérelmet nyújtottak be; c) az olyan pénzügyi eszközökre, amelyekkel szervezett kereskedési rendszerben kereskednek; d) az a), a b) vagy a c) pont hatálya alá nem tartozó olyan pénzügyi eszközökre, amelyek ára vagy értéke a felsorolt pontokban említett pénzügyi eszközök árától vagy értékétől függ vagy azokra hatást gyakorol, és amelyek közé tartozhatnak többek között a hitel-nemteljesítési csereügyletek és a különbözeti ügyletek. E rendelet az 1031/2010/EU rendelet szerint alkalmazandó továbbá a kibocsátási egységek vagy az azokon alapuló egyéb aukciós termékek – ideértve azt az esetet is, amikor az aukciós termék nem pénzügyi eszköz – szabályozott piacként engedélyezett aukciós platformon történő aukciójához kapcsolódó magatartásra és ügyletekre, többek között az ajánlatokra. Az aukció keretében benyújtott ajánlatokra vonatkozó külön rendelkezések sérelme nélkül, a vételi vagy eladási megbízások tekintetében e rendeletben megállapított követelmények és tilalmak az ilyen ajánlatokra is vonatkoznak.

5. Pénzmosás és terrorizmus finanszírozása a tőkepiacon

5. 1. Pénzmosás és pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása

A tőkepiacon megvalósuló pénzmosás és a tőkepiac szereplőinek segítségével végzett terrorizmusfinanszírozás (akár legális, akár illegálisan képződött megtakarítások felhasználásával) olyan jelentős gazdaságbiztonsági (ezáltal nemzetbiztonsági) kockázati tényező lehet, hogy érdemes külön fejezetben foglalkozni vele.

A pénzmosás napjainkra az egyik legjövödelmezőbb és legnagyobb szabású üzletté vált a világon. Az IMF szerint a pénzmosás volumene a Föld összes országa egyesített GDP-jének 2–5%-át teszi ki. Ez konkrét pénzösszegre lefordítva legalább 590–1 500 milliárd amerikai dollárt jelent évente¹³². Ezt az összeget John Walker a Globális pénzmosási áramlatok modellezéséről szóló munkájában már évi 2 850 milliárd dollárra becsüli.¹³³ A Pénzügyi Akciócsoport (FATF) becslései szerint az évente tisztára mosott “piszkos pénz” nagysága megegyezik Spanyolország gazdaságának teljes éves kibocsátásával, ami szintén aláhúzza a veszély nagyságát.¹³⁴ A pénzmosás emellett súlyos veszélyeket is rejt magában, hiszen napjainkban ez “a gazdaság egészét leginkább szennyező tényező. Visszajuttatja a bűncselekménnyel szerzett javakat a legális gazdaság intézményrendszerébe, a szervezett bűnözéshez¹³⁵ kapcsolódva alapvetően változtatja

¹³² Patrick Moulette: Money laundering: staying ahead of the latest trends In: Observer No. 220. April 2000. 28. oldal

¹³³ Peter Lilley: Piszkos ügyletek. A pénzmosás világa. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt., Budapest, 2001. 39. oldal

¹³⁴ Jackie Johnson: In Pursuit of Dirty Money: Identifying Weaknesses in the Global Financial System (=Journal of Money Laundering Control Henry Stewart Publications London, Autumn 2001. 122. oldal)

¹³⁵ Kis Norbert: Dogmatikai és alkotmányossági kérdések a szervezett bűnözéssel kapcsolatos büntetőjogban: The Constitutional problems in the law related to the fight against organized crime (In: Hollán, M; Gellér, B - A szervezett bűnözés arcai. Fiatal büntetőjogászok tanulmányai a szervezett bűnözésről Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 47-105. oldal)

meg a piac működését, leértékeli a pénzügyi eljárások hatékonyságát és tisztességességét, gyengítve a gazdaság egészét.”¹³⁶ Emellett a pénzmosás a szervezett bűnözés egyik szükségszerű megjelenési formájának is tekinthető¹³⁷, amely tovább növeli a veszélyességét.

Bármilyen illegális tevékenység egy bizonyos fajta tranzakciós költséggel jár, hiszen a bűncselekményből származó jövedelem felhasználása megnöveli a bűncselekmény lelepleződésének a kockázatát. Ezek a tranzakciós költségek egy sikeres pénzmosási művelettel csökkenthetők. A tevékenység speciális gazdasági jelentősége, hogy a potenciális vagyont, amelyet pénzmosás nélkül veszélyes lenne elkölteni (így ebből a szempontból inaktív tőkének minősül), tényleges vásárlóerővé alakítja át. Ebben az értelemben a pénzmosás egy illegális monetáris kínálat szerepét tölti be, mely kielégíti a jövedelemtermelő bűncselekményeket elkövető egyének vagy csoportok általi pénzmosási szolgáltatásokra támasztott keresletet.

Ha a makrogazdasági hatásokat vizsgáljuk, akkor meg kell jegyeznünk, ha az illegális forrásból származó jövedelmek tisztára mosása jelentős méreteket kezd ölteni egy nemzetgazdaságban, az már a legális üzleti szférában is érzékelhetővé válik. Ennek beláthatatlan következményei lehetnek, hiszen a pénzmosás – mint már említettük – nem profitorientált tevékenység, emiatt akár a legális szférában kialakult egyensúlyt is felboríthatja. A pénzmosodák, miközben látszólag legális gazdasági tevékenységet folytatnak, az általuk értékesített javakat és szolgáltatásokat alacsonyabb áron is hajlandók vételre felkínálni, ugyanakkor vevőként megéri nekik magasabb áron is vásárolni¹³⁸.

„A legálisan tevékenykedőkre nézve ez a folyamat vagy életszínvonaluk romlásához vezet, mivel minimális bevételre tesznek szert,

¹³⁶ A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete elnökének 3/2002. számú ajánlása a terrorizmus és a pénzmosás megakadályozása és megelőzése érdekében. 1. oldal (www.pszaf.hu/ajanlasok/2002/3-2002.htm – 2003. június 15.)

¹³⁷ Mayerhofer/Jehle: *Organisierte Kriminalität*. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1996. 112. oldal

¹³⁸ Ha nyitott szemmel sétálunk a Balaton környékén, és az árakat nézegetve magunkban összehasonlítást végzünk, itt-ott arra a következtetésre juthatunk, hogy az adott környéken szokásos bérleti díjakat is figyelembe véve kicsi a valószínűsége, hogy például egy-egy adott vállalkozás nyereséges legyen. (Ebből persze nem kizárólag pénzmosásra következtethetünk, az is előfordulhat, hogy lopott a termék, vagy „lespórolták” róla a vámot...)

vagy pedig bűncselekmények elkövetésével (pl. költségvetési csalás) próbálnak versenyben maradni.”¹³⁹

A pénzmosás lehetséges társadalmi és politikai költségei – főként ha felderítetlenül marad vagy nem foglalkoznak vele kellő komolysággal – nagyon súlyosak. A szervezett bűnözés beszivároghat a pénzügyi intézményekbe; a befektetéseken keresztül megszerezheti az ellenőrzést jelentős gazdasági szektorok felett, megvesztegetve vezető tisztségviselőket és politikusokat; a megszerzett politikai és gazdasági befolyása gyengítheti a szociális hálót, a kollektív etikai normákat, és végső soron a társadalom demokratikus intézményrendszerét is. Legalapvetőbb formájában a pénzmosás szétválaszthatatlanul kapcsolódik ahhoz az alaptevékenységhez, ami azt kiváltja, és végső soron „pozitív feedback” mechanizmusként serkenti a kriminális tevékenységek folytatását is.

Ha az alvilág beférkőzik az üzleti életbe, az erkölceit is elkezdi ráerőltetni a partnereire. A mosott pénzek mennyisége pedig adott esetben akkora lehet, amely már befolyásolhatja az egyes országok nemzetgazdaságát is. A „legnagyobb veszély a bűnelkövetők gazdasági, politikai hatalomba, vállalkozásokba, pénzügyi szolgáltató szervezetekbe való beépülése.”¹⁴⁰

Megállapíthatjuk tehát, hogy a pénzmosási tevékenység erősödése egy adott régió vagy ország legális üzleti szférájában is képes jelentős károkat okozni, a tisztességes piaci magatartás szabályainak semmibe vételével, a gazdasági verseny lehetetlenné tételével, ezen kívül megzavarhatja a monetáris szférát, és – egészen szélsőséges esetben – hozzájárulhat a demokratikus intézményrendszer bomlásához is.

Mindezek ellenére talán mégsem célszerű a pénzmosási tevékenység teljes felszámolását célul kitűzni, hiszen gazdasági értelemben ennek is komoly költségei lennének. Ha a pénzmosást nullára is lehetne redukálni egy adott országban, akkor ennek az lenne az ára, hogy a pénzügyi műveletek teljesen átláthatóak lennének, szigorú szabályok tiltanának minden informális pénzügyi tranzakciót, ami hátrányosan

¹³⁹ Jacsó Judit: A pénzmosás elleni nemzetközi fellépés eszközei (=Magyar Jog, 2000. 9. szám 545. oldal)

¹⁴⁰ Vidékiné Farkas Anikó: A pénzmosásról (=Ügyészek Lapja 1995. 2. szám 21. oldal)

befolyásolná a legális gazdasági szférát is. A cél tehát a pénzmosás teljes felszámolása helyett inkább annak olyan kis volumenre történő visszaszorítása kell legyen, amely mellett a pénzmosás-ellenes intézkedések határkölsége megegyezik a lazább pénzügyi szabályozásból eredő gazdasági határhaszonnal.

A *pénzmosás* kifejezés a fáma szerint Al Caponétól ered, aki Chicago-szerte működtetett pénzbedobós, önkiszolgálós mosodákat, ezek segítségével álcázva a szerencsejátékokból, a prostitúcióból és a szesztilalmi törvények megsértéséből származó jövedelmét.¹⁴¹ Ez a szellemes történet viszont nem igaz, de az 1920-as években valóban gyakran előfordult, hogy a bűnözők nagy készpénzforgalmú vállalkozásokat vettek át (mint például a mosodák és az autómosók), majd összekeverték a bűncselekményből szerzett készpénzt a legális bevétellel – ezáltal logikus kereskedelmi okot szolgáltatottak a nagy összegű készpénz létezésére. Bár a „mosás”-t ma ennek a szónak a tisztítással való társítása miatt hangsúlyozzák, elképzelhető, hogy az eredeti bűnügyi kapcsolat a mosodák álcaként történő alkalmazása során alakult ki.¹⁴²

A pénzmosás illegális gazdasági tevékenység, általában szolgáltatás (feltéve, ha nem az alapbűncselekmény elkövetője végzi a saját maga számára, mert ebben az esetben nem minősíthetjük közgazdasági értelemben szolgáltatásnak). A pénzmosás tehát olyan illegális, rendszerint a gazdasági szférában megvalósuló szolgáltatás, amely valamilyen (egy korábbi bűncselekményből származó) „piszkos” összeget látszólag legális forrásból származó összeggé konvertál. A műveletek célja nem profitrealizálás, hanem pusztán a pénz illegális eredetének felismerhetetlenné tétele, ezért ez a tevékenység jellemzően kisebb-nagyobb veszteséget eredményez, mégpedig akár hosszabb távon is – ez a pénzmosás egyik tipikus ismérve. Mivel a „technológia” jórészt különböző pénzügyi műveletek felhasználásával valósul meg, közelebb jutunk a pénzmosás lényegének feltárásához, ha azt

¹⁴¹ Jeffrey Robinson: A pénzmosoda. A világ harmadik legnagyobb üzlete belülről Park Kiadó, Budapest, 1996. 9. oldal

¹⁴² Maga a „pénzmosás” (money laundering) kifejezés egyébként először egy amerikai újságban jelent meg a hetvenes évek elején, az ismert Watergate botrányval kapcsolatban. Az első bíróság, amely büntető ügyben a pénzmosás kifejezést használta, szintén egy amerikai bíróság volt 1976-ban (és ugyanebben az országban vált önálló bűncselekménnyé is, 1986-ban.)

illegális pénzügyi szolgáltatásként definiáljuk. (Fontos hangsúlyozni, hogy a pénzmosás részmozzanatait alkotó egyes műveletek önmagukban szinte mindig legálisak, a *műveletsorozat egésze* viszont az eredetleplezési célzat miatt illegális.) A nemzetközi és a hazai szakirodalomban természetesen ettől eltérő, árnyaltabb definíciók is fellelhetők a pénzmosás fogalmával kapcsolatban, ezek közül a témakör egyik legismertebb hazai kutatóját, Szendrei Ferencet emeljük ki. Az ő definíciója szerint a pénzmosás „az a tevékenység, amely segítségével a bűnözésből származó nyereséget integrálják a világ bankrendszerébe és üzleti környezetébe, a piszkos pénzt különböző banki műveletek és gazdasági ügyletek segítségével megmozgatják, átmosás, kifehérik, hogy bűnös eredete eltűnjön és teljes mértékben legálisnak látszódjon.”¹⁴³

Egy általános félreértést is szeretnénk eloszlatni, ezért elhatároljuk a pénzmosást a költségvetési csalástól. A két jelenséget sokan, gyakran még a médiában is összemosás, holott gyökeresen eltérő jellemvonásokat mutató bűncselekményekről van szó. A gazdasági tevékenység gyakorlása során megvalósított pénzmosás álláspontunk szerint nem más, mint a költségvetési csalás *komplementer művelete*. Költségvetési csalást általában úgy szoktak elkövetni, hogy a bevétel egy részét eltitkolják, vagy a költségeket a valóságnál nagyobbak tüntetik fel. Alapvető közgazdasági összefüggésnek számít, hogy a jövedelem (profit) az összbevételnek az összköltséggel csökkentett része, amit a következő formulával szoktak jelölni: $JI=TR-TC$. Mivel a pénzmosásnak a gazdasági tevékenység segítségével megvalósítható változatát a költségvetési csalás komplementer műveleteként definiáljuk, e bűncselekmény elkövetésének logikája itt fordított, azaz vagy a költségeket kell a ténylegesnél kisebb mértékűnek, vagy (és ez a gyakoribb) a bevételeket kell a valóságosnál nagyobbak feltüntetni. Szinte köztudomású tény, hogy hazánkban senkinek nem jelent komoly problémát az, hogy fiktív költség számlákkal csökkentse az adózás előtti jövedelmét. (Azt már csak kellő rosszindulattal feltételezhetnénk, hogy az adójogszabályok megalkotásakor a jogalkotó eleve számol azzal, hogy nagyon sokan kevesebb jövedelmet vallanak be a ténylegesnél, és az adókulcsok is ehhez a de facto helyzet-

¹⁴³ Szendrei Ferenc: A szervezett bűnözés gazdasági háttere és a pénzmosás (In: Magyar Rendészet 2018/5. 77. oldal)

hez igazodnak...) A fiktív számlázás elterjedtségét támasztja alá az is, hogy rendszeresen buknak le ún. "számlagyarak", azaz olyan, valós gazdasági tevékenységet nem folytató vállalkozások, amelyek a számlaérték néhány százalékaért korlátlan mennyiségben tényleges gazdasági teljesítés nélkül állítanak ki számlákat, majd egy idő után a valódi tulajdonosok eltűnnek a pénzzel (a cég bejegyzett tulajdonosai pedig vagy nem létező személyek, vagy hajléktalanok, akiktől természetesen nem lehet behajtani a hátramaradt köztartozásokat). Ezek után könnyen beláthatjuk: ha fiktív költségszámlát viszonylag könnyű szerezni, akkor fiktív bevételi számlát még inkább, ezért ráadásul még néhány százalék jutalékot is lehet kérni, és azt adóhatóság sem fog gyanakodni, ha valaki vállalja, hogy rendszeresen befizeti a fiktív bevételei után a közterheket.

Költségvetési csalás és pénzmosás persze ettől függetlenül kapcsolódhat egymáshoz: ha a költségvetési csalás az előcselekmény, és az ebből származó piszkos pénzt mossák tisztára, akkor a két bűncselekmény összekapcsolódik.

A fentieket összefoglalva a pénzmosás fogalmát a következőképpen definiáljuk: *olyan legális gazdasági műveletek leplezése alatt folytatott illegális gazdasági szolgáltatás, amelynek eredményeként a bűncselekménnyel szerzett vagyon eredete igazolhatóvá válik, megsza- badulva annak felismerhetően jogellenes mivoltától.*

A pénzmosás büntetőjogi fogalma eltér a közgazdasági és kriminológiai meghatározásoktól. Büntetőjogi értelemben – és ha a pénzmosás megelőzésében és megakadályozásában érdekelt szolgáltató fejével gondolkozunk, ezt a meghatározást célszerű szem előtt tartani – a pénzmosás közgazdasági fogalmának bármely részmozzanata pénzmosásnak minősül. Vagyis: nem kell bizonyítania a hatóságnak, hogy a teljes pénzmosási folyamat megtörtént, elég ha a pénzmosás bármely részmozzanatát megvalósítja valaki valamely illegális eredetű összegre, és ő máris pénzmosónak minősül! (Eleg tehát egyetlen átutalás, egyetlen gazdasági esemény.)

A pénzmosás büntetőjogi fogalma eltér a közgazdasági és kriminológiai meghatározásoktól. Büntetőjogi értelemben – és ha a pénzmosás megelőzésében és megakadályozásában érdekelt szolgáltató fejével gondolkozunk, ezt a meghatározást célszerű szem előtt tartani – a pénzmosás közgazdasági fogalmának bármely részmozzanata pénz-

mosásnak minősül. Vagyis: nem kell bizonyítania a hatóságnak, hogy a teljes pénzmosási folyamat megtörtént, elég ha a pénzmosás bármely részmozzanatát megvalósítja valaki valamely illegális eredetű összegre, és ő máris pénzmosónak minősül! (Eleg tehát egyetlen átutalás, egyetlen gazdasági esemény.) A négy alaptípust a főbb jellemzőik alapján a következő elnevezésekkel jelölhetjük meg:

dinamikus pénzmosás,

statikus pénzmosás,

saját pénz mosása

gondatlan pénzmosás.

Érdekességgéppen megjegyezzük, hogy a mai magyar pénzmosás fogalom szerint valószínűleg a XIX. századi regényhős, az ismert Jókai-mű címszereplője, az Aranyember volt az első „híres” pénzmosó. Tímár Mihály ugyanis a regény szerint megtalálja Ali Csorbadzi kincseit, és azokat mint talált idegen dolgot eltulajdonítja. Ez a cselekménye a hatályos büntetőjogi szabályozás szerint Jogtalan elsajátítás vétsége, amely szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény. Ezután a kincseket az eredetük leplezése céljából elkezd felhasználni gazdasági tevékenység gyakorlása során, tehát a ma hatályos szabályozás szerint pénzmosást folytat. Jókai Mór méltán híres regényében tehát nemcsak a kapitalizálódás folyamatának árnyoldalait, valamint a polgári életlehetőségek kritikus ábrázolását találhatjuk meg, hanem egy, a mai fogalmaink szerinti pénzmosó karrierjének bemutatását is.

A pénzmosás hatályos magyar szabályozása a következő:

399. § (1) Aki más által elkövetett büntetendő cselekményből származó

a) dolgot átalakítja, átruházza, vagy a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe abból a célból, hogy

aa) az ilyen dolog eredetét eltitkolja, ellepleze, vagy

ab) a más által elkövetett büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben folytatott büntetőeljárást meghiúsítsa,

b) dolog eredetét, az ilyen dologon fennálló jogot vagy az e jogban bekövetkezett változásokat, az ilyen dolog helyének változását vagy azt a helyet, ahol az ilyen dolog található, eltitkolja, vagy elleplezi,

büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a más által elkövetett büntetendő cselekményből származó dolgot

- a) magának vagy harmadik személynek megszerzi,
 - b) megőrzi, kezeli, használja, vagy felhasználja, azon vagy az ellenértékén más anyagi javakat szerez,
- ha a dolog eredetét az elkövetés időpontjában ismerte.

(3) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki bűncselekményének elkövetéséből származó dolgot ezen eredetének leplezése, titkolása céljából

- a) gazdasági tevékenység gyakorlása során felhasználja,
- b) a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1)–(3) bekezdésben meghatározott pénzmosást

- a) üzletszerűen,
 - b) különösen nagy vagy azt meghaladó értékre,
 - c) pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény, szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként,
 - d) hivatalos személyként, vagy
 - e) ügyvédként
- követik el.

(5) Aki az (1)–(4) bekezdésben meghatározott pénzmosás elkövetésében megállapodik, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

400. § (1) Aki a más által elkövetett bűncselekményből származó

- a) dolgot gazdasági tevékenység gyakorlása során felhasználja,
- b) dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe,

és gondatlanságból nem tud a dolog ezen eredetéről, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés három évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt

a) különösen nagy vagy azt meghaladó értékre,

b) pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény,

szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként, illetve

c) hivatalos személyként követik el.

(3) Nem büntethető az (1)–(2) bekezdésben meghatározott pénzmosás miatt, aki a hatóságnál önként feljelentést tesz, és az elkövetés körülményeit feltárja, feltéve, hogy a bűncselekményt még nem vagy csak részben fedezték fel.

Értelmező rendelkezés

402. § (1) A 398–399. § alkalmazásában dolgon a vagyoni jogosultságot megtestesítő olyan okiratot, dematerializált értékpapírt is érteni kell, amely a benne tanúsított vagyoni érték vagy jogosultság feletti rendelkezést önmagában, illetve dematerializált formában kibocsátott értékpapír esetén az értékpapírszámla jogosultjának biztosítja.

(2) A 398–399. § alkalmazásában pénzügyi tevékenységen, illetve pénzügyi szolgáltatás igénybevételén a pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási, befektetési szolgáltatási vagy befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási, befektetési alapkezelési, kockázati tőkealapkezelési, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél, vagy biztosítási, viszontbiztosítási vagy

független biztosításközvetítői, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztári, magán-nyugdíjpénztári vagy foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltatási tevékenységet, illetve annak igénybevételét kell érteni.

A bűncselekmény jogi tárgya a bűnözés – ezen belül is elsősorban a szervezett bűnözés¹⁴⁴ – elleni fellépés eredményességéhez fűződő közérdek. Emellett másodlagosan jogi tárgynak tekinthetjük az állam pénzügyi rendszerébe vetett bizalmat¹⁴⁵ is. A bűncselekmény elkövetési tárgya a dolog. „A dolog jogi értelemben: a külvilágnak olyan önálló része, amely állandó tulajdonságai folytán más testi tárgyaktól megkülönböztethető és jogviszonynak önálló tárgya lehet.”¹⁴⁶ Jogi értelemben az minősül dolognak, ami tulajdonjog tárgya lehet. A dolog fogalmát tehát a lehető legtágabban kell értelmeznünk. Ezt támasztja alá a Btk. 303/C. § (1) bekezdésében található jogalkotói jogértelmezés is, amely szerint a pénzmosás szempontjából dolgon a vagyoni jogosultságot megtestesítő olyan okiratot, dematerializált értékpapírt is érteni kell, amely a benne tanúsított vagyoni érték vagy jogosultság feletti rendelkezést önmagában –, illetve a dematerializált formában kibocsátott értékpapír esetében az értékpapírszámla jogosultjának – biztosítja.

A jogalkotói értelmezésben szereplő *dematerializált értékpapír* fogalmát a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény határozza meg. A dematerializált értékpapírokat a befektetési szolgáltatók által vezetett értékpapírszámlákon tartják nyilván, nyomdai úton nem állíthatók elő. Annak érdekében, hogy az ilyen értékpapírok tartalma is ellenőrizhető legyen, a kibocsátó köteles elhelyezni a központi elszámolóháznál egy, az értékpapírról kiállított okiratot, amely az

¹⁴⁴ Napjainkban a pénzmosás elleni küzdelem összekapcsolódik a szervezett bűnözéssel és a terrorizmussal. Hiszen ha világviszonylatban vesszük, a legnagyobb jövedelmek a fegyver- és kábítószer-kereskedelemből, csempészetből származnak, amelyeket próbálnak törvényessé tenni. (Nyitrai Endre: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai megközelítésből Doktori értekezés Pécs, 2017. 180. oldal)

¹⁴⁵ Horváth Tibor – Kereszty Béla – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc – Vida Mihály: A magyar büntetőjog Különös része. Korona Kiadó, Budapest, 1999. 670. oldal

¹⁴⁶ Benedek Ferenc: Római magánjog Dologi és kötelmi jog. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1995. 8. oldal

értékpapírok egyedi azonosításához szükséges kellékeket¹⁴⁷ természetesen nem tartalmazza¹⁴⁸.

A dematerializált értékpapír a Tőkepiaci törvényben és a külön jogszabályban¹⁴⁹ meghatározott módon, elektronikus úton létrehozott rögzített, továbbított és nyilvántartott, az értékpapír tartalmi kellékeit azonosítható módon tartalmazó adatösszesség. A dematerializált értékpapír tehát olyan névre szóló értékpapír, amelynek nincs sorszáma, a tulajdonos nevét, egyértelmű azonosítására szolgáló adatokat pedig az értékpapírszámla tartalmazza.

Az elkövetési tárgy kapcsán még egy kérdéskört kell érintenünk, az előcselekmények problémakörét. A tényállásban említett dolognak ugyanis büntetendő cselekmény elkövetéséből kell származnia. Bár a törvény azt már nem mondja ki, hogy az „e törvény szerint” kell büntetendő cselekménynek lennie, mégis egyértelmű, hogy a magyar Btk. által büntetni rendelt cselekményeket kell érteni alatta. A törvény nem a „bűncselekmény”, hanem a „büntetendő cselekmény” fogalmat használja, amiből az következik, hogy *a pénzmosás akkor is megállapítható, ha az előcselekmény elkövetője bármely okból nem büntethető* (például gyermekkor miatt, vagy ha kóros elmeállapotú az elkövető).

Annak sincs jelentősége, hogy az alapbűncselekmény a pénzmosás miatt eljáró állam joghatósága alá tartozik-e, vagy sem (ahogy ezt a Strasbourg-i Egyezmény 6. Cikkelye is rögzíti.). „Napjainkban éppenséggel inkább az a jellemző, hogy az eredetleplezés az eredményesség reménye nélkül másként, mint nemzetközi méretekben nem is történhet. Szinte szükségszerű tehát, hogy az alapügy elkövetésének és az eredetleplezés (részbeni) színhelyének országa különböző legyen. Az egyetlen fontos kritérium az, hogy a gyanított előcselekmény az elkövetés és a pénzmosás országában is szabad-ságelvonással fenyegetett tett legyen. (Ez különösen pénzügyi, devizális érdekeket sértő bűncselekmények esetében lehet kérdéses.)”¹⁵⁰

¹⁴⁷ Pl. sorszám, a tulajdonos neve, eredeti aláírás stb.

¹⁴⁸ Dr. Tomori Erika: Értékpapírjog. Mobil Kft. Kiadó, Budapest, 2003. 9. oldal

¹⁴⁹ Ld. a 284/2001. (XII. 26.) számú Korm. rendeletet!

¹⁵⁰ Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. 358. oldal

Abban a kérdésben, hogy büntetendő cselekményről van-e szó, a *bíróság nyilvánít véleményt*. Nem kell azonban az, hogy az alapügy jogerős ítélettel befejeződjön, hiszen ha ezt minden esetben meg kellene várnunk, akkor időközben elenyésznének a pénzmosás bizonyítékai is. Ezt a gondolatmenetet támasztja alá az is, hogy a Btk. nem „elbírált”, hanem „büntetendő” cselekményt említ előcselekményként.

A pénzmosás elkövetési magatartásainak bemutatását úgy végezzük el, hogy a 2013. július 1-től hatályos tényállás négy alaptípusát egymástól elválasztva tárgyaljuk. Az egyes típusok elkövetési magatartásainak a tárgyalása után a bűncselekmény alanyi oldalát, valamint a minősített eseteket és a halmazati-elhatárolási kérdéseket ismét öszszevontan mutatjuk be.

Az első verziót dinamikus pénzmosásnak is nevezhetjük, mivel az elkövetési magatartások túlnyomó többsége közgazdasági értelemben valamilyen vagyon-transzformációt eredményez. A dinamikus pénzmosást az alapbűncselekmény elkövetője nem követheti el, ilyenkor tehát egy kívülálló személy a pénzmosó.

Az elkövetési magatartások a következők:

a) a dolog átalakítása olyan vagyontárgyra jelent, amikor a dolog anélkül alakul át az egyik vagyontartási formából a másikba, hogy közben nem történik tulajdonosváltás. Erre példa a lopott ékszer beolvasztása, és új ékszerek vagy más arany használati tárgyak készítése az így nyert nyersanyagból,

b) a dolog átruházása történhet ingyenes vagy visszterhes jogügylettel. Ilyenkor a pénzmosó – rendszerint a rétegzés fázisában – az alapbűncselekmény és az elkövető közötti kapcsolat elhomályosítása céljából harmadik személynek utalja át az összeget, vagy harmadik személynek adja el a dolgot, színlelt szerződéssel. A tényállás nem zárja ki, de a dolog természetéből következik, hogy ez a harmadik személy – legalábbis az első lépcsőben – maga az alapbűncselekmény elkövetője nem lehet. (Ettől ez a magatartás még tényállásszerű lenne, a bűncselekmény megvalósulna, csak rendkívül „gyenge színvonalú” pénzmosás lenne a bűnelkövetőtől kapott dolgot azonnal átruházni az elkövetőre.)

c) a dolog felhasználása gazdasági tevékenység gyakorlása során tipikus pénzmosási technika. Az elkövető ilyenkor a bűncselek-

ményből származó, mosásra átvett összeget vagy dolgot a saját (vagy kifejezetten e célra alakított vagy már működő) vállalkozásában használja fel, majd azt valamilyen névleges jogcímen visszautalja az alaphüncselekmény elkövetőjének. A gazdasági tevékenység fogalmát 2007-ig a Btk. nem határozta meg, így a gyakorlat a más jogszabályokban található definíciókra, vagy a közgazdaságtan meghatározásaira volt utalva.

A *gazdasági tevékenység* a legáltalánosabb értelemben az emberi szükségletek kielégítésére szolgáló anyagi javak termelésével, elosztásával, cseréjével és fogyasztásával kapcsolatos tevékenység. Meghatározó vonását a termelő (szolgáltató) jelleg jelenti. A gazdasági tevékenység szélesebb fogalom a produktív munkánál, magában foglal olyan improduktív munkafajtákat is, amelyek nélkül az anyagi javak termelésének, elosztásának és fogyasztásának lebonyolítása megoldhatatlan lenne (pl. könyvelés, nyilvántartás), de áruviszonyok esetén az áruforgalommal és a pénzmozgásokkal összefüggésben kifejtett tevékenység is beletartozik a fogalomba¹⁵¹. A 2013. július 1. előtt hatályos, régi Btk. a gazdasági tevékenység fogalmát a következőképpen definiálja:

315. § (2) E fejezet alkalmazásában gazdasági tevékenység a bevétel elérése érdekében vagy azt eredményező módon saját kockázatra rendszeresen végzett termelő, kereskedelmi vagy szolgáltató tevékenység.

A gazdasági tevékenység tehát fizikai javak termelésében, szolgáltatások nyújtásában vagy kereskedelmi tevékenységben nyilvánul meg, mégpedig akkor, ha bevétel elérése érdekében folytatják (függetlenül attól, hogy esetleg veszteséges lesz a tevékenység, vagy egyáltalán nincs is bevétele, mint ahogy a pénzmosodák kifelé veszteségesnek látszanak is), illetve bevételt eredményező módon működtetik.

Ez utóbbira példa lehet egy nonprofit alapítvány, amely nem kíván nyereségre törekedni, de kifelé látszólag váratlanul (ugyanakkor a pénzmosók által tudatosan tervezett módon) hirtelen nagyobb bevételhez jut, annak ellenére, hogy ezt eredetileg „nem tervezte”. A definíció talán kicsit túlzó törvényhozói óvatosságból meglehetősen tág, ami azonban nem baj, hiszen nem ad reális lehetőséget kiskapuk nyitására.

¹⁵¹ A politikai gazdaságtan kisszótára. Kossuth Kiadó, Budapest, 1984. 158. oldal

A definíció alapján biztosan nem tartoznak a gazdasági tevékenység fogalma alá a saját szükségletek kielégítését célzó tevékenységek (pl. utazásra, autókra vagy a saját maga által használt ingatlanokra költi el a bűncselekményből származó pénzt¹⁵²). Az elkövető azonban éppen azért folyamodik a pénzmosáshoz, mert fél a lebukástól, és nem meri elkölteni a bűncselekményből származó profitot. Az új Btk. ugyan nem ad definíciót, de a régebbi meghatározást minden probléma nélkül irányadónak tekinthetjük a jövőre vonatkozóan is.

d) a dolgon fennálló jog vagy az e jogban bekövetkezett változások, illetve a dolog fellelhetőségi helyének eltitkolása vagy elleplezése alapvetően a bűnpártoláshoz hasonló jellegű magatartások, amelyeket a pénzmosó azért követ el, hogy az alpbűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonását megakadályozza vagy megnehezítse. Az új szabályozás ezt is tettesi cselekménnyé minősítette, tehát pénzmosó az is, aki

a dolgon fennálló jogot stb. eltitkolja (ez passzív magatartás, vagyis az elkövető csak akkor büntethető, ha jogilag előírt kötelessége lenne a kérdéses adatok feltárása),

a dolgon fennálló jogot stb. elleplezi (ez aktív magatartás, vagyis az elkövető szándékosan próbálja eltüntetni a kapcsolatot a bűncselekményből származó dolog és az alpbűncselekmény elkövetője között).

e) a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenység végzése, vagy pénzügyi szolgáltatás igénybevétele. A tényállásban korábban használt „pénzügyi és bankművelet” fogalma máshol nem szerepel a Btk.-ban, illetve ezt a fogalmat egyetlen háttérjogszabály sem határozta meg. A jogbiztonság és normavilágosság szempontjából aggályos kifejezést a módosító törvény felváltotta a „pénzügyi tevékenység, illetve pénzügyi szolgáltatás igénybevétele” gyűjtőfogalommal, amelynek tartalmát az új Btk. 402. § (2) bekezdése fejti ki:

A 398–399. § alkalmazásában pénzügyi tevékenységen, illetve pénzügyi szolgáltatás igénybevételén a pénzügyi szolgáltatási

¹⁵² Ehhez kapcsolódóan szellemesen jegyzi meg Tóth Mihály, hogy az ilyen költségek esetén kérdéses, hogy így lehet-e egyáltalán vagyont leplezni. (Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. 359. oldal)

vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási, befektetési szolgáltatási vagy befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási, befektetési alapkezelési, kockázati tőkealapkezelési, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél, vagy biztosítási, viszontbiztosítási vagy független biztosításközvetítói, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztári, magán-nyugdíjpénztári vagy foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltatási tevékenységet, illetve annak igénybevételét kell érteni.

(E tevékenységek tartalmát a háttérjogszabályok részletesen meghatározzák, ezekre a Pmt. elemzésekor még visszatérünk.)

Hangsúlyozni szeretnénk azonban, hogy a bűncselekménynek ezt a fordulatát is elkövetheti bárki, tehát nem csak a legális pénzügyi tevékenység végzése, vagy pénzügyi szolgáltatás igénybevétele tényállásszerű a pénzmosás megállapítása szempontjából. A Btk. által használt „bármilyen” jelző is arra utal, hogy mind a legális, mind az illegális műveletek megalapozzák a bűncselekmény megállapítását, tehát akár egy érvénytelen jogügylettel is elkövethető a pénzmosás, és nem szükséges a törvény által előírt szervezeti keretek betartása vagy feltételek megléte sem (ami viszont más bűncselekmény megállapítását is lehetővé teheti). A jogalkotó tehát az elkövetési magatartást a második fordulat esetében is meglehetősen tág körben határozta meg.

A második bekezdésben található változatot statikus pénzmosásnak is nevezhetjük, mivel az elkövetési magatartások túlnyomó többsége közgazdasági értelemben vagyon-transzformációt nem eredményez. A statikus pénzmosást az alapbűncselekmény elkövetője nem követheti el.

Az elkövetési magatartások a következők:

1) a dolog megszerzése saját magának vagy harmadik személynek: gyakorlatilag az eredetleplezési célzat nélküli megszerzés büntetendővé nyilvánításával, az EU jogának megfelelően ugyan, de olyan szabályozást iktattunk be a Btk.-ba, amely már kriminológiai értelemben pénzmosásnak nem tekinthető tevékenységeket is pénzmosásnak minősít. (Pénzmosónak minősül majd például az a szülő is, aki a gyermekének a bankrablásból származó zsákmányából kap egy kisebb összeget, amiből a lakásrezsijét kifizeti...)

2) a dolog megőrzése, kezelése, használata vagy felhasználása, vagy az ellenértékén más anyagi javak szerzése: ezek az alpbűncselekmény elkövetője számára akár „baráti szívességből”, akár haszon-szerzés végett történő tevékenységek. Ilyen lehet például a bűnös úton szerzett vagyon egyszerű őrzése páncélszekrényben (gyakori e körben az ügyvédi letét), de kamatoztatása vagy befektetés, pénzügyi műveletek végzése az összeggel (ha nincs eredetleplezési célzat, ez a fordulat állapítandó meg).

Vitatott kérdés volt eddig a szakirodalomban¹⁵³, hogy az ügyvédi honorárium, amelyet a védőügyvéd a bűnelkövetőtől adott esetben a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben szerzett pénzből kap, lehet-e pénzmosás tárgya. Ha az ügyvéd tudja, hogy bűncselekményből származó pénzt vett át, pénzmosást valósít meg a hatályos magyar szabályozás szerint. Ugyanígy pénzmosás miatt vonandó felelősségre az ügyvéd, aki ügyvédi letétként elfogad olyan pénzt, amelyről tudja, hogy bűncselekmény elkövetéséből származik. (Más kérdés persze, hogy az elkövető, vagyis az ügyvéd tudattartalmának a bizonyítása rendkívül nehéz feladat lesz.)

A saját pénz mosását kizárólag az alpbűncselekmény elkövetője követheti el, a következő elkövetési magatartásokkal:

a saját korábbi, szabadságvesztéssel büntetendő cselekményének elkövetéséből származó dolog gazdasági tevékenység gyakorlása során történő felhasználása,

a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenység végzése, vagy pénzügyi szolgáltatás igénybevétele.

(Ezen elkövetési magatartások elemzését a korábbiakban már elvégeztük, a dinamikus pénzmosás bemutatásakor.)

A gondatlan pénzmosás tényállása megegyezik a saját pénz mosásával, azzal a lényeges különbséggel, hogy ezt csak olyan személy követheti el, aki az alpbűncselekmény elkövetésében nem vett részt. Azért kezeljük önálló alakzatként, mert a három korábbi verzió közül egyiknek sem képezi a gondatlan változatát, ez egy új alapeset.

¹⁵³ Ld. Lars Hombreicher: Geldwäsche (§ 261 StGB) durch Strafverteidiger? Aachen, 2001. Valamint: Wolfgang Wohlers: Geldwäscherei durch die Annahme von Verteidigerhonoraren – Art. 305. StGB als Gefahr für das Institut der Wahlverteidigung (=Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 2002. 2. szám 197-219. oldal)

Az elkövetési magatartások tanúsítása, a felhasználás, illetve a pénzügyi tevékenység végzése vagy végeztetése itt is szándékos, a gondatlanság a dolog bűnös eredetének felismeréséhez kapcsolódik. Ha a pénzmosást elkövető nem volt tisztában a dolog bűnös eredetével (vagy csak nem lehet rábizonyítani), ám ezt a körülményekből fel kellett volna ismernie, a gondatlan alakzatért felelhet. A gondatlan alakzattól természetszerűleg kimaradt a célzat is.¹⁵⁴

Visszatérve tehát a klasszikus pénzmosás elemzésére, a pénzmosás mindhárom alapesete mind a szándékos, mind a gondatlan változat esetén értékhatártól függetlenül bűncselekmény, tehát egyik alapesetnek sincs szabálysértési alakzata.

A bűncselekmény az elkövetési magatartások bármelyikének tanúsításával befejezetté válik (mivel magatartási, immateriális bűncselekményről van szó), tehát nem szükséges hozzá az, hogy a pénzmosási művelet sikeres legyen.

A dinamikus, a statikus és a gondatlan pénzmosást az alpbűncselekmény elkövetőjén kívül bárki elkövetheti, tehát a bűncselekmény alanya lehet minden 14. életévét betöltött, beszámítási képességgel rendelkező természetes személy, aki nem vett részt az alpbűncselekmény elkövetésében. A saját pénz mosását értelemszerűen az alpbűncselekmény elkövetője követheti el tettesként.

Néhány szerző véleménye szerint az alpbűncselekmény elkövetőjének pénzmosás miatt történő megbüntetése több szempontból aggályos. A magyar büntetőjog dogmatikája ugyanis a látszólagos anyagi halmazat egyik eseteként tartja számon a „*büntetlen utócselekmények*” kategóriáját. Földvári József álláspontja ezzel kapcsolatban a következő: „emberiességi szempontokkal indokolhatjuk a büntetlen utócselekmény másik megnyilvánulási formáját. Az emberi természettel ellentétes követelmény lenne azt várni egy bűnelkövetőtől, hogy saját maga leplezze le bűncselekményét.

Ennek elmaradását ezért nem értékelhetjük soha külön önálló bűncselekményként. Ha tehát valamely bűncselekmény megvalósítását az elkövető csak úgy kerülhetné el, ha leleplezné korábbi bűnelköve-

¹⁵⁴ Volt már sajnos példa arra a magyar büntetőjogban, hogy egy gazdasági bűncselekmény (a jövedéki orgazdaság) célzatos alapesetéhez kapcsolódóan a gondatlan elkövetést is büntetni rendelte a törvényhozó, ami valószínűleg a hazai büntetőjogi jogalkotás mélypontját jelentette.

tését, az utóbbi bűncselekményt büntetlenül kell hagyni.”¹⁵⁵ Egyes szerzők álláspontja szerint a pénzmosást is ilyen büntetlen utócselekményként kellene kezelni, ha saját bűncselekményből származó pénz mosásáról van szó. Az elkövetőnek ugyanis, ha nagyobb összegű profitot realizált egy bűncselekmény elkövetéséből, két lehetősége van. Megteheti, hogy a személyes szükségleteire fordítja az összeget, ekkor azonban számolnia kell az azonnali lebukás veszélyével (ezért az elkövetők többnyire várnak néhány hónapot a bűncselekményből származó profit felhasználásának megkezdése előtt, és nem is kezdenek gyanúsan nagy költekezésbe). A másik alternatíva: megpróbálja tisztára mosni a pénzt, ekkor viszont azzal is számolni kell, hogy a lebukás esetén legalább két bűncselekmény miatt fogják felelősségre vonni.

Ezzel szemben van olyan álláspont, hogy mivel a bűncselekményből származó anyagi javak felhasználásának *nem rendszerinti előfeltétele a pénzmosás*, ezért nem tekinthetjük büntetlen utócselekménynek. A bűncselekményből származó pénzt az elkövető felhasználhatja pénzmosás nélkül is, és ha nem azonnal, nem nagy mennyiségben kezdi meg a pénz elköltését, valószínűleg nem is fog gyanút kelteni vele. Az alpbűncselekmény elkövetőjének büntethetőségét támasztja alá az is, hogy a pénzmosásnak *önálló jogi tárgya* van, hiszen ez a tényállás a pénzügyi szektorba vetett bizalmat is védi. Ehhez az állásponthez csatlakozik a hazai szakértők nagyobbik része, és ennek a könyvnek a szerzője is.

A dinamikus pénzmosás és a saját pénz mosása csak szándékosan követhető el, mindkét verzió a tényállásban található célzat miatt csakis egyenes szándékkal. Ilyenkor az elkövető tudata átfogja legalább azt, hogy a dolog bűnös eredetű, és a saját magatartásának a célja az elkövető alpbűncselekmény miatti felelősségre vonásának lehetetlenné tétele vagy legalábbis megnehezítése. A statikus pénzmosás elkövethető eshetőleges szándékkal is. Ebben az esetben a Btk. szerint az elkövető tudatának minimálisan azt kell átfognia, hogy a dolog eredetét az elkövetés időpontjában ismerje. Van emellett a pénzmosásnak egy gondatlan alakzata is, amely a saját pénz

¹⁵⁵ Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 227. oldal

mosásának tényállásával egyezik meg, de csak kívülálló személy követheti el, az alapbűncselekmény elkövetője nem.

A törvényhozó a 303. § (4) bekezdésében sorolja fel azokat a körülményeket, amelyek megvalósulása esetén a dinamikus, a statikus pénzmosásnak és a saját pénz mosásának a társadalomra veszélyessége olyan fokban megnő, hogy súlyosabb büntetési tétel (kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés) kilátásba helyezése indokolt. A minősített esetek a következők:

Az első ilyen körülmény az üzletszerűség. A Btk. 458. § 28. pontja szerint üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.

Minősítő körülmény továbbá, ha a bűncselekményt különösen nagy vagy azt meghaladó értékre követik el. Ez a Btk. 458. § (6) bekezdés d) pontja szerint ötvenmillió forintot meghaladó értéket jelent. Hangsúlyoznunk kell, hogy nem a pénzmosási tevékenységből származó „jutaléknak” kell meghaladnia az ötvenmillió forintos értékhatárt, hanem a büntetendő cselekményből származó dolog (azaz általában a tisztára mosni kívánt pénz) értékének kell átlépnie azt.

A harmadik minősítő körülmény a speciális szervezeti keretekben történő elkövetéssel kapcsolatos. Súlyosabban büntetendő, ha a pénzmosást pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény, szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként követik el. E szervezeti keretek részletes bemutatását ehelyütt mellőzzük, de arra utalunk, hogy mindenkit a saját bűnösségének megfelelően kell felelősségre vonni, így előfordulhat, hogy a pénzmosó bankban dolgozó bűnsegédje magasabb büntetési tétellel felel, mint a tettes.

A hivatalos személy fogalmát a Btk. 458. § 11. pontja határozza meg:

Ügyvédnek tekintendő az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény szerint az a személy, aki egyéni ügyvédként, alkalmazott ügyvédként és ügyvédi iroda tagjaként fejt ki tevékenységet. Nem alapozza meg a súlyosabb minősítést, ha az ügyvéd a törvény szerint szünetelteti illetve nem gyakorolja az ügyvédi tevékenységet, vagy az ügyvédi tevékenységét felfüggesztik. Az alkalmazott ügyvéd ügyvédi tevékenységet kizárólag a munkáltatója által, a részére adott megbízás alapján végezhet. Ebből következően, amennyiben az alkalmazott ügyvéd ügyvédi megbízás alapján követi el a pénzmosást, de nem tud a bűncselekményről, abban az esetben a megbízó ügyvéd közvetett tettesként felel.

A gondatlan alakzat minősített esetei közül az üzletszerűség értelemszerűen hiányzik, és az ügyvédként történő elkövetés sem minősítő körülmény.

Az előkészületi magatartások¹⁵⁶ közül a törvény a pénzmosás elkövetésében való megállapodást bünteti. A megállapodás legalább két személy kölcsönös egyetértését feltételezi. Részesese lehet az alaphűncselekmény elkövetője is, de ha később a pénzmosást legalább megkísérlik, abba az előkészületnek minősülő cselekmény beolvad, tehát ezt a bíróság nem veszi figyelembe.

Az a személy, aki az alaphűncselekmény elkövetése előtt állapotodik meg a tettelssel a pénzmosásban, az előkészületen kívül felelősséggel

¹⁵⁶ „Az előkészületi cselekmények büntetendővé nyilvánítása voltaképpen a büntetőjogi felelősség kiterjesztésének időbeli síkon megvalósuló formáját jelenti. A német szakirodalom e megközelítés alatt az úgynevezett „Vorverlagerung” jelenséget érti, amely szerint a törvény egy korábban már kriminalizált cselekmény viszonylatában, a kauzális cselekményfolyamatban időben korábban kifejtett, további magatartást is büntetendővé nyilvánít. Kriminálpolitikai nézőpontból megállapítható, hogy a „Vorverlagerung” jelenség hazai büntetőjogban való érvényesülése erősödőben van. Mindezt jól mutatja, hogy a – sui generis előkészületi bűncselekményeket ide nem értve – az 1961. évi Btk. (1961. évi V. törvény) és az 1978. évi Btk. (1978. évi IV. törvény) hatálybalépésekor még közel húsz, míg a jelenleg hatályos Btk. több mint hatvan bűncselekmény esetében is büntetni rendeli az előkészületi cselekményeket. Ez a tendencia azon jogalkotói törekvés produktuma, amely az országhatárokon átívelő terrorizmus és szervezett bűnözés jelentette veszéllyel szemben a cselekvésre és tetre kész állam képét kívánja a jogalanyok felé közvetíteni a társadalom megnyugtatása, és biztonságérzete növelése érdekében.” (Gál Andor: Az előkészületi cselekmények büntetendővé nyilvánításának egyes típusairól Magyar Rendészet 2018/3. 24. oldal)

tartozhat az alapbűncselekményhez nyújtott pszichikai bűnsegélyért is.

A törvény meghatároz egy büntethetőséget megszüntető okot is. A pénzmosás elleni hatékonyabb fellépés elősegítése és az a kriminálpolitikai célkitűzés hívta életre ezt a rendelkezést, hogy nagyobb érdek fűződik a még felderítetlen, vagy csak részben felderített cselekmény leleplezéséhez, mint az elkövető megbüntetéséhez. Ha tehát az elkövető önként feljelentést tesz, vagy ilyet kezdeményez, nem büntethető pénzmosás miatt. A bíróságnak nincs mérlegelési lehetősége: ha a cselekményt még nem fedezték fel teljesen, a feljelentő mentesül a felelősségre vonás alól. Ez azonban természetesen nem vonatkozik az előcselekményre. Ha abban bármilyen elkövetői minőségben részt vett a pénzmosás miatt nem büntethető elkövető, azért felelősségre vonható. A „feljelentés kezdeményezése” elsősorban az intézeti, vagy hivatalos személyként elkövetett pénzmosás miatt fontos, ahol – bizonyos hivatali, szolgálati utak betartása folytán – maga a kezdeményezés is méltányolható lehet. A büntethetőséget megszüntető ok az új Btk. alapján már csak a gondatlan változatra vonatkozik, és nem terjed ki a 400. §-ban szabályozott bejelentési kötelezettség elmulasztására, amely önálló bűncselekmény.

A bejelentési kötelezettségre vonatkozó részletes szabályokat a későbbiekben ismertetésre kerülő háttérnorma, a 2017. évi LIII. törvény (Pmt.) határozza meg. Ez Magyarország negyedik pénzmosás elleni törvénye. Az ebben a törvényben foglalt többi kötelezettség nem teljesítése estén, súlyos esetben a felügyeletet ellátó szerv bíróságot szabhat ki a szolgáltatóra, a bejelentési kötelezettség elmulasztása azonban bűncselekmény, amely miatt a szolgáltató vezetője, alkalmazottja vagy segítő családtagja *személyesen is felel*, mégpedig büntetőeljárás keretében.

A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása büntetőjogi üldözésének hatékonyabbá tétele érdekében a bejelentési kötelezettség elmulasztását külön bűncselekményként rendeli büntetni a törvényhozó. A pénzügyi szolgáltatók mindennapi tevékenységük során olyan – máshonnan nem beszerezhető – információk birtokába juthatnak,

amelyek nélkülözhetetlenek a legsúlyosabb bűncselekmények elleni harcban.¹⁵⁷

A szabályozás ezért „abból indul ki, hogy az anyagi javak nagy összegű mozgását, mobilitását, befektetését, összetételét vizsgáló szervezetek és szervezetek megfelelő szisztéma működtetésével képesek kiszűrni a mögöttes bűncselekmények elkövetésére utaló adatokat, s ezek bejelentése fontosabb, mint a titoktartáshoz fűződő jog, illetve kötelezettség.”¹⁵⁸

A jogalkotó az egységes jogértelmezés és a félreérthetlenség – a büntetőjogban egyébként mindenképpen helyeselhető – követelményének érvényesítése érdekében a Btk.-ban a gazdasági titok megsértése bűncselekményével kapcsolatban kimondja:

413. § (2) Nem valósítja meg a gazdasági titok megsértését, aki b) a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzésével és megakadályozásával, a bennfentes kereskedelemmel, piacbefolyással és a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos, törvényben előírt bejelentési kötelezettségének tesz eleget, vagy ilyen kezdeményez, akkor sem, ha az általa jóhiszeműen tett bejelentés megalapozatlan volt.

A lényeg tehát az, hogy aki jóhiszeműen, a munkája során az általa szubjektíven megfogalmazott gyanú alapján pénzmosással vagy terrorizmus finanszírozásával kapcsolatban bejelentést tesz, az akkor sem tartozik büntetőjogi felelősséggel, ha az általa bejelentett személy semmilyen jogsértést nem követett el, és a bejelentéssel az ő gazdasági titkát sértette meg a bejelentő személy. Erre a rendelkezésre azért volt szükség, hogy mentesítsük a háttérnorma (Pmt) hatálya alá tartozó személyeket a „kettős szorítás” terhe alól (ha nem tesz bejelentést, bűncselekményt követ el, ha alaptalanul tesz bejelentést, akkor is – ez elfogadhatatlan lenne). Az azonosítási és bejelentési kötelezettség előírása nem korlátozza az információs önrendelkezési alapjogot az elkerülhetetlen és arányos mértéken túl, és már évek óta a Btk. is kimondja, hogy nem sérti a gazdasági titok (értékpapír-, bank-, üzleti- stb. titok) védelméhez fűződő érdekeket sem.

¹⁵⁷ Dr. Auer Katalin – Dr. Osváth Piroska: Törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról (=Pénzügyi Szemle 1994. 5. szám 391. oldal)

¹⁵⁸ Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. 364-365. oldal

Évszázados jogi kötelem „Európában az orvosok számára, de így van ez a hatályos magyar egészségügyi törvényben is, hogy az orvos, amennyiben a betegnél nyilvánvalóan bűncselekményből származó sérülést fedez fel (ilyen például a lőtt seb), akkor törvény szerint kötelessége haladéktalanul bejelentést tennie a rendőri szerveknek. Ezt a törvényi rendelkezést a társadalom évszázadok alatt megszokta és természetesnek veszi, amellyel a tisztességes többséget védik a bűnözőkkel szemben. Az orvos az első, aki találkozhat ilyen sérüléssel, jelentése tehát felbecsülhetetlen lehet a bűnüldözőknek.”¹⁵⁹ A pénzmosás elleni fellépés frontvonalát értelemszerűen a pénzügyi szolgáltató szervezetek alkotják, a tőlük érkező jelzések segíthetik a nyomozó hatóság munkáját, a kapcsolódó büntetőjogi tényállás a „bejelentési hajlandóságot” kívánja fokozni, mint egyfajta külső „ösztönző erő”.

Mindemellett megjegyezzük, hogy az üzleti életben tevékenykedő, a piacról élő szolgáltatók egy része még ma is úgy érzi, az azonosítási és bejelentési kötelezettség méltánytalan helyzetbe hozza őket azzal, hogy választaniuk kell: vagy teljesítik a törvény által előírt kötelezettségüket, és ezzel veszélyeztetik a saját egzisztenciájukat (hiszen ki bízna meg később például egy olyan könyvelőt, akiről kiderül, hogy korábban már „köpött” valakiről), vagy megszegik a törvényt, és akkor adott esetben akár három év szabadságvesztésre is számíthatnak.

Félnek attól, hogy a gyanús tranzakciók jelentésével ronthatják az ügyfélkapcsolatot, még akkor is, ha a jelentéstétel elmulasztását a Btk. is bünteti. Nincs jó választás – mondják –, ez tipikusan a „22-es csapdája” szituáció... Ez ellen egyrészt az hozható fel, hogy „a szervezett bűnözés térhódítása elleni társadalmi érdek adott esetben fontosabb lehet, mint az egyes pénzügyi tevékenységet végző személyek és ügyfelek közötti bizalmi viszony, vagy a személyes adatok védelméhez való jog”¹⁶⁰, másrészt nagyon kicsi (szinte nulla) annak a valószínűsége, hogy kiderül, a szolgáltató jelzése miatt indult meg az eljárás. A nyomozást ugyanis először az alapbűncselekmény miatt

¹⁵⁹ Balogh László: A pénzmosás elleni fellépés nemzetközi összefüggései (=Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2003. május 211. oldal)

¹⁶⁰ Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. 365. oldal

indítják meg (tipikusan tikos információgyűjtési módszerekkel), ezután térnek rá a pénzmosási szádra. (Egy-egy bejelentés elemzése átlagosan két napig tart. Ez idő alatt a nyomozók tisztázzák, hogy létező vállalkozás vagy magánszemély nevében kezdeményezték-e a tranzakciót, valódiak voltak-e a szolgáltatónál az ügyfél által bemutatott okmányok, az összeg címzettje létező személy-e. Ezután térnek rá az esetleges alaphüccselekmény felderítésére.¹⁶¹) A lebukott elkövető nem fog gyanakodni, hogy esetleg valaki jelentett, hiszen logikusan arra következtethet majd, hogy az alaphüccselekmény felderítése kapcsán került a NAV látókörébe a pénzmosás.

A pénzmosás elleni lépések extra kiadást jelentenek a társaságoknak, amelyek megtérülése pontosan nem mérhető. „A megfelelő eljárások alkalmazása azonban megtérül a folyamatos üzletminőségben, a stabil ügyfélkörben és a piac jó megítélésében.”¹⁶²

Az új Btk. a bejelentési kötelezettség elmulasztását a korábbi szabályozáshoz hasonlóan határozza meg:

401. § Aki a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos, törvényben előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Rögtön a tényállással kapcsolatos elemzésünk elején célszerű leszögezni: a bejelentési kötelezettség nem jelent feljelentési kötelezettséget. A köztudatban ugyan a két fogalom gyakran összemosódik, és az érintett szakmák képviselői közül is sokan félreértik a szabályozás ezzel kapcsolatos rendelkezéseit. Feljelentés esetén a feljelentő büncselekmény gyanúja esetén büntetőeljárás megindítását kívánja a feljelentett személlyel szemben. Hatályos jogunkban főszabályként „széles körben érvényesül a feljelentési jogosultság, ezzel szemben nagyon szűk körben érvényesül a feljelentési kötelezettség”¹⁶³. A fel-

¹⁶¹ <http://www.origo.hu/itthon/20040128nemgyozi.html> (2004. november 10.)

¹⁶² Kinek mi a pénzmosás? (=Piac és Profit 2003. október 24.) [Összeállítás, szerző nélkül.]

¹⁶³ Molnár Erzsébet egy kiváló tanulmányában dogmatikailag kifogástalanul igazolja azt a tételt, hogy a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében indokolt a vezetői felelősség önálló büncselekmény alakzatként való definiálása. Ezzel kapcsolatban a feljelentési kötelezettség mint büncselekmény vonatkozásában is figyelemre méltó megállapításokat tesz. „Rendszeralkotó hipotézisemet mintegy nulladik érvelési szinten egy analógiával kívánom alátámasztani, az analógia tárgyát a feljelentési

jelentési kötelezettség szűk körűségét jellemzi, hogy vagy csak nagyon kevés ügyben köteles mindenki feljelentést tenni (állampolgári feljelentési kötelezettség), vagy csak a hatóságok, hivatalos személyek kötelesek minden tudomásukra jutott bűncselekmény miatt feljelentést tenni”¹⁶⁴ A hatályos jogi szabályozás nem ír elő sem az állampolgárok, sem a pénzügyi szolgáltatók számára feljelentési kötelezettséget! Az előírt kötelezettség a bejelentés, amely a szokatlan és rendhagyó (pénzmosásra utaló) adatok, tények, személyek, körülmények megfelelő formában történő rögzítését és a nyomozó hatósághoz történő eljuttatását jelenti.

„A rendszer lényege, hogy a bejelentési kötelezettség teljesítésekor a szokatlan adatnak, ténynek és körülménynek nem kell elérnie az alapos gyanú szintjét, hanem annál alacsonyabb »bizonyosság« is elegendő a bejelentési kötelezettség teljesítéséhez. Feljelentés esetén a nyomozó hatóságnak intézkedési kötelezettsége van, vagyis alakoszerű határozatot kell hoznia a nyomozás elrendeléséről, megtagadásáról, illetve a feljelentés kiegészítéséről, míg bejelentés esetében a nyomozóhatóságoknak nincs ilyen kötelezettsége.”¹⁶⁵ A bejelentésre

kötelezettség elmulasztása bűnkapcsolati alakzat azon formája képezi, amely helyes dogmatikai besorolás szerint nem minősülhet sui generis bűnsegédi alakzatnak. Barna Péter már 1955-ös munkájában, a feljelentési kötelezettség elmulasztása rendszerbeli helyének vizsgálata során felteszi ugyanazt a kérdést, amely jelen tanulmány tárgyát képező felelősségi alakzat rendszerben történő elhelyezése szempontjából determináló jelentőségű, nevezetesen, hogy „a feljelentés elmulasztása mint minus épp ily módon lehet érvelni amellet, hogy az alpbűncselekményhez járuló vétlen magatartás sui generis büntetendősége is bűnkapcsolati alakzatnak minősül. büntetőjogi fogalom a részesség körébe, vagy a bűnkapcsolat körébe tartozik-e”. Barna helytállóan amellet érvel, hogy abban az esetben, ha a feljelentés elmulasztása az alpbűncselekményhez utólagosan járul, és az gondatlanul történik, akkor a bűnsegélynek kétségtelenül nem minősülhet, viszont ebben az esetben a feljelentés elmulasztásának a rendszerbeli helye a bűnkapcsolati alakzatok köre lesz. Álláspontom szerint a maiore ad minus épp ily módon lehet érvelni amellet, hogy az alpbűncselekményhez járuló vétlen magatartás sui generis büntetendősége is bűnkapcsolati alakzatnak minősül.” (Molnár Erzsébet: Vezetői felelősség mint önálló bűnkapcsolat Jogelméleti Szemle 2017/2. 11-112.)

¹⁶⁴ Tremmel Flórián: Büntető eljárásjog, különös és Kiegészítő rész. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1999. 7. oldal

¹⁶⁵ Dr. Marton Bernadett: A pénzmosásról (=Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2003. május 207. oldal)

kötelezett személyek szemszögéből vizsgálva a kérdést a következő megállapításokat tehetjük:

- 1) A bejelentési kötelezettség a feljelentési kötelezettséggel szinte teljesen megegyezik akkor, ha a szolgáltató a működésével összefüggésben pénzmosásról szerez tudomást. Ilyenkor az általa tett bejelentés abban különbözik a feljelentéstől, hogy a hatóságnak ez alapján sem feltétlenül keletkezik intézkedési kötelezettsége. Másrészt: ha a szolgáltató nemcsak gyanítja, hanem tudja is, hogy rajta keresztül hajtanak végre egy pénzmosási tranzakciót, akkor pszichikai bűnsegédként pénzmosás miatt felel majd, nem pedig a bejelentési kötelezettség elmulasztásáért (leegyszerűsítve: ilyenkor a szolgáltató is pénzmosónak minősül).
- 2) A bejelentési kötelezettség tágabb a feljelentési kötelezettségnél annyiban, hogy nemcsak a pénzmosást, hanem már az arra utaló gyanús körülményeket is jelteni kell, függetlenül attól, hogy egyáltalán szó van-e pénzmosásról (ezt majd a nyomozó hatóság fogja kivizsgálni).

A bűncselekmény jogi tárgya ugyanaz, mint a pénzmosásé: a bűnözés – ezen belül is elsősorban a szervezett bűnözés – elleni fellépés eredményességéhez fűződő közérdek. Emellett másodlagosan jogi tárgynak tekinthetjük az állam pénzügyi rendszerébe vetett bizalmat¹⁶⁶ is. Elkövetési tárgy nincsen, mivel úgynevezett tiszta mulasztási bűncselekményről van szó.

Elkövetési magatartás a törvényben (a Pmt.-ben) előírt bejelentés elmulasztása, amely lényegéből fakadóan csak passzív magatartással követhető el. Bejelentést csak pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény vagy körülmény felmerülése estén kell tenni. A Pmt. mondja meg konkrétan, hogy milyen esetekben.

Bejelentésre kötelezett a szolgáltató minden alkalmazottja, vezetője, vagy segítő családtagja, aki pénzmosás gyanúját észleli. A bűncselekmény alanyai tettesként csak ők lehetnek, tehát különös alanyról beszélhetünk, a bűncselekmény úgynevezett deliktum proprium.

A bejelentésnek tartalmaznia kell:

- a) a szolgáltató által felvett ügyfél-azonosító adatokat, valamint

¹⁶⁶ Horváth Tibor – Kereszty Béla – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc – Vida Mihály: A magyar büntetőjog Különös része. Korona Kiadó, Budapest, 1999. 670. oldal

- b) a pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény vagy körülmény ismertetését (a bejelentés alapjául szolgáló adat, tény, körülmény részletes ismertetését) és
- c) c) a bejelentés alapjául szolgáló adatot, tényt, körülményt alátámasztó dokumentumokat, amennyiben azok rendelkezésre állnak.

Végül hangsúlyozzuk, hogy a terrorizmus finanszírozására utaló gyanús körülményeket éppúgy jelteni kell, mint a pénzmosás gyanúját. A bejelentés minden olyan szolgáltató számára kötelező, amely a pénzmosásra utaló körülmények esetén is köteles bejelentést tenni. A rendszer lényegét tekintve úgy működik, hogy a pénzügyi szolgáltatók folyamatosan figyelik a tranzakciókat, és ha meghatározott (tiltólistákon szereplő) személyek neve feltűnik, azonnal bejelentést tesznek az NAV PTEI¹⁶⁷-nek. Az ilyen bejelentések száma hazánkban jelenleg még elenyésző.

A bűncselekmény 2007. július 1. óta csak szándékosan követhető el, az új Btk. is megtartja ezt a szabályozási koncepciót. A szándékosság megállapításához szükség van annak bizonyítására, hogy az elkövető tisztában volt vele, hogy szokatlan a tranzakció, és ennek tudatában mégsem tett bejelentést. Megjegyezzük, hogy a gyakorlatban a szándékosság bizonyítása nagyon nehéz, szinte lehetetlen. Azt kellene ugyanis bizonyítani, hogy az elkövetőben megfogalmazódott egy szubjektív gyanú, de mégsem tett bejelentést. Nem elegendő, hogy ha a bejelentésre kötelezett nem jelent be egy, az adott szolgáltató pénzmosás megelőzési szabályzatában szereplő egyértelműen gyanús esetet. Ha a vallomásában nem ismeri be, hogy felismerte a gyanús körülményt, ennek bizonyítása komoly probléma elé állítja a nyomozó hatóságot és a bíróságot¹⁶⁸. (Mégis célszerű ezen szabályozási konstrukció fenntartása a jövőben is, hiszen a gondatlan alakzat bűn-

¹⁶⁷ Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda

¹⁶⁸ A bíróság az ítéleti tényállását főszabályként az általa felvett bizonyítást követően, a bizonyítékok közvetlen megvizsgálása és értékelése után állapítja meg. A bizonyítás a büntetőeljárás egyik legfontosabb eleme, központi helyet foglal el a büntetőügyekben. Szinte nincs olyan büntetőeljárási cselekmény, mely ne állna valamilyen összefüggésben a bizonyítással. A bizonyítás törvényessége nem vitásan közvetlen kihatással van a bírói ténymegállapításokra, azok helyességére is. (Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról Debreceni Ítéletábrla, Büntető Kollégium, szakmai anyagok, 2016.)

tethetővé tétele viszont olyan széles körben nyitja meg a büntetőjogi felelősséget, amely miatt a szolgáltatók indokolatlanul tett bejelentések ezreivel áraszthatnák el a hatóságot, mint ahogy ezt megtörtént 2006-2007-ben, amikor 13.000 fölé emelkedett a gyanús tranzakció bejelentések száma.)

A bűncselekmény halmazatban nem állhat a pénzmosással, ha a bejelentést elmulasztó személy a pénzmosásban maga is részt vesz, csak a pénzmosás miatt büntetjük, a bejelentési kötelezettség elmulasztása pedig vagy büntetlen elő- vagy büntetlen utócselkmény lesz. Megjegyezzük, hogy bejelentési kötelezettség elmulasztásáról csak addig beszélhetünk, amíg a szolgáltató alkalmazottja, vezetője vagy segítő családtagja csak gyanítja, hogy pénzmosás van a tranzakció(k) mögött. Ha bizonyossággal tudja is, akkor már adott esetben a pénzmosás bűnsegédje lesz a bejelentés szándékos elmulasztásával.

5. 2. Terrorizmus finanszírozása

„A terrorizmus nem új keletű probléma, és abban sincs újdonság, hogy a terrorista fenyegetettség szolgál indokul a kormányok számára, hogy beavatkozzanak az emberek mindennapjaiba. A fentiek ellenére mégis csak az utóbbi években jelent meg világméretű szinten a biztonságra való fókuszálás, amely a jelenkori, modern terrorizmus mindent behálózásával és növekvő mértékével magyarázható.”¹⁶⁹ A terrorizmus egyik lényegi jellemvonása az erőszak, ezen belül is a politikai erőszak.¹⁷⁰

Egy több, mint száz éves magyar példa jól illusztrálja a terrorizmus finanszírozásának lényegét:¹⁷¹ a terrorcselekmény¹⁷² végrehajtásához

¹⁶⁹Csányi Csaba: Terrorizmus és az emberi jogok (<https://ujbtk.hu/csanyi-csaba-terrorizmus-es-az-emberi-jogok/> 2019. 01. 15.)

¹⁷⁰ „A terrorizmus a szervezett politikai erőszak egyik formája, s mint ilyen – hasonlóan a politikai erőszak más formáihoz – attól a pillanattól kezdve végigkísérte az emberiség történetét, ahogy az emberi közösségek politikai formációkba szerveződtek. Politikai erőszakról olyankor beszélünk, amikor az erőszak célja valamilyen politikai eredmény elérése.” (Kaiser Ferenc – Tóth Péter: Politikai erőszakformák Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle Budapest, 2012/5-6. 133. oldal)

¹⁷¹ „M. I. félrevezettetvén a szocialisták izgatásaitól, és a megtévesztett munkás-elemek általános elégtelenségétől, és félreismerve az állami és társadalmi rend fenntartó s éltető intézményeit, arra a gondolatra jutott, hogy a munkásosztálybeliek

anyagi erőforrásokra van szükség. *Ha az elkövetők nem rendelkeznek elégséges tőkével, akkor valamilyen külső forrásból elő kell teremteniük a hiányzó pénzt.*

Ha valaki ebben segít nekik, ha valaki terroristákat vagy terrorszervezeteket támogat, ez az egyébként bűnsegédi jellegű magatartása 2003 óta önálló tettesi alapcselekménynek minősül immár a magyar büntetőjog szerint, a 2012. évi C. törvény pedig önálló tényállásban szabályozza..

A terrorszervezetek¹⁷³ napjainkban nagyon változatos képet¹⁷⁴ mutatnak, de legalább egy tekintetben megegyeznek: anyagi erőforrás-

helyzete a jobb sorsban levőkkel szemben visszas, a minek a jelenlegi állami rend az oka: ezt megváltoztatni, vagy megbosszulhatni vélte azzal, ha a koronás király élete ellen merényletet tervez és merényletét sikerrel követi el. Elhatározta tehát, hogy a királyt megöli. Miután azonban e tervhez társra volt szüksége, ilyent keresett és talált is a hozzá hasonló H. L. személyében. M. I. és H. L. együtt megbeszélték a tervet, hogy a királyt dinamitrobbantással kellene elpusztítani, amire alkalmas a Margit-körúti csatornavonal, melyet mindketten ismertek. A dinamitot keresetükből kívánták beszerezni. Mivel azonban annyi keresetük nem volt, hogy e célra megfelelő összeget fordíthattak volna, M. I. egy olyan embert keresett, a ki a szükséges pénzt vagy a robbantó szert megszerezheti. K. Gy.-t mindketten a közbiztonságért folyt csatornamunkálatok idejéből ismerték: tudták, hogy ez híve V. I.-nek, kinek izgatásairól hallottak; azt is tudták, hogy V. I. gazdag ember, és gondolták, hogy bűnös céljukra K. Gy. útján a szükséges anyagi eszközöket megszerezhetik. Közölték tehát a tervet K. Gy.-val, aki azt helyeselte és 500 frtnak szerzését helyezte kilátásba. Így szövetségbe M. I., H. L. és K. Gy. mindhárman együtt 1898. évnek elején arra, hogy Ő Felségét, a királyt életétől megfosszák. A tervet mindhárman megbeszélték, annak dinamitrobbantás útján történő keresztülvitelét tárgyalták egy oly vonalon, amelyen a király Budapesten időzése alkalmával elhaladni fog. A terv azonban a részletes megvalósítás stádiumába nem került: vádlottak előkészületeket nem tettek, pusztán szövetségre léptek egymással a király élete elleni merénylet céljából.” (Az anyagi büntető törvények és a sajtótörvény (Szerkesztette: Edvi Illés Károly) Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1907. 217. o.)

¹⁷² Polt Péter: A terrorizmus multidiszciplinaritása (In: Dobák, Imre; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Szakmaiság, szerénység, szorgalom: Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2018. 529-539. oldal)

Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., (2018) pp. 529-539. , 11 p.

¹⁷³ Ezek közül talán a legveszélyesebb a ma már szerencsére területileg ily folyamatosan zsugorodó „Iszlám Állam” elnevezésű terrorszervezet. „A szervezet egyrészt nagyon gyorsan érte el magas létszámát a harcoló katonáit tekintve, másrészt a területszerzése is Rommel észak-afrikai sikereihez hasonló. Közel 22–25 ezer km²-t tart uralma alatt, és ami nagyon fontos, a lakosság támogatását is élvezzi, hiszen csak

okra van szüksége a támadások megszervezéséhez és végrehajtásához. Ez a számukra költségként jelentkezik. Érdeemes megvizsgálni a terrorizmus¹⁷⁵ költségeit két oldalról: a terroristák oldaláról (finanszírozási igény) és a társadalom oldaláról (károk és áldozatok¹⁷⁶).

Irak lakosságának 9 millió fője tartozik a szunnita irányzathoz, akik nagyon háttérbe szorultak a 2003-as iraki megszállás után.” (Resperger István: Az Iszlám Állam terrorszervezet aszimmetrikus hadviselése elleni lehetséges stratégia In: Erdő, Péter; Fischl, Vilmos; Frivaldszky, János; Harai, Dénes; Jungbert, Béla; Kis-Benedek, József; Kliszek, Németh Noémi; Mózes, Ambrus; Petruska, Ferenc; Resperger, István; Sántha, Hanga; Speidl, Bianka; Szabó, Csaba; Tarcsay, Péter; Tömösváry, Zsigmond; Ujházi, Lóránd; Varga, Zs. András - A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft, Wolters Kluwer, 2019. 42. oldal).

¹⁷⁴ A terrorizmus számtalan formája közül napjainkban a vallási indíttatású terrorizmus az egyik legveszélyesebb. Ettől függetlenül „megállapítható, hogy a vallási indíttatású terrorizmus kizárólag az iszlám valláshoz való kapcsolása egy egyoldalú percepció eredménye, mivel más vallások során keletkező szélsőséges értelmezések is alapját képezhetik a terrorcselekmények megvalósításának.” (Nagy Melánia: A vallási indíttatású terrorizmusról In: Büntetőjogi Szemle 2019/1. 101. oldal)

¹⁷⁵ A terrorizmus témakörével kapcsolatban lásd még: Bartók Róbert (szerk.): A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században Budapest, Gondolat Kiadó 2019.

¹⁷⁶ Az áldozatok kárenyhítése az állam egyik feladata, ahogy erre Görgényi Ilona is felhívta a figyelmet több munkájában. „Az áldozatok állami eszközökkel történő kártalanításának gyakorlata az 1960-as és ’70-es évekre már több országban kialakult, amely megteremtette a tudományos vita létjogosultságát. A Nemzetközi Büntetőjogi Társaság XI. Kongresszusa 1974-ben, Budapesten került megrendezésre, amelyre a Jakob M. van Bemmelen által készített főreferátum, valamint a nemzeti referátumok pro és contra érvei a bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett személyek kártalanítását illetően tartósan napirenden voltak. Az európai uniós jogharmonizációs követelményekre figyelemmel azonban egységesebbé váltak az egyes tagországok megoldásai. Egyrészt az AIDP Kongresszus határozatában megfogalmazott álláspontok és a 30 évvel későbbi európai uniós elvárások között több párhuzam vonható, másrészt a budapesti kongresszus

határozata már az európai uniós fellépés előtti nemzetközi dokumentumok megalkotására is hatással volt. Hiszen az Európa Tanács már 1975-ben – a bűncselekmények áldozatainak állam általi kártalanítását szorgalmazó kezdeményezések hatására – egy speciális bizottságot hozott létre azért, hogy dolgozza ki az elsősorban közalapokból történő kártalanítás közös szabályait. A bűncselekmények áldozatainak kártalanításáról szóló határozatot a Miniszterek Bizottsága 1977-ben elfogadta. Már ez a határozat felhívta a tagállamok figyelmét, hogy nyújtsanak állami kártalanítást a szándékosan elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatainak, ha káruk más forrásból nem kompenzálható. (Görgényi Ilona: Az állami kárenyhítés elmélete, nemzetközi jellemzői

A terrorizmus finanszírozása azt a tevékenységet jelenti, amelynek során közvetve vagy közvetlenül terrortámadások megvalósításához anyagi eszközöket¹⁷⁷ bocsátanak rendelkezésre. *A terrorizmusnak a témánk szempontjából talán a legfontosabb jellemvonása az, hogy nem szükséges nagy összeg az egyes akciók kivitelezéséhez.*

A terrorista támadások kivitelezéséhez szükséges költségek három nagy csoportja: a műveleti költségek, az adminisztratív költségek és a merénylők családtagjainak adott dotáció.

I. Néhány példa a „műveleti költségek”-re:

- 1993. február 26-án a World Trade Center ellen egy gépjárműben elrejtett, 680 kg súlyú bombával követtek el merényletet, ennek költsége 18.000 USD volt, 6-an meghaltak, és több mint 1000 sebesült volt,

- a 2001. szeptember 11-i, a világtörténelem eddigi legnagyobb, csaknem három ezer emberáldozatot követelő terrortámadásának összköltsége a becslések szerint 400-500.000 USD volt, ebből 300.000 USD érkezett banki átutalások formájában,

- a 2002. október 12-én végrehajtott Bali robbantás becsült bekerülési költsége 20-35.000 USD volt, 190 halott és 309 sebesült volt a mérleg másik oldalán,

- a 2003. november 15-én és 20-án Isztambulban végrehajtott pokolgépes akciók 40.000 USD körüli összegbe kerültek, 27 halott és 450 sebesült maradt a helyszínen,

- 2004. március 11-én Madridban robbantak bombák, ezt az akciót 10.000 (spanyol becslések szerint 60.000) USD költségvetéssel tudták a merénylők kivitelezni. A mérleg másik oldalán 191 halott és több mint 1500 sebesült volt.

- 2004. november 2-án megkéselték és lelőtték Theo Van Gogh holland filmrendezőt, akit az iszlámról vallott radikális nézetei miatt korábban már többször megfenyegettek. Ugyan ebben az esetben

<https://www.kriminologia.hu/sites/kriminologia.hu/files/2009eavszorgogenyi.pdf> – 2019. június 10.)

¹⁷⁷ Ezek az anyagi eszközök származhatnak legális és illegális forrásból, annyira változatos az eredetük, hogy ezek között akár még az orvvadászat is szóba jöhet, ahogy erre Elek Balázs professzor is felhívja a figyelmet egy tanulmányában. (Elek Balázs: From poaching to financing terrorism: Thoughts on poaching endangering society Journal of Eastern European Criminal Law 2016/1. 190-200. oldal)

„csak” 1 halálos áldozattal járt a támadás, de a költsége elképesztően alacsony: 100 USD volt!

- 2005. július 7.-én Londont érte támadás, 700-an megsérültek, 38-an életüket veszítették. A támadás teljes költsége mindössze 15.000 USD volt.

Látható tehát, hogy a terrortámadások kivitelezése elképesztően alacsony költségvetéssel is megoldható¹⁷⁸, az okozott károk viszont óriásiak. Ezekből az összegekből azt a következtetést is levonhatnánk, hogy a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemnek nincs sok értelme.

Ez így nem igaz. Nagyon nehéz feladat a terroristákat elvágni a pénzügyi forrásaiktól, de nem lehetetlen, és van értelme az erre irányuló erőfeszítéseknek. Erre két példát hoznék fel igazolásképpen:

- 1) Az 1993-as WTC elleni merénylet után az egyik elfogott elkövető, Ramzi Yousef bevallotta, hogy nagyobb bombát akartak használni, de nem volt rá pénzüik! Ráadásul a nyomozásban az egyik kulcs-elem az volt, hogy a terroristák vissza akartak kapni egy letéti díjat, amit a merényletet megelőzően a robbantáshoz használt furgonért fizettek...¹⁷⁹
- 2) A terrorszervezetek működési költsége sokkal nagyobb, mint az egyes műveletek végrehajtási költsége. Az a terrorszervezet, amelyik nem jut kellő mennyiségű anyagi erőforráshoz, lassan elsorvad.

II. A második költségtényező az adminisztratív, vagyis a működési költség. Az al-Kaida például a bevételeinek kb. 10%-át költi műveleti költségekre, 90%-ot a szervezet adminisztratív és működési költségeire fordít.¹⁸⁰ A finanszírozási igény természetesen függvénye a

¹⁷⁸ Ma már szinte „költségmentesen” is kivitelezhető egy terrortámadás egy nehéz gépjármű megszerzésével, amellyel védtelen emberek (általában turisták) közé hajtva komoly következményekkel járó terrortámadás követhető el. A turizmus és a terrorizmus összefüggéseiről lásd még: Bács, Zoltán György: Turizmus és biztonság: turizmus a terrorizmus árnyékában (In: Gonda, Tibor (szerk.) A Kárpát-medence turizmusának és vidékfejlesztésének aktuális kérdései : Tanulmányok a turizmus és a vidékfejlesztés témaköréből Szekszárd, PTE, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. 150-160. oldal)

¹⁷⁹ Countering th Financing of Terrorism (Edited by Thomas J. Bierstecker and Sue E. Eckert) London and New York, 2008. 7. oldal

¹⁸⁰ D. Bugg: Speech to IAP Conference 8.12.2003. <http://www.cdpp.gov.au/Media/Speeches/20030812db.aspx> (2008. november 15.)

szervezeti struktúrának. A hierarchikus szervezet magasabb finanszírozási igényével szemben a hálózati struktúra lényegesen kevesebb pénzből is működtethető. Ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy a virtuális hálózat egyes elemeit alkotó terrorista sejtek sokszor önfinanszírozó módon működnek, akkor komoly aggodalmaink támadhatnak. Rögtön meg kell jegyeznünk azonban, hogy egy önfinanszírozó terrorista sejtekből álló virtuális hálózati struktúrában¹⁸¹ működött terrorszervezet lényegesen veszít a hatékonyságából a hierarchikus struktúrához képest, és gyakorlatilag nem tud összehangolt, valamint egyáltalán nem tud nemzetközi méretű műveleteket végrehajtani. Ennek ellenére – ahogy Donald Rumsfeld fogalmazott – „A költség-haszon arány ellenünk dolgozik! A mi milliárdos költségeink állnak szemben a terroristák milliós költségeivel.”¹⁸²

III. Van a terrorista támadásoknak egy érdekes, új költségtényezője is, ez az öngyilkos merénylők családtagjainak – általában egy összegben – fizetett anyagi dotáció, illetve életjáradék. Ez a Hamasz esetében becslések szerint 5000 USD, de például Szaddam Husszejn regnálása során 25.000 USD-t ajánlott az öngyilkos merénylőknek „sikerdíjként”.¹⁸³ Ez azonban nem növeli meg jelentősen a terrorista támadások költségét, mivel:

- 1) az öngyilkos merénylők egy jelentős része gazdag (vagy legalábbis jó körülmények között élő) családból származik, így ezek esetében nincs jelentős szerepe az anyagi ösztönzésnek,
- 2) a „sikerdíj” nem minden esetben a terrorszervezet vagy terrorista sejt költségvetését terheli, mint ahogy ezt Szaddam Husszejn példája is mutatja.

A terrorista támadások kivitelezésének összköltsége tehát napjainkban három alapvető költségtényező nagyságától függ: a terrorszervezet adminisztratív, fenntartási költségei¹⁸⁴, az öngyilkos merénylő

¹⁸¹ Lásd: Hankiss Ágnes: Átívelő hálózatok: az al-Kaidától az ISIS-ig Terror&Elhárítás 7. évf. 2018/1. 71-99. oldal)

¹⁸² <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/rumsfeld-d20031016sdemo.htm> (2008. november 15.)

¹⁸³ Countering th Financing of Terrorism (Edited by Thomas J. Bierstecker and Sue E. Eckert) London and New York, 2008. 102. oldal

¹⁸⁴ Ez a szervezet nagyságától függ, sokszor kis terrorista sejtek alacsony működési költségek mellett is képesek nagy károkat okozó merényletek végrehajtására, ugyanakkor a nemzetközi ütőképességük minimális.

családjának juttatott anyagi támogatás¹⁸⁵, valamint a terrortámadás végrehajtásának közvetlen operatív költségei.¹⁸⁶

A magyar Országgyűlés a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi egyezményt a 2002. évi LIX. törvénnyel hirdette ki. Ennek az Egyezménynek a 18. cikke kimondja, hogy a „Részes Államok együttműködnek a 2. cikkben meghatározott bűncselekmények megelőzésében minden lehetséges intézkedés megtételével, többek között belső jogszabályaik szükség szerinti, arra irányuló módosításával, hogy területükön megelőzzék és elhárítsák az ilyen bűncselekmények területükön vagy területükön kívül történő elkövetését célzó előkészületeket, ideértve [...] azokat az intézkedéseket, amelyek előírják pénzügyi intézeteknek és pénzügyi műveletekkel foglalkozó más hivatást gyakorlóknak, hogy a rendelkezésükre álló leghatékonyabb eljárásokat alkalmazzák szokásos vagy alkalmi ügyfeleik, továbbá azon ügyfeleik azonosítására, akiknek az érdekében számlát nyitnak, továbbá hogy fordítsanak különös figyelmet a szokatlan vagy gyanús műveletekre, és jelentsék be a vélhetően bűnöző tevékenységből származó műveleteket.”

Mind az egyezmény, mind az arra épülő Irányelv abból az elgondolásból indul ki, hogy a pénzmosás megelőzésére és megakadályozására hivatott bejelentési és azonosítási előírások rendszerére, amelyik rendelkezésre áll és világszinten jól működik, rá lehet építeni a terrorizmus pénzügyi alapjainak gyengítése céljából meghirdetett harcot. Ennek érdekében a terrorizmus finanszírozásának hazai szabályai is összekapcsolódnak a pénzmosásra vonatkozó rendelkezésekkel. A későbbiekben ismertetésre kerülő hatályos magyar pénzmosás elleni törvény, a 2007. évi CXXXVI. törvény (Pmt). Ennek Preambuluma utal a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem fontosságára is: „E törvény célja, hogy a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása

¹⁸⁵ Ennek a mértéke különböző, és természetesen (szerencsére) nem minden támadásban vesznek részt öngyilkos merénylők.

¹⁸⁶ Sajnos ez a legkisebb költségtenyező, pedig jórészt ezen múlik az akció sikeresége illetve az okozott kár nagysága is.

tilalmának hatékony érvényesítése érdekében megelőzze és megakadályozza a bűncselekmények elkövetéséből származó pénznek vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró dolognak a pénzmosás szempontjából veszélyeztetett tevékenységeken keresztül történő tisztára mosását, valamint a terrorizmusnak pénzzel vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró dologgal való támogatását.”

A terrorizmus finanszírozása a 2013-ig hatályos magyar Btk. (1978. évi IV. törvény: régi Btk.) szerint is bűncselekménynek minősült, 2003. március 1. óta. Az 1978. évi IV. törvény 261.§-ában található terrorcselekmény tényállásának (4) és (5) bekezdése tartalmazta a terrorizmus finanszírozására is vonatkozó hazai büntetőjogi rendelkezéseket, jelenleg pedig már önálló tényállás a Btk.-ban.

Emellett a terrorizmus finanszírozására utaló gyanús körülményeket a Pmt. szerint éppúgy be kell jelenteni, mint a pénzmosás gyanúját. Kérdésként merülhet fel, hogy mi a különbség a bejelentés és a feljelentés között a terrorizmus finanszírozása tekintetében. Kiindulópontunk az, hogy a feljelentési kötelezettség elmulasztása büntett, míg a bejelentési kötelezettség elmulasztása vétség, tehát a feljelentési kötelezettség elmulasztása a súlyosabb bűncselekmény. A két bűncselekmény soha nem állapítható meg alaki halmazatban, tehát a bíróságnak az eset összes körülményét mérlegelve ki kell megállapítania, hogy a kettő közül melyik bűncselekmény valósult meg. A feljelentési és a bejelentési kötelezettség is egyaránt a (4) és (5) bekezdésre vonatkozik. Az elhatárolás alapja az, hogy feljelentést csak akkor kell tenni, ha valaki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy terrorcselekmény elkövetése készül. A „hitelt érdemlő tudomás” magasabb fokú ismeretet, meggyőződést jelent, mint amit a terrorizmus finanszírozásának a bejelentésekor elvárunk. A második elhatárolási szempont az, hogy a feljelentési kötelezettség tágabb körre vonatkozik, a készülő terrorcselekmény a terrorizmus finanszírozásán kívül magában foglalja az egyéb előkészületi magatartásokat is. A harmadik különbség pedig a jelentésre kötelezettek köre: feljelentést mindenki köteles tenni, ha ennek feltételei fennállnak, bejelentést pedig csak a 2007. évi CXXXVI. törvényben (és a 2007. évi CLXXX. törvényben) meghatározott személyi kör köteles tenni, az ott leírt feltételek megvalósulása estén. Mindez tehát a következőket jelenti:

- 1) ha valaki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy terrorizmus finanszírozása, vagy a terrorcselekmény bármilyen más előkészülete van folyamatban (pl. valaki robbanóanyagot szerzett be terrorcselekmény elkövetése céljából), akkor feljelentési kötelezettsége keletkezik, amelyet bármely büntetőügyekben eljáró hatóságnál teljesíthet. Ezen feljelentési kötelezettség nem teljesítése a régi Btk. 261. § (8) bekezdésében meghatározott büntetést valósít meg.
- 2) ha terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény vagy körülmény merül fel a 2007. évi CXXXVI. törvényben (és a 2007. évi CLXXX. törvényben) meghatározott személyi kör munkájával összefüggésben, akkor erről a NAV Pénzmosás Elleni Információs Irodájának kell bejelentést tenniük. Ez a kötelezettség tipikusan akkor keletkezik, ha valamelyik tiltólistán szereplő személy nevében vagy javára kezdeményeznek tranzakciót.
- 3) ha arra vonatkozóan merül fel valamilyen adat, tény vagy körülmény, hogy pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés alanya a Magyar Köztársaság területén a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés hatálya alá eső pénzeszközzel vagy gazdasági erőforrással rendelkezik, szintén a NAV PTEI-nek kell bejelentést tenni, a 2 esetkörben meghatározott bejelentéshez hasonlóan. Ennek a bejelentési kötelezettségnek a nem teljesítése az előző két esetben megfogalmazott büntetőjogi szankciót azonban nem von maga után, de adott esetben a régi Btk. 261/A. §-ába ütköző nemzetközi gazdasági tilalom megsértésének minősülhet.

A hatályos magyar Btk. külön tényállásban szabályozza a terrorizmus finanszírozását. Erre vonatkozik a bejelentési kötelezettség elmulasztása, mint kapcsolódó bűncselekmény, amelyet már elemeztünk. A terrorizmus finanszírozásának a Btk. szerinti tényállása a következő:

318. § (1) Aki terrorcselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat, vagy gyűjt, vagy terrorcselekmény elkövetésére készülő személyt vagy rá tekintettel más anyagi eszközzel támogat, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt terrorcselekmény terrorista csoportban történő elkövetése vagy terrorista csoport tagja érdekében valósítja meg, vagy a terrorista csoport tevékenységét egyéb módon támogatja, öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) E § alkalmazásában anyagi eszközön a terrorizmus leküzdése érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló, 2001. december 27-i 2580/2001/EK tanácsi rendelet 1. cikk 1. pontjában meghatározott eszközöket, jogi dokumentumokat és okiratokat kell érteni.

319. § A 315. és a 318. § alkalmazásában terrorista csoport a három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja terrorcselekmény elkövetése.

Az új Btk. Indokolása utal rá, hogy „az Európa Tanács Pénzmosás Elleni Bizottsága¹⁸⁷ 2010-ben elkészített országjelentése hiányosságként említi, hogy hazánk nem rendeli büntetni a terrorizmus finanszírozásának visszaszorítása érdekében azon anyagi eszközök szolgáltatását és gyűjtését, amelyeket olyan jogellenes szándékkal tesznek, hogy azzal, illetőleg abból az önálló terroristát bármely módon támogassák. Emellett kitért a jelentés arra is, hogy hazánkban a terrorista csoport napi tevékenysége finanszírozásának büntetendősége nem egyértelmű, a terrorista csoport napi tevékenységéhez szükséges anyagi eszközök rendelkezésre bocsátása és gyűjtése nem büntetendő.”

A bűncselekmény jogi tárgya ugyanúgy a közbiztonság, mint a terrorcselekmény esetében. Aki terrorszervezetet vagy terroristákat

¹⁸⁷ Moneyval – Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism

anyagi eszközökkel támogat, az a bűnsegédszerű magatartásával maga is súlyosan veszélyezteti a közbiztonságot¹⁸⁸.

Elkövetési tárgy az anyagi eszköz. Az elkövetési tárgy fogalmát a Btk. definiálja, az Indokolásban megfogalmazott érvrendszer alapján¹⁸⁹ szükség volt jogalkotói jogértelmezéssel meghatározni az anyagi eszköz fogalmát, mégpedig magában a törvényben. A Btk. utal a 2580/2001/EK tanácsi rendeletre, amely a bűncselekmény háttérnormája. E vonatkozó háttérnorma szerint a következő dolgok tekinthetők anyagi eszköznek:

Pénzeszközök, egyéb vagyoni értékek és gazdasági erőforrások: bármilyen materiális vagy immateriális, ingó vagy ingatlan, bármilyen módon szerzett eszközök és bármilyen - akár elektronikus, akár digitális - formában lévő olyan jogi

¹⁸⁸ A terrorizmus, közbiztonságot veszélyeztető tényezőként napjainkban is új kihívások elé állítja a bűnüldöző szerveket és a demokratikus országok titkosszolgálatait egyaránt. Az Iszlám Államot látszólag legyőztük, azonban a harcnak nincs vége. Egyetértünk Serbakov Márton Tibor véleményével, szerinte „a jövő terrrorszervezetei tanulni fognak majd az Iszlám Állam úttörő internethasználatából és zseniális propagandatevékenységéből. Úgy vélem át fogják majd venni a módszereiket, azokból okulnak majd, és valószínűleg tovább is fejlesztik őket. A terrorizmus elleni harcnak erre fel kell készülnie.” (Serbakov Márton Tibor: A terroristák internethasználata In: Büntetőjogi Szemle 2018/2. 92. oldal) A terrorizmus elleni harcban alkalmazható kriminalisztikai eszközökkel kapcsolatban lásd: Kovács Gábor – Nagy Klára: Kriminalisztikai eszközök a terrorizmus elleni harcban (In: Bartók, Róbert (szerk.) A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században

Budapest, Gondolat Kiadó, 2019. 183-197. oldal)

¹⁸⁹ Az Indokolás mindezt a következőkkel magyarázza: „A Moneyval 2009-2010. között folytatta le Magyarország ún. „negyedik körös” ország-értékelését, amelynek során megvizsgálta, hogy a hazai jogszabályok és intézményrendszer mennyiben felel meg a pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás elleni nemzetközi követelményeknek. A Moneyval jelentés kifogásolja, hogy a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülésén, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezményben (kihirdetve a 2002. évi LIX. törvénnyel) megfogalmazottak szerint nincs definiálva a „funds” fogalma a magyar Btk.-ban. Az ajánlásnak való megfelelés érdekében vált szükségessé a 318. § (3) bekezdésének beiktatása. Meg kell jegyezni, hogy a szövegben szereplő, a terrorizmus leküzdése érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló, 2001. december 27-i 2580/2001/EK tanácsi rendelet 1. cikk 1. pontja szó szerint követi az Egyezmény fogalom-meghatározását, így e módosítással Magyarország eleget tesz a Moneyval ajánlásának.”

dokumentumok vagy okiratok, amelyek az ezen eszközökre vonatkozó jogcímet vagy érdekeltséget bizonyítják, többek között bankhitelek, utazási csekkek, bankcsekkek, átutalási megbízások, részvények, értékpapírok, kötvények, váltók és hitellevelek.

A bűncselekmény elkövetési magatartása anyagi eszköz szolgáltatása, gyűjtése vagy más anyagi eszközökkel történő támogatása. Anyagi eszköz szolgáltatása alatt bármilyen, az elkövetési tárgyak körébe tartozó anyagi eszköz bármilyen, közvetlen vagy közvetett módon történő, nyílt vagy fedett átadását kell érteni. A bűncselekmény megvalósulása szempontjából csak annak van jelentősége, hogy az anyagi eszköz az elkövető birtokából kikerül, és a terrorcselekmény feltételének biztosításának céljára egy másik természetes vagy jogi személy¹⁹⁰ rendelkezése alá kerül. Nem szükséges a befejezettséghez, hogy ténylegesen terrorcselekmény elkövetésére fel is használják az anyagi eszközt. Tipikus elkövetési mód az átutalás illetve a készpénz fizikai formában történő eljuttatása a terrorszervezetnek. Az anyagi eszköz gyűjtése olyan elkövetési magatartás, amelynek során az anyagi eszköz nem kerül ki az elkövető birtokából.

Az elkövető aktív magatartással, tipikusan más személyektől „szerez be” anyagi eszközöket. Amennyiben ezek a személyek tisztában vannak vele, hogy milyen célból adják a támogatást, akkor ők is elkövetik a terrorizmus finanszírozását tettesként, mégpedig az anya-

¹⁹⁰ Hazánkban a 2001. évi CIV. törvény teremtette meg a lehetőséget a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonásának. Sántha Ferenc úgy jellemezte az e törvény megalkotásához vezető időszakot, mint egyedülálló folyamatot a magyar büntetőjog történetében: része a fokozódó érdeklődés a téma iránt, eredménye megannyi színvonalas tanulmány és persze a kodifikáció. (Sántha Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelősségéről, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002, 7. oldal) A 2001. évi CIV. törvény szerint két konjunktív anyagi jogi feltétele van a jogi személy felelősségre vonásának:

- 1) a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozta vagy eredményezte,
- 2) vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, és a bűncselekményt a jogi személy tisztségviselője stb. a jogi személy tevékenységi körében követte el, vagy tagja, alkalmazottja a jogi személy tevékenységi körében követte el, és a vezető stb. az ellenőrzési kötelezettségének teljesítésével ezt megakadályozhatta volna.

gi eszközöket szolgáltató fordulatot. Amennyiben viszont nincsenek tisztában az „adomány” céljával, vagy az elkövető megteveszti őket, akkor a tévedésük kizárja a büntetőjogi felelősségüket, és csak az anyagi eszközöket gyűjtő elkövető vonható felelősségre. A bűncselekmény befejezettségéhez az anyagi eszközöket gyűjtő fordulat esetében szükséges, hogy legalább egy személytől beérkezzen az anyagi eszköz az elkövetőhöz, az azonban már nem feltétele a befejezettség megállapításának – mint ahogy utaltunk rá – hogy az elkövető a beérkezett anyagi eszközt tovább is utalja. (Ebben az esetben az első fordulat miatt büntetendő, mivel anyagi eszközt szolgáltatott.) Az utolsó elkövetési magatartás a terrorcselekmény elkövetésére készülő személy vagy rá tekintettel más anyagi eszközzel történő támogatása. Ebben az esetben arról van szó, hogy akár egyszeri, akár rendszeres, folyamatos támogatást nyújt az elkövető terrorcselekmény elkövetésére készülő személynek. Nem feltétele a bűncselekmény megvalósulásának itt sem, hogy a terrorcselekményt elkövessék vagy megkíséreljék a kapott támogatás felhasználásával. Az azonban már igen, hogy a terrorcselekmény elkövetésére készülő személy legalább előkészületi szakba juttassa a cselekményét. (Ez azonban viszonylag könnyen megállapítható, hiszen az anyagi eszköz átvétele az elkövetés céljából gyakran már önmagában előkészületi jellegű magatartás a terrorcselekmény elkövetését tervező személy tekintetében.) A „rá tekintettel más” személy adott esetben lehet a terrorista családtagja, vagy bárki, akivel a terrorista szoros érzelmi viszonyban áll, és a terrorista ezen harmadik személy támogatását fontosnak tartja.

A (2) bekezdés bővíti az elkövetési magatartások körét a 319. §-ban meghatározott terrorista csoportokhoz kapcsolódóan. A szervezett elkövetéssel együtt járó magasabb társadalomra veszélyesség miatt itt a büntetési tétel is magasabb, öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés. Magyarazatot csak a terrorista csoport működését „egyéb módon támogatja” fordulat igényel. Ez lehet az anyagi támogatáson kívül bármilyen más segítségnyújtás, logisztikai, távközlési stb. jellegű is.

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, akár terrorcselekmény elkövetője is, ha más terroristákat vagy terrrorszervezeteket támogat anyagi eszközzel.

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, mégpedig a célzatra tekintettel csakis egyenes szándékkal. Az elkövető abból a célból gyűjti, szolgáltatja stb. a támogatást, hogy azzal terrorcselekmény feltételeit biztosítsa. Tisztában kell lenni tehát a támogatott személy vagy szervezet terrorista jellegével vagy célkitűzéseivel, ennek hiányában a terrorizmus finanszírozása nem állapítható meg.

A bűncselekmény alaki halmazata a terrorcselekmény előkészületével látszólagos, az azonos büntetési tételre tekintettel a specialitás elve alapján csak a terrorizmus finanszírozását állapítjuk meg. Amennyiben az elkövető cselekménye a pénzmosással áll alaki halmazatban, véleményem szerint itt is csak a terrorizmus finanszírozását kell megállapítani, mégpedig a konzumpció elve alapján, mivel ennek alapesetben magasabb a büntetési tétele.

Ha az elkövető a terrorizmus finanszírozása után részt vesz a terrorcselekmény elkövetésében is, akkor csak a terrorcselekmény miatt vonható felelősségre, mivel ebben az esetben a terrorizmus finanszírozása büntetlen előcselekmény (hiszen ugyanazt a jogtárgyat sérti, de kisebb mértékben).

A bűncselekmény tényállása új a magyar büntetőjogban, de utaltunk már rá, hogy nem előzmények nélküli, hiszen a korábbi Btk. 2003. március 1. óta büntetni rendeli a terrorizmus finanszírozása tényállásában szabályozott magatartások döntő többségét. Magyarországon azonban terrorizmus finanszírozása miatt eddig még nem ítélték el senkit. Mindössze egy jogeset hozható fel példaként. 2003. április 25-én a Nemzetbiztonsági Hivatal kezdeményezésére a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal kiutasított egy szír származású orvost Magyarországról. A pécsi klinika intenzív osztályán dolgozó orvos egy havi keresetét, azaz 105 ezer forintot utalt a Hamasz egyik fedőszervezetének. Állítólag nem tudta, hogy az egyik libanoni televízióban látott felhívás és az ott közölt számlaszám egy terrorista szervezeté lett volna. Ez a védekezése kétséges volt.¹⁹¹ Büntetőeljárás nem indult az orvos ellen, mivel a terrorcselekmény új tényállása még nem lépett hatályba az elkövetés idején. A nemzetbiztonsági érdek, illetve a terrorizmus miatti állami reakció egyébként tetten érhető az állampolgársági jog-

¹⁹¹Pécsi Napilap 2005. 01. 20.

ban is, azon belül az állampolgárság megszerzésében. Állami érdek, hogy a honosítással érintett külföldi ne jelentsen veszélyt a nemzetbiztonságra, emiatt az egyes országok állampolgársági szabályaiban gyakran találkozhatunk olyan jogszabályi rendelkezésekkel, amelyek az állampolgárság megszerzését kizárják azokban az esetekben, ha az állampolgárságért folyamodó külföldi nemzetbiztonsági kockázatot jelent, vagy terrorizmussal összefüggő bármilyen tevékenységgel (akár terrorizmus finanszírozásával) gyanúsítható. Így van ez a magyar állampolgársági szabályozásban is.¹⁹²

Magyarországon jelenleg még kevés a bejelentés terrorizmus finanszírozásának a gyanúja miatt. Ezekről is eddig kivétel nélkül az derült ki, hogy véletlen névazonosság miatt szerepelt az illető a tiltólistán, emiatt jelentette őt az adott pénzintézet. „Ügyünk” már volt (a szír orvos esete), de bizonyítani nem lehetett a bűncselekményt. Ha az okokat keressük, akkor az optimista verzió szerint még kevésbé fertőzött területnek számítunk ezen új bűncselekmény tekintetében, a pesszimista magyarázat az esetleges látenciát jelölheti meg okként. A terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemnek egyébként már kezd kialakulni az önálló intézményrendszere¹⁹³, bár ma még mindig inkább a pénzmosás elleni küzdelem intézményei látják el ezt a feladatot is.

¹⁹²Hautzinger Zoltán: A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban (In: Dobák, Imre; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Szakmaiság, szerénység, szorgalom : Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., 2018. 275-276. oldal)

¹⁹³ Ebben 2010-től a Terrorelhárítási Központ vált a legfontosabb szereplővé hazánkban. Lásd: Jasenszky Nándor – Somoskövi, Áron: A terrorelhárítás információéhsége és a „csillapítás” lehetőségei (In: Dr. Bebesi, Zoltán (szerk.) Terrorelhárítási alapismeretek Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2016. 193-212. oldal)

6. A gazdasági válság hatása a tőkepiacon elkövetett bűncselekmények mennyiségére és minőségére

6. 1. A gazdasági válságok kialakulásának okai

A 2007-2008-ban kirobban gazdasági világválság hatással volt a bűnözésre, különösen a gazdasági bűncselekmények volumenére és dinamikájára. Mivel a gazdasági bűncselekmények egy jelentős része a tőkepiac működését és szereplőit is sérti vagy veszélyezteti, ezért célszerű kitérni azoknak a hatásoknak a bemutatására, amelyek válságok idején a bűnözést befolyásolják.

2008. szeptemberében a világgazdaság olyan mértékű válsága bontakozott ki, amely csak az 1929-33-as nagy világgazdasági válsághoz mérhető. Kiinduló hipotézisünk az, hogy a válságperiódusokban bizonyos időeltolódással (time lag) ugyan, de megnő a gazdasági és a gazdálkodással összefüggő vagyon elleni bűncselekmények száma. A gazdasági büntetőjogi szabályozás „finomhangolásával”, a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodásával és szigorításával azonban némi eredményt elérhetünk a válság elleni küzdelemben.

A gazdasági büntetőjog történetének kutatása során korábban több olyan forrással is találkoztunk már, amelyek a társadalmi és gazdasági válságperiódusok (például a két világháború utáni időszak, vagy 1929-33 stb.) alatti vagy utáni gazdasági büntetőjogi törvényhozással illetve jogalkalmazással is foglalkoznak, de ezek többsége 2008 nyaráig inkább történelmi-jogtörténelmi érdekességeknek számított.

2008 őszén azonban szembesülnünk kellett azzal, hogy egy olyan méretű gazdasági válság van kibontakozóban, amely hatását tekintve még az optimista elképzelések szerint is összemérhető lesz az 1929-33-as nagy gazdasági világválsággal.

Tény, hogy a büntetőjog csupán végső eszköz, ultima ratio lehet a gazdasági életben, magatartásbefolyásoló eszközként való felhasználása csak a legsúlyosabb jogsértések elleni küzdelemben indokolt. Tényként szögezhetjük le továbbá – és ezt előzetes kutatásaink is

igazolják – hogy a gazdasági büntetőjog hatékonysága a büntetőjog általános hatékonyságánál szignifikánsan kisebb.

Ritka jelenségnek számít, amikor két tudományág szinte egyszerre születik meg. A büntetőjog-tudomány 1764-ben született meg Cesare Beccaria „*Dei delitti e delle pene*” című munkájának megjelenésekor. A modern értelemben vett közgazdaságtan pedig ugyanebben az időszakban született meg, szintén egy könyv megjelenésével. 1776-ban írta meg Adam Smith a *Nemzetek gazdasága* című könyvét (teljes címe: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*). Smith szerint mindenki a saját önérdeke szerint cselekszik, ezek együtt a közjó eléréséhez vezetnek. Ennek viszont az a feltétele, hogy ne avatkozzunk be a gazdaságba, mert a „láthatatlan kéz” majd megoldja a problémákat. Adam Smith is utalt már azonban – ugyan érintőlegesen, az egyes jószágok árainak kapcsán – a válságok kialakulásának lehetőségére: „Amikor szükségét szenvedünk abban, ami nélkülözhetetlen, akkor mindent fel kell áldoznunk, ami felesleges, és aminek éppen ezért úgy esik az ára a szegénység és válság idején, mint ahogyan a virágzó jólétben emelkedik. Más a helyzet a létszükségleti javak terén. Ezeknek a valóságos ára, vagyis az értük kapható munka mennyisége a szegénység és válság idején emelkedik, s a virágzó jólét, tehát a nagy bőség idején esik; nagy bőség nélkül nincs virágzó jólét. A gabona létszükséglet, az ezüst nélkülözhető.”¹⁹⁴ Smith szerint azonban ezeket a válságokat a piaci mechanizmusok automatikusan megoldják.

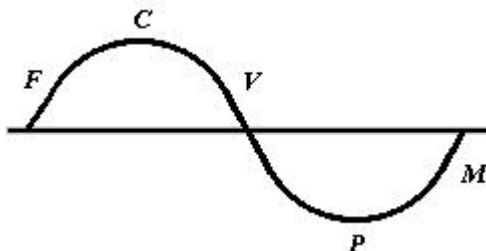
Ugyan Marx Károly napjainkban kevésbé idézett művében a XIX. század második felében többször is hangsúlyozta, hogy a gazdasági válságok a kapitalista rendszer immanens velejárói, de 1929-ig a kapitalista országok közgazdászainak „main stream”-je nem igazán vette komolyan az ilyen és ehhez hasonló kijelentéseit: „Amíg jól megy az üzlet, addig a tőkés túlságosan belemerül a többletcsinálásba, semhogy a munkának ezt az ingyen adományát észrevenné. A munkafolyamat erőszakos megszakításai, a válságok, azonban érzékenyen figyelmeztetik rá.”¹⁹⁵ A válság oka Marx szerint az elégtelen kereslet. A tőkés termelés lényege szerint árutermelés, már ebből is

¹⁹⁴ Adam Smith: *A nemzetek gazdagsága* Akadémiai Kiadó Budapest, 1959. 241-242. oldal

¹⁹⁵ Marx Károly: *A tőke* Budapest, 1955. 196. oldal

következik az eladás és a vétel, vagyis az összereslet és az összkínálat szétválásának, ebből következően a válságnak az elvont lehetősége. „Ez a szétválás megjelenik a válságban; elemi formája annak. A válságot ebből az elemi formájából magyarázni annyit jelent, mint a válság létezését azzal magyarázni, hogy meglétét legelvontabb formájában mondjuk ki, tehát a válságot a válsággal magyarázzuk.”¹⁹⁶ „Régi baloldali gondolat, hogy a fejlett országok jólétét a periféria kizsákmányolása termeli. De a berlini fal leomlása után erről keveset beszéltek, úgy tűnt, minden rendben megy, ki-ki úgy élt jól (rosszul), ahogy minden világok legjobbika elrendezte. Most a válság láthatóvá tette a keresleti viszonyokat, azt, hogy kinek kedvezett az oda vezető út...”¹⁹⁷

Az 1929-ben kibontakozott nagy válságot követően az állam is fontos gazdasági szereplővé vált, mint a nemzetgazdaság általános állapotáért felelős, a „láthatatlan kéz” tökéletlenségeit korrigáló, szabályozó tényező.¹⁹⁸ Az 1929-33-as nagy gazdasági világválság bebizonyította, hogy a szabadon hagyott piacgazdaság állami beavatkozás nélkül komoly veszélyeket rejt magában, ahogy a következő nagy közgazdasági elmélet kidolgozója, John Maynard Keynes fogalmazott: „a pusztulás felé halad”. A konjunktúraciklus egyes szakaszait a következőképpen nevezzük Keynes alapján¹⁹⁹:

F – a ciklus felfelé menő szakasza, fellendülés, jó konjunktúra,
C – a jó konjunktúra vagy a fellendülés csúcsa,

¹⁹⁶ Marx és Engels Művei Budapest, 1965-1985. 26/2. 469. oldal

¹⁹⁷ Almási Miklós: Hová tűnt az a rengeteg pénz? (Athenaeum Kiadó Budapest, 2009. 163. oldal)

¹⁹⁸ Barancsuk János: Mikrogazdaságtan Pécs, 2007. 40. oldal

¹⁹⁹ John Maynard Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete KJK, Budapest 1965. 337-338. oldal

V – a visszaesés, a lefelé menő szakasz, a válság, a rossz konjunktúra,

P – a pangás,

M – a megélénkülés.

Az angol szóhasználat nem minden esetben teljesen következetes; megközelítőleg a következőnek felel meg:

F, C – boom, prosperity

V – recession, crisis,

P – slump,

M – recovery.

„*Keynes* konjunktúraelméletének lényege, hogy a rendszer három független változója, a tőke határhatékonysága, a kamatláb és a fogyasztási hajlandóság közül az elsőnek változása okozza főképpen a ciklusokat. Eszerint a gazdasági hullámzások oka a tőkejavak jövő hozamára vonatkozó várakozások ingadozása. A multiplikátorhatás magyarázza meg a ciklus felfelé és lefelé menő szakaszának halmozódó természetét. *Keynes* azonban eltér a konjunktúraelmélettel foglalkozó elődeitől abban, hogy szerinte a huszadik században a népesség növekedésének meglassulása, a tőkeállomány megnövekedése stb. következtében a konjunktúraciklus még a fellendülés csúcspontján sem jut el a teljes foglalkoztatás állapotáig a szabad versenyen alapuló kapitalizmus hagyományos gazdaságpolitikájának körülményei között. A gazdaságpolitika fő problémája tehát nem a ciklus megfékezése, hanem az évszázados stagnálás, pangás leküzdése.”²⁰⁰ A világgazdasági válság drasztikus hatásaival egyenértékű erővel jelent meg az 1930-as évek közgazdasági gondolkodásában John Maynard Keynes (1883-1946) – a neoklasszikus elmélet kiterjesztését és korrekcióját célzó – könyve, az 1936-ban kiadott „Általános elmélet”. A mű a makroökonómia alapművének tekinthető, Keynes pedig a makroökonómia első teoretikusának.²⁰¹ Keynes szerint, ha egyre több az emberek jövedelme a jólét növekedésével, akkor ennek egyre nagyobb részét megtakarítják, a megtakarítást pedig a bankok kikölcsönzik a termelő tőkéseknek. Ezáltal túltermelési válság alakulhat ki.

²⁰⁰ John Maynard Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete KJK, Budapest 1965. 337-338. oldal

²⁰¹ Hausmann Péter: Bevezetés a közgazdaságtanba Pécs, 2009. 43. oldal

„A válság magyarázatakor azt szoktuk hangsúlyozni, hogy a pénz iránti kereslet – mind üzleti, mind spekulatív célokból – megnő, s a kamatláb ennek hatására emelkedik. Ez a tényező is bizonyára játszhat időnként súlyosbító, sőt néha talán kezdeményező szerepet. Azt állítom azonban, hogy a válság tipikusabb és gyakran domináló oka elsődlegesen nem a kamatláb emelkedése, hanem a tőke határhatékonyságának a hirtelen összeomlása. A fellendülés előrehaladottabb szakaszaira a tőkejavak majdani hozamát illető optimista várakozások jellemzők, s ezek eléggé erősek ahhoz, hogy semlegesítsék a tőkejavak növekvő bőségét, emelkedő termelési költségeit, sőt talán a kamatláb emelkedését is. A szervezett beruházási piacokat olyan vásárlók befolyásolják, akik jóformán nem is tudják, mi az, amit megvesznek, továbbá olyan spekulánsok, akik nem annyira azzal foglalkoznak, hogy józanul felbecsüljék a tőkejavak majdani hozamát, hanem csupán azt kísérik meg előrelátni, hogy milyen irányban fog a piaci hangulat a legközelebb megváltozni. Az ilyen beruházási piacok természetéből következik, hogy amennyiben egy túl „optimista” piac, ahol a legtöbben nem eladni, hanem vásárolni akarnak, hirtelen elveszíti illúzióit, akkor ennek a csapásnak hirtelennek és katasztrófális jellegűnek kell lennie. Ezen felül a tőke határhatékonyságának az összeomlását követően a jövőt illető elkedvetlenség és bizonytalanság természetesen rohamosan fokozza a likviditási igényt, és ezzel emeli a kamatlábat. Az a körülmény, hogy a tőke határhatékonyságának az összeomlása rendszerint a kamatláb emelkedésével jár együtt, még súlyosabbá teszi a beruházás visszaesését. A helyzet lényege azonban mégis az, hogy összeomlik a tőke határhatékonysága, mégpedig különösen azoké a tőketípusoké, amelyek leginkább részt vettek az előző szakasz nagyarányú beruházásaiban. A likviditási igény – ha eltekintünk attól a viselkedésétől, amely az üzleti és a spekulációs tevékenység növekedésével kapcsolatos – csak a tőke határhatékonyságának összeomlása *után* szokott fokozódni.”²⁰²

„Keynes is utalt arra, hogy a pénzpiacokon csak mikroszinten érvényesül a racionalitás, vagyis az egyes ügyletekben. De egyáltalán nem lehet ezt kiterjeszteni a nemzetgazdaságra, mégkevésbé a világ-

²⁰²John Maynard Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete KJK, Budapest 1965. 340-341. oldal

gazdaság egészére.”²⁰³ Nem igaz tehát, hogy a „láthatatlan kéz” mindent megold, néha előfordulnak válságok a szabályozatlan piaci viszonyok között. Keynes megoldási javaslata a válságok ellen az volt, hogy be kell iktatni egy nagyfogyasztót, ez az állam. Az állam elvonja adók formájában a jövedelmek egy bizonyos hányadát, és nem termelő módon költi el. Például utakat, középületeket, gátakat stb. épít. Ezáltal csillapíthatja a gazdasági hullámokat, a stop-go elve alapján hűti és fűti a gazdaságot. Ahogy Roosevelt elnök fogalmazott a New Deal kapcsán: „Kérni fogom ugyanis a Kongresszustól az egyetlen megmaradt eszközt, amelynek segítségével szembeszállhatok a válsággal: tág végrehajtói hatalmat és jogkört, hogy megvív-hassam a háborút ebben a szükséghelyzetben. Ugyanazt a jogkört fogom kérni a Kongresszustól, amely akkor járna, ha ellenség lép országunk területére.”²⁰⁴

Keynesnek és követőinek vélhetően ott nem volt igaza, amikor ki-mondták, hogy a fogyasztás legfontosabb tényezője a bevétel. „A keynesiánus közgazdászok a bevételt tekintik a fogyasztást meghatá-rozó tényezőnek. Ám amíg a bevétel ingadozása valóban kihatással van a fogyasztásra, nem ez a legfontosabb tényező. Az emberek tud-ják, hogy a bevétel fluktuációja gyakran csak időleges. Ha a bevétel csökken hat hónapra, mert a kenyérkereső épp két munka között van, a háztartás gyakran kölcsönt vesz fel vagy kölcsönkér, hogy fenntart-sa a fogyasztási szintjét. Azonban ha valaki éveken keresztül munka nélkül marad, közvetlen vagyionforrásai előbb-utóbb kimerülnek. Az aggregált vagyion folyamatos csökkenése vezetett el a munkanélküli-ség tapasztalt mélységeibe a nagy gazdasági világválság idején, és szintén a vagyion folyamatos csökkenése fenyeget azzal, hogy súlyos kínokkal terhelt eseménnyé változtatja a 2008-as összeomlást.”²⁰⁵

A XX. század vége felé azonban a költségvetési politikára épülő keynesi elmélet már nem tudta betölteni az addigi szerepét. A költ-ségvetéssel nem lehetett már szabályozni a gazdaságot, mert a költ-ségvetés bevételi és kiadási oldala túlságosan merevvé vált. Ha a

²⁰³ Csaba László: „Más ez a válság” (=História 2010. 9-10. szám 5-6. oldal)

²⁰⁴ Franklin D. Roosevelt: „Egyvalamitől kell félnünk csupán: magától a félelemtől” Washington D.C., 1933. március 4. (=A XX. Század nagy beszédei Budapest, 2006. 71. oldal)

²⁰⁵ Robert. E. A. Farmer: Hogyan működik a gazdaság? (Berill Team Kiadó, Buda-pest, 2010. 120. oldal)

bevételeket akarta növelni bármelyik kormányzat adóemeléssel, akkor a szakszervezetek tiltakoztak, ha a kiadásokat akarta csökkenteni, akkor szociálpolitikai feszültségek keletkeztek. A megoldást – úgy tűnt – a monetarista irányzat kínálta, amelynek vezéralakja Milton Friedman volt. Friedman szerint a bajok fő oka az állami beavatkozás. Emiatt a fiskális politikáról át kell térni a monetáris szabályozásra, és két feltételt kell megteremteni:

- 1) pénzstabilitás
- 2) a gazdaság egyenletes (az inflációval megegyező mértékű) pénzellátása.²⁰⁶

A piac „mindenhatóságába” vetett hiten alapuló, a közgazdasági gondolkodást valamikor átható gazdaságfilozófiai irányzat, a gazdasági liberalizmus ma már korántsem örvend egyértelmű hegemoniának. Az 1929-ben kirobbant nagy válság örökre aláásta a kapitalista gazdaság önszabályozásával kapcsolatos túlzott illúziókat.²⁰⁷

A XX. század második felében „a dereguláció hulláma számolta fel az 1930-as évek nagy válságának és a háború tanulságainak alapján született szabályozásokat. A tőke szabad áramlása és a rendszabályozás nélküli vállalkozásai szabad utat nyertek.”²⁰⁸

A XXI. század elején úgy tűnt, hogy a fő gazdasági bajok okozója a nemzetközi terrorizmus lesz, ehelyett 2007 végén egy „klasszikus” gazdasági világválság köszöntött ránk. 2007-2008-ra az úgynevezett Kondratyev-ciklus leszálló ágába került a világgazdaság, és sok katasztrófa is tovább rontotta a helyzetet. Ilyen volt például a new-orleansi hurrikán. A hitelpiac telítődése miatt a bankok a másodrendű adósokhoz fordultak. Nem volt komolyabb hitelbíráló, az ingatlanok árfolyama folyamatosan emelkedett. 2006-ban egyre több és több hitel dőlt be, aminek következtében csődbe ment több ingatlaniroda, ezek magukkal rántottak néhány bankot is. Ezek közül talán a Lehman Brothers csődje volt a legismertebb. A válság pedig rövid időn belül begyűrűzött a reálgazdaságba is. A válság kiváltó okain a vezető közgazdászok ma is vitatkoznak, de biztosan szerepet játszott

²⁰⁶ Gazdag László: Marxnak lesz igaza: A kapitalizmus elérte lehetőségei határait? <http://www.neplap.net/blog/marxnak-lesz-igaza-a-kapitalizmus-elerte-lehetosegei-hatarait> (2011. 01. 19.)

²⁰⁷ Barancsik János: Mikrogazdaságtan Pécs, 2007. 212. oldal

²⁰⁸ Berend T. Iván: Európa két válsága (=História 2010. 9-10. szám 27. oldal)

Bush elnök nagy adócsökkentési programja, amely hirtelen sok milliárd dollárt hagyott a lakosságnál, ez a bankokba kerülve pedig tovább növelte a hitelkínálatot. (Az amerikai kisembereket sohasem buzdították arra, hogy takarékoskodjanak. Amikor például Eisenhower elnököt megkérdezték az 1950-es években, hogy mit tehetne egy igazi amerikai a hazájáért, a válasz az volt: „Vásároljon!”) Emellett szerepet játszhatott az USA gazdasági megroppanásában a védelmi kiadások jelentős megnövekedése is. 2008-ban például a világ összes védelmi kiadásának 45%-át az USA költötte fegyverekre és ezekhez kapcsolódó más árucikkekre és szolgáltatásokra.²⁰⁹

2001-ben az Enron botrányral elhíresült bűncselekménysorozat, amely könyvvizsgáló cégek bedőlését is okozta, hatással volt a piacra is. A befektetők jelentős része a számviteli botrányok miatt fordult az értékpapiroktól az ingatlanpiac felé 2001-ben. „A lakóingatlanpiacon legalább nem voltak arra kényszerülve, hogy a könyvvizsgálókban kelljen megbízniuk.”²¹⁰ A következőkben jól ismertek: 2007-ben az ingatlanpiaci buborék kipukkanásával kezdődött a válság... Túl sok hitelt adtak hitelképtelen, szegényebb társadalmi csoportoknak is, amely önmagában egyes bűnözési formák (például hitelezési csalás) elszaporodásával járt.²¹¹ „A közvélemény nem látta előre, és ma sem teljesen érti a válságot, ahogy számos kulcspozícióban lévő döntéshozó sem, mert a hagyományos közgazdasági elméletek nem tartalmazznak megállapításokat a lelki tényezőkre nézve. A hagyományos közgazdasági elméletek kizárják a változó gondolati sémákat és üzleti cselekvésmintákat, amelyek a válság előidézői. Még a bizalom és a hit elvesztésével sem foglalkoznak. Kizárják a méltányosságot, amely gátolja az ár- és berrugalmasságot, ami pedig stabilizálhatná a gazdaságot. Nem foglalkoznak a korrupcióval és a rossz minőségű termékek értékesítésével a boom idején, valamint

²⁰⁹ Gazdag László: Marxnak lesz igaza: A kapitalizmus elérte lehetőségei határait? <http://www.neplap.net/blog/marxnak-lesz-igaza-a-kapitalizmus-elerte-lehetosegei-hatarait> (2011. 01. 19.)

²¹⁰ George A. Akerlof – Robert J. Shiller: *Animal Spirits* (Corvina Kiadó Budapest, 2011. 61. oldal)

²¹¹ Deflem, Mathieu (Ed.): *Economic Crisis and Crime* (UK, Emerald Group, 2011.) 3-4. oldal

azzal sem, hogy milyen szerepet játszik az, hogy mindez közismertté válik a buborék kipukkanásakor.”²¹²

6. 2. A gazdasági válság hatása a bűnözésre

A gazdasági válság bűnözésre gyakorolt hatását a legjobban a statisztika eszköztára segítségével lehet vizsgálni és elemezni. Az igazságügyi statisztikán belül található a bűnügyi statisztika, amelynek hátterében a statisztikai módszertan mellett a büntetőjog áll. A büntetőjog szerepét az is aláhúzza, hogy a bűnügyi statisztikai adatok időbeli változása is sokszor a büntetőjogi szabályozás változásával indokolható. A bűnügyi statisztikának két fő ága van: a bűnözés statisztikája (kriminálstatisztika) és a bűnüldözés statisztikája. Az előbbi a bűnözésre mint társadalmi tömegjelenségre koncentrálnak, ennek terjedelmét, struktúráját és dinamikáját vizsgálja. A bűnüldözés statisztikája ezzel szemben a másik oldal, a bűnüldözéssel foglalkozó állami szervek munkájával, illetve e munka hatékonyságával kapcsolatos adatsorok elemzésével foglalkozik. Teljes és a lehetőségekhez képest megbízható képet csak akkor kaphatunk a gazdasági bűnözésről, ha mindkét aspektusból, a bűnözés és a bűnüldözés statisztikájának szemszögéből is megvizsgáljuk. Előre kell bocsátanunk azonban, hogy míg a bűnüldözés statisztikai adatsorainak a megbízhatósága szinte kizárólag az adatfelvétel pontosságán múlik (azaz például az ügyészség váderedményessége egészen pontosan mérhető), a bűnözés statisztikájára vonatkozó adatsorok a magas látencia miatt csak óvatos és mértéktartó következtetésekre adhatnak alapot.

Néhány kivételtől eltekintve (ilyen például Japán és Svájc) a statisztikailag regisztrált bűnözés trendje világszerte emelkedő tendenciát jelez. Ez az emelkedés általánosnak mondható, átfogja az összes korcsoportot, mindkét nemet, illetve az összes bűncselekményt, valamint az első alkalommal bűnelkövetők és a visszaesők csoportját. Több vizsgálat is alátámasztja, hogy ez nem csupán a bűnüldöző hatóságok jobb felderítő munkájának, hanem a korábbiakhoz képest

²¹² George A. Akerlof – Robert J. Shiller: *Animal Spirits* (Corvina Kiadó Budapest, 2011. 210. oldal)

magasabb bűnözési intenzitásnak is köszönhető.²¹³ Az emelkedő tendencia a magyar gazdasági bűncselekmények tekintetében is megfigyelhető. Az időbeli összehasonlítás és a következtetések levonása azonban nem könnyű feladat. A kriminálstatisztikai trendek megváltozásának ugyanis alapvetően három oka lehet:

- a tényleges jelenség változik meg (azaz nő vagy csökken a bűnözés), vagy
- a hatóságok munkája ingadozik (nő vagy csökken a felderítési arány), vagy
- a jogszabályi környezet változik (nő vagy csökken a büntetni rendelt magatartások száma).

A magyar gazdasági büntetőjogban egy dekriminalizációs hullám volt megfigyelhető a rendszerváltás után²¹⁴, a szocialista rendszer gazdasági védelmét biztosító tényállásokat töröltük. Néhány évig az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma vissza is esett. Ezt követően újabb és újabb tényállások kerültek a Btk.-ba, emiatt nehéz is azt megmondani, hogy az utóbbi tíz-tizenkét évtizedben tapasztalható növekedés minek tudható be. A dinamika (időbeli változás) helyett ezért inkább a struktúrát vizsgáljuk meg, azaz milyen gazdasági bűncselekmények milyen arányban vannak jelen a hazai gazdasági bűnözésben.

Hazánkban a leggyakoribb gazdasági bűncselekmények az elmúlt években a költségvetési csalás, a készpénz-helyettesítő fizetési esz-közzel való visszaélés, a pénzhamisítás, a csődbűncselekmény²¹⁵ és a

²¹³ Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (=Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998. 81. oldal)

²¹⁴ Király Tibor rámutat, hogy a büntető jogszabályok mindig önmagukon túl, sokkal többet fejeznek ki, mint magát a bűncselekmény büntetendőségét, hiszen megfogalmazzák az általánosan követendő magatartási normákat. (Király Tibor: Tendenciák a büntetőjogban és az eljárásjogban (In: Gellér, Balázs (szerk.) Békés Imre ünnepi kötet Budapest, Magyarország : ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, (2000) 247-253. oldal) című munkájában). Emiatt a szocialista tervgazdasági rend védelmére szolgáló, 1989 után elavult normákat a dekriminalizáció keretében törölni kellett a kódexből.

²¹⁵ A csődbűncselekménnyel a hazai XXI. századi jogi szakirodalomban Gula József foglalkozott a legalaposabban, munkái e témakörben megkerülhetetlenek. A csődbűncselekménnyel kapcsolatban egyik legalaposabb és legfrissebb elemzést lásd: Gula, József A csődbűncselekmények (In: Hollán, Miklós; Barabás, A. Tünde

számvitel rendjének megsértése. Ezek ezres nagyságrendben válnak ismertté évente, és ezek teszik ki az ismeretté vált gazdasági bűncselekmények kb. 90%-át.

A statisztikai adatsorokat vizsgálva felmerülhet bennünk, hogy érdekes lenne egy európai összehasonlítás, ez azonban ma még két ok miatt nem lehetséges. Először is csak akkor lehetne összehasonlítható statisztikákat előállítani, ha a tagállamok az adatokat harmonizált módon gyűjtenék. Azokon a területeken, ahol a tagállamok az adatgyűjtéshez már nemzeti rendszerekkel rendelkeznek, a harmonizáció megvalósítása túlzott mértékű forrásokat követel, és gyakran bonyolult is. A harmonizációt ezért „lépésről lépésre haladó” megközelítést igénylő, középtávú célként azonosították. Ez a cél csak a tagállamok és az Európai Bizottság bevonásával érhető el az ilyen harmonizált információkra vonatkozó sürgős igény értékelése vagy jogilag kötelező aktusok alapján.²¹⁶ Másrészt a harmonizált statisztikai adatgyűjtés mellett is erősen gátolja az összehasonlítást az, hogy az egyes államok eltérően határozzák meg mind a gazdasági bűncselekmények halmazát, mind az egyes bűncselekmények törvényi tényállásait. Így a kapott adatokból levont következtetéseink megbízhatósága megkérdőjelezhető lenne. Ettől függetlenül meg kell jegyeznünk, hogy az „európai büntetőjog” fokozatosan fejlődik, a tagállamok büntető jogszabályi rendelkezései folyamatosan közelednek egymáshoz, ahogy erre Udvarhelyi Bence is rámutat. „Az Európai Unió és az uniós jog mára a tagállamok nemzeti jogának gyakorlatilag valamennyi területére befolyást gyakorol. Ez alól hosszú ideig a büntetőjog és a büntető eljárásjog jelentette a kivételt, mára azonban már egyértelművé vált, hogy más jogágakhoz hasonlóan a büntetőjog sem tudja kivonni magát az Európai Unió jogának hatása alól. Igaz ugyan, hogy az Unió nem rendelkezik egységes büntető törvénykönyvvel, egységes büntető eljárásjogi és büntetés-végrehajtási sza-

(szerk.) A negyedik magyar büntetőkódex : régi és újabb vitakérdések Budapest, Magyarország : MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2017. 229-245. oldal)

²¹⁶ A statisztikai információk mainstreamingje az Európai Unión belül (A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, A Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak A bűnözéssel és a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos statisztikákra vonatkozó átfogó és koherens EU-stratégia kialakítása: az EU cselekvési terve a 2006–2010-es időszakra 4. oldal)

bályokkal, uniós bűnüldöző szervekkel, az uniós jog és a nemzeti büntetőjog mégis sok ponton kapcsolódik egymáshoz, ezért már nyugodtan lehet európai büntetőjogról, az Európai Unió büntetőjogáról beszélni. Az uniós büntetőjog feltartóztathatatlanul, dinamikusan fejlődik, ami magával vonja a tudományos vizsgálatának igényét is.”²¹⁷ (Az az ironikusan megfogalmazott utópiát²¹⁸ azonban – egyetértve Nagy Ferencsel – nem tartjuk valószínűnek, hogy belátható időn belül egy teljesen egységes európai büntetőjog kialakuljon.) A gazdasági bűncselekményekkel okozott kár az utóbbi időben évente már szinte százmilliárdos nagyságrendű összeg forintban, s ennek az összegnek a büntető eljárásokban alig 15 %-a térül csak meg. Ha a vagyoni elleni bűncselekményeket is figyelembe vesszük, évente több százmilliárd forint bűncselekménnyel okozott kárnak nyoma vész, és sajnos arra nézve sincs adat, hogy ennek legalább egy része utólag megkerülne.

A bűnügyi statisztika másik fő ága, a bűnüldözés statisztikája ezt azonban csak érintőlegesen tárgyaljuk. A bűnüldözésre vonatkozó statisztikai adatok két fő területe a nyomozás-eredményességi illetve a váderedményességi statisztika. Mind a nyomozás-eredményességi, mind a váderedményességi mutató megoszlási viszonyszám, leegyszerűsítve úgy számolható ki, hogy az eredményes nyomozások számát osztjuk az összes nyomozás számával, illetve az elítélt személyek számát az összes megvádolt személy számával. A kép érdekes. A gazdasági bűncselekmények felderítésének eredményessége általában a másfélszerese az összébűnözés körében tapasztalt felderítési eredményességnek, és általában 50% feletti értékeket mutat. A

²¹⁷ Udvarhelyi Bence: Az uniós anyagi büntetőjog és alkotmányos alapjai a Lisszaboni Szerződés tükrében PhD értekezés tézisei, Miskolc, 2017. 2. oldal

²¹⁸ „Az európai bünelkövető európai területen euro-bűncselekményt követ el, amely miatt európai rendőrség nyomoz, majd európai ügyészség vádat emel az európai büntetőbíróság előtt, és az ott született elmarasztaló ítéletet európai büntetés-végrehajtás fogyanatosítja.” (Nagy Ferenc: Az Európai büntetőjog fogalmáról, in: Európai Jog, 2001/1. szám, 5-7. oldal) „Valóban nincs még euro-bűncselekmény, de ha az 1995 évben megkezdett – Delmas-Marty professzor asszony által vezetett munkacsoport – európai büntetőtörvénykönyv koncepciójára gondolunk, találunk néhány modell bűncselekményt az 1997. évben megjelent Corpus Juris-ban, vagy éppen a környezetvédelmi büntetésekre vonatkozó 2005/35/EK irányelvben, és a sor még folytatható lenne.” (Békés Ádám: Az európai büntetőjog – luxemburgi és strasbourg-i ítélkezés PhD értekezés, Budapest, PPKÉ JÁK, 2010. 18. oldal)

váderedményesség az összes bűncselekmény tekintetében 97% körül mozog, ennél a gazdasági bűncselekmények váderedményessége szignifikánsan kisebb, mintegy 5%-kal. (Ha egy pillanatra megdöbbenő is a 90 % feletti váderedményesség, gondoljuk bele abba, hogy az ügyészség nyilván csak akkor fog vádat emelni, ha abszolút biztosnak érzi a terhelő bizonyítékokat. Általában nem rontják le a saját statisztikájukat bizonytalan kimenetelű ügyekkel.)

A statisztika és a gazdasági büntetőjog két területen érintkezik egymással: a gazdasági (és a gazdálkodással összefüggő) bűncselekményekre, valamint a bűnüldözésre vonatkozó statisztikai adatok elemzése mellett a másik terület a közgazdasági módszertan beszűrődése a büntetőjogba az összetettebb statisztikai módszerek (például a regresszióanalízis) alkalmazásán keresztül. Eddig az első területtel foglalkoztunk, most azonban bemutatunk egy összetettebb statisztikai modellt is. Az általános statisztika összetettebb módszerei ugyanúgy használhatók az igazságügyi statisztikában, főként a bűnözés gazdasági elemzése céljából. Egy példát mutatunk be erre²¹⁹:

Nem újkeletű kutatási téma a gazdasági mutatók és a bűnözés közötti korrelációs kapcsolat keresése. 1835 és 1861 közötti bajor adatsorok alapján Georg von Mayr számszerűsíthető kapcsolatot mutatott ki a gabonaárak változása és a lopások száma között. A gabona árának növekedése maga után vonta a lopások számának emelkedését és fordítva.²²⁰

Az 1880-as években a híres francia büntetőjogász és kriminológus, Lacassagne is vizsgálta a gazdasági tényezők és a bűnözés alakulása közötti kapcsolatot. Azt vélte felfedezni, hogy a búzaárak változása szinte teljesen együtt mozog vagyon elleni bűncselekmények számának változásával, és kimutathatók a gazdasági válságok hatásai is.²²¹

Az USA 1890-es években lezajlott gazdasági válsága idején a bűnügyi statisztika szintén jelzett. „A válság kezdetekor az újságok a korrupció órási megnövekedéséről számoltak be. 1895. január 1-jén a Chicago Daily Tribune egy cikkében azt állította, hogy 1894-ben volt

²¹⁹ Reza Fadei-Ttahraniés Thomas M.Green: Crime and Society (=International Journal of Social Economics Vol. 29. No 10. 2002. 785-788. oldal)

²²⁰ Ulrich Martens: Wirtschaftliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung Freiburg i. Br., 1978 5-6. oldal

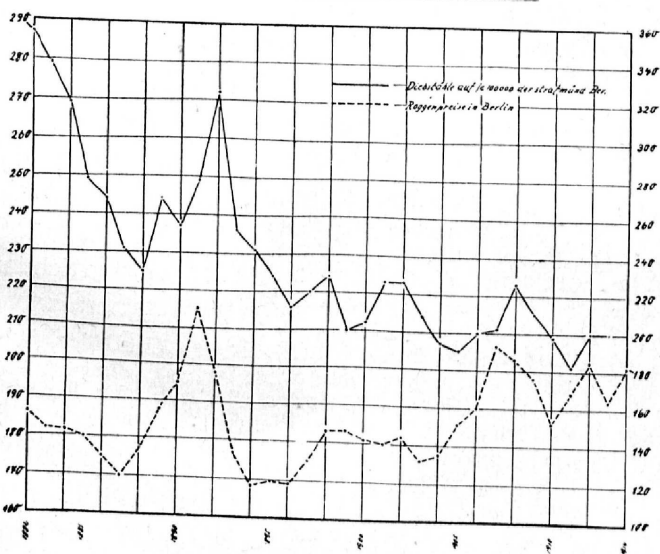
²²¹ A. Lacassagne: Marche de la criminalité en France 1825-80 (=Revue Scientifique, 1881.)

a legnagyobb számú sikkasztás 1878 óta, ami egyébként szintén súlyos válságév volt.”²²²

Egy német kutatás szerint, amelyet Exner végzett az első világháború után²²³, a következő összefüggést mutatta ki: a munkanélküliek számának minden egymillió fővel történő emelkedése átlagosan várhatóan tízezerrel növeli meg a lopás miatt elítéltek számát.

1882-1914 között a rozs és a kenyérárak szinte teljesen együtt mozogtak az ismertté vált lopások számával Németországban, Eduard Joachim kutatásai²²⁴ szerint. Minezt egy ábrán is bemutathatjuk:

Kriminalität und Roggenpreis in Deutschland von 1882-1914.

Forrás: Eduard Joachim, 19. oldal

A XX. század elején, a két világháború között Dorothy Swaine Thomas vizsgálta a gazdasági ciklusok és a különféle bűn-

²²² George A. Akerlof – Robert J. Shiller: *Animal Spirits* (Corvina Kiadó Budapest, 2011. 91. oldal)

²²³ Exner, F.: *Krieg und Kriminalität Kriminalistische Abhandlungen Heft 1.* Leipzig 1926.

²²⁴ Eduard Joachim: *Konjunktur und Kriminalität* (Offenburg, 1933. 19. oldal)

cselekményi kategóriák közötti korrelációt 1865-1915 között²²⁵. A következő ábrán²²⁶ az említett 50 éves idősor adatai vannak feltüntetve. Legfelső sorban a gazdaság ciklikus változásai (1), alatta a bűncselekmény-csoportokra vonatkozó idősorok, a következő sorrendben: minden ismertté vált bűncselekmény (2), tulajdon elleni nem erőszakos bűncselekmények (3), tulajdon elleni erőszakos bűncselekmények (4)szándékos dologrongálások (5), erőszakos személy elleni bűncselekmények (6), „erkölcsellenes” bűncselekmények (7):

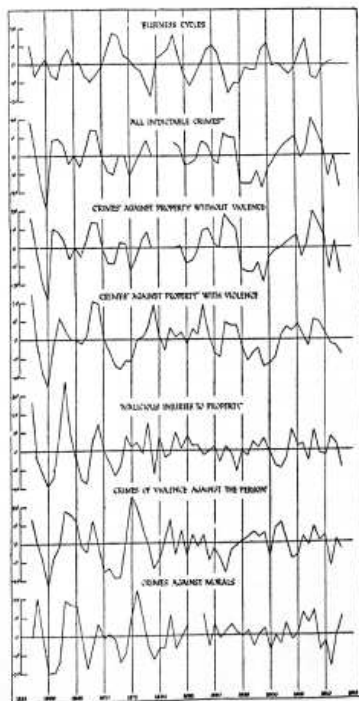

CHART VII.

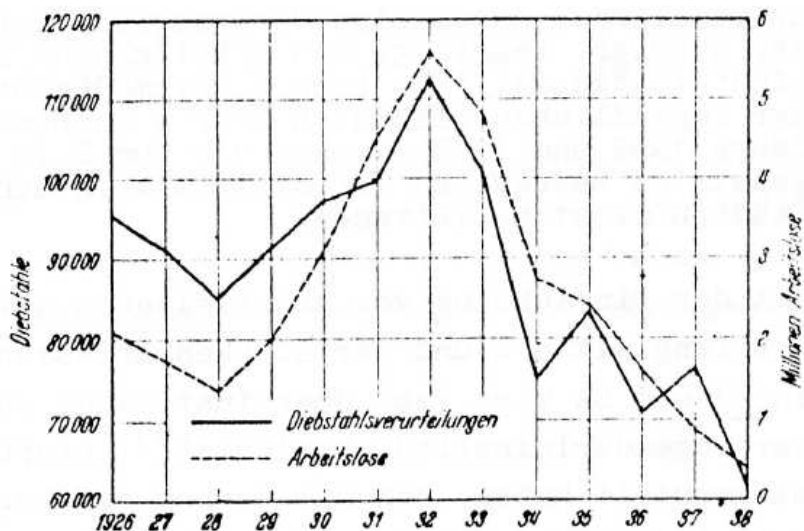
A táblázat ugyan nehezen olvasható, de az jól látható, hogy a gazdasági ciklusok (legfelső sor) szinte pont ellentétesen mozognak az

²²⁵ Dorothy Swaine Thomas: Social Aspects of the Business Cycle (New York, 1927.)

²²⁶ Dorothy Swaine Thomas: Social Aspects of the Business Cycle (New York, 1927. 134. oldal)

egyes bűncselekményi kategóriákkal: fellendülés esetén csökken, recesszióban nő a bűnözés.

Ezt az összefüggést egy másik grafikonon is lehet ábrázolni (a folytonos vonal jelzi a lopás miatt elítéltek számát, a szaggatott vonal pedig a munkanélküliséget mutatja)²²⁷:

Forrás: Ulrich Martens: *Wirtschaftliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung*

Az 1929-33-as nagy gazdasági világválság alatt egy kutatás szerint²²⁸ ugyan összességében csökkent a bűnözés Németországban, de egyes bűncselekménycsoportok esetében jól látható a növekedés 1929 után:

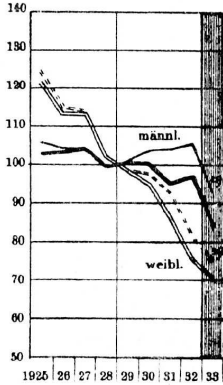
²²⁷ Ulrich Martens: *Wirtschaftliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung* Freiburg i. Br., 1978 5-6. oldal

²²⁸ Prof. Dr. Bruno Gleitze: *Die Konjunkturkriminalität in der Zeit der Weltwirtschaftskrise* (W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart und Berlin 1941. 7. oldal)

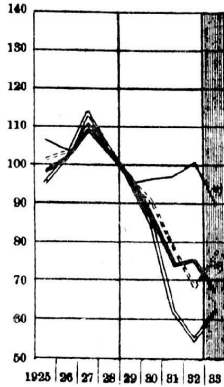
Die Kriminalitätsentwicklung der Hauptgruppen von 1925 bis 1933

1925/29 = 100 %)

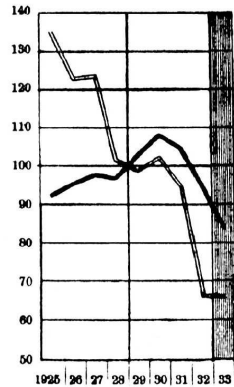
Verbrechen und Vergehen gegen die Reichsgesetze überhaupt

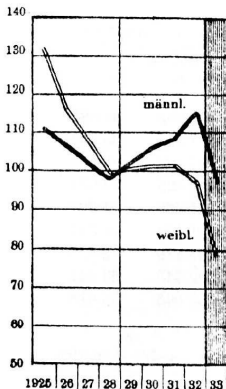
I. Verbr. u. Vergehen gegen den Staat und die öffentl. Ordnung

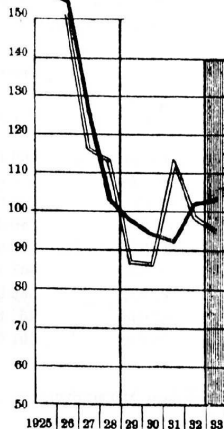
II. Verbr. u. Vergehen gegen die Person

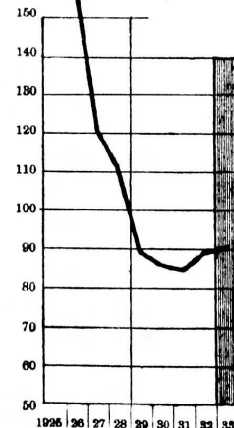
III. Verbr. u. Vergehen gegen das Vermögen

IV. Verbr. u. Vergehen im Amte

V. Verbr. u. Vergehen gegen das Militärstrafgesetzbuch

†) Entwicklung der einfachen Kriminalitätsziffern (Verurteilte je 100000 Personen)

*) Ohne Verurteilungen wegen Überschreitens der Polizeistunde (— männl., weibl.)

A nagy gazdasági világválság után a gazdasági válságok és a bűnözés kapcsolatát az USA-ban is vizsgálták. Thorsten Sellin a követ-

kező érdekes összefüggésekre hívja fel a figyelmet a témára vonatkozó könyvében²²⁹:

1. Nem minden bűncselekmény-típus reagál érzékenyen a gazdasági mutatók változásaira, ezért a vizsgálatokat csak egyes bűncselekménytípusokra külön érdemes elvégezni.

2. A gazdasági változások nem minden területre hatnak ugyanolyan mértékben.

3. Nem minden társadalmi osztályt érint ugyanolyan hátrányosan a gazdasági válság. A válság által jobban érintett csoportok bűnözésében jobban megmutatkozik a válság hatása.

4. Végül fontos kiemelni, hogy a kevésbé erős gazdasági visszaesések kisebb hatással vannak a bűnözési mutatókra, mint a nagyobbak.

(Érdekességképpen megjegyezzük, hogy már Thomas Robert Malthus is ugyanarra a következtetésre jutott évszázadokkal korábban, mint az amerikai szerző a XX. század első felében, vagyis hogy nem minden társadalmi osztályt érint ugyanolyan hátrányosan a gazdasági válság. „Sajnálatos módon a dolgozó osztályok, jóllehet részesülnek az általános fellendülésben, de nem olyan nagy mértékben, mint amennyire az általános visszaesésben. Ők szenvedik a legnagyobb ínséget az alacsony bérek idején, de nem kaphatnak megfelelő kompenzációta magas bérek időszakában sem. Számukra a (gazdasági) hullámzások mindig több rosszat, mint jót hoznak, és a társadalom nagy többségének jólétét tartva szem előtt célunk a béke fenntartása és az egyenlő költekezés kell legyen.”²³⁰

A második világháború után a gazdasági mutatókkal együtt folyamatosan nőtt a bűnözés, és a kiszabott börtönbüntetések száma és időtartama is. Úgy tűnt, mégisincs összefüggés a gazdasági válságok és a bűnözés között.

1978-ban Ulrich Martens kritikai szemlélettel megvizsgálta a korábbi kutatásokat, és kimondta, hogy „sem időben sem térben nem lehet egy olyan általános kijelentést tenni, hogy egyáltalán van-e és ha igen, milyen erőbefolyása van a gazdasági helyzetnek és külön-

²²⁹ Thorsten Sellin: Research Memorandum on Crime in the Depression New York, 1937. 19-20. oldal

²³⁰ Idézi Szentes Tamás: Ki, és miért van válságban? (Napvilág Kiadó Budapest, 2009. 108. oldal)

sen a munkanélküliségnek a bűnözés alakulására.”²³¹ A szakirodalomban elbizonytalanodás figyelhető meg az 1970-es években, a kutatók ekkoriban kezdik megkérdőjelezni, hogy van-e hatása a gazdasági válságoknak a bűnözésre. „Az 1970-es évek elején, a gazdasági válságban a társadalom egészét irányító értékrendszer megváltozása során ismét napirendre került a gazdasági viszonyok és a bűnözés kapcsolata. A legátfogóbb – nemzetközi összehasonlítást is tartalmazó – vizsgálatot az Európa Tanács keretei között folytatták le, ennek eredményeit 1985-ben tették közzé.”²³² Az 1970-es és 80-as évek kutatásai nem igazolták, hogy bármilyen összefüggés lenne a gazdasági válságok, recessziók, visszaesések és a bűnözés időbeli alakulása között, ahogy erre Gönczöl Katalin is rámutat egy tanulmányában:

„Az eddig szokásos vizsgálati módszerekkel ellentétben nem a bűnelkövetők társadalmi helyzetének mutatóiból indultak ki, hanem az érintett országok gazdaságát leginkább jellemző fenti tényezők változásának hatását próbálták kimutatni a bűnözés alakulására. Az elemzés az 1963 és 1981 közötti periódust fogta át. Ebben az időszakban a 100 000 vétőképes lakosra jutó bűnelkövetők száma a Német Szövetségi Köztársaságban 2920-ról 6600-ra, Franciaországban 1350-ről 5370-re, Angliában és Walesben 2250-ről 5660-ra növekedett. A bűnözés folyamatos emelkedése mellett a gazdasági fejlődés egyik országban sem volt egyenletes. A nemzeti jövedelem 1950 és 1960 között különböző mértékben ugyan, de mindhárom országban nőtt, ettől kezdve a növekedés üteme csökkent, és az 1970-es évek második felében stagnáló értéket mutatott. A munkanélküliség elérte a 10%-ot is, majd a kedvező fejlődés hatására erősen csökkent. Az 1960-as évek elején az NSZK-ban például már nem érte el az 1%-os szintet sem. 1975-től viszont újra emelkedett, és 1980-ban megközelítette a korábbi magas értékeket.

A kutatók felfedezték, hogy a bűnözés számszerű alakulásával a gazdaság ciklikus fejlődése nem mutat közvetlen összefüggést. A bűnözés változásában a gazdasági körülmények javulásának vagy

²³¹Ulrich Martens: Wirtschaftliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung Freiburg i. Br., 1978. 36. oldal

²³²Gönczöl Katalin: Válság – munkanélküliség – büntetőpolitika 3. oldal
http://www.fszek.hu/szociologia/szszda/gonczol_valsgag_munkanelk.pdf

romlásának késleltetett reakciója sem érhető tetten. Azt a hipotézist sem igazolta tehát a kutatás, hogy a gazdasági körülmények hatása nem az aktuális bűnözésben, hanem egy későbbi időszak statisztikai adatsorában jelenik meg. A bűnözés ténylegesen ugyanis mindhárom országban folyamatosan nőtt. Ez a növekedés viszont úgy ment végbe, hogy a 100 000 lakosra jutó bűnelkövetők aránya szempontjából nagyon különböző helyzetből induló országok a vizsgált időszak végére – 1981-re – közel azonos helyzetbe jutottak. Ez közelebbről azt jelenti, hogy 18 év alatt Franciaországban 400%-kal, az NSZK-ban 230%-kal, Angliában és Walesben 250%-kal nőtt a bűnözés, hogy 1981-re nagyjából egyenlő szintet érjen el.”²³³ A Gönczöl Katalin által hivatkozott munkák megállapításaival ellentétben a 70-es évek második felétől lezárult kutatások alapján készült nemzetközi szakirodalmi források már ismét alátámasztják, hogy a gazdasági válság alatt nő a vagyon elleni és a gazdasági bűncselekmények száma.

1976-ban a római székhelyű UNSDRI (United Nations Social Defence Research Institute) kimutatta, hogy az erősebb gazdasági visszaesések és válságok alatt megnőnek a gazdasági bűnözés egyes speciális formái. Ilyenkor hatékony ellenlépéseket kell tenni, amelyek természetesen nemcsak büntetőjogi eszközök bevetését jelentik.²³⁴

1983-ban egy német kutatás kimutatta a fordított összefüggést, vagyis hogy a gazdasági fellendülések alatt csökken a börtönnépesség száma és a pszichiátriai kezeltek száma is.²³⁵

Egy 1987-ben megjelent monográfia²³⁶ szerzője a következő korrelációs kapcsolatokat állapította meg a munkanélküliség és egyes súlyos bűncselekmények előfordulásai között:

betörés 0,572

személy elleni erőszakos bűncselekmények 0,529

rongálás 0,494

lopás 0,423

rablás 0,342

csalás 0,338

²³³ Gönczöl Katalin: Válság – munkanélküliség – büntetőpolitika

http://www.fszek.hu/szociologia/szszda/gonczol_valsg_munkanelk.pdf 4-5. oldal

²³⁴ Economic crisis and crime. UNSDRI Rome, May 1976. 18. oldal

²³⁵ Hans-Günther Heiland: Economic Crisis and Crime (Bremen, 1983.) 25. oldal

²³⁶ Steven Box: Recession, Crime and Punishment (Totowa, New Jersey 1987.) 85. oldal

szexuális bűncselekmények 0,158

Ebből is látható, hogy a szexuális bűncselekmények kivételével szignifikáns kapcsolat mutatható ki a válságok és több komoly bűncselekménytípus között. A magas munkanélküliség ugyanis nagyon erős korrelációs kapcsolatban áll a gazdasági recessziókkal, a válság tipikus és rendszerinti következménye.

Egy újabb amerikai kutatásnak²³⁷ pedig az volt a célja, hogy kifejlesszen egy olyan modellt, amely megmagyarázza a vagyon elleni bűnözési ráta alakulását, gazdasági változókat alkalmazva. A függő változókat, amelyeket a vagyon elleni bűnözés rátájának a mérésére használtak, az FBI egységes bűnügyi jelentéseket készítő programjából nyerték. A független változók közé tartoznak: a közoktatásra fordított kiadások, a munkanélküliségi ráta, a GDP-mutató, a szegénységi ráta, az átlagjövedelem és a lefoglalt heroin és kokain mennyisége.

Korrelációs modellt alkalmaztak a függő illetve független változókhoz. Lineáris regressziós modellt használva, minden független változót elemeztek. Az eredmények a következők voltak:

	Vagyon elleni bűnözés rátája	Közoktatásra fordított összeg	Átlagjövedelem	Szegénységi ráta	Munkanélküliségi szint	GDP mutató	Lefoglalt heroin és kokain mennyiség
Vagyon elleni bűnözés rátája	1.000	-0.518*	0.533**	-0.246	-0.028	-0.525*	-0.175
Közoktatásra fordított összeg	-0.518	1.000	0.990**	-0.068	-0.368	0.987**	0.838*

²³⁷ Reza Fadei-Ttahraniés Thomas M.Green: Crime and Society (=International Journal of Social Economics Vol. 29. No 10. 2002. 785-788. oldal)

Átlagiö- vedelem	-0.533	0.990**	1.000	-0.125	-0.407	0.995 **	0.845**
Szegény- ségi ráta	-0.246	-0.068	-0.125	1.000	0.905**	-0.175	-0.069
Munka- nélkülisé- gi szint	-0.028	-0.368	-0,407	0.905**	1.000	- 0.469 *	-0.313
GDP mu- tató	-0.525	0.987**	0.995 **	-0.175	-0.469	1.000	0.843**
Lefoglalt heroin és kokain mennyi- ség	-0.157	0.838*	0.845 **	-0.069	-0.313	0.843 **	1.000

Megjegyzés: *A korreláció 0.05 szinten szignifikáns; ** A korreláció 0.01 szinten szignifikáns

Forrás: International Journal of Social Economics Vol. 29. No 10. 2002.

Negatív korreláció mutatható ki például a következő esetben: ahogy nő a közoktatásra fordított összeg, úgy csökken a vagyon elleni bűnözés rátája. A két változó között így inverz kapcsolat van. Ezek a kapcsolatok általában intuíció alapján is érezhetők illetve sejtethők, kivéve talán a munkanélküliségi szint és a vagyon elleni bűnözés rátája közötti negatív korrelációs kapcsolatot. Bár rögtön hozzátehetjük, hogy a korreláció nagyon gyenge (-0.028). Számos független változó azonban szorosan összefügg. Hogy a multikollinearitással kapcsolatos problémákat elkerüljék, a modell alkotói három változót választottak ki az elemzéshez: a GDP mutatót, a szegénységi rátát és a belföldön lefoglalt, illetve az USA-ba érkező elkobzott heroin (illetve kokain) mennyiségét.

A regressziós modell a következő képletet használja:

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + e$$

ahol

Y = a vagyon elleni bűnözés rátája

b_0 = konstans

X_1 = GDP mutató

X_2 =szegénységi ráta

X_3 =lefoglalt drogmennyiség

e= standard hiba

A regresszió-számítás eredménye a következő volt:

$$Y = 9985.626 - 0.554 X_1 - 172.016 X_2 + 2.396$$

$$t = (-3.132)(-5.913)(19.975)(4.323)$$

$$R^2 = 0.704$$

$$R = 0.860$$

A modell három független változója a vagyoni elleni bűnözési rátája 1980-tól 1997-ig történő változásáért 74%-ban felelős. Ez egy szokatlanul robusztus modell.

2007 után a kép változatos, de a nyugati kutatások többsége állítja, hogy a jelen gazdasági válság hatott és napjainkban is hat a bűnözésre. A jelenlegi gazdasági válság kirobbanása után Görögországban például a vagyoni elleni és erőszakos bűnözéstől való félelem jelentős mértékben nőtt a társadalomban. Ezt a bűnügyi statisztika is alátámasztja, hiszen jelentős növekedés tapasztalható például a lopások, betöréses lopások és a rablások számában. 2009 és 2011 között az ismertté vált lopások és betöréses lopások száma 33%-kal, 72.658-ról 96.925-re nőtt. Ezalatt a rablások 41%-kal, 4.708-ról 6.636-ra növekedtek²³⁸. (Természetesen találunk itt is ellenpéldákat. Franciaországban egy friss hír ennek ellentmondani látszik: „A bűnözés csökkent az elmúlt kilenc egymást követő évben, ismertette kedden reggel a belügyminiszter, majd kifejtette, hogy a bűnözés 0,34%-kal csökkent Franciaországban 2011-ben. Habár a vagyoni elleni bűncselekmények 2011-ben 1,74%-os csökkenést, Claude Guéant elismert kedvezőtlen tendenciát is, ez a betöréses lopások számának 16%-os növekedése.”²³⁹)

A United Nations Office on Drug and Crime által 2010-ben készített, Monitoring the Impact of Economic Crisis on Crime (Rapid Impact and Vulnerability Analysis Fund) szerint a 2007-ben kirobbant gaz-

²³⁸The politics of crime and the financial crisis in Greece Sappho Xenakis and Leonidas K.Cheliotis , 2 August 2012 <http://www.opendemocracy.net/sappho-xenakis-leonidas-kcheliotis/politics-of-crime-and-financial-crisis-in-greece> (2012. augusztus 20.)

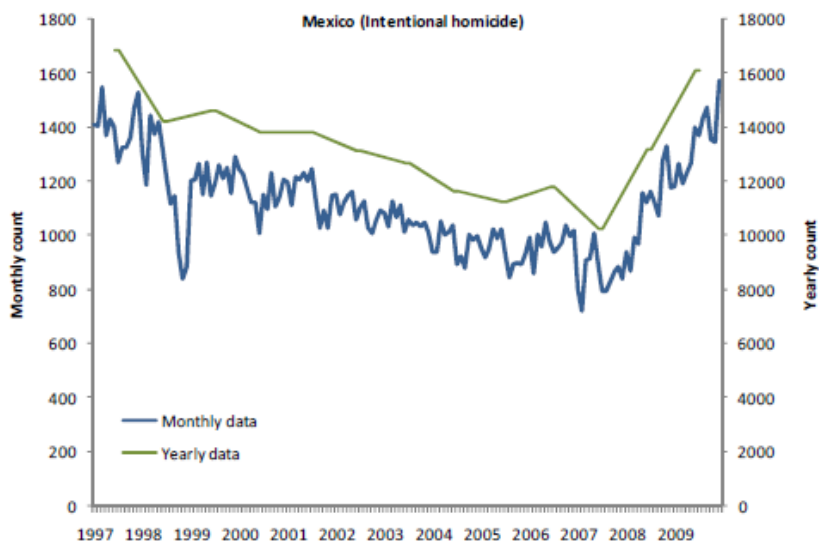
²³⁹<http://www.lejdd.fr/Politique/Actualite/Gueant-annonce-des-chiffres-de-la-delinquance-a-la-baisse-458868/> (2012. augusztus 17.)

dasági válság statisztikai modellekkel (főként ARIMA modellekkel) is bizonyíthatóan növelete a bűnözés volumenét. 15 ország statisztikai adatai alapján jutottak erre a következtetésre. A kutatás végkövetkeztetése a következő volt:

- 1) A gazdasági tényezők kimutatható hatással vannak a bűnügyi statisztikai adatokra és a bűnözés trendjére.
- 2) A vizsgált 15 országból 11 esetében volt kimutatható olyan szignifikáns változás a gazdasági mutatókban 2008/2009 folyamán, amelyet gazdasági válságnak nevezhetünk. Ezen 11 országból 8 esetében a gazdasági mutatók romlása hatással volt a bűnözésre.
- 3) Az erőszakos vagyron elleni bűncselekmények, mint például a rablás mutatták a legszorosabb összefüggést a gazdasági tényezőkkel. Emellett a szándékos emberölések és a motorkerékpár lopások esetében is igazolható volt a kapcsolat statisztikai módszerekkel.
- 4) A modell mindig időbeli eltolódást (time lag) jelez a gazdasági mutatók megváltozása és a bűnügyi statisztikai adatsorok megváltozása között. Átlagosan 4-6 hónap időbeli eltolódással mutatkoznak meg a kedvezőtlen gazdasági események a bűnügyi statisztikai adatsorokban.
- 5) Átlagosan három hónapra jól előre lehet jelezni a bűnözés várható jövőbeni alakulását nemzeti szinten vagy egy város esetében a korábbi bűnügyi statisztikai adatok és a gazdasági változók alakulása alapján.²⁴⁰

A szándékos emberölések számának a növekedése jól látható a mexikói bűnügyi statisztikai adatok alapján készült idősoron. A gazdasági válság kirobbanásának évében láthatóan megtört az addig folyamatosan csökkenő trend, és növekedésbe fordult át (a felső vonal az éves, az alsó a havi bontású adatokat mutatja):

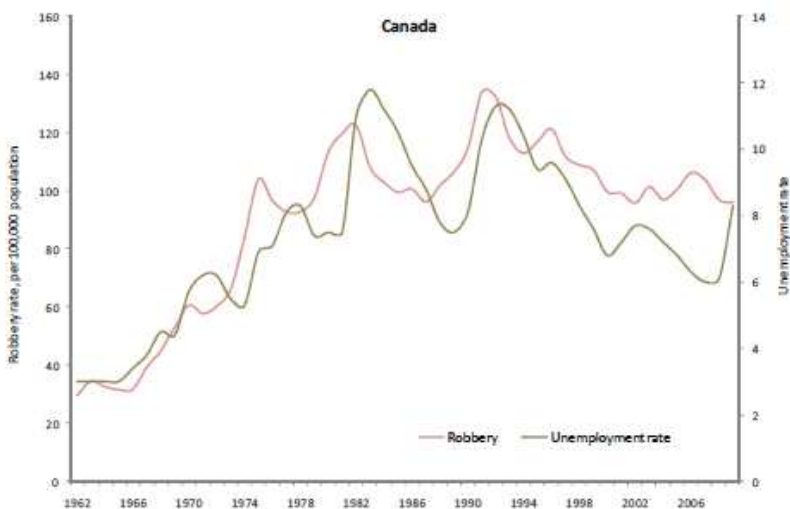
²⁴⁰www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf (2012. augusztus 18.)

Forrás: UNODC Statistics and Surveys Section²⁴¹

A rablás és a munkanélküliség együttmozgása volt megfigyelhető Kanadában, az idősorok szinte teljesen együtt mozognak:

²⁴¹ www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf (2012. augusztus 18.)

*Forrás: UNODC Statistics and Surveys Section*²⁴²

Egyetértünk azzal a nézettel, miszerint nemcsak a gazdasági válságok, de a gazdasági fellendülések is gyakran a bűnözést növelő tényezőként hatnak. „A hirtelen bekövetkező kedvezőtlen gazdasági változások – a nyomor növekedése, a szegények számának szaporodása – ugyanúgy előidézik a deviancia, így a bűnözés emelkedését, mint az örvendetes gazdasági növekedés, ha az igen gyors folyamatok eredménye.”²⁴³ Ez azonban egy másik könyv témája lehetne, illetve a társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés kapcsolatáról született már hazánkban kiváló monográfia²⁴⁴.

Szinte már közhelyszámba megy az a sok szerző által tett megállapítás, hogy a jelenlegi válság kirobbanásának egyik oka az volt, hogy a pénz-és tőkepiacon néhány befektető súlyos gazdasági bűncselekmé-

²⁴² www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf (2012. augusztus 18.)

²⁴³ Durkheim, É.: Az öngyilkosság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1967. 250-251. oldal

²⁴⁴ Gödöny József: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1976.

nyeket követett el²⁴⁵. Ezeknek az elkövetőknek a többsége nem került büntetőeljárás hatálya alá. A „Too Big to Fail” (túl nagy ahhoz, hogy megbukjon) elve azt jelenti a közgazdasági szakirodalomban, hogy bizonyos méreteű vállalatokat a kormányok egészen egyszerűen azért nem hagynak megbukni, mert az általuk foglalkoztatott nagyszámú munkavállaló és családtagjaik, valamint az esetlegesen a bukás következményeként tovább gördülő csődhullám kárvallottjai ezt a következő választáson úgy rónák fel a kormányzatnak, hogy nem szavaznak rájuk. Megjelent azonban – kicsit viccesen az előző elvre hajazva – az a mondás is, hogy „Too Big to Jail”²⁴⁶, vagyis túl nagy (befolyásos) ahhoz, hogy börtönbe kerüljön. A nagyvállalatok vezérigazgatói, a privát szféra legbefolyásosabb üzletemberei olyan mértékben szoros kapcsolatokat ápolnak befolyásos politikusokkal, rendőrökkel, ügyészekkel, bírakkal, hogy egészen egyszerűen elképzelhetetlen egy ellenük sikeresen lefolytatott büntetőeljárás. Hozzá kell tennünk rögtön: úgy tűnik, ez nemcsak az Amerikai Egyesült Államok esetében igaz...

6. 3. A 2008-2009-es gazdasági világválság

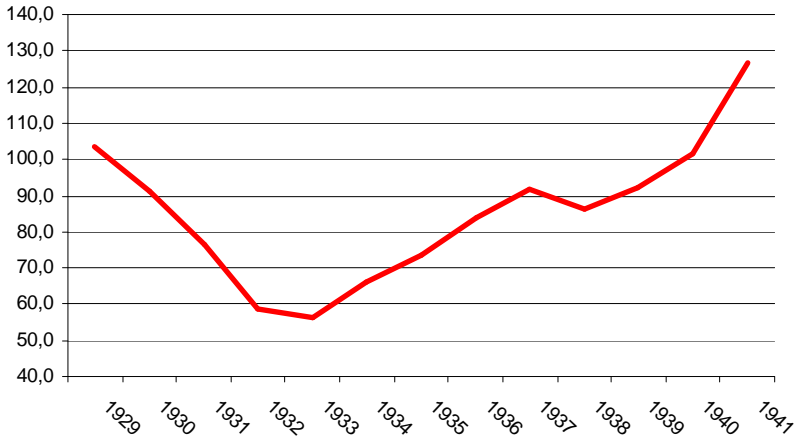
A 2008 szeptemberében kirobbant gazdasági válság hatásaiban csak az 1929-33-as nagy gazdasági világválsághoz mérhető. A XX. század első felét megrázó nagy világválság lefolyását jól mutatja az USA GDP-jének alakulása²⁴⁷:

²⁴⁵ Ld. Például Thomson Huang Nguyen: Subprime Mortgage Fraud and the U.S. Economic Crisis: a Criminological Analysis University of California 2009.

²⁴⁶ <http://www.project-syndicate.org/commentary/too-big-to-jail> (2012. augusztus 20.)

²⁴⁷ Zeller Gyula: Állam a válságban MBA ppt 6. dia (PTE KTK 2010.)

USA GDP 1929-41 (Md \$)

2008 ősze a válság elmélyülésének időszaka volt, ráadásul a felügyeleti szervek több pénzügyi visszaélést észleltek szerte a világban és természetesen Magyarországon is. Komoly árfolyammozgások zajlottak „ezekben a hónapokban a világ értéktőzsdéin, mind lefelé, mind pedig felfelé hatalmas volatilitással változnak az árak. Teljesen kiszámíthatatlan lett a világ: a megroggyanó svájci UBS bank híre szabályosan sokkolta a világot, mint ahogy az egyik napról a másikra tönkrement Lehman Brothers iszonyatos hatást váltott ki a tőkepiacon. Egy ilyen helyzetben minden apró szóbeszéd, pletyka mindent elsöprő viharra duzzadhat, mint ahogyan történt 2008. október 9-én, kevéssel a zárás előtt a Budapesti Értéktőzsdén. Ekkor egy londoni székhelyű befektetési bank 300 000 darabos piaci áras megbízást adott OTP részvények eladására, amellyel az amúgy is gyengén teljesítő részvények árfolyama összeomlott, az addigi 4500-4900 forintos színtről 4000 forint alá zuhant. A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, mint felelős hatóság figyelembe véve a kötés nagyságát, időpontját és az előző időszakhoz képest jelentősen eltérő árát, az

előzőfejezetben elmondott kötelezettségeinek megfelelően, piacfelügyeleti vizsgálatot indított.”²⁴⁸

A jelenlegi gazdasági válság kibontakozásának tényleges okait sokan, sokféleképpen magyarázták. A vizsgáldások gyakran nagyon is különböző, s nem ritkán egymással szöges ellentétben álló következtetésekre jutottak.

Egyes vélemények szerint a válság egyértelműen a kapitalizmus – vagy legalábbis a kapitalizmus szabályozatlan, laissez-faire változatának – kudarca, más vélemények ugyanakkor a gazdaság működésébe való túlzott állami beavatkozást okolják a válságért (Friedman elmélete alapján).

Mások különböző tényezőket és faktorokat emelnek ki fő okként, mint például a következő jelenségek:

- a kapitalizmus „mohósága”
- a neoliberális gazdaságpolitika
- a piacgazdaság csődje
- a pénzügyi intézmények: a bankok, hedge fund-ok stb. gyakorlata.

Ennél azonban a helyzet bonyolultabb és összetettebb. Vannak olyan elméletek, amelyek a hedge fundok szerepét állítják előtérbe. Ennél azonban jóval összetettebb kérdésről van szó. Sokfajta tényező járult hozzá a kialakult helyzethez Halm Tamás²⁴⁹ nézete szerint. Ezek: pénzügyi okok (értékpapírosítás, újfajta pénzügyi technikák) magasabb kockázati hajlam, a szabályozás korszerűtlensége: a gazdasági, pénzügyi innovációkhoz képest, sajátos menedzsment érdekeltség, gondatlan hitelminősítő intézetek, globalizáció²⁵⁰ (egyres országokban óriási tőke halmozódik fel, mint pl.: Kína, Japán), politikai okok: kormányzati célkitűzés lett a kis jövedelműek lakáshoz juttatása, felelőtlen egyéni döntések.

²⁴⁸ Fodor István: Hervadó gazdaság – virágzó gazdasági bűnözés: tőkebefektetési csalók a tőkepiaci válságban 40. oldal

http://www.glossaiuridica.hu/gi0901/bun/gi0901_bun_fodor_istvan.pdf (2012. augusztus 20.)

²⁴⁹ Halm Tamás: A gazdasági válság. Okok és tanulságok (=Kommentár 2009/6.)

²⁵⁰ Az európai nemzetállamok kénytelenek szembenézni a globalizáció és a lokalizáció kettős nyomásával. Ez a bűnözésben is megjelenik. (Adam Crawford: The governance of crime and insecurity in an anxious age: the trans-European and the local In: Crime and Insecurity, New York, 2014. 27. oldal)

Összességében tehát egy összetett folyamat eredményeként alakult ki 2008-ra egy globális méretű gazdasági válság, amely rövid időn belül az amerikai kontinensről az egész világra is áterjedt. Az egyes elméletek között is nagyjából konszenzus övezi azt a nézetet, hogy a gazdasági válság közvetlen okozója az amerikai jelzálogpiaci buborék összeomlása volt.²⁵¹ Vagyis az olcsó finanszírozás ingatlanbuborékot, tőkeáttételes kivásárlási hullámot és egyéb szélsőséges jelenségeket váltott ki, elsősorban az USA-ban. Egy Alan Greenspan irányítása alatt készült felmérés például kimutatta, hogy a 2000-es években a lakásfedezetű kölcsönökből finanszírozták az USA-ban a magánfogyasztás 3 százalékát. 2006-ra már a rendelkezésre álló személyi jövedelem 10%-át tették ki ezek a jelzáloghitelek.²⁵² Az ingatlanárak emelkedése a 2000-es évek második felében erőteljes spekulációt indított el. A bakok ezek után a legkockázatosabb jelzáloghiteleket úgy értékesítették, hogy azokat adósság fedezetű instrumentumokba (CDO) csoportosították. Az értékpapírosítás célja a kockázatok csökkentése volt a diverzifikáció útján. A CDO-kat „átcsomagolták”, a rosszabb minőségűek legfelső szeletei pedig mindig AAA besorolásúak lettek. A válság kirobbanását követően rendkívül gyorsan omlottak össze a pénzpiacok, a bankok pedig vonakodtak hitelt nyújtani egymásnak, inkább a saját likviditásuk fenntartására törekedtek. A lakóingatlanokról a recesszió átgyűrűzött a hitelkártya- és autóhitelekre, majd a kereskedelmi célú ingatlanokra.²⁵³

„A bankszféra által kiépített hagyományos image, amely alapvetően az 1929-33-as nagy gazdasági világválság után alakult ki, elsősorban a biztonságot, a gyakran lassú, de megfontolt működést tartotta szem előtt. Ennek az 1970-es évektől fokozatosan vége szakadt és a pénzügyi szférát is a korszerű marketing módszerek alkalmazása kezdi jellemezni. Mind a betétgyűjtés mind a hitelkihelyezés során sokkal agresszívebbé vált a bankok piaci magatartása, az élesebb versenyben egyre inkább az általuk megcélzott "piaci niche" fogyasztóinak

²⁵¹ Halm Tamás: A gazdasági válság. Okok és tanulságok (=Kommentár 2009/6. 97. oldal)

²⁵² Alan Greenspan – James Kennedy: Estimates of Home Mortgage Origination, Repayments, and Debts on One- to Four-Family Residents. Federal Reserve Staff Working Paper 2005. 41. oldal

²⁵³ Soros György: A 2008-as összeomlás és következményei Scholar Kiadó Budapest, 2010. 15-28. oldal

speciális igényeire szabták termékeiket. Ez a hatékonyabb marketingre alapozott tevékenység jelentős hatást gyakorolt a pénzügyi innovációkra és számtalan új termék kifejlesztését hozta magával. Tagadhatatlan ugyanakkor az is, hogy a bankok egy része a megváltozott piaci magatartással megváltozott kockázati filozófiát is követett, ami nemegyszer látványos bukásokban, bankcsődökben jelentkezett.”²⁵⁴ Egy korabeli szakirodalmi forrás a bankcsődöt gazdasági, pénzügyi és társadalmi katasztrófaként aposztrofálja, amely az üzleti életet számtalan módon károsítja.²⁵⁵

„Ma már közhelyszámba megy annak kiemelése, hogy a Greenspan-korszakot jellemző be nem avatkozás, mások szerint célzott és minden piaci buborékot szánt szándékkal megelőző, kipukkadni nem engedő, befektetőbarát beavatkozás a 2007–2009. évi pénzügyi válság közvetlen oka volt.”²⁵⁶

Tovább rontott a helyzeten, hogy a tőke szabad áramlása megnehezítette az államok számára, hogy a tőkét megadóztassák vagy szabályozzák, és a kormányok gyakran saját országuk igényeinél is jobban figyeltek a nemzetközi tőke elvárásaira. A II. világháború utáni szigorú szabályozás, amely a pénzpiacokat érintette, a 80-as évektől kezdett veszélyesen meglazulni. Ennek következtében szép lassan létrejött az a superbuborék, amelyet a subprime válság egyszerűen csak kipukkasztott. A központi bankok lassan reagáltak a válság kirobbanásakor, mert tartottak az erkölcsi kockázattól²⁵⁷ is.

„A gazdasági válságnak és általában minden krízisnek jellemző sajátossága, hogy sürgős megoldásra váró problémák egész sorát veti fel.”²⁵⁸ Álláspontom szerint a terápia egyik alappillére a szigorúbb szabályozáshoz való visszatérés lesz, a közgazdaságtan main streamje is a keynesi gondolatokat porolja le az elmúlt években. Soros

²⁵⁴ Zeller Gyula: Pénz- és bankügyek Pécs, 2008. 219. oldal

²⁵⁵ Marcus Nadler – Jules I. Bogen: The Banking Crisis London, 1934. 21. oldal

²⁵⁶ Csaba László: Keynesi reneszánsz? (=Pénzügyi Szemle 55. évf. 1. szám 2010. 6. oldal)

²⁵⁷ Ennek lényege a következő: ha az állam megment egy csődszélére került bankot, amelynek a menedzsmentje rosszul gazdálkodott, akkor fennáll a veszélye annak, hogy a későbbiekben újból előállhat ilyen szituáció, és újabb állami segítségre lesz szükség.

²⁵⁸ György Ernő: A válságjog kialakulása Budapest, 1933. 9. oldal

György kijelenti például, hogy „rég nem használt politikai eszközöket kell ismét aktiválnunk”.²⁵⁹

„A 2007-ben a Northern Rock angol ingatlanfejlesztő bukásával induló és vélhetőleg a Lehman Brothers 2008. szeptemberi csödbe engedésével nyílttá váló pénzügyi válság hatására azonban elszabadultak az indulatok. A kormányzati gyakorlat mellett a közgazdasági beszédmódban is polgárjogot nyertek a korábban rég meghaladottnak vélt felvetések. Olyan megoldások, amelyekre senki sem gondolt, mint például a piacgazdaság idegrendszerét jelentő nagybankok államosítása előbb kényszerintézkedésként, utóbb már a jövőbe mutató intézkedésként jelentkeznek. S különösen ez utóbbi vonatkozásában mintha a '30-as évek szellemi fordulata ismétlődne, amikor az állami beavatkozást és annak közvetlen formáit már nem csupán a marxisták vélték a jövő meghatározó, sőt elkerülhetetlen fő irányának.”²⁶⁰

Kijelenthetjük, hogy nemcsak a bankokat, hanem a hitelkihelyezésben érintett valamennyi intézményt szabályozni kell. Óvatosan kell bánni továbbá a tőkeáttétellel, nem elég csak a számszerűsíthető kockázattal kalkulálni. Visszatérünk tehát a szigorúbb jogszabályi keretekhez, amelyre jó példa a „Wall Street reform és fogyasztóvédelmi törvény” (2010), amely a legátfogóbb pénzügyi szabályrendszer a nagy válság óta. Megváltozott a szabályozási paradigma, ez alapján érint minden szabályozó és gazdálkodó intézményt illetve állampolgárt

848 oldal, 16 fejezet, 1503 szakasz

A szabályozóknak

243 szabályzatot

67 tanulmányt

22 periodikus jelentést kell megalkotniuk

Célja a következő: „... az Egyesült Államok pénzügyi stabilitásának elősegítése az elszámoltathatóság és átláthatóság javítása révén a pénzügyi rendszerben, a „túl nagy, hogy elbukjon” megszüntetése, az amerikai adófizetők csőd elleni védelme, a fogyasztók megvédése a félrevezető pénzügyi szolgáltatási gyakorlattól...” A törvény hatálya

²⁵⁹ Soros György: A 2008-as összeomlás és következményei Scholar Kiadó Budapest, 2010. 255. oldal

²⁶⁰ Csaba László: Keynesi reneszánsz? (=Pénzügyi Szemle 55. évf. 1. sz. / 2010. 6. oldal)

kiterjed új kormányzati intézmények alapítására, a pénzügyi intézmények gazdálkodásának szabályozására, a jelentési kötelezettségek növelésére, a jelzáloghitelek újraszabályozására, a fogyasztóvédelemre²⁶¹ stb.²⁶²

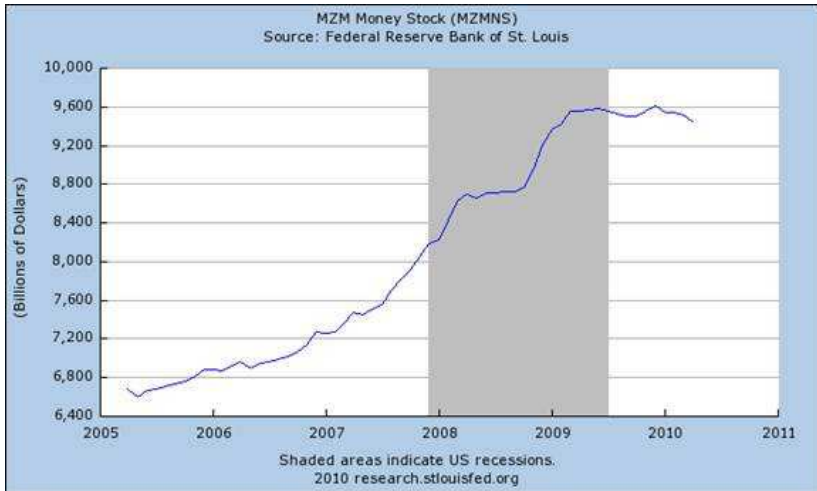
Egy modern piacgazdaság a XXI. században a jogi kereteken túlmutató állami szerepvállalást is igényel. Erre először az 1929-33-as nagy világgazdasági válság hívta fel a közgazdászok figyelmét. „Azóta nem vitás az állam gazdasági beavatkozásának szükségessége, így a különböző közgazdasági iskolák közötti viták fókuszpontjában leginkább az áll, hogy aktív vagy passzív szerepben maradjon-e az állam a gazdasági folyamatok koordinálásában, és mely területeken, milyen súllyal, illetve eszközökkel lehet vagy kell az államnak a gazdasági folyamatokba beavatkoznia.”²⁶³

A szigorúbb szabályozás tehát szükséges, de nem elégséges feltétel. A gazdasági trendet megfordítani csak legalább két lépésben lehet. Először meg kell akadályozni az összeomlást pénzkibocsátással, a bedőlt hitelek leírásával és a bankok feltőkésítésével. Ez nagyjából megtörtént napjainkra. Majd a felesleges pénzkínálatot nagyon gyorsan ki kell vonni majd a gazdaságból, nehogy elszabaduljon az infláció. Kérdés, hogy ez sikerülni fog-e. A pénzkínálat mindenesetre vészesen megnövekedett, ahogy ezt a dollár esetében a következő ábra jól szemlélteti:

²⁶¹ A magyar fogyasztóvédelmi szabályozás büntetőjogi vonatkozásait a legalapabban Karsai Krisztina foglalta össze 2011-ben. Karsai Krisztina: Fogyasztóvédelem és büntetőjog HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2011.

²⁶² Zeller Gyula: Állam a válságban MBA ppt 35. dia (PTE KTK 2010.)

²⁶³ Hausmann Péter: Bevezetés a közgazdaságtanba Pécs, 2009. 75. oldal

Forrás: <http://ecotripp.blogspot.com/>

Helmut Schmidt volt német kancellár a pénzintézetekre vonatkozó szabályozás jelentős szigorításában látja a kiutat a válságból. Javaslatait²⁶⁴ hat pontban foglalta össze 2009-ben:

- 1) Az összes magánpénzintézet és minden pénzügyi eszköz felügyeletét egyetlen felügyeleti szervnek kell alárendelni,
- 2) A bankfelügyeletnek egységes sajáttőke-minimumot kell előírnia a magánpénzintézetek számára,
- 3) A pénzintézetek mindenfajta mérlegen kívüli tranzakciója tilos és büntetendő kell legyen,
- 4) Büntetés terhe mellett tilos a pénzintézeteknek olyan papírokkal kereskedni, amelyeket nem a hivatalosan működő értékpapírtőzsde adott ki és jegyzett,
- 5) Minden pénzintézetnek tilos legyen a jövőben olyan értékpapírokat és pénzügyi eszközöket eladni, amelyek az eladás pillanatában nem a saját tulajdonukban vannak,
- 6) Minden pénzintézetnek tilos legyen olyan betéteket illetve hiteleket kezelni, amelyek jogilag adóparadicsomnak minősülő országokban vannak bejegyezve.

²⁶⁴ Helmut Schmidt: Wie entkommen wir der Depressionsfalle? (=Die Zeit 2009. január 15.)

A terápia eszközei közé sorolom továbbá az újbóli szigorúbb jogi szabályozáson belül kiemelt helyet elfoglaló büntetőjogi szabályokat is, különösképpen az offshore ipar elleni nemzetközi összefogást, amely végső soron az USA-ból indult a válság kirobbanása után. A világ GDP-je tőzsdei és egyéb virtuális értékpapírok figyelembevételével egyes becslések szerint 500.000 milliárd dollár, míg a virtuális/spekulációs „bit-pénz” nélkül csak 50.000 milliárd. Az említett tőkeáramlások több, mint fele offshore-cégek közreműködésével zajlik.²⁶⁵

Az egységes európai büntetőjogra legalább a legsúlyosabb gazdasági bűncselekmények területén szükség van. A globalizáció egyre veszélyesebb, transznacionális bűnözési formákat termel ki, amelyek ellen nemzeti büntetőjogi eszközökkel szinte lehetetlen küzdeni.²⁶⁶

„A társadalomkutatók szerint a civilizált világ jövője legfőképpen azon múlik, hogy miként lesz képes feloldani azt az ellentmondást, amely a globális piac és az államok hagyományos funkciói közt a 20. század végére kialakult. A globális piac szereplői „területen kívül” működnek, ahhoz fűződik érdekük, hogy megsemmisítsenek mindent, ami az általuk teremtett és működtetett, szinte korlátlan produktivitás útjában áll. A hagyományos demokratikus értékek szerint működő állam napjainkban a globalizációs fejlődés gátjaként jelenik meg. Az állam még mindig területhez kötődik, az ott élők számára kell biztosítania a békés és a harmonikus fejlődés kereteit. Ez teremtheti meg számára a legitim működés feltételeit, a kormányzati működéshez elengedhetetlen lakossági bizalmat. Mindezt azonban úgy kell megvalósítania, hogy ne alakuljon ki alapvető ellentét, sőt viszonylag hatékony és folyamatos legyen az együttműködés a területenkívüliséget élvező, sokoldalú befolyását érvényesítő globális piac és gazdaság szereplőivel. Ennek hiányában ugyanis az államnak nemcsak a gazdasági, hanem a politikai stabilitása is veszélybe kerülhet. Ez a dilemma nyomja rá a bélyegét korunkra, amelyet szokás

²⁶⁵ Brother Layman: Az offshore halála HVG Kiadó Budapest, 2010. 108. oldal

²⁶⁶ Kóhalmi László: Európai biztonság avagy az egységes európai büntetőjog víziója. IN: „Tanulmányok a Magyar Határellenőrzés – Európai Biztonság” című tudományos konferenciáról, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III. (Szerk.: Hautzinger Zoltán) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2004. 92.o.

nevezni posztmodernnek, kései modernitásnak, második vagy reflektív modernitásnak, illetve fluid vagy likvid modernitásnak.”²⁶⁷

A megoldás egyik tényezője lehet továbbá a túlzottan magas adókulcsok csökkentése. „Az adómorált és a jogkövetést segítő intézkedések helyett az adóterhelés növelése csak az adóeltitkolások és a potenciális »bűnözők« számát növeli. A magas adókulcsok nem csak önmagukban negatív hatásúak, hanem lerontják a szankciók elrettentő hatását, hiszen a növekvő teher nagyobb eltitkolásra és nagyobb abból származó anyagi előnyhöz vezet. A magas adók miatt megnő az eltitkolt jövedelmek hasznossága.”²⁶⁸

Az USA-ban a gazdasági válság hatására (!) kezdtek el gondolkodni több amerikai államban a halálbüntetés eltörlésén. Személyes tapasztalataim is alátámasztják ezt az állítást, hiszen amikor 2012. januárjában a Montanai Egyetemen jártam, a büntetőjogot oktató ottani kollégáim az egyik legfontosabb tényezőként említették ezt a jelenséget (mármint, hogy Montanában és ezen kívül több más amerikai államban is gondolkodnak a halálbüntetés eltörlésén), amely a gazdasági válság hatására a büntetőjogot érintő változások egyikeként tapasztalható volt.

A halálbüntetés eltörlése nem oldja meg az anyagi eszközök szükségének a problémáját az amerikai államok büntető igazságszolgáltatásában, de a megtakarítások jelentősek lehetnek. A halálbüntetés fenntartásának a költsége egy amerikai államban átlagosan évente 10 millió dollár. Egy rendőrtiszt (vagy tanár, illetve mentős) fizetése átlagosan 40 ezer dollár évente. Vagyis a halálbüntetés eltörlésével megtakarított pénzt fel lehetne használni új munkavállaló foglalkoztatására a közjó érdekében – állítja egy, a témával foglalkozó tanulmány²⁶⁹.

²⁶⁷ Gönczöl Katalin: Pessimista jelentés a posztmodern büntetőpolitika klimatikus viszonyairól <http://mozgovilag.com/?p=1190> (2012. augusztus 20)

²⁶⁸ Szilovics Csaba: Az adózás igazságosságának elvi és gyakorlati feltételeiről (kézirat, 39. oldal)

²⁶⁹ Smart on Crime: Reconsidering the Death Penalty in a Time of Economic Crisis National Poll of Police Chiefs Puts Capital Punishment at Bottom of Law Enforcement Priorities A Report from the Death Penalty Information Center by Richard C. Dieter, Executive Director Washington, DC October 2009 www.deathpenaltyinfo.org 13. oldal

Az USA-ban egyébként nemcsak a halálbüntetés megtartását vagy eltörlését tekintik költséghatékonysági kérdésnek. New York-ban ejtették a vádat egy kiemelten körözött, drogiügyben bűnös férfi ellen, mert idézem: „túl hosszú a bizonyítékok sora”: 400 ezer oldalt tesz ki.

„A hatalmas íromány törlését a szövetségi ügyészség kérte egyszerűen azért, mert túl sok helyet foglal a kormány számítógépein. A körözött férfi egyébként panamai orvos, Armando Angulo, aki Floridában praktizált, bűne pedig az, hogy a neten árult receptköteles gyógyszereket, mígnem 2004-ben vizsgálat indult ellene, ő pedig Panamába szökött.

"Bonyolult és költséges tovább raktározni a bizonyítékok dokumentációját" - indokolta az Egyesült Államok kábítószer-ellenes ügynökségének írt törlési kérelmet Stephanie Rose észak-iowai ügyész.

Az AP hírügynökség megjegyzi, hogy a kábítószer elleni ügynökség azért szűkölködik információátadási kapacitásban, mert jó ideje nem korszerűsítette szervereit, különben a 400 ezer oldal raktározása megoldható lenne 200 dollárból.”²⁷⁰

„A nyugati kutatók szerint amíg a gazdasági folyamatok bűnözést befolyásoló hatása nehezen bizonyítható, addig a büntetőpolitika, ezen belül a büntetőszankciók alkalmazása és a gazdasági változások közötti kapcsolat valóságosan érzékelhető. A végrehajtandó szabadságvesztések száma például olyan mértékben növekszik, ahogyan a munkaerőpiac felvevőképesége csökken. Ez a folyamat J. Jankovic szerint független a felderített bűncselekmények számának alakulásától. A kiszabott büntetések válsághelyzetben azért szigorúbbak, mert ilyenkor a lakosság, a közvélemény és a hatalom intézményeinek toleranciája minden rendbontás iránt csökken. Erős a reakció még a kisebb jelentőségű bűncselekmények elkövetőjével szemben is. Bizonyos mértékig a rend felforgatóit, a bajok okozóit a bűnelkövetőkben látják, és a keményebb büntetéstől várják az elrettentést. Ez a szinte automatikus reakció természetszerűen növeli a kiszabott büntetések között a végrehajtandó szabadságvesztések arányát.”²⁷¹

²⁷⁰ <http://uj szo.com/online/panorama/2012/08/18/ej tettek-a-vadat- mert-tul-hosszu>

²⁷¹ Gönczöl Katalin: Válság – munkanélküliség – büntetőpolitika 4. oldal
http://www.fs zek.hu/szociologia/szszda/gonc zol_ valsag_munkanelk.pdf

6. 4. A magyar gazdaságtörténet és a gazdasági büntetőjog változásai

1929-33 után a keynesi gondolatmenetre építve a szabályozás szigorítása és az állami beavatkozás erősítése került napirendre. Minden kisebb vagy nagyobb gazdasági válságperiódus után megfigyelhető a büntetőjogi szabályozás szigorítása is.

Ezen szigorítási periódusok történetét csak az első írott büntető törvénykönyv megszületésétől, 1878-tól kezdődően tekintjük át. Ez a törvény – amelyet a hálás utókor alkotójáról, Csemegi Károlyról nevezett el - már tartalmazott néhány gazdasági bűncselekményt is (például a pénzhamisítást és a csődbűncselekményt). Nagy vonalakban az 1878-tól napjainkig eltelt időszakot három fő korszakra oszthatjuk, az uralkodó gazdasági rendszerfilozófiának megfelelően: „korai” vagy liberál-kapitalizmus (1949-ig), – szocializmus (1949-1989), – „modern” kapitalizmus (1989-től). A három fő korszakon belül persze további szakaszok különböztethetők meg, és a határvonalak pontos kijelölése is vitatható (hiszen a büntetőjogi jogszabályok csak hosszabb vagy rövidebb idő után reagálnak a gazdasági-társadalmi változásokra).

1. A liberál-kapitalista fejlődés Magyarországon az osztrák-magyar Monarchiához erősen kötődő és az iparral szemben a mezőgazdaságot előnyben részesítő gazdaságpolitika folytán csak némi késéssel bontakozott ki, s mire a jogi háttér teljesen kialakulhatott volna, kitört az I. Világháború. A súlyos gazdasági következmények mérséklése, a háború igényeinek megfelelően alakuló termelés és a szabályozás kézben tartása érdekében ekkor rendkívüli, jórészt megszorító, ellenőrző jellegű szabályokkal próbálták meg az ellátás folyamatosságát fenntartani. A háborút követő évtizedekben azután sorra jelentek meg az állam büntetőjogi eszközökkel történő beavatkozásának törvényben szabályozott „konszolidáltabb” formái: törvény született pl. az árdrágító visszaélésekről, a tisztességtelen versenyről vagy a hitelsértésről. Szigorítottak tehát a büntetőjogi szabályokon. A II. Világháború alatt értelemszerűen ismét olyan korlátozó intézkedésekre volt szükség, amelyek a hadigazdaság érdekeit tartották szem előtt.

2. 1949-ben, a sztálinista alkotmány elfogadásával Magyarország „a szocializmus építésének útjára lépett”. A politikai hatalmat kizárólagosan birtokló kommunista párt (a Magyar Dolgozók Pártja) a marxista-leninista közgazdaságtudomány tételeire támaszkodva szigorú tervgazdasági rendszert vezetett be. A gazdaság erős centralizálása mellett ennek a szisztémának további jellemzői voltak a gazdaság egészére kiterjedő irányítás valamint a gazdasági folyamatok következetes, részletekbe menő ellenőrzése.²⁷² A gazdaságban meghatározóvá vált a társadalmi tulajdon (ami az állami és szövetkezeti tulajdon együttesét jelentette), a magántulajdon részaránya elhanyagolható nagyságrendre csökkent.

A tervgazdálkodás bevezetésének időszakában az imperatív tervezés elve érvényesült, a gazdaságban résztvevők viselkedését pontosan előírták. Központi utasításokat alkalmaztak valamennyi gazdasági szektorban. Mindehhez a korábbinál ismételt szigorúbb gazdasági büntetőjogi szabályozás is társult. A Csemegi-kódex gazdasági büntetőjogot érintő előírásainak helyébe a népgazdasági tervek korlátlan, formális védelmét szem előtt tartó jogszabályok léptek. A politikai-gazdasági hatalom birtokosai hamar felismerték azonban, hogy a tervek előírásaihoz mereven igazodó szemlélet nem a gazdaság fejlődését, hanem annak lemaradását és visszafejlődését eredményezi. A társadalmi és egyéni jólét növelését az új szemlélet nem a merev tervteljesítésben, hanem a gazdasági törvények működését figyelembe vevő, rugalmas gazdaságirányításban kereste. Az 1961-ben megalkotott második magyar Büntető törvénykönyv (1961. évi V. törvény) így már a megváltozott szemléletmódnak megfelelően a terv tartalmi védelmét tartotta szem előtt, azaz csak azokat a formailag jogellenes kötelességszegéseket szankcionálta, amelyek a gazdasági életben materiális következményt, azaz számottevő gazdasági hátrányt idéznek elő.

Az 1968-as gazdasági reform eredményeként bevezették az önálló gazdasági elszámolást. Ez azt jelentette, hogy a tervszerű állami irányítás keretében a vállalatok operatív önállósággal rendelkeznek: termékeiket a piacon áruként értékesítik, bevételeikből fedezik a

²⁷²Prof. Dr. Erdősy Emil: Gazdasági rendszerünk büntetőjogi védelme a tervgazdálkodás időszakában (In: Tóth Mihály-Gál István László (Szerk.): Gazdasági büntetőjogi tanulmányok Pécs, 2005. 25-26. oldal)

költségeiket, és ezen felül vállalati tiszta jövedelemre is szert tesznek. (Jogilag önálló gazdasági egységként szervezik meg a tevékenységüket.) A gazdasági reformok természetesen hatottak a gazdasági büntetőjogra is. Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet a terv védelmét már a korlátozott piaci viszonyok keretei között biztosította. (A törvényerejű rendelet mint jogforrás a szocialista korszakban a törvénnyel azonos szintű volt. Nem a parlament, hanem a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa bocsátotta ki. A szocialista korszakban lehetőség volt arra is, hogy törvényerejű rendelettel törvényeket módosítsanak.)

A harmadik, ma is hatályos Büntető törvénykönyvünket 1978-ban fogadta el a parlament. Az 1978. évi IV. törvény már a fokozatosan növekvő piaci viszonyok között biztosította a tervgazdaság büntetőjogi védelmét, egészen az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltásig. (Formálisan ma is ez a törvény a hatályos magyar Btk., bár tartalmilag már jelentős részben megújult a módosítások következtében.)

3. Míg a szocialista rendszer gazdasági és politikai összeomlása – jelentős mértékben a Szovjetunióban bekövetkezett változások nyomán – gyorsan és jórészt váratlanul következett be, a súlyos gazdasági válság már hosszabb ideje érzékelhető volt. Az életszínvonal az 1980-as évek második felében folyamatosan csökkent, az infláció felgyorsult, az ország adósságállománya szinte kezelhetetlenné vált. A teljes anarchia elkerülése érdekében a gazdasággal tenni kellett valamit, amire bizonyos mozgásteret kínált az a tény, hogy országunk gazdaságpolitikája – a keleti blokk többi országáéhoz képest – valamelyest önállóbb, liberálisabb, nyitottabb volt. (Jellemző, hogy az iparban és a szolgáltatások terén a „gazdasági munkaközösségek”, és „melléküzemágak” gyakorlatilag teljesen egyéni érdekeltég alapján dolgoztak, a mezőgazdasági termelősövetkezetek közös földterülete mellett pedig a tagoknak külön, az egyéni termelést és értékesítést szolgáló ún. „háztáji” földje volt.) Így a piacgazdaság kiépülésének megkezdése már az első szabad választások (1990) előtt megkezdődött, az állami vállalatok átalakulását célzó társasági törvényt pl. már 1988-ban elfogadtuk.

Az életszínvonal az 1980-as évek második felében folyamatosan csökkent, az infláció pedig felgyorsult. Nyilvánvalóvá vált, hogy tenni kell valamit, küszöbön állt a politikai rendszerváltás. 1989 nya-

rára a politikai szférában zajló mozgások irányukban, tartalmukban és dinamizmusukban is módosultak, a meghirdetett modellváltás mellett a hangsúly a rendszerváltás irányába tolódott át. A politikai és gazdasági rendszerváltozást követően már 1990-ben megkezdődött a piacgazdaság kiépítése. A bankrendszer azonban ekkor még nem tudta kielégíteni a tőkeéhséget, az alvilágban virágzott az uzsoarakamat és az ehhez kapcsolódó pénzbehajtás. Az életszínvonal tartós csökkenése, a jövedelemelosztási feszültségek fokozódása ösztönzőleg hatott a bűnözésre, emellett terjedt a megélhetési bűnözés is. Kiemelkedő képességű, jó szervezőkészséggel rendelkező bűnözők kezdték felépíteni a hazai bűnszervezeteket, ehhez pedig már megfelelő mennyiségű készpénzzel is rendelkeztek. Az alvilág előretöréséhez a rendőrség szétzilálódása is hozzájárult. A politikai rendszerváltás hatására elbizonytalanodási folyamat indult meg a bűnüldöző szerveknél. A „Dunagate-botrány” következtében (még 1990 elején) átszervezték az állambiztonsági szerveket (amelyek korábban szervezetileg a rendőrséghez tartoztak), és például a BM III/III. Csoportfőnökség jogutód nélküli megszüntetésével sok, jól képzett rendőrtiszt is távozott a testülettől. Ennél nagyobb probléma volt azonban, hogy a botrány hatására teljesen szétesett a rendőrségi besúgóhálózat (nem csak a politikai, hanem a köztörvényes vonalon szervezett hálózat is évekre elsorvadt). Egyetlen bűnüldöző szerv sem tud hatékonyan működni informátorok, „hálózati személyek” nélkül, különösen igaz ez a gazdasági bűnözés elleni küzdelemre.

A politikai rendszerváltást követően a gazdaság jogi átalakulása felgyorsult. Egymás után születtek az új törvények (pl. az adózás rendjéről és az egyes adókról, a csőd- és felszámolási eljárásról, a számvitelről, a tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról, a pénzügyintézetekről, vagy tőzsdéről). Ennek megfelelően folyamatosan változott a Büntető törvénykönyv gazdasági bűncselekményeket szabályozó fejezete is. E fejezetből fokozatosan kikerültek a korábbi szemlélet által támogatott utolsó bűncselekmények is (pl. az áruk, külföldi fizetőeszközök és nemesfémek forgalmának állami monopóliumát védő üzérkedés, vagy deviza-bűncselekmény), a nemzetközi ajánlásoknak megfelelően büntetendőnek minősítettük viszont pl. a pénzmosást, a számítógépes csalást vagy a bennfentes kereskedelmet.

A viszonylag rugalmas jogi szabályozás azonban nem tudta elejét venni olyan jórészt új típusú gazdasági bűncselekmények megjelenésének és terjedésének, amelyeket főként az állami szerepvállalás visszaszorulása, a vállalkozás korlátlan szabadságának misztifikálása, a jövedelemelosztási feszültségek fokozódása, vagy az átmenettel járó bűnüldözési bizonytalanságok felerősödése táplált, szükség volt tehát a gazdasági büntetőjogi szabályozás szigorítására, amelyre 1994-ben került sor.

Az utóbbi két évtized gazdasági bűnözését Magyarországon három egymással összefüggő bűncselekmény-típussal jellemezhetjük: az un. „olajügyekkel”, a privatizációs visszaélésekkel, és a különböző dotációk, kedvezmények, juttatások (visszaigénylések) csalárd kijátszásával.

a) Ha Magyarországon ma taláломra megkérdeznénk valakit arról, hogy a rendszerváltás éveiben milyen gazdasági bűncselekmények voltak a legjellemzőbbnek, egész biztosan az olajjal és olajszármazékokkal kapcsolatos bűncselekményeket említené. Az ennek kapcsán elkövetett csempészetek, jövedéki visszaélések és adócsalások szinte a 90-es évek kortünetévé váltak.

A visszaélésekre kezdetben az adott alkalmat, hogy a motorüzemanyagként használt gázolaj és az ezzel teljesen azonos összetételű és minőségű háztartási fűtőolaj ára között szociálpolitikai megfontolásból – az utóbbi javára – jelentős különbség volt. Ez szinte tálcán kínálta az árkülönbözetből adódó nyereség lefölözését. Az olcsóbban beszerzett fűtőolajt tehát üzemanyagként használták, illetve értékesítették. Az új adórendszer bevezetésével azután a különbség tovább nőtt, hiszen az üzemanyagot magasabb áfa, ezen kívül fogyasztási adó, környezetvédelmi termékdíj és útalap-hozzájárulás is terhelte. Markánsabbá, láthatóbbá kellett ezért tenni a kétféle célra szánt olaj közötti formális különbséget. Előírták ezért, hogy a fűtőolajt színezni kell.

Lényegében e színezőanyag savazással való kivonása volt az utóbb hírhedtté vált „olajszőkítés”, ami szinte önálló „bűnözői iparággá” vált Magyarországon. A festéssel történő primitív megkülönböztetési módszer tehát szintén nem működött, erre 1993-tól a gázolajat (szigorúan ellenőrzött) jövedéki terméké tették, a fűtőolajt pedig jegyre adták.

Következett tehát kiszámítható módon a jegyek felvásárlása és a jegyhamisítások elharapódzása, amire már nemigen lehetett más válasz, mint hogy teljesen megszüntették az árkülönbséget. 1995-től ezzel a szociális érzékenység oda lett, de legalább abban lehetett reménykedni, hogy az olajmaffiának végre tényleg bealkonyul.

Sajnos alaptalanul. A döntéssel egyidejűleg ugyanis jelentősen kiterjesztették egyes „könnyű” olajtermékek előállításának illetve forgalmazásának adómentességét. Most már talán mondanunk sem kell, mi következett: naponta tucatnyi vonatszerelvényt vámkezelték, amelyek az importőrök szerint varrógépolajat, rozsdásodásgátlót, dermedésgátlót hoztak be. A mennyiség hosszú évekre a világ egész varrógép-parkjának elegendő lett volna. A dolog túlnőtt a vámszerveken és a rendőrségen, s már politikai összefonódások lehetőségét feszegette.

Ma már gyakorlatilag nem rentábilis az olajjal való visszaélés, a kedvezmények megszűntek, vagy a megfelelő ellenőrzési mechanizmus kiépítése folytán nagyjából rendeltetésszerűen működnek.

Mire azonban erre sor került, csupán az ismert olajügyek mintegy 90 milliárd forintnyi kárt okoztak a költségvetésnek.

b) A visszaélések másik markáns vetülete az állami vagyon privatizálása kapcsán volt megfigyelhető.

A vállalatok, állami gazdaságok magánkézbe adását gyakran kísérte korrupció gyanúja²⁷³, ám az ilyen ügyeknek csak töredéke jutott el a bírósági eljárásig. Tény, hogy különböző érdekcsoportok, a politikához is kapcsolódó társulások sokszor igen alacsony induló tőkével és

²⁷³ „A korrupció pontos definíciója sem egyszerű. Felmerül a kérdés, hogy a korrupció leszűkíthető-e a vesztegetésre, illetve a befolyással való visszaélésekre? Ha a korrupcióra vonatkozó szakirodalmat tanulmányozzuk, sokkal bonyolultabb kép rajzolódik ki. A korrupció látszólag egy olyan fogalom, amivel az utca emberétől a kriminológusokig, mindenki tisztában van. Ez érthető, hiszen a korrupció azóta dokumentálhatóan jelen van, hogy az emberek csoportokba, társadalomba szerveződtek. Ma a társadalmak legnagyobb problémái közé soroljuk a korrupciót, rossznak, károsnak tartjuk, mert a korrupció rombolja a demokratikus folyamatokat, erősíti az egyenlőtlenségeket, a politikai élettől való elidegenedéshez vezet, valamint torzítja a piacot, ami a befektetői kedv és ezáltal a gazdaság teljesítőképességének csökkenéséhez is vezet. A fogalmi tisztázás, különösen a törvényekben szereplő fogalmak esetén elengedhetetlen.” (Inzelt Éva Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái. Doktori értekezés tézisei 2. oldal https://www.ajk.elte.hu/file/Tezisek_InzeltEva_EDIT.pdf - 2019. május 1.)

feltűnően olcsón jutottak értékes, nem feltétlenül veszteséges termelő, szolgáltató üzemekhez. Máskor a privatizációhoz kapcsolódó hitelezés kínált alkalmat korrupciós kapcsolatok kialakítására.

Az egyik bank vezérigazgatója pl. csak azzal a feltétellel nyújtott hitelt kezdő vállalkozóknak, ha az új tulajdonosok a hitelből privatizált cég részvényeinek 10-15 %-át ingyenesen a vezérigazgató érdekkörébe tartozó társaságoknak adják át. Az ügy kiderülése után a bankár azzal védekezett, hogy csak élt egy a fejlett országokban sűrűn alkalmazott banki gyakorlattal, a „bizalmi kéz” intézményével. Eszerint a hitel feltétele, hogy az adós a bank által kijelölt gazdasági tanácsadó cégekkel szerződik, s azok a gazdálkodás nyereségességét figyelemmel kísérve biztosítják a hitel megtérülését. A bíróság szerint azonban a vezérigazgató gyakorlatilag „saját zsebre” dolgozott, s az adósok átadott részvényeik fejében semmiféle tanácsra nem számíthattak.

c) A harmadik ügycsoportot az állam által biztosított különféle kedvezmények, dotációk, mentességek és más pénzügyi lehetőségek csalárd kihasználása alkotja.

Itt az elkövetés módszere igen egyszerű: az elkövetők valótlannal állítják és szükség esetén hamis tanúsítványokkal igazolják, hogy az adott kedvezményre jogosultak.

A befektetési törvény annakidején vám- és adómentességet biztosított annak a külföldön élő személynek, aki az általa alapított vegyesvállalat részére apportként termelőeszközöket hozott Magyarországra.

A rendelkezés indoka világos volt: így kívánták ösztönözni a fejlett technológia meghonosítását.

Egy hazatelepült magyar származású vádlott tényleges gazdasági tevékenységet nem folytató vegyes vállalatok tucatjainak létrehozásával „apportként” több száz gépkocsit hozott be, majd adott el. Érvelése azon alapult, hogy termelőeszköznek minősül a szolgáltatás tárgya is – márpedig ő nem adásvételi, hanem lízingszerződéseket kötött (tehát szolgáltatást végzett) -, ahhoz pedig senkinek semmi köze, hogy a szerződési szabadság jegyében a lízingbe vevő egy összegben kifizette a teljes lízingdíj 99 %-át, s az 1 %-ot törlesztette 12 havi részletben.

A csempészet miatt emelt vád azon alapult, hogy az ügyletek nem szolgáltatásnak, hanem (legfeljebb kezdetleges módon leplezni próbált) adásvételnek minősülnek, kereskedelmi forgalom tárgya pedig nem lehet termelőeszköz, a vádlott tehát elhallgatta a vámhatóság előtt a behozott eszközök tényleges rendeltetését.

Természetesen nem csak a külföldi befektetőknek szánt kedvezményekkel éltek vissza, gyakran próbáltak szociálpolitikai célú támogatásokhoz is csalárd módon jutni.

Előfordult, hogy egy csoport éveken keresztül úgy jutott igen magas összegű állami támogatáshoz, hogy azt állították, közel száz csökkent munkaképességű dolgozónak biztosítanak munkalehetőséget. Valójában csak két ilyen személyt alkalmaztak, de a velük összejárászó orvos a többi munkásról is hamis orvosi igazolást adott ki.

Egy másik ügyben azt próbálták kihasználni, hogy jelentős, vissza nem térítendő szociálpolitikai juttatásokra számíthattak azok a sokgyermekes családok is, akik családi házak beépítetlen tetőtereinek megvásárlásával próbáltak lakásproblémáikon segíteni.

A visszaélés módszere az volt, hogy élelmes közvetítők összehozták a sokgyermekes igénylőket az üres tetőtérrel rendelkező családi házak tulajdonosaival, akiktől papíron megvették a tetőteret, tervet készítetttek annak lakhatóvá tételéről, erre tekintettel támogatást igényeltek, s amikor azt megkapták, a tetőteret újabb adásvételi szerződéssel, most már mint eladók, egyszerűen visszajuttatták a tulajdonosnak. Természetesen senki nem költözött sehova, csak papírmunka folyt. A kedvezmény összegén ezután osztozott a tulajdonos, a vevő-eladó és az ötletgazda, a közvetítő.

E körben a legsúlyosabb, s ma is élő gondot a forgalmi adó csalárd visszaigénylése okozza.

Az egyik legelterjedtebb gazdasági bűncselekmény elkövetői azt használják ki, hogy az adóhivatal a vállalkozóknak visszatéríti a vásárolt áru vételárának forgalmi adóját (ez Magyarországon még mindig igen magas, 20 %). Tömegesen folytak olyan személyek ellen büntetőeljárások, akik semmiféle gazdasági tevékenységet nem végeztek, ám erre szakosodott bűnözői csoportoktól, „számlagyáraktól”, hamis számlákat vásároltak, a számla összege után az adót visszaigényelték, s ebből jutalékot fizettek a számlák hamisítóinak. Sajnos e visszaélés-sorozat lényegében napjainkban is tart, a különb-

ség talán annyi, hogy a fiktív visszaigénylést ma már rendszerint részben tényleges gazdasági tevékenységgel próbálják leplezni.

Jellemző volt ezekben az ügyekben az állam reakciója is, a bűncselekmények lelepleződése után – de csakis azután – változtattak a kedvezmények folyósításának vagy ellenőrzésének a rendszerén. Az élelmes, s mindig egy kicsit a bűnüldözés előtt járó elkövetőknek azonban nem volt nehéz újabb lehetőséget találniuk.

A rendszerváltozást követően az első jelentős gazdasági válság 2007-2008-ban robbant ki. A magyar bűnügyi statisztikai mutatók fél – egy év késéssel jelezték a bűnözés, ezen belül egyes gazdasági bűncselekmények számának emelkedését. Ez logikus is, hiszen kell valamennyi idő arra, hogy a káros jelenség elkezdje éreztetni a hatását a bűnözésre, és arra is kell idő, hogy a bűncselekmények a hatóság tudomására jussanak. 2009-ben a jogalkotó már szigorításokkal reagált a bűnözés emelkedésére, 2010 után pedig elindult az új Btk. megalkotásának a folyamata, amelyet ugyan nem a gazdasági világválság indukált, de a szigorúbb tényállások mögött érezhető a válság kezelésére irányuló politikai akarat, amely a szigorúbb kriminálpolitikában nyilvánult meg. Sokak szerint sikerült megalkotnunk a 28 tagállamú Európai Unió legszigorúbb büntető kódexét. Ezzel persze lehet vitatkozni, de a Sanghaji Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézete 2014-2015-ben lefordította az új magyar Btk.-t mandarin nyelvre, és könyv formájában 2015 őszén publikálni is fogja Sanghajban. Kínában tehát sok szempontból követendő mintaként tekintenek az új kódexünkre, mint amely egy demokratikus, de mégis kellőképpen szigorú törvény.

A szigorítások egyik oka tehát a 2008-tól kibontakozó, és Magyarországot az átlagnál erősebben sújtó gazdasági válság volt. Ilyen szituációkban a kormányon lévő politikai erők – politikai hovatartozástól függetlenül – a büntetőjog szigorításával (is) szoktak reagálni. A szakma képviselői pedig teszik a dolgukat, és megalkotják majd alkalmazzák a hatályba lépett szigorúbb büntetőjogi rendelkezéseket. Álláspontom szerint a büntetőjog csak nagyon korlátozott mértékben képes a gazdasági válság tüneteinek a kezelésére – ha képes rá egyál-

talán.²⁷⁴ Mondom ezt annak ellenére, hogy közel 150 év óta mutatnak ki összefüggéseket a kutatók a gazdasági válságok és a bűnözés alakulása között.²⁷⁵

Az új Btk. megalkotásával együtt érdemes lett volna a bűncselekmények trichotomikus felosztását visszahozni a magyar büntetőjogba ahhoz hasonlóan, ahogy ezt az első írott magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi kódex is szabályozta. „Az új kódex megalkotásával lehetőség nyílt volna a Büntető Törvénykönyv és a szabálysértési törvény egységes elvi alapokon nyugvó uniójának megteremtésére. A Kormány képviselője, amikor az alkotmányügyi bizottságban az új szabálysértési törvény érdemeit méltatta, azt mondta, hogy az új jogszabály egyik nagy érdeme, hogy közelít a büntetőjoghoz, a büntetőjog rendszeréhez. Mi is úgy véljük, hogy a szabálysértési jog az elmúlt időszakban néha a kormányzat szándékának megfelelően, néha pedig, lássuk be, véletlenül, de nagyon helyesen, közeledni kezdett a büntetőjoghoz, s távolodni kezdett a közigazgatási jogtól. Meggyőződésünk, hogy a Kormánynak a teljes összhangot az új kódex magalkotásakor meg kellett volna teremtenie. Ésszerűbb, egyszerűbb, garanciálisabb és hatékonyabb lenne egy olyan rendszer,

²⁷⁴ Lásd Gál István László: Gazdasági büntetőjog, gazdasági bűnözés és a jelenlegi gazdasági válság (PTE ÁJK Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012. 159 pp)

²⁷⁵ Az 1880-as években a híres francia büntetőjogász és kriminológus, Lacassagne is vizsgálta a gazdasági tényezők és a bűnözés alakulása közötti kapcsolatot. Azt vélte felfedezni, hogy a búzaárak változása szinte teljesen együtt mozog a bűncselekmények számának változásával, és kimutathatók a gazdasági válságok hatásai is. (A. Lacassagne: *Marche de la criminalité en France 1825-80* (=Revue Scientifique, 1881.) Az USA 1890-es években lezajlott gazdasági válsága idején a bűnügyi statisztika szintén jelzett. „A válság kezdetekor az újságok a korrupció óriási megnövekedéséről számoltak be. 1895. január 1-jén a Chicago Daily Tribune egy cikkében azt állította, hogy 1894-ben volt a legnagyobb számú sikkasztás 1878 óta, ami egyébként szintén súlyos válságév volt.” (George A. Akerlof – Robert J. Shiller: *Animal Spirits* (Corvina Kiadó Budapest, 2011. 91. oldal) Egy német kutatás szerint, amelyet Exner végzett az első világháború után (Exner, F.: *Krieg und Kriminalität Kriminologische Abhandlungen Heft 1. Leipzig 1926.*), a következő összefüggést mutatta ki: a munkanélküliek számának minden egymillió fővel történő emelkedése átlagosan várhatóan tízezerrel növeli meg a lopás miatt elítéltek számát. 1882-1914 között a rozs és a kenyérárak szinte teljesen együtt mozogtak az ismertté vált lopások számával Németországban, Eduard Joachim kutatásai (Eduard Joachim: *Konjunktur und Kriminalität Offenburg, 1933. 19. oldal*) szerint.

amelyben a Btk. általános része a bűncselekményekre és a kriminális szabálysértésekre nézve egységesen szabályozza az elkövetőket, a stádiumokat, a beszámítást kizáró okokat, a halmazat kérdéseit s a többi, s emellett a szabálysértési szankciókat is.”²⁷⁶

Az új Btk. általános értékelésekor szeretném megemlíteni azt is, hogy több olyan jogintézményt megtartott illetve átemelt az új jogszabály a korábbi törvényből, amelyekről korábban komoly szakmai viták folytak. Egyet emelnék csak ki a bevezetőben: a materiális bűncselekmény fogalom egyik eleme, a szovjet büntetőjogból az 1950. II. törvénnyel a magyar büntetőjogba behozott társadalomra veszélyesség megmaradt a hatályos büntetőjogunkban is. Ami eddig is jól működött a gyakorlatban, azt nem vettük ki a törvényből csak azért, mert mára már diszkreditálta magát az a korszak, amelyben született. Erdősy Emil, a pécsi Büntetőjogi Tanszék egykori híres professzorának a szavait is figyelembe vettük tehát a kodifikáció²⁷⁷ során: „Minden elmélet annyit ér, amennyit a gyakorlatban lehet belőle hasznosítani.”

A gazdasági válság bűnözésre gyakorolt hatásával kapcsolatos záró következtetéseink a következők:

1) A gazdasági válsággal szükségszerűen együtt jár a munkanélküliség megemelkedése, amely viszont bizonyíthatóan növeli a bűnözés egyes formáit, így például a vagyon elleni és a gazdasági bűncselekmények számát, és egyes erőszakos bűncselekményeket is.

²⁷⁶ Bárándy Gergely - Bárándy Aliz: Gondolatok az új Büntető Törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről (In: Büntetőjogi Szemle 2013/3. 5. oldal)

²⁷⁷ Hazánkban a 2010-es években mind az anyagi büntetőjog, mind a büntető eljárásjog XXI. századi kodifikációja kevesebb mint egy évtized alatt lezajlott Miskolczi Barna irányításával. „Elmondható, hogy a büntetőjog és az eljárásjog kodifikációja kölcsönhatásának leírása sajátos képletet igényel. Úgy látom, hogy a kodifikációs munkálatok közötti (vagy egyáltalán: az anyagi és eljárási jog kapcsolatában fennálló) kölcsönhatások helyett inkább arról lehet szó, hogy az eljárásjogban lehetőség szerint meg kell teremteni a büntetőjogban kidolgozott megoldások alkalmazásának a feltételeit. Ez persze nevezhető kölcsönhatásnak, de csak akkor, ha az egyirányú hatásgyakorlást is annak kívánjuk hívni.” (Erdei Árpád: Kodifikációs kölcsönhatások a tág értelemben vett büntetőjog területei között – szükségszerűek-e, s ha igen, akkor miért nem In: Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2016. 77. oldal).

2) Van tehát kapcsolat a gazdaságban tapasztalható recessziók és a bűnözés alakulása között, ez azonban bizonyos időbeli késedelemmel jelentkezik, és nem hat a teljes bűnözésre.

3) Bizonyos társadalmi csoportokat hátrányosabban érint a válság, másokat kevésbé vagy egyáltalán nem. A megnövekedett volumenű (elsősorban a vagyon elleni és az erőszakos) bűnözés azon társadalmi csoportok esetében tapasztalható, amelyekben a gazdasági válság következményei jobban érzékelhetőek.

4) Nemcsak a válság hat a bűnözésre, hanem megfigyelhető egy fordított irányú kapcsolat is: bizonyos fehérgalléros, gazdasági bűnözési formák elszaporodása válságot idézhet elő a gazdaságban.

5) A probléma megoldása elsősorban gazdasági, és nem jogi eszközöket igényel. Nem nélkülözhetjük azonban a jogi, ezen belül a büntetőjogi eszközök fokozottabb igénybe vételét sem. Vagyis szükség lenne olyan bizottságok és testületek felállítására, amelyek megreformálják a pénzügyi intézményekre vonatkozó jogi szabályozást. Emellett pedig szükséges lehet a büntetőjogi szabályok bizonyos, mértéktartó megszigorítása, és a bűnözés elleni küzdelemben kulcsszerepet játszó szervezetek létszámának a bővítése.

7. A rendszerváltozás utáni jelentősebb magyar „brókerbotrányok”

A rendszerváltozás óta eltelt időszakban több ún. „brókerbotrány” rázta meg a hazai közvéleményt, okozott jelentős mértékű károkat a befektetőknek és a nemzetgazdaságnak, valamint többletfeladatokat a büntető igazságszolgáltatási szerveknek. Ezek közül a legfontosabakat mutatjuk be a korabeli sajtóhírek alapján.

1. A rendszerváltást követő első komoly sokk, mely a pénzügyi piacot megrázta, Tribuszer Zoltánné büntetőügye volt. Ő 1991-ben kezdett saját pénzgyűjtő tevékenységbe, az ügyfelektől kölcsön kapott pénzekre eleinte havi 20-50 százalékos kamatot fizetett, ami az akkori kamatlábak mellett is kiemelkedően magasnak számított. Ahogy egyre több ember bízta rá pénze kezelését, Tribuszerné létrehozott két, önmagát befektetés szervezőként hirdető céget, a Tribu Bt.-t, illetve a T és KG Kft.-t. Ezek a társaságok is a banki kamat többszörösét ígérték az ügyfeleknek. A Bankfelügyelet (a későbbi PSZÁF, ma MNB jogelődje) 1994-ben tett feljelentést az említett cégek ellen, a rendőrség pedig csalás gyanújával vizsgálatot indított. Ezek alapján kiderült, hogy ezek a cégek piramisjátékot folytattak, addigra viszont a 14 ezer károsult ügyfél pénzének alig 23 százaléka volt meg, az okozott kár értéke pedig elérte a 2,5 milliárd forintot. Tribuszernét és két társát elítélték, az asszony azonban nem vonult be a börtönbe. A rendőrök 1999-ben fogták el. Tribuszerné 2005-ben szabadult, majd ezt követően ismét pilótajáték szervezésébe fogott, 2008-2011 között újabb embereket károsított meg. Idén februárban jogerősen 4 év 6 hónap börtönre ítélték.²⁷⁸

2. A második nagyobb ügy a Lupis brókerház botránya volt. A korabeli sajtó így foglalta össze az ügyet: „Mint ismeretes, a cég a közelmúltban több igen nagy értékű tőzsdén kívüli ügyletre vonatkozó bizományosi szerződését nem teljesítette. A legfrissebb információk szerint az összeg tovább nőhet, egyesek már 2,5-3 milliárd forintosösszegről beszélnek. Az tény, hogy a kisbefektetők még nem tettek

²⁷⁸ <https://www.portfolio.hu/vallalatok/ki-az-orszag-legnagyobb-penzugyi-csaloja.212879.html> (2016. 12. 12.)

feljelentést az egyébként megbízhatónak, bár néha kockázatos döntéseket hozóként ismert Lupis József ellen. Az Értékpapír Felügyelet a Lupis Brókerház letéti szerződéseinek átvételére, szabályszerűen teljesített bizományosi szerződésekből fakadó kötelezettségek teljesítésére, a Góg Értékpapír Rt.-t jelölte, amelyhez a tőzsdetanács biztost rendelt ki, akinek dolga a Lupiséktól átvett kötelezettségek teljesítésének ellenőrzése. Időközben hamisításra is fény derült: a központi elszámolóházhoz a nevében kiállított, a Lupis Brókerház értékpapír számlája terhére hamisított letéti igazolások kerültek, amelyeket nagy értékre, intézményi nagybefektetők javára állítottak ki. Így a KELER Rt. vezérigazgatója ismeretlen tettes ellen magánokirat-hamisítás miatt tett feljelentést. Ugyanakkor a tőzsdetanács és az elszámolóház megállapította, hogy a tőzsdei kereskedés elszámolásában, semmilyen fennakadás nem volt, a Lupis Brókerház Rt. a tőzsdei kötelezettségeknek hiánytalanul eleget tett. A brókerház pénzügyi manőverei között előkelő helyen van a Magyar Államvasutak Rt. is. A belső vizsgálat szerint két részletben, összesen 885 millió forint értékben vásárolt a pénzügyi főosztályvezető és helyettese a Lupis Brókerháznál állam- kötvényeket.”²⁷⁹

3. A harmadik hírhedt ügy a Globex-ügy volt, amelynek rendkívül elhúzódó büntetőeljárása 2010-ben fejeződött be, de a felszámolást is csak 13 év alatt, 2011 végén sikerült lezárni. A Globex Holding felszámolási eljárása 1998. november 26-án kezdődött, de csak 2011. december 7-én fejeződött be. Más Globex-érdekeltségeknél tovább elhúzódott a felszámolás, mint például a Globex Értékpapír-forgalmazó és Befektetési Rt-nél, vagy a Globex Mix Transzportbeton Kft-nél is. A cégcsoport luxusházak építésével és értékpapírok forgalmazásával, kezelésével foglalkozott, kötvényeik kimagaslóan jó hozamokat ígértek. A vállalkozást azonban jelentős részben hiteltől finanszírozták, az adósságokat folyamatosan görgették maguk előtt, s idővel a gazdaságosság, eredményesség érdekében szabályokat is áthágtak. A "túlburjánzó" cégcsoport a kilencvenes évek közepétől likviditási gondokkal küszködött, az önkormányzatok nem láttak pénzt kezelésre átvett részvényeik után, a kisbefektetők által

²⁷⁹ https://nepszava.hu/1047902_ezen-a-napon-tort-ki-a-brokerbotrany (2017. 01. 10.)

rájuk ruházott értékpapírokat felélték, 1997-re kezelhetetlenné váltak a tartozások. Megindult a felszámolási és a büntetőeljárás.²⁸⁰

4. A következő ügy, amelyben egy megoldatlan emberölési szál is volt, a London Bróker botránya 1999-ből. A pénzügyi felügyelet 1999 nyarán kezdett vizsgálni a London Bróker Rt.-nél, melynek során több szabálytalanságot is felfedeztek: hiányos volt a társaság információs rendszere és hozzányúltak az ügyfelek pénzéhez is, miután az 1998-as orosz tőzsdeválság "begyűrűzése" miatt bajba került a cég. A London Bróker működését ezek után 1999 augusztusában függesztette fel a PSZÁF. A brókercég egyik volt tulajdonosát, Reichardt Ignácot pár hónappal később lelőtték²⁸¹. Az ügyben, mely mindeddig megoldatlan, 2015 március 27-én újból nyomozást rendeltek el. A London Bróker különösen jelentős kárt hagyott maga után, aminek következtében a Befektető-védelmi Alapnak (Beva) több mint 2,2 milliárd forintot kellett kifizetni. Ez az alap fennállása óta rekordnak számító kártalanítási összeg volt.²⁸²

5. A Baumag ügy szintén a 90-es évek második felében került nyilvánosságra. A Baumag Általános Befektetési Szövetkezet története 1995-ben kezdődött, ekkor alapította meg összesen 7 fő, 70 000 forint tőkével. A szövetkezetbe lépők befizetései mindig készpénzben zajlottak és a pénzek sorsa a károsultak szerint a pénztártól fogva követhetetlen volt. Annyit tudni, hogy cégek alakultak, de ezek neve,

²⁸⁰ <https://privatbankar.hu/kotveny/13-ev-utan-pont-kerult-a-globex-ugy-vegere-244346> (2017. 01. 10.)

²⁸¹ Erről az ügyről a közelmúltban érdekes sajtóértesülések kerültek nyilvánosságra: „a bróker éppen a halála előtt azt tervezte, hogy mindent kipakol volt üzlettársairól, a Buda-Cash brókercég alapítójáról, Kovács Tiborról, Rózsa Ferencről, valamint a Simon-Welsz ügyben hírhedt vált MagNet Bank igazgatóságának elnökéről, Fáy Zsoltról. Úgy tudjuk, hogy Reichardt a meggyilkolása előtt néhány hónappal beszélt a Budapesti Rendőr-főkapitányság Gazdaságvédelmi Főosztályára és közölte, „van egy nagy dobása”, mivel saját cégénél, a London Brókernél piramisjáték és sikkasztások zajlanak. Beszélt arról is, hogy a kétes ügyletekről maga is tudott, sőt, részt is vett azokban, de kérte kihallgatóját, hogy az általa elmondott információkért cserébe együttműködő gyanúsítottként vehessen részt a további eljárásban. Az alku végül nem kötött meg, mert Reichardt 2000. január 14-én saját háza előtt, terepjárójában, egy ismeretlen bérgyilkos agyonlőtte.” <https://pestisracok.hu/nem-vettek-komolyan-a-nyomozok-hogy-halala-elott-ki-akart-pakolni-a-london-broker-vezetoje/> (2019. 01. 10.)

²⁸² <https://www.portfolio.hu/vallalatok/ki-az-orosz-legnagyobb-penzugyi-csaloja.212879.html> (2016. 12. 12.)

székhelye és tulajdonosi köre folyamatosan változott az érdekvédők szerint. A Fővárosi Ítéltábla 2010-ben másodfokon jogerősen jóváhagyta a Baumag-ügyben hozott elsőfokú ítéletet. Első fokon a Fővárosi Bíróság a Baumagot és a hozzá kapcsolódó 18 céget több mint 18 milliárd forint megfizetésére kötelezte. A kisbefektetők 40 milliárdot követeltek...²⁸³

6. A Baumaghoz nagyjából hasonló mintát követett a Pilis-Invest ügy is, mely a befektetési szövetkezeti formát ugyancsak betétgyűjtésre használta, a bankokénál magasabb hozamokat ígérve, amit alapvetően ingatlanbefektetésekből termeltek volna ki. A botrány 2004 márciusában robbant ki, a szövetkezet felfüggesztette a célrészjegykifizetéseket. A Pilis-Invest Szövetkezetnél 3800 befektetőnek (szövetkezeti tagnak) keletkezett 11,5 milliárd forint követelése, így összességében 6,4 milliárd forint kárt okozhattak. A társaság vezetői ellen különösen jelentős vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés, sikasztás és más bűncselekmények miatt indítottak eljárást. Tallér Károly elsőrendű vádlottat, a Pilis-Invest volt elnökét 8 év, Bajics Éva másodrendű és Budai László harmadrendű vádlottat, volt igazgatósági tagokat hat év hat hónap börtönbüntetésre ítélte az elsőfokú bíróság. A befektetők végül mindössze 10 százalék körüli kielégítést kaptak követeléseikre vetítve, ráadásul azt is csak késve.²⁸⁴

7. A 2000-es évek legnagyobb hatású brókerbotránya kétségkívül a Kulcsár ügy volt. Kulcsár Attila, a K&H Equities egykori vezető brókere és társai ellen 2005-ben emelt vádat sikkasztás és más cselekmények miatt az ügyészség. A vádirat szerint 1998 és 2003 között a K&H Bank brókercégnél Kulcsár Attila rendkívül magas hozamokat ígérve, offshore cégeken keresztül jogosulatlanul forgatta az ügyfelek, köztük egyes állami vállalatok, önkormányzatok pénzét. A vádhatóság szerint az elkövetési érték 23 milliárd, a kár több mint 8 milliárd forint volt. A Fővárosi Bíróság a 2006-ban indult büntetőperben 2008-ban kihirdetett elsőfokú, nem jogerős ítéletében Kulcsár Attila elsőrendű vádlottat sikkasztás és más cselekmények miatt nyolc év börtönre és 230 millió forint vagyonekbobzásra ítélte. A

²⁸³ <https://www.heol.hu/heves/gazdasag-heves/baumag-ugy-megszuletett-a-jogeros-itelet-298250/> (2018. 10. 10.)

²⁸⁴ <https://www.portfolio.hu/vallalatok/ki-az-orosz-legnagyobb-penzugyi-csaloja.212879.html> (2016. 12. 12.)

másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla azonban 2010-ben megalapozatlanság és eljárási hibák miatt új elsőfokú eljárásra utasított, ami újabb fél évtizedig tartott. A megismételt elsőfokú eljárásban a Fővárosi Törvényszék hat és fél évre csökkentette Kulcsár szabadságvesztés-büntetését, a vagyonelkobzást azonban helyben hagyta. mA 2015-ben kihirdetett elsőfokú ítélet azonban fellebbezések folytán nem emelkedhetett jogerőre, másodfokon ismét a Fővárosi Ítéltáblára került, melynek Debrecenben eljáró tanácsa idén márciusban kihirdetett jogerős, másodfokú ítéletében jelentősen tovább enyhítette több vádlott büntetését. Kulcsár Attila esetében öt évre mérsékelte a büntetés időtartamát.²⁸⁵

8. A sort tovább folytathatnánk más ügyekkel is, azonban a jelenleg még folyamatban lévő, Magyarország jogtörténetében eddig a legnagyobb volumenű brókerbotrányal, a Questor üggyel zárjuk le. Az ártatlanság vélelemét szem előtt tartva itt még azt sem mondhatjuk ki, hogy egyáltalán bármilyen bűncselekmény megvalósult, de a körülmények rendkívül szokatlanok:

- 210 milliárd forint értékben bocsáthatott ki fiktív és rendes kötvényeket, ez a magyar éves GDP közel 1 százaléka!
- Mindezt egy olyan cégen keresztül, melynek alig volt tőkéje
- A kötvények által megtestesített kockázatok elfedése érdekében likvid másodpiacot tartott fenn
- A kötvénykibocsátások fedezetét végső soron a korlátozottan forgalomképes ingatlanprojektek jelentették
- a cég vezetőjének sikerült elérnie, hogy kormányzati szervek milliárdokat tartsanak a Quaestorban.²⁸⁶

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a rendszerváltozás utáni brókerbotrányok a tőkepiac érdekeit sértő bűncselekmények (mint például a bennfentes kereskedelem, pénzmosás stb.) helyett döntő többségükben inkább hagyományos vagyoni elleni bűncselekményeket valósítottak meg. Ezek közül is kiemelkedik kettő: a sikkasztás és

²⁸⁵ https://index.hu/belfold/2017/08/25/kulcsar_attila_mostantol_szabad_ember/ (2018. 10. 15.)

²⁸⁶ <https://www.portfolio.hu/vallalatok/ki-az-orosz-legnagyobb-penzugyi-csaloja.212879.html> (2016. 12. 12.)

a csalás. Ennek fő oka arra vezethető vissza, hogy a klasszikus vágyon elleni bűncselekményeket könnyebb bizonyítani, és nehezebb az eljárást profi védők segítségével vagy – feltéve, de meg nem engedve – politikai vagy személyes kapcsolatrendszerrel ellehetetleníteni úgy, mint a bonyolultabb és kisebb gyakorlattal rendelkező gazdasági bűncselekmények esetében.

8. De lege ferenda javaslatok és zárszó

Rendkívül elgondolkodtató, és témánk szempontjából különösen igaz Irk Ferenc azon megállapítása, miszerint: „A globalizáció, az ehhez társuló transznacionális termelés, kereskedelem és fogyasztás gyökeres átalakulást hozott a bűnözési formákban, a bűnelkövetők tevékenységében, amit többé-kevésbé követtek a bűnmegelőzésben és a bűnüldözésben megfigyelhet fejlemények. Mindeközben azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalomra leselkedő veszélyek (szaknyelven ezt hívjuk társadalmi veszélyességnek) új formáira adott válaszok gyakran nemcsak megkésették (ezt még többé-kevésbé természetes állapotnak is könyvelhetjük el), hanem – ha egyáltalán vannak ilyen reakciók, ezek – inadekvátak, világosabban fogalmazva rosszak. Ami még nagyobb baj, hogy az elkövetett hibákat később már egyáltalán nem vagy csak nagy nehézségek árán lehet kijavítani. Az új világ egyik fontos jellemzője, hogy a jelenségek rendszerszint kölcsönös egymásra hatása megnehezíti a tettek és azok lehetséges következményeinek kell időben történ egybe vetését, amitől az volna várható, hogy egy rossz döntést követ tett kedvezőtlen hatásait még idejében meg lehessen akadályozni. A többi, itt fel nem sorolható hibát már láncfolyam egyes állomásainak tekinthetjük. Sokan kész ténynek tekintik, hogy a politikai és a gazdasági hatalom nemcsak figyeli és folyamatosan értékeli egymás döntéseit, hanem ma már szimbiózisban élnek.”²⁸⁷

Feltehetjük a kérdést, hogy van-e létjogosultsága a XXI. században a büntetőjognak a gazdaságban és a tőkepiac működésében? Meggyőződésem, hogy van. Annak ellenére vallom ezt, hogy el tudok képzelni egy jól működő piacgazdaságot és hatékony tőkepiacot büntetőjogi beavatkozás nélkül is. Véleményem szerint a piacfelügyeleti bírságok, a közigazgatási jogi, az adójogi és egyéb büntetőjogon kívüli pénzbeli szankciók is alkalmasak lehetnek a tőkepiac védelmére, ha a következő két feltétel teljesül:

²⁸⁷ Irk Ferenc: Az ökológiai kockázatok megjelenése a rendészettudományban (In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) A határrendezettől a rendészettudományig Pécs, Magyarország : MHT Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2016. 71. oldal). Ld még: Irk Ferenc: Kétkedő kriminológia. A rizikótársadalom kriminálszociológiája. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012.,továbbá Irk Ferenc: Megbüntetetlen bűnök. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015.

- konszolidált viszonyok közötti, magas erkölcsi nivójú pénzügyi kultúra, valamint

- a kilátásba helyezett pénzbeli szankciók felső határának olyan meghatározása, hogy az többszöröse legyen az elkövető által elért vagy elérni kívánt illegális profitnak. Csak így érheti ugyanis el a célját²⁸⁸ a büntetés.

Ilyen (kissé utópisztikus) körülmények között nem lenne szükség a gazdasági büntetőjogra a tőkepiac védelme céljából. Hazánkban azonban ma még egyik feltétel sem teljesül, és reálisan csak a második megváltoztatásával számolhatunk a közeli jövőben. A gazdasági büntetőjogra tehát szükség van, és szükség is lesz beláthatatlanul hosszú időtávban, a gazdasági rendszer és a tőkepiac büntetőjogi védelme, és a gazdasági ciklusok tompításának, a válságok következményeinek enyhítése eszközeként. A szabályozás állandó változtatása azonban nem célszerű a büntetőjogot érintően sem.

A gazdasági büntetőjog magatartásszabályozó eszköz. Alkalmas a gazdasági szereplők cselekvéseinek bizonyos, a társadalom által elvárt irányba terelésére. Ezt a szerepét azonban csak akkor tudja betölteni, ha a többség vagy önkéntes jogkövetéssel betartja az előírt szabályokat, vagy a szankciótól való félelem miatt nem lépik át a jogalanyok a büntetőjog által kijelölt korlátokat. A gazdasági büntetőjog azonban elveszíti a magatartásszabályozó szerepét, ha a többség nem tartja ezeket be (például rendszeresen bennfentes kereskedelmet követnek el a tőkepiacon), és a ritkán ismertté vált elkövetők szinte jogosan érezhetik áldozatnak magukat. Szinte alig tehetünk szemrehányást nekik, amikor megkérdezzük: miért pont én kerültem büntetőeljárás alá abból az ezerből vagy tízezerből, aki szintén ugyanezt csinálja? Sokat ronthat a helyzeten, ha az állampolgárok azt látják, hogy a vezető politikusok és a gazdasági elit tagjai szintén nem tartják magukra nézve kötelezőnek a gazdasági büntetőjogi szabályokat. Ebben az esetben a gazdasági büntetőjog már nem mint magatartásszabályozó, hanem sokkal inkább mint bizonytalansági tényező, mint egy a gazdasági kockázaton kívüli, további kockázat jelenik meg a piaci szereplők fejében. Ez veszélyes folyamat, hiszen az eredetileg jó célt szolgáló szabályokat kétélű karddá változtatja.

²⁸⁸ Mészáros Ádám: A büntetés céljának alapkérdései (In: Rendészeti Szemle 2009/3. 55-86. oldal)

Ha túl sok a mellékhatás, az egy idő után megkérdőjelezi a gyógyszer használatának a létjogosultságát.

Láthattuk, hogy a potyautas magatartás logikájából következően az egyes tőkepiaci szereplők akkor járnak jól, ha nem tartják be a szabályokat. A cél tehát az lenne, hogy olyan jogszabályi környezetet teremtsünk a válság után, amelyben kiszámíthatóan az emberek többsége rá van kényszerítve a jogkövető magatartásra (a többiek pedig önkéntes jogkövetést tanúsítanak). Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a gazdasági szereplők ismerik a szabályokat. Ez vonatkozik úgy a büntetőjogon kívüli, mint a büntetőjogi szabályok ismeretére.

Be kell ismernünk azonban, hogy a gazdasági büntetőjog a tőkepiac védelme kapcsán napjainkban bizonyos működési zavarokat mutat, lemaradásban van a technikai újítások, pénzügyi eszközök és a digitális világ által behatárolt új környezetben.. Ezt jelzi a sok napvilágra került (és a valószínűleg ugyanilyen sok vagy még több ismertté nem vált, vagyis látens) brókerbotrány is, amelyek közül nyolcat említettünk meg az előző fejezetben. A tőkepiac intézményeinek és szereplőinek a sok büntetőjogi tilalom láttán, ezeket összehasonlítva a gazdasági bűncselekmény miatt ténylegesen elítélt személyek számával, az a véleménye alakulhat ki, hogy ezeket a tilalmakat nem kell túlzottan komolyan venni. Erre azt felelhetjük, hogy tényleg ellentmondás feszül az elkövetett és a hatóság tudomására jutott (ismertté vált) gazdasági bűncselekmények száma között, vagyis magas a látencia. Emellett más kérdés az, hogy valaki ténylegesen elkövetett egy gazdasági bűncselekményt, és megint más kérdés, hogy mit lehet a bíróság előtt bizonyítani. Napjainkban a védők összességében jobban felkészültek, mint a nyomozó hatóság tagjai. Ez azonban megváltozhat a jövőben, főleg az új jogszabályi környezet (új Btk. és új Be²⁸⁹) valamint a technikai lehetőségek javulása (a leplezett esz-

²⁸⁹ A vádalku intézményének és a megállapodásoknak a büntető ügyekben várhatóan komoly szerepe lesz, ezt a jelenlegi gyakorlat is igazolni látszik. Angliában az ügyek 72–92%-ban, az Amerikai Egyesült Államokban 90%-ban vádalkuval nyernek elintézészt, tehát az ügyek jelentős hányada nem is kerül az angolszász jogrendszerek ikonikus intézményének tekinthető esküdtsték elé. (Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 304. oldal) Magyarországon ez talán túlzás lenne, de a hatékonyság növelése érdekében a jelenlegi arány növelése indokolt lehet. Az új Be által bevezetett új jogintézményekkel kapcsolatban kiváló összefog-

közökkel kapcsolatos technikai és műszaki fejlesztések²⁹⁰²⁹¹) miatt. Talán javul majd a felderítési hatékonyság, és talán abban is reménykedhetünk, hogy csökkenni fog a ténylegesen elkövetett bűncselekmények száma is. Ez viszont már a bűnügyi prognosztika területe, amelynek a kifejtése meglehetősen unalmas lenne az eddigiekben tárgyalt mondanivaló után. „A globális folyamatokban rejlő, igen veszélyes bűncselekményekről még pontos meghatározásunk sincs, ezzel szemben az aktuálisan üldözendő közönséges bűncselekmények túlnyomó többsége helyhez és időhöz kötődő tradicionális bűntett, amelyet leggyakrabban a társadalom kirekesztettjei követnek el. Az állam valójában csak velük szemben ígér védelmet, a leghatékonyabban csak velük szemben gyakorolja a bűnözés-kontrollt. A területen kívüliséget élvező, globalizált elit ma még szinte érinthetetlennek tűnik.”²⁹² Szinte ugyanezt a gondolatot egy három-ezer évvel ezelőtt élt görög szerző, Diogenész Laertiosz így fogalmazta meg²⁹³: „Szolón azt szokta mondani, hogy a törvények hasonlatosak a pókhálóhoz. Ha valami aprócska dolog hull belé, azt gyorsan fogságba veti. Ám ha valami súlyosabb, az átszakítja, és már ki is szabadult belőle...”

lalást található Szabó Krisztián Észrevételek az új büntetőeljárás jogintézményekhez (In: Szikora, Veronika; Árva, Zsuzsanna (szerk.) Jogtudomány a jogfejlődés szolgálatában: Szemelvények a modern jogi kutatások köréből Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2017. 169-179. oldal) című tanulmányában.²⁹⁰ „Kiemelendő, hogy az újonnan bevezetett előkészítő eljárásban bűncselekmény gyanúja nélkül is be lehet vetni leplezett eszközöket, köztük bírói engedélyhez kötött eszközöket is. Sok újítást találunk még ebben a rendszerben, amely hatékonyabb felderítést és bizonyítékszerzést tesz lehetővé, az egyes új eszközök (valótlan vagy megtévesztő információ közlése, fizetési műveletek megfigyelése, hozzájárulással alkalmazott megfigyelés), a meghosszabbított alkalmazási határidők, valamint a különböző eszközök együttes bevetésének lehetősége révén, így bizakodva tekinthetünk a bűnűldözés e területének jövőbeli eredményességére.” (Mészáros Bence: A bűnügyi hírszerzés új rendszere hazánkban In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX. kötet, Pécs, 2018. 181. oldal)

²⁹¹ Ezzel kapcsolatban lásd: Boda József – Dobák Imre: A technikai-műszaki nemzetbiztonsági szolgálatok és feladatok jelentősége a 21. században (In: Boda, József; Dobák, Imre (szerk.) A nemzetbiztonság technikai kihívásai a 21. században NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2015. 16-22. oldal)

²⁹² Gönczöl Katalin: Pesszimista jelentés a posztmodern büntetőpolitika klimatikus viszonyairól <http://mozgovilag.com/?p=1190> (2012. augusztus 20)

²⁹³ A könyv mottójával és zárásaképpen is ezt az idézetet szerepeltetjük, jelezve azt, hogy háromezer év alatt nem sok minden változott.

9. Felhasznált irodalom

- A politikai gazdaságtan kisszótára. Kossuth Kiadó, Budapest, 1984.
- A. Lacassagne: Marche de la criminalité en France 1825-80 (=Revue Scientifique, 1881.)
- Adam Crawford: The governance of crime and insecurity in an anxious age: the trans-European and the local In: Crime and Insecurity, New York, 2014.
- Adam Smith: A nemzetek gazdagsága Akadémiai Kiadó Budapest, 1959.
- Alan Greenspan – James Kennedy: Estimates of Home Mortgage Origination, Repayments, and Debts on One- to Four-Family Residents. Federal Reserve Staff Working Paper 2005.
- Almási Miklós: Hová tűnt az a rengeteg pénz? (Athenaeum Kiadó Budapest, 2009.)
- Ambrus István: Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben SZTE Szeged, 2014.)
- Bács, Zoltán György: Turizmus és biztonság: turizmus a terrorizmus árnyékában (In: Gonda, Tibor (szerk.) A Kárpát-medence turizmusának és vidékfejlesztésének aktuális kérdései : Tanulmányok a turizmus és a vidékfejlesztés témaköréből Szekszárd, PTE, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016.
- Balogh Ágnes: Adalékok a gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása bűncselekmény értelmezéséhez (In: Gazdaság- és Jog 1998/6. szám 22-26. oldal)
- Balogh László: A pénzmosság elleni fellépés nemzetközi összefüggései (=Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2003. május)
- Barancsik János: Mikro gazdaságtan Pécs, 2007.
- Bárándy Gergely - Bárándy Aliz: Gondolatok az új Büntető Törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről (In: Büntetőjogi Szemle 2013/3. 5. oldal)
- Bárd Károly Az út az igazsághoz: büntetőeljárási törvényünk a jogállami elvek tükrében (In:Belügyi Szemle 2019. 5-17. oldal)
- Bartkó Róbert (szerk.): A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.
- Békés Ádám: Az európai büntetőjog – luxemburgi és strasbourggi ítélkezés (PhD értekezés, Budapest, PPKE JÁK, 2010.)

Belovics-Molnár-Sinku: Büntetőjog II. a 2012. évi C törvény alapján HVGORAC Kiadó Budapest, 2018.

Bélyácz Iván: Befektetési döntések megalapozása. Aula Kiadó, Budapest, 2009.

Benedek Ferenc: Római magánjog Dologi és kötelmi jog. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1995.

Berend T. Iván: Európa két válsága (=História 2010. 9-10. szám 27.)

Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog Általános rész Budapest, Rejtjel Kiadó, Debrecen, 2016.)

Boda József – Dobák Imre: A technikai-műszaki nemzetbiztonsági szolgálatok és feladatok jelentősége a 21. században (In: Boda, József;

Borbíró Andrea: A sokarcú bűnmegelőzés (Feljegyzések a bűnözés-kontroll új tendenciáiról és angliai tapasztalatairól)
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34364/Themis_2005_dec_Borbiro_Anna_p_17-28.pdf?sequence=1&isAllowed=y
(2018. június 5.)

Bruno Gleitze: Die Konjunkturkriminalität in der Zeit der Weltwirtschaftskrise (W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart und Berlin 1941.)

Dobák, Imre (szerk.) A nemzetbiztonság technikai kihívásai a 21. században NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2015. 16-22. oldal)

Bod Péter Ákos: Pénzügyi alapok. Tapasztalatok és tanulságok pénzügyi válság után Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2012.

Borbíró Andrea: A sokarcú bűnmegelőzés (Feljegyzések a bűnözés-kontroll új tendenciáiról és angliai tapasztalatairól)

Brother Layman: Az offshore halála HVG Kiadó Budapest, 2010.

Countering th Financing of Terrorism (Edited by Thomas J. Bierstecker and Sue E. Eckert) London and New York, 2008.

Csaba László: „Más ez a válság” (=História 2010. 9-10. szám)

Csaba László: Keynesi reneszánsz? (=Pénzügyi Szemle 55. évf. 1. sz. / 2010.)

Csák Zsolt: A terhelt távollétében lefolytatható egyes eljárások megítélése az eljárási szabálysértések és a tisztességes eljárás tükrében PhD értekezés, Pécs, 2016.)

Csányi Csaba: Terrorizmus és az emberi jogok (<https://ujbtk.hu/csanyi-csaba-terrorizmus-es-az-emberi-jogok/>)

Deflem, Mathieu (Ed.): Economic Crisis and Crime (UK, Emerald Group, 2011.)

Dorothy Swaine Thomas: Social Aspects of the Business Cycle (New York, 1927.)

Dr. Auer Katalin – Dr. Osváth Piroska: Törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról (=Pénzügyi Szemle 1994. 5. szám)

Dr. Marton Bernadett: A pénzmosásról (=Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2003. május)

Dr. Tomori Erika: Értékpapírjog. Mobil Kft. Kiadó, Budapest, 2003.

Durkheim, É.: Az öngyilkosság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1967.

Economic crisis and crime. UNSDRI Rome, May 1976.

Eduard Joachim: Konjunktur und Kriminalität (Offenburg, 1933.)

Elek Balázs: From poaching to financing terrorism: Thoughts on poaching endangering society Journal of Eastern European Criminal Law 2016/1.

Elliot Aronson: A társaslény KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2001.

Erdei Árpád: Kodifikációs kölcsönhatások a tág értelemben vett büntetőjog területei között – szükségszerűek-e, s ha igen, akkor miért nem In: Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2016.)

Erdősi Péter: Az üzleti hírszerzés és az ipari kémkedés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Információ- és Tudásmenedzsment Tanszék Biztonság Menedzsment Kutatócsoport Budapest, 2005.

Erdősy Emil: Gazdasági rendszerünk büntetőjogi védelme a tervgazdálkodás időszakában (In: Tóth Mihály-Gál István László (Szerk.): Gazdasági büntetőjogi tanulmányok Pécs, 2005.)

Exner, F.: Krieg und Kriminalität Kriminalistische Abhandlungen Heft 1. Leipzig 1926.

Fantoly Zsanett: A büntető tárgy alási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.

Farkas Ákos: A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (=Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára Magyar kriminológiai Társaság Budapest, 1998.)

Farkasné Fekete Mária – Molnár József: Közgazdaságtan I. Mikroökonómia DE AMTC AVK 2007.

Fenyvesi Csaba: Az erkölcs és a jog viszonya a büntetőjogban (=Magyar Rendészet, 2003/1-2. szám)

Finszter Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma (=Rendészeti Szemle 2006. 12. szám)

Fodor István: Hervadó gazdaság – virágzó gazdasági bűnözés: tőkebefektetési csalók a tőkepiaci válságban 40. oldal http://www.glossauridica.hu/gi0901/bun/gi0901_bun_fodor_istvan.pdf

Földvári József: Az egység és halmazat határesetei a büntetőjogban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1962)

Földvári József: Kriminálpolitika Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Gál István László: A bűnmegelőzés néhány kérdése a pénzhamisítással kapcsolatban (=Pécsi Határőr Közlemények Pécs, 2003.)

Gál István László: Gazdasági büntetőjog, gazdasági bűnözés és a jelenlegi gazdasági válság (PTE ÁJK Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012. 159 pp)

Gál István László: Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.

Gary Becker: Crime and Punishment: An Economic Approach (=Journal of Political Economy, vol. 78. (March/April 1968.))

Gazdag László: Marxnak lesz igaza: A kapitalizmus elérte lehetőségei határait? <http://www.neplap.net/blog/marxnak-lesz-igaza-a-kapitalizmus-elerte-lehetosegei-hatarait>

Gellér Balázs: Az új Btk. büntetéselméleti alapjai (In: Gellér, Balázs; Csige, Zoltán (szerk.) Békés Imre emlékkötet Tullius Kiadó, Budapest, 2013. 85-95. oldal)

George A. Akerlof – Robert J. Shiller: Animal Spirits (Corvina Kiadó Budapest, 2011. 61.)

Gödöny József: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1976.

Gönczöl Katalin: Pesszimista jelentés a posztmodern büntetőpolitika klimatikus viszonyairól <http://mozgovilag.com/?p=1190>

Gönczöl Katalin: Válság – munkanélküliség – büntetőpolitika http://www.fszek.hu/szociologia/szszda/gonczol_valsg_munkanelk.pdf

Görgényi Ilona: Az állami kárenyhítés elmélete, nemzetközi jellemzői <https://www.kriminologia.hu/sites/kriminologia.hu/files/2009eavszgorgenyi.pdf> – 2019. június 10.)

Gula, József A csődbűncselekmények (In: Hollán, Miklós; Barabás, A. Tünde (szerk.) A negyedik magyar büntetőkódex : régi és újabb vitakérdések Budapest, Magyarország : MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2017.)

Györfi András – Léderer András – Paluska Ferenc – Pataki Gábor – Trinh Anh Tuan: Kriptopénz ABC HVG Könyvek, Budapest, 2019.

György Ernő: A válságjog kialakulása Budapest, 1933.

Hack Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.)

Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról Debreceni Ítéltábla, Büntető Kollégium, szakmai anyagok, 2016.

Halm Tamás: A gazdasági válság. Okok és tanulságok (=Kommentár 2009/6.)

Hankiss Ágnes: Átívelő hálózatok: az al-Kaidától az ISIS-ig Terror&Elhárítás 7. évf. 2018/1.

Hans-Günther Heiland: Economic Crisis and Crime (Bremen, 1983.)

Hausmann Péter: Bevezetés a közgazdaságtanba Pécs, 2009.

Hautzinger Zoltán: A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban (In: Dobák, Imre; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Szakmaiság, szerénység, szorgalom : Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., 2018.)

Helmut Schmidt: Wie entkommen wir der Depressionsfalle? (=Die Zeit 2009. január 15.)

Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Monográfia Kiadó, Pécs, 2008.

- Herke, Csongor – Hengl, Melinda: Új gazdasági büntetőeljárás Pécs, Magyarország, PTE ÁJK, 2014
- Hornýák Szabolcs: Magánszemélyek üzletszerű pénzkölcsönzésének minősítési kérdései című írásában, Rendészeti Szemle 2009/7-8. szám
- Horváth Tibor – Kereszty Béla – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc – Vida Mihály: A magyar büntetőjog Különös része. Korona Kiadó, Budapest, 1999.
- Horváth Tibor – Kereszty Béla – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc – Vida Mihály: A magyar büntetőjog Különös része. Korona Kiadó, Budapest, 1999.
- http://acta.bibl.u-szeged.hu/6849/1/juridpol_048_137-150.pdf (2018. május 30.)
- Inzelt Éva: White Collar Crime in Countries of Transition. The Lesson of Hungary (In: Erp, Judith van; Huisman, Wim; Walle, Gudrun Vande (szerk.) The Routledge Handbook of White-Collar and Corporate Crime in Europe London, Egyesült Királyság / Anglia: Routledge, 2015.
- Irk Ferenc: Az ökológiai kockázatok megjelenése a rendészettudományban (In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) A határrendészettől a rendészettudományig Pécs, Magyarország : MHT Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2016. 71. oldal)
- Irk Ferenc: Kétkedő kriminológia. A rizikótársadalom kriminálszociológiája. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012.
- Irk Ferenc: Megbüntethetetlen bűnök. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015.
- Jackie Johnson: In Pursuit of Dirty Money: Identifying Weaknesses in the Global Financial System (=Journal of Money Laundering Control Henry Stewart Publications London, Autumn 2001.)
- Jacsó Judit: A pénzmosás elleni nemzetközi fellépés eszközei (=Magyar Jog, 2000. 9. szám)
- Jasenszky Nándor – Somoskövi, Áron: A terrorelhárítás információéhsége és a „csillapítás” lehetőségei (In: Dr. Bebesi, Zoltán (szerk.) Terrorelhárítási alapismeretek Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2016.
- Jeffrey Robinson: A pénzmosoda. A világ harmadik legnagyobb üzlete belülről Park Kiadó, Budapest, 1996.

John Maynard Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete KJK, Budapest 1965.

Kaiser Ferenc – Tóth Péter: Politikai erőszakformák Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle Budapest, 2012/5-6.

Karsai Krisztina: Fogyasztóvédelem és büntetőjog HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2011.

Kecskés András: A magyar tőkepiaci szabályozás 134-156. oldal (In: Kecskés András – Ferencz Barnabás (szerk.) Üzleti jog II. : Üzleti szerződések, Iparjogvédelem, Tőkepiaci jog, Fogyasztóvédelem, Versenyjog, Reklámjog Budapest, Magyarország : Menedzser Praxis Kiadó, 2018.)

Kecskés András – Halász Vendel – Bujtár Zsolt: Tőzsdeuniverzum Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2019.

Kerecsi Klára: Konfrontáció és kiegyezés. A helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában (Akadémiai Doktori értekezés, Budapest, 2011. 74-75. oldal) http://real-d.mtak.hu/492/4/dc_231_11_doktori_mu.pdf

Király Tibor: Tendenciák a büntetőjogban és az eljárásjogban (In: Gellér, Balázs (szerk.) Békés Imre ünnepi kötet Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2000. 247-253. oldal)

Kis Norbert: Dogmatikai és alkotmányossági kérdések a szervezett bűnözéssel kapcsolatos büntetőjogban: The Constitutional problems in the law related to the fight against organized crime (In: Hollán, M; Gellér, B - A szervezett bűnözés arcai. Fiatal büntetőjogászok tanulmányai a szervezett bűnözésről Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 47-105. oldal)

Kondorosi András: A gazdasági büntetőjog aktuális problémái (Bíbor Kiadó, Budapest, 2018.)

Korinek László: Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében BM Kiadó, Budapest, 2001.

Kóhalmi László: Európai biztonság avagy az egységes európai büntetőjog víziója. IN: „Tanulmányok a Magyar Határellenőrzés – Európai Biztonság” című tudományos konferenciáról, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III. (Szerk.: Hautzinger Zoltán) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2004.

- Lajtár István: Büntetés-végrehajtási jog Patrocinium Kiadó Budapest, 2017.
- Lévay Miklós: A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre (Pázmány Law Working Papers 2011/24.)
- Madai Sándor: A csalás büntetőjogi értékelése HVG-ORAC Kiadó Budapest, 2010.
- Madár-Schepp-Szabó-Szebellédi-Zeller: Pénzügyek alapjai UNIÓ Kiadó, Budapest, 2002.
- Marcus Nadler – Jules I. Bogen: The Banking Crisis London, 1934.
- Marton István – Domokos Andrea Gazdasági bűncselekmények: igazságügyi szakértők In: Domokos, Andrea (szerk.) A gazdálkodással összefüggő bűncselekmények büntetőjogi értékelése: konferencia előadásainak szerkesztett változata Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018.
- Marx Károly: A tőke Budapest, 1955.
- Mayerhofer/Jehle: Organisierte Kriminalität. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1996.
- Meir Kohn: Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok Osiris Kiadó Budapest, 2003.
- Merton, R. K.: Társadalmi struktúra és anómia. Kriminálszociológia. Szöveggyűjtemény. (Szerk.: Szabó András) Tankönyvkiadó, Bp. 1975.
- Mészáros Ádám: A büntetés céljának alapkérdései (In: Rendészeti Szemle 2009/3. 55-86. oldal)
- Mészáros Bence: A bűnügyi hírszerzés új rendszere hazánkban In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX. kötet, Pécs, 2018.
- Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán. Büntetőjogi kérdések az információk korában (HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018.)
- Molnár Erzsébet: Vezetői felelősség mint önálló bűnkapcsolat Jogelméleti Szemle 2017/2.
- Moneyval – Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism
- Nagy Ferenc: Az Európai büntetőjog fogalmáról, in. Európai Jog, 2001/1. szám
- Nagy Melánia: A vallási indíttatású terrorizmusról (In: Büntetőjogi Szemle 2019/1.)

Nagy Zoltán András: A jövő tegnap óta tart. A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén (In: Belügyi Szemle 2018/66. 36-55. oldal)

Németh Imre: A büntetőjog paradigmaváltása a 21. század hajnalán (https://tud.sze.hu/images/%C3%9ANKP/2017-2018/tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tet/UNKP_2018_vagojel_nelkul_325.pdf - 2019. június 1.)

Nyitrai Endre: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai megközelítésből (Doktori értekezés Pécs, 2017.)

Papp László: A kettős könyvvitel elmélete. JPTE KTK, Pécs, 1999.

Patrick Moulette: Money laundering: staying ahead of the latest trends In: Observer No. 220. April 2000.

Peter Dobias: Gazdaságpolitika Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988.

Peter L. Bernstein: Tőkepiaci elméletek. A modern Wall Street születése. Corvina Kiadó, Szekszárd, 2011.

Peter Lilley: Piszkos ügyletek. A pénzmosás világa. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt., Budapest, 2001.

Peter S. Rose: Money and Capital Markets. The Financial System in the Economy Business Publications, Texas, USA, 1986.

Polt Péter: A terrorizmus multidiszciplinaritása (In: Dobák, Imre; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Szakmaiság, szerénység, szorgalom: Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2018. 529-539. oldal)

Resperger István: Az Iszlám Állam terrorszervezet aszimmetrikus hadviselése elleni lehetséges stratégia In: Erdő, Péter; Fischl, Vilmos; Frivaldszky, János; Harai, Dénes; Jungbert, Béla; Kis-Benedek, József; Kliszek, Németh Noémi; Mózes, Ambrus; Petruska, Ferenc; Resperger, István; Sántha, Hanga; Speidl, Bianka; Szabó, Csaba; Tarcsay, Péter; Tömösváry, Zsigmond; Ujházi, Lóránd; Varga, Zs. András - A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft, Wolters Kluwer, 2019.

Reza Fadei-Ttahrani és Thomas M.Green: Crime and Society (=International Journal of Social Economics Vol. 29. No 10. 2002.)

Richard B. Freeman: The Economics of Crime Handbook of Labor Economics Volume 3 1999.

- Robert Cooter – Thomas Ulen: Jog és közgazdaságtan Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2005.
- Robert. E. A. Farmer: Hogyan működik a gazdaság? (Berill Team Kiadó, Budapest, 2010.)
- Sajó András: A büntetés költségszemplétű megközelítése (=Belügyi Szemle 2003. 11-12. szám)
- Sántha Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelősségéről, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002.
- Sasvári Rudolf: Üzleti hírszerzés Agave Könyvek Kiadó Budapest, 2006.
- Smart on Crime: Reconsidering the Death Penalty in a Time of Economic Crisis National Poll of Police Chiefs Puts Capital Punishment at Bottom of Law Enforcement Priorities A Report from the Death Penalty Information Center by Richard C. Dieter, Executive Director Washington, DC October 2009 www.deathpenaltyinfo.org
- Serbakov Márton Tibor: A terroristák internethasználata In: Büntetőjogi Szemle 2018/2.
- Soros György: A 2008-as összeomlás és következményei Sclar Kiadó Budapest, 2010.
- Steven Box: Recession, Crime and Punishment (Totowa, New Jersey 1987.)
- Szabó András: Igazságosan vagy okosan? Akadémiai Kiadó Budapest, 1993.
- Szabó Krisztián Észrevételek az új büntetőeljárási jogintézményekhez (In: Szikora, Veronika; Árva, Zsuzsanna (szerk.) Jogtudomány a jogfejlődés szolgálatában: Szemelvények a modern jogi kutatások köréből Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2017.
- Szendrei Ferenc: A szervezett bűnözés gazdasági háttere és a pénzmosás (In: Magyar Rendészet 2018/5.)
- Szilovics Csaba: Az adózás igazságosságának elvi és gyakorlati feltételeiről (kézirat)
- Szilovics Csaba: Csalás és jogkövetés az adójogban Gondolat Kiadó Budapest, 2003. 89. oldal
- Szomora, Zsolt: Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. In: Alkotmányozás Magyarországon 2010-2011. Pázmány Press, Budapest - Pécs, 2013.

- Thorsten Sellin: Research Memorandum on Crime in the Depression
New York, 1937.
- Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban
Bp. KJK, 1984.
- Tóth Dávid: Kockázatelemzés egyes gazdasági bűncselekmények
kapcsán (In: Büntetőjogi Szemle 2019/1.)
- Tóth Mihály: A fehérgalléros bűnözés; a gazdasági bűnözés
(=Kriminológia – Szakkriminológia Szerk.: Gönczöl Katalin – Kere-
zsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós, CompLex Kiadó Jogi és
Üzleti tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006.)
- Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények KJK-Kerszöv
Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002.
- Tremmel Flórián: Büntető eljárásjog, különös és Kiegészítő rész.
Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar,
Pécs, 1999.
- Ujvári Ákos: Gondolatok a társadalomra veszélyesség (materiális
jogellenesség) jövőbeli jogi sorsáról Jogelméleti Szemle Paper:
<http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari13.html>, 2003.
- Ulrich Martens: Wirtschaftliche Krise, Arbeitslosigkeit und
Kriminalitätsbewegung Freiburg i. Br., 1978.
- Vidékiné Farkas Anikó: A pénzmosásról (=Ügyészek Lapja 1995. 2.
szám)
- Virág György: A család jogtörténetének vázlata (In: Kriminológiai és
kriminálisztikai tanulmányok (1996-1999) 24, Budapest, 1987.
- Visegrády Antal: Angolszász jog és politika Dialog Campus Kiadó
Budapest-Pécs, 1999.
- Visegrády Antal: Modern jogbölcseleti irányzatok Janus Pannonius
Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1995.
- Visegrády Antal: A jog hatékonysága Budapest, 1997.
- Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban
(In: Börtönügyi Szemle, 2014/1.)
- Wiener A. Imre: Gazdasági bűncselekmények Közgazdasági és Jogi
Könyvkiadó Budapest, 1986.
- Zeller Gyula: Állam a válságban MBA ppt 35. dia (PTE KTK 2010.)
- Zeller Gyula: Pénz- és bankügyek Pécs, 2008.

